

Универзитет у Новим Садзе
Филозофски факултет
Одзелене за русинистику

РУСИНИСТИЧНИ СТУДИЈИ RUTHENIAN STUDIES

2

ISSN 2560-3612
e-ISSN 2560-3914
doi 10.19090/rs.2018.2.

Нови Сад
2018.

Видаватель
Универзитет у Новим Садзе
Филозофски факултет
Одзелење за русинистику

За видавателя
Проф. др Ивана Живанчевич-Секеруш, декан Филозофского факултету
у Новим Садзе

Редакция
проф. др Александер Дуличенко, Тартуский Университет, Катедра
славянской филологии
проф. др Михаел Мозер, Universität Wien, Kulturwissenschaftliche Fakultät
проф. др Олег Румянцев, Università degli Studi di Palermo, Scienze Umanistiche
проф. др Ана Плишкова, Prešovska universita v Prešove, Ústav rusinskeho
jazyka a kultúry
проф. др Оксана Тимко Дітко, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
проф. др Людмила Попович, Универзитет у Београду, Филолошки факултет
проф. др Стеван Константинович, Филозофски факултет у Новим Садзе
проф. др Дюра Гарди, Филозофски факултет у Новим Садзе

Главни редактор
проф. др Янко Рамач, Филозофски факултет у Новим Садзе

Редакторе
проф. др Юлиан Тамаш, Филозофски факултет у Новим Садзе
проф. др Михайло Фейса, Филозофски факултет у Новим Садзе
Секретар редакцији: Александер Мудри

Лекторе
Михайло Фейса, Ксения Сегеди, Ана Римар, Александер Мудри

УДК зробела
Нада Усанович-Ашоня, библиотекарка

Publisher
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Ruthenian Studies

Representing the Publisher
Prof. Dr. Ivana Živančević

Editorial Board

Dr. Aleksander Duličenko, Professor, University of Tartu, Department of Slavic
Studies

Dr. Mihael Mozer, Professor, Institute for Slavic Studies at the University of
Vienna

Dr. Oleg Rumyantsev, Professor, University in Palermo

Dr. Anna Pliškova, Prešov university, Professor, Institute of Ruthenian language
and culture

Dr. Oksana Đitko Timko, Professor, University of Zagreb, Faculty of Philosophy

Dr. Ljudmila Popovič, Professor, University of Belgrade, Faculty of Philology

Dr. Stevan Konstantinović, Professor, University of Novi Sad, Faculty of
Philosophy

Dr. Đura Hardi, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Editor-in-chief

Prof. Dr. Janko Ramač, Faculty of Philosophy, Novi Sad

Editors

Prof. Dr. Julijan Tamaš, Faculty of Philosophy, Novi Sad

Prof. Dr. Mihajlo Fejsa, Faculty of Philosophy, Novi Sad

Assistant to the Editors

Aleksander Mudri

Proofreading

Mihajlo Fejsa, Ksenija Segedi, Ana Rimar, Aleksander Mudri

UDC

Nada Usanović-Ašonja

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Дюра Гарди, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Проф. др Желько Маркович, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Проф. др Людмила Попович, Универзитет у Београдзе, Филологийни факултет (Србија)

Проф. др Мария Чижмарова, Прешовски универзитет, Филозофски факултет (Словацка)

Проф. др Михайло Фейса, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Проф. др Михал Шмигель, Универзитет Матея Бела, Филозофски факултет (Словацка)

Проф. др Оксана Дітко Тимко, Универзитет у Загребе, Филозофски факултет (Горватска)

Проф. др Олег Румянцев, Универзитет у Палерму, Одзелене за гуманистични студиї (Италија)

Проф. др Твртко Прчич, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Доц. др Томаш Квока, Ягелоньски универзитет, Филологийни факултет (Польска)

Проф. др Юлиан Рамач, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Проф. др Юлиан Тамаш, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

Проф. др Янко Рамач, Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет (Србија)

REVIEWERS

Dr. Đura Hardi, Assistant Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Ljudmila Popović, Professor, University of Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade (Serbia)

Dr. Marija Čižmarova, Professor, Prešov university, Faculty of Philosophy, Prešov (Slovakia)

Dr. Mihajlo Fejsa, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Oksana Timko Đitko, Professor, University of Zagreb, Faculty of Philosophy, Zagreb (Croatia)

Dr. Tvrtko Prčić, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Tomasz Kwoka, Assistant Professor, Jagellonian University, Faculty of Philosophy, Kraków (Poland)

Dr. Michal Šmigelj, Professor, Matej Bel University, Faculty of Philosophy, (Slovakia)

Dr. Julijan Ramač, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Julijan Tamaš, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Janko Ramač, Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Željko Marković, Assistant Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad (Serbia)

Dr. Oleg Rumjancev, Associate Professor, University of Palermo, Department of Humanities, Palermo (Italia)

УВОДНЕ СЛОВО

Пририхтуючи перше число нашого часопису Русинистични студії - Ruthenian Studies упатрали зме ше и на други подобни часописи и гледали одвитууюци ришення у випатрунку и технічним пририхтованю текстох. Кед вишло перше число, видзели зме же даєдни ствари требало лепше або дакус иншак поробиц. Прето у тим чишле дацо меняме и виправяме, а на концу даме прецизни упутства будучим автором як треба оформйовац тексти. Свидоми зме же ест вельки розлики у пракси технічного оформйованя текстох, наводзена літератури, способу цитованя итд. аж и у часописох котри ше видаваю на Філозофским факултету у Новим Садзе, прето зме одлучели превжац праксу основного часопису нашого факултету – Годишњака Філозофског факултета у Новом Саду.

У часопису и далей будземе публикувац роботи на шицких славянских и главних шветових языкох. Редакция ше будзе намагац за шицки роботи котри сцигну у предвидзеним чаше найсц еминентних рецензентох так же би голем еден не бул зоз редакції часопису, а буду ше друковац лем тоти роботи котри достаню позитивни рецензії. Авторе длужни випочитовац зауваги и пригварки рецензентох, або евентуално у контакту з редакцию и рецензентом виришовац евентуални спорни питаня.

Мушиме сообщиц и єдну смутну вистку: у маю того року у 56. року живота умар Любомир Белей, професор Национального универзитета у Ужгородзе, визначни українски лингвиста, автор числених наукових роботох, а велі од нїх були пошвечени языку и култури Руснацох у Югославії/Сербії. У тим чишле публикуєме єдну його статью. На концу часописа даваме кратке огляднуце о живоце и діялносци проф. Любомира Белея.

Шлїдууючого року Руснаци у Сербії буду означовац 100-рочніцу од снованя Руского народного просвитного дружтва (РНПД), котре у периодзе медзи двома шветовима войнами одбавело барз значну улогу у културно-просвитним и националним живоце Руснацох на тих просторох. Тому значному ювілею будзе у идуцим року пошвечена окремна наукова конференция, наздаваме ше, и обявени зборнік роботох з тей конференції. Прето поволуєме наших сотруднікох и авторох же би за треце число часопису пририхтовали роботи пошвечени діялносци РНПД, гоч то не будзе одлучуюци услов же би роботи котри сцигну до редакції були опубліковани у нїм.

Наздаваме ше же ше круг наших сотруднікох будзе преширйовац и же наш часопис здобудзе угляд у славистичней науки. Циль нам же би

часопис *Русинистични студии* – *Ruthenian Studies* бул отворени полигон за виношене наукових досцигнуцох у обласци русинистики, наукових розправох и полемики, але без уношеня до науки дньовой политики и интересней идеології котри би могли гамовац и гартушиц науку.

Щиро поволуеме на сотрудніцтво заинтересованих русинистох и тих котри ше занімаю з питаннями русинистики и тим цо блізде русинистики.

У Новим Садзе 14. 11. 2018. року.

Главни редактор
Проф. др Янко Рамач

ЗМІСТ

TABLE OF CONTENTS

Михайло Фейса / Mihajlo Fejsa

АНГЛІЙСКО-РУСКА И РУСКО-АНГЛІЙСКА ТРАНСКРИБЦІЯ

ENGLISH-RUTHENIAN AND RUTHENIAN-ENGLISH

TRANSCRIPTION..... 11–26

Любомир Белей / Ljubomir Belej

РУСИНСЬКІ СЛОВНИКИ ЗАКАРПАТТЯ: НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЧИ
ТЕХНОЛОГІЯ

RUTHENIAN DICTIONARIES OF ZAKARPATTA: INCOMPETENCE OR
TECHNOLOGY..... 27–38

Robert Grošelj / Robert Grošelj

SLOVENE AND VOJVODINA RUSYN SONORANTS – A CONTRASTIVE
ANALYSIS STUDY

СЛОВЕНАЧКИ И РУСИНСКИ ГЛАСНИЦИ – КОНТРАСТИВНА
АНАЛІЗА..... 39–48

Оксана Тимко Дітко / Oksana Timko Ditko

ФОРМОВАНЄ И ПРЕМЕНКИ У ДЕКЛИНАЦІЇ МЕНОВНІКОХ У РУСКИМ
ЯЗИКУ (ЄДНИНА МЕНОВНІКОХ ЖЕНСКОГО РОДУ)

COMING INTO BEING AND CHANGES IN THE NOUN DECLENSION
SYSTEM IN THE RUTHENIAN LANGUAGE (EXAMPLE BEING FEMININE
NOUNS)..... 49–62

Канапе Окано / Kanape Okano

ЛЕКСИЧНА И ДЕРИВАЦІЙНА СИСТЕМА РУСКИХ ДІЄСЛОВОХ
РУШАНЯ У ВОДИ / НА ВОДИ

LEXICAL AND DERIVATIONAL SYSTEM OF RUTHENIAN AQUA
MOTION VERBS..... 63–87

Александр Мудри / Aleksander Mudri

НА ХТОРИМ ЯЗИКУ КУКУРИКА КОГУТ? ОНОМАТОПЕЙСКИ
ИНТЕРЕСКЦІЇ ДОМАШНІХ ЖИВОТИНЬОХ У ЯЗИКУ ВОЙВОДЯНСКИХ
РУСНАЦОХ

*IN WICH LANGUAGE DOES ROOSTER ROOTS? ONOMATOPEIC
INTERJECTION OF DOMESTIC ANIMALS IN LANGUAGE OF*

RUTHENIANS IN VOJVODINA, SERBIA..... 89–106

Марина Шлемендер / Marina Šlemender

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE ENGLISH VERB *BE*
AND THE RUTHENIAN VERB *БУЦ*

ПОДОБНОСЦИ И РОЗЛИКИ МЕДЗИ АНГЛІЙСКИМ ДІЄСЛОВОМ *BE* И
РУСКИМ ДІЄСЛОВОМ *БУЦ* 107–123

Ана Римар Симунович / Ana Rimar Simunović

ЛЕС МАРТОВИЧ, МИХАЙЛО КОВАЧ И ЖАЖДА ЗА ПРАВДУ
LES MARTOVIC, MIHAJLO KOVAC AND THEIR CRAVING FOR

JUSTICE..... 124–137

Богдан Галчак / Bohdan Halczak

THE SITUATION OF THE UKRAINIAN MINORITY IN POLAND IN THE
YEARS 1945-1946 IN THE LIGHT OF CZECHOSLOVACK MILITARY
SOURCES

ПОЛОЖЕНЄ УКРАЇНСКЕЙ МЕНШИНИ У ПОЛЬСКЕЙ 1945-1946.
РОКУ У ШВЕТЛЄ ЧЕХОСЛОВАЦКИХ ВОЄНИХ ЖРИДЛОХ 138–151

Янко Рамач / Janko Ramac

ЗДОГАДНІК РЕПРУТА

THE JOURNAL OF A CONSCRIPT 152–186

Валерій Власенко / Valerij Vlasenko

БІБЛІОТЕКИ І КЛУБИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ НА
БАЛКАНАХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

LIBRARIES AND SOCIETIES OF UKRAINIAN POLITICAL

EMIGRATION AT THE BALKANS IN THE INTERWAR PERIOD..... 188–199

Галина Саган / Halina Sahan

УЧАСТЬ РАДЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У НАЛАГОДЖЕННІ КОНТАКТІВ
УКРАЇНЦІВ ЮГОСЛАВІЇ З КРАЇНОЮ СВОГО ПОХОДЖЕННЯ

PARTICIPATION OF SOVIET INSTITUTIONS IN ESTABLISHING
CONTACTS BETWEEN YUGOSLAV UKRAINIANS AND ITS

COUNTRY OF ORIGIN..... 200–214

IN MEMORIAM ПРОФ. ДР ЛЮБОМИР БЕЛЕЙ

(18. 03. 1962 – 12. 05. 2018)..... 216

ИНФОРМАЦИЯ О АВТОРОХ..... 218

УПУТСТВО ЗА ПРИРИХТОВАНЄ РУКОПИСА ЗА ДРУКОВАНЄ 220

АНГЛІЙСКО-РУСКА И РУСКО-АНГЛІЙСКА ТРАНСКРИБЦІЯ**

Англійський мовний дефінітивний елемент став лінгва франка у глобальних розмаїтих і молодих Руснацях комунікуючи на ній зокрема з припадками різних народів широким світом. Вони свідомо же би у сучасній Швеції мали хоча б найменше три мови: державна мова (сербська), глобальна мова (англійська) і мацеринська мова (російська). Тоді одночасно вказує на потребу творення транскрипційних правил за записом російських назв, імен, прізвищ і др. на англійську мову і англійських назв, імен, прізвищ і др. на російську мову. Автор у своїй роботі спирається на існуючі системи транслітерації (напр. Британського музею, Бібліотеки Конгреса, лінгвістичну і др.) же би за транслітерацію з англійської на російську і з російської на англійську запропонував лінгвістичну систему.

Ключні слова: транскрипція, транслітерація, російська мова, англійська мова, лінгвістична система транслітерації, діакритичні знаки.

УВОД

Присутність англійського елемента найочівидніше і, взагалі, неспорує на рівні лексики. Початок є на початку ХХ століття кед жителі тих країв рушили глядати кращі умови життя з іншого боку Атлантики. Тоді період охопив і народна поезія і проза. Наприклад: *британськи, майна, мен, нигер, пайпа, педа, чунгам, штрицкара* і др., а з того часу і адаптації назв міст *Піцбург* і *Нью-Йорк*.

До непрямого зв'язку російської і англійської мови приходять головним чином наші переселенці на територію Канади, З'єдинених Штатів Америки, Австралії і Англії. Вплив англійської мови на бешеду і писання Руснацях Канади винятково великий. Михайло Ковач напр. у своїй драгописі "Америка збірка", опублікованій у *Руских словах*, згадує слова *бучер, трок, радио, кара, аеропорт, клуб, ексит, порт, плиз, блак* і др. Скоро щоби ті слова

* fejsam@gmail.com

** Робота настала як продукт проєкту 187002 (*Мови і культури у часі і просторі*) і 187017 (*Дискуси мовних мов, літературних і культурних у юго-східній і середній Європі*), хтори фінансує Міністерство освіти, науки і технологічного розвитку Республіки Сербії.

Руснацом у Войводини препознатліви прето же у остатніх двох децениях англійски постал перши странски язык виучованя.

У першей статі о руским языку опублікованей по англійски не було згаданя англійского уплїву (Bidwell, 1966). Пред скоро трома децениями автор тих шорикох идентифіковал преїг 700 англїцизми у руским языку (Fejsa, 1990). Лем даскельо дзешатки не пришли директно зоз сербского языка. Тоти англїцизми, як зме уж спомли, принесли Руснаци хтори дочасово робели у Зєдинених Америцких Державох и Канади (напр. *майна* < *mine*, *нигер* < *nigger*, *неда* < *pay day*).

Интересантне же автор тей першей студії о англійских елементах у руским языку бул несигурни и, можебуц, аж и скептични у вязи зоз будучносцу англїцизмох хтори були першираз записани 1986. року як *соуп опера* < *soap opera* и 1988. року як *талк шоу* < *talk show* (ibid.: 162). Нешка, у другей децениї 21. вику, тоти англїцизми познати каждому рускому бешеднікови – *соуп опера* у истей фонологийней форми, и *ток шоу* у вимененей форми (зоз морфологийней або графологийней на фонологийну).

У заключней часци студії автор написал “Єст основи за предвидзоване же ше руски будзе одуперац англїцизмом, як найобачлівшей форми уплїву англійского языка, у тей мири у хторей то будзе робити сербскогорватски. И не лем то, лепше упознаване англійского тиж може подпомагац його дальши уплїв. Як ше воно одражи на превозиходзене концептуального пребераня т. є. на стимуловане гевтей тенденції хтора не походи зоз ширеня културних витвореньох языка-давателя, цо би бул безспорни индикатор звекшаня англійского уплїву, укаже час” (ibid.: 150). Нешка цалком ясне же ше число англїцизмох у руским языку еномно звекшало.

Юлиан Рамач препознал егзистоване нового лексичного пасма у руским языку у трецей *Граматики руского языка* (Ramač, 2002: 428–429). Англїцизми, медзитим, не уключени до капиталних лексикографских ділох (Ramač–Fejsa, & Medješi, 1995; 1997; Ramač–Timko–Djitko–Medješi, & Fejsa, 2010).

На першей конференції младих руских науковцох єдна робота ше занїмала зоз языком Фейсбука. Александер Мудри наступел зоз тезу же можливе бешедовац, голем кед слово о языку младих, о англо-сербско-руским языку на Фейсбуку (Mudri, 2013: 32). Утвердзене и значне хасноване англійского языка цо, медзи иншим, гоч стандартна руска азбука кирилка, приводзи до преїгмирного хаснованя латинки.

И попри тим же векшина англицизмох пришли преїг сербского языка, одкривае и даскельо дзешатки англицизми хтори формовани знука рускей заєдніци у Сербїї / Войводини (напр. *геймочка*, *финишнуц*, *галигалийовац ше*, *фейсбуковац*). Кед слово о английских технічних словах як цо *android*, *cyber*, *digital*, *internet*, *password*, *smart phone*, *virtual* и *wireless* вони ше хасную у каждодньовой и/або професийней комуникації, та су прилапени и у руским языку (*андроїд*, *сайбер*, *интернет*, *пасворд*, *смартфон*, *виртуални*, *васерлес*).

Милан Тодорович преучовал уплїв английского языка на дискурс сербскей младежи на подручу видео-бавискох, окреме у писаней интеракції медзи членами завартей геймерскей групе *Smite Serbia/Balkan Official* на Фейсбуку (Todorović, 2016). Резултати указую на винїмково позитивне становиско гу хаснованю английского языка у комбинації зоз сербским языком кед слово о видео бавискох. Коло сто слова и вирази пренайдзени – прилагодзени (напр. серб. *генковати* < англ. *gank*, серб. *џанглер* < англ. *jungler*, *чест* < *chest*, *гардиан* < *guardian*, *нафидовати* < *feed*, *нуб* < *noob*, *кил* < *kill*, *конквест* < *conquest*, *буф* < *buff*, *џем* < *gem*, *трејдовати* < *trade*, *баговати* < *bag*, *бановати* < *ban*, *билд* < *build*, *бастер* < *buster*, *ултра скор* < *ultra score*) или неприлагодзени (напр. *skin* < *skin*, *support* < *support*, *hit tower* < *hit tower*, *lvl* < *level*, *god* < *God*, *gift* < *gift*, *gold* < *gold*, *potion* < *potion*, *assault* < *assault*, *twin* < *twin*, *dmd* < *diamond*, *curse* < *curse*, *revive* < *revive*, *recolour* < *recolour*). Руснаци хтори члени теї геймерскей групи упознати зоз шицкима наведзенима словами и виразами. Кед иновациї прилапи векшина бешеднікох єдней групи, можливе же ше вони буду далей шириц и же виволаю одредзени пременки у языку (Holmes, 2008: 195).

Значне наглашиц же ше дописованє на Фейсбуку або при комуникованю преїг системи кратких порученьох углавним окончує на латинки. Маюци у оглядзе же руске писмо кирилка, хаснованє поєдинечних словах, виразох, та аж и виреченьох на латинки, представя вельке одступанє од стандардизованого руского правопису.

З єдного боку, наисце неможливе патриц ТВ, слушац радио, читац дньову пресу и хасновац други форми масовних медийох, а не наисц на английски слова, а, з другого боку, млади члени рускей заєдніци, понеже су члени националней меншини, свидоми же би требали хасновац голем три язики: державни язык (сербски), мацерински язык (руски) и глобални язык (английски) (Fejsa, 2007: 2010).

Пре потребу же би ше цо ускладзенше адаптовали нови англицизми, як и пре потребу же би ше транскрибовали английски топоними, мена,

презвиска, назви фирмох, корпорацийох, организацийох и др., хтори ше генерално не преклада на руски язык, будземе ше намагац цо виродостойнейше репродуковац фонеме англійского языка.

ФОНЕМСКИ ИНВЕНТАР РУСКОГО И АНГЛІЙСКОГО

Насампредз представиме фонемски инвентари руского и англійского языка. За тоту нагоду похаснуеме присподобени медзинародни фонетски алфавет, такв. ИПА (International Phonetic Alphabet) систему фонетского записованя, хтора у основи базована на латинковой абецеди. Єст 32 фонеме у руским языку: /b/, /p/, /d/, /t/, /g/, /k/, /dz/, /c/, /dž/, /č/, /dʹ/, /tʹ/, /v/, /f/, /z/, /s/, /ž/, /š/, /h/, /x/, /j/, /l/, /lʹ/, /m/, /n/, /nʹ/, /r/; /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ (Fejsa, 1990: 87–90), а 44 фонеме у англійским языку: /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /č/, /dž/, /f/, /v/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /š/, /ž/, /h/, /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/; /i:/, /i/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ɑ:/, /o/, /o:/, /u/, /u:/, /ə:/, /ə/; /ei/, /ai/, /oi/, /əu/, /au/, /uə/, /iə/, /eə/ (Mihailović, 1975).

Єст 12 (20, кед уключиме и дифтонги) англійски вокали по месце и способе артикулованя, а 5 руски вокали по истих критериюмох. Вокал /a/ баржей централни од англійского вокала /ɑ:/ у меновніку *part*, але вецей задні од /æ/ у англійским меновніку *mat*. Вокал /e/ цалком исти як англійски вокал у словох *bet* и *debt*. Вокал /i/ завартейши од вокала у англійским дієслову *live* и подобни вокалу у англійским заменовніку *she*, але кратши з оглядом на длужину. Вигваряне вокала /o/ здабе на вигваряне вокала хтори медзи тима у *cot* и *caught*. Вокал /u/ завартейши од вокала у англійским прикметніку *full*; вон подобни вокалу у англійским меновніку *room*, але кратши.

То конкретно значи же при транскрибованю тоти вокали цо у англійским языку кратши або длугши од руских, хтори з оглядом на артикуловане дзешка медзи англійскима, мож записовац / вигваряц на шлїдуюци способ:

руски вокал /i/ може заменїц англійски /i:/ и /i/;

руски вокал /a/ може заменїц англійски /ʌ/ и /ɑ:/;

руски вокал /o/ може заменїц /o/ и /o:/;

руски вокал /u/ може заменїц /u/ и /u:/;

руски вокал /e/ може заменїц /e/, а понеже ше англійске /æ/ вигваря медзи руским вокалом /e/ и руским вокалом /a/, але блїжей при месце артикулованя руского вокала /e/, прилаплїве же би руски вокал /e/ менял и англійски вокал /æ/ (Fejsa, 2013).

Еквиваленцію найчежше утвердиц при англійских вокалох /ə:/ и /ə/, такв. шва вокалох, хтори у руским язика мож чуц при загакованю (напр. /ə:/, *co som scel povesc?*), а у англійским язика су найчастейши вокали, бо их мож вигвариц на месце каждого другого вокала кед ше у слове найду у ненаглашеной позиції. Од руских 5 вокалох могло би ше повесц же су найблізши вокалу /e/ та го так мож и заменьовац, гоч го дзекеди, окреме у случаю краткого /ə/, лепше и випущиц. До еквивалентного одношеня часто мож уключиц и консонант *p*, хтори, поправдзе поведзене, у вигваряню придавени, але є обачлїви на уровню писаня. То ше одноши и на дифтонги хтори у себе маю тоти вокали (/əu/, /uə/, /iə/, /eə/; оп. ніжей). Присподобене писанє менох, презвискох, назвискох и назвох топонимох, предприяцох и подобного, тиж зоз пребераньом консонанта *p* зоз писаня обачуеме и по длугоких вокалох (напр. *Паркер* < *Parker* /pa:kə/; *репл* < *girl* /gə:l/; *систер* < *sister* /sistə/). Правописни обаваня насампредз и виходза, з єдного боку, зоз нашого намаганя же би нашо форми були цо блізши гу жридловей (гласовей, фонологийней) структури їх еквивалентох, и, з другого боку, зоз водзена рахунка о тим же чи нашо форми прилаплїви уху домашнього бешедніка, почитуюци при тим у значней мири зоз узвичаєну бешедну праксу створени правила, односно напрямки.

Понеже у руским язика нет дифтонги, вони ше, пообщено бешедуючи, артикулюю як два вокали. Найидентичнейши частки дифтонга /au/ руским фонемом /a/ и /u/ та би ше так мали и транскрибовац. Медзи другима дифтонгами обачуеме два типи. Єдни дифтонги маю, уж як хтори лингвист анализує, полувокал /i/ або полуконсонант /j/ у фіналней позиції, напр. у /ei/, /ai/, /oi/, а други дифтонги маю англійску фонему /ə/ у инициалней або фіналней позиції (/əu/, /uə/, /iə/, /eə/). Цо ше дотика першого типу, ми тримаме же слово о полуконсонанту, т. є. же тот фінални сегмент дифтонгох /ei/, /ai/ и /oi/ блізши консонанту /j/ та го и препоручуеме так транскрибовац (напр. *display* /displej/ > *дисплей*, *my* /maj/ > *май*, *boy* /boj/ > *бой*). Цо ше дотика другого типу, начално предкладаме сегмент /ə/ у /əu/, /uə/, /iə/ и /eə/ преберац и зоз консонантом зоз хторим є (напр. *pure* /pjue/ > *тюер*, *beer* /bia/ > *биер*, *chair* /čea/ > *чеп*). Свидоми зме же ше на тот способ оддалуеме од примарного фонемского/фонологийного приступу и прибліжуеме ше гу морфологийному, але рахуеме же таки реплики буду прилаплївши рускому бешеднікови.

Єст 24 англійски консонанти по месце и способе артикулованя, а 27 руски консонанти по истих критериюмох.

Генерално бешедуючи, вигваряне руских консонантох приближно исте як и вигваряне еквивалентних англійських консонантох. Найвиразнейши характеристики розликованя ше состоя у шлїдуючим:

- а) пловиви /p/, /t/, /k/ у руским язикю не маю аспирацію; без огляду на того, мож их транскрибовац зоз /p/, /t/, /k/;
- б) /č/ и /dž/ у англійским палаталнейши; у руским вони алвеоларнейши, але их мож транскрибовац /č/ и /dž/;
- в) по месце артикулованя у англійским язикю существуюто специфични дентали /θ/ и /ð/; понеже су найблізши руским денталом /t/ и /d/ мож их у руским язикю дошлїдно транскрибовац – /θ/ як /t/, а /ð/ як /d/;
- г) англійске /w/ по артикулованю найблізше /v/, а англійске /ŋ/ найблізше /ng/.
- г) африкати /dz/ и /c/ характеристични за руски язик; у англійским язикю вони ше третираю як два окремини фонеми, т. е. /d/ и /z/, односно /t/ и /s/ (о можлівосцох транслитерованя опатриц нїжей).

СИСТЕМИ ТРАНСЛИТЕРАЦІЇ

Док ше при транскрибції водзи рахунку и о вигваряню, при транслитерацийї (напр. кирилки до латинки) о вигваряню ше вообщо не водзи рахунка; при транслитерацийї ше одредзени знак едного писма дошлїдно заменює зоз одредзеним знаком другого писма.

Существую даскельо системи транслитерацийї. Кажда з нїх вещей або меней адекватна.

Єдна з найрозширенших системох то система Библиотеки Конгреса (Timberlake, 2004). У тей системи доминую диграфи, та ше буква *ч* зазначує зоз *ch*, буква *ж* зоз *zh*, буква *ш* зоз *sh*, буква *щ* зоз *shch*, буква *ц* зоз *ts*, а буква *х* зоз *kh*. Букви *я* и *ю* ше преноша як *ia* и *iu*; *й* ше преноши як *j*.

Система транслитерованя Британского музею консонантски букви (ибид.)_транслитерує на исти способ. Букви *я* и *ю* ше, медзитим, преноша як *ya* и *yu*, а *й* ше тиж преноши як *j*.

Обидва транслитерацийни системи ери (*ы*) преноша зоз *у*. То у системи Британского музею приводзи до частого зявйованя символа *у* ведно у истим слове, праве так як цо у системи Библиотеки Конгреса збунує часте дуплованє *і* у рамикох истого слова (або од *і*, або од *ia*, *iu* итд.).

Єдну з перших транслитерацийох кирилкового писма (кирилки, кирилицы < по св. Кирилови, 826-869) на англійску латинку, на основи транслитерацийней системи Британского музею, находзиме у *Форбсовей*

руській граматики (Forbes, 1989: 6-7). Вона наменена транслитерованю русийского писма на англійски язык. Основни ей недостаток же у хаснує у двойней улоги – и за *ы* (єри) и за *й* (полувокал, односно полуконсонант), та ше стретаме зоз *Tolstoy, Maikov*, але и зоз *novyy*.

Енциклопедия русинской истории и культуры (Magosci–Pop, 2002) хаснує транслитерацию базовану на транслитерациї Библиотетекы Конгреса. Єй недостаток видзиме у тим же проблем дуплованя истих символах тиж не розришела, та ма *Tolstoi, Maikov*, але и *novii*. Точнейше представляне би було кед би ше провадзело сугестию Форбса у фусноти б же знак *ї* найодвитующии способ транслитерования буквы *й*. У каждым случаю, место *й* треба хасновац даеден зоз символах хтори компютерска програма обезпечує. Могли би то буц и *ı* або *ı̇*, але тримаме же *j* ма найвекшу шансу зажиц.

Праве прето же компютерски програми обезпечую рижни символи, а описани транслитерациї дзекеди двосмислово интерпретациї, зявела ше и система ISO 9. Вона вообщє не хаснує диграфи. Кажда фонема ма свой символ. Так напр. *ш* ма *š*, а *щ* та *ṣ̌*; *я* ма *â*, а *ю* ма *û*; *з*, *ж* и *дз* маю *z*, *ž* и *ẓ̌*; *г*, *г* и *х* маю *g*, *g̣* и *h*, а за языки хтори маю гарлове *г* (як напр. руски/русински, билоруски и украински) *г*, *г* и *х* маю символи *h*, *g* и *x*. Транслитерацийна система ISO 9 зложенша од других, але понеже обезпечує одношенє символ за символ, у случаю потреби за повратну транслитерацию на жридлови кирилкови текст не приходзи до одступаньох.

НАПРЯМКИ ЗА ТРАНСКРИБЦІЮ

У першей фазы контактох руских интелектуалцох зоз англійским языком необходне було транскрибовац (присподобено репродуковац у писаней форми финеси звукох вигваряня) и транслитеровац (преписац зоз буквами другого писма, т. є. преписац букви абецеди зоз буквами азбуки) англійски назви, мена и презвиска и под. на руски язык. Намаганя у тим напрямє существовали, але були досц неусоглашени. Найчастейше ше адаптация зоз сербского языка присподобйовала гу рускому языку.

У *Let's Speak English and Rusyn / Бешедуїме по англійски и по руски* (Magosci–Fejsa, 1998) авторє дали основни напрямки за преношенє словох англійского языка на руски язык. Тому з тей нагоди пошведуєме окремну увагу пре спомнути транскрибцийно-транслитерацийни стан у преси и вообщє у руских медийох и пре потреби нового правописа руского языка у хторим необходне утвердзиц одредзени рижня и напрямки. Предкладаме шлїдуюци транслитерацийни одношеня:

a a
б b
в v
г h
г g
д d
е e
є je
ж ž
з z
и i
ї ji
й j
к k
л l
м m
н n
о o
п p
р r
с s
т t
у u
ф f
х ch
ц c
ч č
ш š
щ šč
ю ju
я ja
ь `

Цо ше дотика транслитерования руских диграфох, т. є. парох буквох, хтори представляю єдну фонему, як цо *дз*, *дж*, *дь*, *ть*, *нь* и *ль*, вони буду транслитеровани *dz*, *dž*, *d`*, *t`*, *n`*, *l`*.

Тримаме же таки одношення у транслитерації можу буц прилапени. Тот предклад ше базує на язичних, фонологийних фактох. У случаю же на

тастатури компютера або другого средства за писанє нет диякритични знаки вец би предложену систему могло алтерновац зоз шлїдуюцу:

a a

б b

в v

г h

г g

д d

е e

є je

ж zh

з z

и i

ї ji

й j

к k

л l

м m

н n

о o

п p

р r

с s

т t

у u

ф f

х kh або x

ц ts

ч ch

ш sh

щ shch

ю ju

я ja

ь `

Цо ше дотика транслитерованя руских диграфох *дз, дж, дь, ть, нь* и *ль*, вони би у тим случаю були транслитеровани *dz, dzh, d`, t`, n`, l`*.

Читаючи перше число *Саскачеванського руского гласніка* автор тих шорикох бул зачудовани зоз записованьом даскелїх истих англійских географских назвох на рижни способи. То ше окреме одноши на писанє двох топонимох. Назва вароша *North Battleford* ше у *Гласніку* зявела на три заводи: *нортбатлфорски парох* (б. 3), *нортбатлфорски о. Янко Колошняї* (б. 10) и у *Нортбатлфордзе* (б. 11). Тиж так, на три заводи зявела ше и назва озера *Black Lake*: *Блейк Леук, Блаук озеру, Блеик Леук резервату* (щицки три на б. 12).

Кед бизме дошлїдно применели лингвистичну, фонологийну транскрибцию топоним *North Battleford* би бул записани як /no:θ bætlfo:d/, односно *Ном Бетлфод*. Пре блїзше и легчейше вигваряне тримама же добре зробене же пре длугоке *o* /o:/ присуство консонанта *r* не занягане, та, спрам того, *Норт* и *-форд*. Добре и же фонема /θ/ транслитерована зоз найблїзшим денталом /t/. Не добре, медзитим, зробене же у прикметнікох вихабени консонат /d/ (треба *-фордски* а не *-форски*). Видзи нам ше и же би автентичнейша адаптация англійского вокала /æ/ була /e/, а не /a/ до чого пришло прето же провадзене жридлове записованє; додаїме гу тому же у преферансу адаптация меновніка *battle* (рус. *борба, битка; бориц це, биц ше*) глаши *бетл* а не *батл*; тиж так, у векшини англицизмох вокал /æ/ адаптовани зоз руским вокалом /e/, напр. рус. *бєнд, тєг, гєндикєп, бєк, мєн* (у народней писні “Америцки мєн”) и велї други < англ. *band, gag, handicap, back, tap*. То значи же би топоним требало писац *Бетлфорд*, а прикметніки-деривати *бетлфордски*, односно *нортбетлфордски*. Попри тим, нет причини локативну синтагму у *Нортбатлфордзе* (б. 11) писац ведно (место окреме: у *Норт Бетлфордзе*), як цо єст причини писац окреме у *Принц Алберту* (б. 11) и *по Нью Йорку* (б. 13).

Цо ше дотика топонима *Black Lake*, вецейформносц прикметніка (т. є. вариантох *Блейк, Блаук, Блеик*) спричинена зоз помилку, бо ше предпоставело же на месце букви *a* дифтонг (/ei/ або /ai/), а не фонема /æ/. Прето тримама же анї єдна зоз трох адаптацийох англійского слова *Black* не за прилапйованє; на основи поровнованя вокалох у руским и англійским язичу (оп. висше) стоїме на становиску же би адаптация *Блек* була найприлаплївша. Понеже фонемска еквиваленция медзи англійским /ei/ и руским /ej/ запровадзена у вельким чишлє англицизмох (напр. англ. *spray, grapefruit, playback, baby, baseball* > рус. *спрей, трейнфрут, плейбек, бейби, бейзбол*) и кед исту еквиваленцию запровадзимє и на другу часц назви

топоніма, односно на слово *Lake*, вец би тото слово не требало транскрибовац зоз *Леик* (як зробене на два заводи), але зоз *Лейк*.

У истим *Гласніку* записани и топоним *Regina* и то як *Ридяйна*. З оглядом на то же утвєрдзене еквивалентске одношенє медзи англійским /dʒ/ и руским /dʒ/, а не медзи англійским /dʒ/ и руским /dʲ/, вец би не требало у *Ридяйни* (б. 11), але у *Риджайни*.

Наведзме и даскельо приклади зоз єдиного часопису за руску младеж, *МАК*, хтори публикує Новинско-видавательна хижка Руске слово. Генерално мож повесц же ше млади генерації не одупераю англицизмом. Напроцив. З єдного боку, вони утвєрдзую позицію уж прилапених англицизмох у руским язичу, а, з другого боку, вони твора условия за зявйованє нових (Fejsa, 2013: 486). Директни пошлїдок уплїву англійского язичу предствая части преход зоз традиційней кирилковей азбуки на латинкову абєцеду. Хаснованє англійского писаного коду характеризує значне число текстох инкорпорованих до *МАК*-у. При таким заменьованю кодох поставя ше питанє як тоти цо не знаю англійски язич вигваря дотични слова / вирази / виречєня. Знаючи же то предствая почєжкосц, закладаме ше же би ше при першому записованю на латинки у заградзеню дала и транскрибована форма на кирилки.

У складу з тим тримаєме же добре зробене кед ше назва музичней групи “*Demigod*” (*МАК* 5-6 / 2013) находзи у латинковей варианты на нукашнїх бокох часописа, а на насловним боку истого числа находзи ше кирилкова варианты: “*ДЕМИГОД*”.

Не прєшвечени зме же кажди читатель часописа *МАК* на одвитуючи способ пречита назви бендох у шлїдуюцих двох прикладах: “зоз даєдними музичарами зоз ЗАД (*Caviar Dreams, Agalloh*) ...” (*МАК* 5-6 / 2013, 3) и “Перши музични крочаї *Brainlow* направел ...” (*МАК* 5-6 / 2013, 3); було би хасновитше кед би назви тих музичних групох, паралелно з англійским, були похасновани и у руских адаптацийох, напр. *Кєвиар / Кавиар дрімз, Аталог и Брейнлоу*.

Поготов зме прєшвечени же би италиковани часци у шлїдуюцих трох виречєньох були читани на вецей заводи кед би не були базовани на дошлїдней системи правилох: *MY “BLACK THREAD dark electro* бенд зоз Нового Саду” (*МАК* 5-6 / 2013, 3); “*etno-gothic-industrial-metal* бенд зоз Панчева” (*МАК* 5-6 / 2013, 3); “*OMNIPOTENCE melancholic-melodic death metal one-man band* зоз Ковачици” (*МАК* 5-6 / 2013, 5). У складу з нашим предкладом за транскрибцию вони би глашєли: “*май блєк трєд дарк*

електро”, “етно-тотик-индастриял-метал” и “омніпотенс меланколик-мелодик дет метал ван-мен бенд”.

Заменьованє кодох и потребу за паралелним кирилковим записованьом (голем при першому зявйованю) часто стретаме у насловох албумох або писньох: “Зняли два писні (*`Dope`* и *`Immortal`*) у Headroom студию у Бачким Петровцу” (МАК 5-6 / 2013, 5); “самовидати албуми *Rootenica* (2004) и *Perception is our dimension* на компіляції МАК ДЕМОни (2007)” (МАК 5-6 / 2013, 4); “*Decayin`* видали пейц демо албуми *Crisis* (1998), *Take a Lick of the Pain* (2000), *Battlefield Earth* (2001), *Silence from Within* (2005)” (МАК 5-6 / 2013, 3). У складу з нашим предкладаньом за транскрибцию наслови наведзених албумох и писньох би глашели: “Доуп, Имортал”, “Рутеника, Персепшин из ауер дименшин”, “Дикеїн”, Крайсиз, Тейк лик ов д пейн, Бетлфилд ерт, Сайленс фром видин”.

Английски назви ше звичайно даваю и рижним проектом: “Проект достал английске мено без прекладу, подрозумюючи же хаснователе буду розумиц *`Vojvodina Calling`*” (МАК 5-6 / 2013, 2); “SNUBBER *electro-chiptune* соло проєкт” (МАК 5-6 / 2013, 4); “зоз проєкту *Marienfeld* настала група” (МАК 5-6 / 2013, 3). Транскрибовани италиковани назви проєктох би могли глашиц: “Войводина колинг”, “Снабер електро чипт`юн” и “Мариснфелд”.

Веб-адреси ше порядне пишу зоз латинку, напр. “Web: soundcloud.com/da-n-v-u” (МАК 5-6 / 2013, 3).

Кед слово о английским правопису при заменьованю кодох у МАК-у, правописна норма английского языка ше углавним хаснує правилно. З другого боку, правописни стан у текстох на Фейсбуку и у системи кратких порученьох ані не прибіжнї. Там панує права рашомоніяда, манифестована зоз зявйованьом рижних идиолектних правилох. Векшина з нїх представя недошлїдне комбинованє двох найчастейших, висше виложених сетох за транслитерованє.

Кед бизме на англицизми хтори до руского языка вошли початком 20. вику применели лингвистичну систему транскрибції за хтору ше закладаме у тей роботї половка зоз тих лексемох би иншак глашела. Зоз гевтих наведзених на початку статї остали би лем *мен* и *нигер*. *Майна* и *пайна* би були *майн* и *пайп*, *чунгам* би бул *чуинг там*, *итрицкара* би була *стрит кар*, а назви наведзених варошох не *Пицбург* и *Ньюйорк*, але *Питсбург* и *Ню Йорк*.

ЗАКЛЮЧЕНЄ

Вше векши прилів англицизмox спричинює и потребу транскрибції / транслитерации английских словox / виразox / виреченьox на руски язык, зox кирилку. Одвит на питанє же чи прилів англицизмox будзе чечиц виходзацим або зиходзацим цеком ясни кед спатриме ефект технічних иновацийox, насампредз у виду компютеризации, а, часточно, и у виду сателитскей телевизии, як и ефект намаганя же бешедник руского языка напушел традицину вязаносц за виучованє лем русийского языка. Зox розвойом прекладательства и преширйованьом контактох на английске бешедне подруче, Руснаци ше почали стретац зox потребу транскрибованя английских менox, презвискох, назвох топонимox, предприяцох и подобного на руски язык, и, у другим напряду, зox потребу транскрибованя русских менox, презвискох, назвох топонимox, предприяцох и подобного на английски язык. З оглядом на то же у тей обласци не существуют правила од стандартного руского языка за потреби медзинародней комуникации, та и за комуникацию межди младима, углавним панує замєнованє кодох (кед ше до руского тексту на кирилки уноша английски слова / вирази / виречєня на латинки) або рижнородне транскрибованє хторе ше розликує од особи по особу.

У тей роботы перше спатрени существуюци системи транслитерования (напр. Британского музею, Библиотеки Конгреса, лингвистична и др.) же би за транскрибцию з английского языка на руски язык у роботы була применена адаптована лингвистична система транслитерования. Прето автор насампредз поровнал инвентари фонемox у обидвох языкох и утвердзел їх еквиваленти, або, у случаю несуществованя одредзених фонемox у єдним з вигледованих языкох, понукнул найподобнейшу фонему як еквивалент. У дзєпоєдних случаюх (окреме у случаюх кед английски длугоки вокал провадзи консонант, або кед после /ə/ у писаню буква *r* хтора ше не вигваря) автор предклада одступанє од виключно фонемского записованя. Автор ше заклада за лингвистичну систему транслитерования зox диякритичними знаками (т. є. зox *č, š, ž, dž*). Дзєпоєдни Руснаци, иншак, тоту систему уж и хасную (гоч не вше дошлїдно) упатраюци ше на сербску латинку. Тримаме же вона найскорей и зажие. Дати, междитим, и предклад Б у случаю же на дотичним средству комуниковаия (телефон, таблет, компютер и др.) не существуют диякритични символи, або хасновательови представя почєжкосц непрерывно поєдинєчно виберац потребни диякритики зox часци у хторей ше находза символи. Мож ше евентуално закладац за нехаснованє диякритикох, аргуєнтуюци же Английци не маю диякритики у своєй абєцеди, та їх нехаснованє оможлїви легчєйшу писану комуникацию. У каждим случаю не

оможливі Англичом доходжене до одвитуючого вигваряня. Додайме же Англичци пребераю мена, презвиска, назви компанийох и под. и зоз других странских языкох у оригиналу (напр. французки, италиянски, шпански и др.) и попри тим же ше правила читаня у тих языкох значно розликую од правилох читаня у англійским языку. Автор не претендує на того же предложени напрямки представляю остатне слово у транскрибованю з англійского на руски и зоз руского на англійски, але инсистує же би сучасни руски інтелектуалец овладал и зоз транскрипцию на дошлїдни способ. Систематизовани напрямки за англійско-руську и руско-англійську транскрипцию дати а час укаже чи зажию у понукнутей форми.

Консонанти у сущности не представляю векши проблем. Без огляду на одредзени розлики при вигваряню идентичне еквівалентне одношене мож утвердзиц медзи напр. *b* (*b*), *d* (*d*, *đ*), *f* (*f*), *g* (*g*), *h* (*h*), *j* (*j*), *k* (*k*), *l* (*l*), *m* (*m*), *n* (*n*), *p* (*p*), *r* (*r*), *s* (*s*), *t* (*t*, *θ*), *v* (*v*, *w*), *z* (*z*), *ш* (*š*), *дж* (*dž*), *ж* (*ž*), *ч* (*č*), *нґ* (*ŋ*). Цо ше дотика вокалох, ситуація вельо зложенша, бо руски пейц вокали функціую як еквіваленти дванац вокалох и осем дифтонгох; идентичне одношене мож утвердзиц медзи напр.: *a* (*ʌ*, *aː*), *e* (*e*), *i* (*i*, *iː*), *o* (*o*, *oː*), *u* (*u*, *uː*); *ау* (*au*), *ей* (*ei*), *ай* (*ai*), *ой* (*oi*). Еквіваленцию найчежше утвердзиц при вокалох */əː/* и */ə/* (хтори найчастейше мож заменїц зоз */e/*, у случаю краткого */ə/* дакеди их мож и випушиц, а до еквівалентного одношеня мож уключиц и консонант хтори их провадзи, окреме кед консонант провадзи длугоке */əː/*). Тото ше одноши и на дифтонги зоз такв. шва вокалами: */əu/*, */uə/*, */iə/*, */eə/*.

Понеже ше инвентари фонемох у руским и англійским языку у одредзеной мири розликую, одступаня од дошлїдного запровадзованя лингвистичней системи транслитерованя чежко мож заобисц. Нормователь ше муши намагац же би предложени транскрибовани рїшеня були цо блїзши гу жридловей (гласовой, фонологийней) структури їх еквівалентох и водзиц рахунка о їх прилаплївосци при бешеднікови.

У каждым случаю вериме же презентоване правилох базованих на лингвистичних фактох у тей роботї допринеше обдуманшому приступу гу транскрибованю, односно гу преношеню словох зоз англійского языка на руски язык и зоз руского языка на англійски язык. Наздаваме ше же ше то насампредз одражи на комуникацию медзи младима, при хторих обачене пречасте заменьоване кодох и же ше одражи на усоглашенше транскрибоване, хторе ше хвильково розликує од особи по особу.

Mihajlo Fejsa

Summary

The English language has definitely become a global lingua franca and young Ruthenians communicate with people all over the world. Young people are aware that in the contemporary world they should use at least three languages: the state language (Serbian), the global language (English) and the mother tongue (Ruthenian). The author proposed the linguistic system of transliteration for the transliteration from English into Ruthenian and for the transliteration from Ruthenian into English. That is the reason why he presents the phonemic inventory of the Vojvodinian Ruthenian language and the English equivalents of the Ruthenian phonemes. There are 24 English consonants according to place and manner of articulation, and 27 Ruthenian consonants according to the same criteria. The equivalents are: *б* (*b*), *д* (*d*, *д*), *ф* (*f*), *г* (*g*), *з* (*h*), *ј* (*j*), *к* (*k*), *л* (*l*), *м* (*m*), *н* (*n*), *п* (*p*), *р* (*r*), *с* (*s*), *т* (*t*, *θ*), *в* (*v*, *w*), *з* (*z*), *ш* (*š*), *дж* (*dž*), *ж* (*ž*), *ч* (*č*), *нн* (*η*). As far as the vowels are concerned the situation is much more complex since there are only five vowels in the Ruthenian language and twelve vowels and nine diphthongs in the English language; the equivalents are: *а* (*ʌ*, *a:*), *е* (*e*), *и* (*i*, *i:*), *о* (*o*, *o:*), *у* (*u*, *u:*); *еј* (*ei*), *ај* (*ai*), *ау* (*au*), *ој* (*oi*).

Key words: transcription, transliteration, Ruthenian language, English language, linguistic transliteration system, diacritics.

ЛИТЕРАТУРА

- Bidwell, Ch. E. (1966). The Language of the Bačka in Yugoslavia. *The Slavic and East European Journal* X (1), 32–54.
- Fejsa, M. (1990). *Anglijski elementi u ruskim jeziku*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2007). Rusko-anglijska kontrastivistika. U: Fejsa, M. (ured.) (2007). *Rusini/Rusnaci/ Ruthenians (1745-2005), I*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej i KPD DOK. 239–247. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2013). Inovacije na fonološkom nivou u rusinskom jeziku. U: Gudurić, S. (ured.) (2013). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru, II/2*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 485–490. (Cyrillic)
- Forbes, N. (1989). *Forbes` Russian Grammar*. Oxford: Cleredon Press.
- Holmes, J. (2008). *An Introduction In Sociolinguistics*. Harlow: Longman.
- Magoči, P. R.–Fejsa, M. (1998). *Bešedujme po anglijski i po ruski / Let`s Speak English and Rusyn*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Magosci, P. R.–Pop, I. (eds.) (2002). *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto, Buffalo and London: University of Toronto Press.
- Mihailović, Lj. (1975). *The Phonemic Elements of Modern English*. Beograd: Naučna knjiga.

- Mudri, A. (2013). Jazik mladih Rusnacoch na Fejsbuku. U: Tamaš, Ju.–Varga, B. (red.) (2013). Zbornik robotoch zoz peršej naukovej konferenciji Uloha mladih u rozvoju ruskej nacionalnej zajednjici u Vojvodini. Novi Sad: NVU Ruske slovo. 31–46. (Cyrillic)
- Ramač, Ju.–Fejsa, M. & Medješi, H. (1995). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik, I, A–Nj*. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu i Društvo za ruski jazik i literaturu. (Cyrillic)
- Ramač, Ju.–Fejsa, M. & Medješi, H. (1997). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik, II, O–Š*. Beograd: Zavod za učebnjiki i nastavni sredstva, Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu i Društvo za ruski jazik i literaturu. (Cyrillic)
- Ramač, Ju. (2002). *Gramatika ruskoho jazika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Ramač, Ju., Timko-Djitzko, O., Medješi, H. i Fejsa, M. (2010). *Rusko-serbski slovnjik / Rusinsko-srpski rečnik*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu i Zavod za kulturu vojvodjanskich Rusnacoch. (Cyrillic)
- Timberlake, A. (2004). *A Reference Grammar of Russian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Todorović, M. (2016). Karakteristike srpskog gejmerskog diskursa. *Filolog*, VII (14), 167–188.

РУСИНСЬКІ СЛОВНИКИ ЗАКАРПАТТЯ: НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЧИ ТЕХНОЛОГІЯ

У статті проаналізовано «русинські» як мовні, так і енциклопедичні словники, які побачили світ в ХХІ ст. на теренах Закарпатської області України. Судячи обсягу та змісту аналізованих лексикографічних праць, русинські лексикографи як пріоритетне ставили перед собою завдання створити словники середнього та великого типу. Щоб реалізувати це завдання, вони вдаються до штучного розширення реєстру словника, використовуючи при цьому різні технологічні прийоми. «Русинські» словники – це дуже важливий елемент стратегії постправди, який так широко використовують ідеологи неорусинства.

Ключові слова: лексикографія, реєстр словника, типи словників, енциклопедичний словник, мовний словник.

Лева частка так званих русиністичних праць – це словники. Протягом минулої чверті століття побачили світ близько тридцяти словників різних типів. Серед найпретензійніших видань назвемо такі: Панько Ю. «Орфографічний словник русинського язика» (1994); Ябур В., Плішкова А., Копорова К. «Русинська лексика: Правописний і граматичний словник» (2007), Керча И. «Словник русинсько-руський» (2007); Керча И. «Словник русько-русинський» (2012), Чорі Ю. «Словарь русинського язика» (2002–2008), Чорі Ю. «Словарь русинського язика» (2013–1015), Алмашій М. «Орфографично-орфоепичний словарь русинського язика» (2014), Алмашій М., Ухаль М. «Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології» (2014), Ю. Чорі «Фразеологізми русинського язика» (2015) та ін. При навіть поверховому знайомстві з русинськими словниками впадає в око їх солідний реєстр, що нерідко сягає 40–70 тисяч слів, а в «Словарі русинського язика» Ю. Чорі – 250 тис. слів, і це при тому, що уклали їх не групи професійних лексикографів, а, як правило, аматори-самітники. За таких обставин може з'явитися припущення, що укладачі «русинських» словників опанували якісь інноваційні методи лексикографічної праці, завдяки яким вони упродовж нетривалого часу не лише дібрали та «розписали» джерела, що репрезентують різні стилі «русинської» мови, а й зібрали масу живомовного матеріалу, щоб такі

об'ємні лексикони побачили світ. Проте аналіз «русинських» словників показує, що новаторство русинських лексикографів полягає у свавільному доборі джерельної бази словників, який дозволяє не лише інтенсифікувати процес укладання словника, а й, що найголовніше, – суттєво розширити його реєстр. Стало очевидним, що максимальне розширення реєстру словника – це технологічний прийом їх укладачів. Вони, очевидно, намагаються подати великий обсяг реєстру «русинських» словників, що не поступається аналогам з інших слов'янських мов, як неспростовне свідчення окремішності «русинської» мови. Зрозуміло, що досягти цієї мети можна лише завдяки розширенню джерельної бази та залученню лексем, ареал та сфера побутування яких не вкладається у прокрустові ложа ефемерної Карпатської Русі.

Уперше цей суто «русинський» феномен лексикографії сповна виявив себе в «Орфографічному словнику русинського языка» Юрія Панька, що його було видано у Пряшеві в 1994 році. Цю лексикографічну працю ретельно проаналізував словацький україніст Юрій Бача, який з'ясував, що словник Ю.Панька «має 40 472 слова. З того 36 622 слів українських, або таких іншомовних, які наводяться в словниках української мови, 2274 слів словацьких, або таких іншомовних, які наводяться в словниках словацької мови. У словнику є 1418 назв осіб, рік, гір, сіл, міст, держав, континентів, які так само не є “русинськими” /.../. “Русинських” слів, яких би не було в українській, словацькій та інших сусідніх мовах, у тому словнику менше одної тисячі! Причому це переважно топоніми Пряшівщини, тобто ойконіми, гідроніми та ороніми того регіону найзахіднішої етнічної української території» (Бача, 1998: 84).

Щоб розширити «Словник русинсько-руський» до «верх 58 тис. слів» (Керча 2007), І. Керча вдається до використання апопробованої Ю. Паньком технології «русинізації» української лексики. Так, як одне з основних «жерел» свого словника І.Керча використав «Словарь української мови» Б. Грінченка, який, за підрахунками самого І. Керчі, став «жерелом» 15,1% «русинських» слів його словника (Керча 2007, 1: 39), хоча, як відомо, у цій видатній лексикографічній праці закарпатські джерела представлені лише однією працею І. Верхратського. Так само не має ніякого стосунку до «русинської канонічної території» низка джерел, що репрезентують гуцульські говірки – J. Janów. «Słownik huculski» (2001), Ю. Піпаш, Б. Галас. «Матеріали до словника гуцульських говірок» (2005), літературні тексти Марка Бараболі тощо. Праця С. Л. Николаєва та М. Н. Толстой. «Словарь

карпотоукраїнського торунського говора с граматическим очерком і образцами текстов» (2001), за матеріалами якої укладено 5% словникових гнізд, також не можна вважати репрезентативним джерелом «русинського» мовлення, оскільки тут представлено лексику з перехідної, бойківської говірки. Щире здивування викликає залучення до «жерел» словника і текстів І. Франка, зокрема у переліку називається 16 том його 50-томного видання (Франко 1978). Можна лише губитися у здогадках, який твір І. Керча потрагнув за джерело широко русинської лексики: «Як Русин по тім світі товкся» чи «Ровта. Очерки жизни карпатських горцев»? Але жоден з них не має нічого спільного з «подкарпатськими русинами», а лише з русинами галицькими. Перераховані тут джерела, за підрахунками самого І. Керчі, забезпечили близько чверті реєстру його словника. Твердий намір за будь-яку ціну розширити реєстр власного словника спонукав І. Керчу залучити до нього 32,5 % слів двотомного «Српско-русинског речника», який репрезентує мову бачванських русинів. Говірка бачванських русинів, що представлена в цьому словнику, містить, як відомо, чимало сербізмів, які є результатом асиміляції мови місцевих руснаків і які побутують лише на Бачці та Сримі, а тому не можуть вважатися «русинськими» з огляду ні на їх походження, ні на їх поширення.

Однак І. Керча не обмежився «русинізацією» гуцульської або сербської лексики. Як показав аналіз, основу реєстру словника І. Керчі склала загальноукраїнська лексика. Звичайно, загальноукраїнська лексика – це таке ж надбання закарпатських українців, як і їх співвітчизників із інших регіонів України, але аж ніяк не представників окремого слов'янського народу – «русинів». За нашими приблизними підрахунками, її питома вага у словнику І. Керчі сягає понад 90%. До речі, 90% загальноукраїнської лексики – це своєрідний стандарт «русинської» лексикографії: Ю. Бача зафіксував таку питому вагу загальноукраїнської лексики в «Орфографічному словнику русинського языка» Ю. Панька (Бача, 1998: 86), 10% неукраїнської лексики, що її фіксують словники русинської мови, – це не якесь містичне число, а середній відсоток чужомовних слів, які здебільшого містять лексичні системи чи то літературні, чи діалектні у переважній більшості мов. Однак «русинських» лексикографів зовсім не хвилює той факт, що вони продукують словники української мови, їх технологічним завданням є представити словники, що називаються «русинськими», причому з якомога більшим реєстром, адже основне призначення таких видань – доводити факт існування окремої «русинської» мови з багатотисячних лексиконом.

Ця риса «русинської» лексикографії найяскравіше виявила себе у «Словарі русинського языка» Ю. Чорі, який побачив світ спершу в електронній версії як шеститомник (Чорі 2002–2010), а згодом завдяки спонсорській підтримці В. Балого та Є. Жупана – як п’ятитомник у паперовій версії. Обсяг цього словника – близько 400 друкованих аркушів. Щоб досягти такого вражаючого обсягу, Ю. Чорі, звичайно, не міг обмежитися лише закарпатською говірковою лексикою, яку той безапеляційно вважає «русинською». У пошуках масштабного розширення джерельної бази свого «Словаря...» Ю. Чорі у дусі апробованих традицій «русинської» лексикографії найперше звертається до лексичного запасу української мови, який став головним донором «русинського» мега-словника. Щоб переконатися у цьому, досить розгорнути «Словарь» на будь-якій сторінці. Нижче подаємо два фрагменти словника – усі заголовні слова підряд на **КА** - та **РІЗ** -: **Кабак** - корчма. **Кабала** - кабала. **Кабальный** - кбальний. **Кабан** - кабан. **Кабанець** - кабанець. **Кабанча** - кабанча. **Кабанчик** - кабанчик. **Кабанятина** - кабанятина. **кабанячий** - кабанячий. **Кабаре** - кабаре. **Кабат** - піджак, куртка, пальто. **Кабатик** = **кабатчик** - піджачок, курточка. **Кабатина** - піджак, куртка. **Кабатув** - піджаків, курточчин. **Кабацький** (-а, -оє, -і) - кабацький (корчмарський). **Кабачковий** - кабачковий. **Кабачок** - кабачок: 1) овоч. 2) корчмочка. **Кабель** - кабель. **Кабельный** - кбельний. **Кабіна** - кабіна. **Кабінет** - кабінет. **Кабінетик** - кабінетик. **Кабінетный** - кабінетний. **Кабінетно** - кабінетно. **Кабінетнўсть** - кабінетність. **Кабінетський** - кабінетський. **Кабінка** - кабінка. **Каблук** - каблук. **Каблуковий** - каблуковий. **Каблучечка** - каблучечка. **Коблучка** - каблучка. **Каблучний** - каблучний. **Каблучок** - каблучок. **Кабріолет** - кабріолет. **Кабріолетный** - кабріолетний (тут із 36 слів лише 5 діалектних закарпатських, які, за переконаннями Ю. Чорі, могли б претендувати на статус «русинських», а решта, тобто 85%, – українські слова, наявні в літературній мові, вдумані автором штучні слова *кабатув*, *кабінетський*, як і їх неіснуючі українські відповідники *піджаків*, *курточчин*, *кабінетський*; помилково написані слова *кбінетно*, *кбельний*, *коблучка*; загалом майже на кожній сторінці словника наявні помилкові написання слів). **РІЗ** -: **Різак** - різак. **Різалка** - різалка. **Різальник** - різальник. **Різальниця** - різальниця. **Різальницький** - різальницький. **Різальный** - різальний. **Різанина** - різанина. **Різаний** - різаний. **Різанки** - різанки, зібране. **Різано** - різано. **Різання** - різання. **Різати** - різати. **Різачка** - різачка. **Різачо** - різачок. **Різець** - різець. **Різка** - різка. **Різкий** - різкий. **Різко** - різко. **Різкўсть** - різкість. **Різкіше** - різкіше.

Різкіший - різкіший. **Різковатий** - різкуватий. **Різковато** - різковато. **Різник** - різник. **Різнити** - різнити. **Різниця** - різниця. **Різницький** - різницький. **Різничка** - різничка. **Різний** - різний. **Різно** - різно. **Різнути** - різнути. **Різність** - різність. **Різня** - різня. **Різнути** - різнути. **Різь** - різь. **Різьба** - різьба. **Різьбарити** - різбарити. **Різьбарь** - різбар. **Різьбарство** - різбарство. **Різьбарський** - різбарський. **Різьбити** - різбити. **Різьблений** - різблений. **Різьблення** - різблення. **Різьбовий** - різбовий. **Різькати** - різкати. **Різьчик** - різчик. У цьому випадку із 49 слів усі, крім лексеми *різальницький* (вона, очевидно, видумана як русинська), збігаються з українськими літературними, а український літературний відповідник *різальницький* до «русинського» прикметника *різальницький* Ю. Чорі просто вигадав; українське *різбити* написано помилково (правильно *різьбити*), а слова *різчик* в українській літературній мові немає. Отже, 98% слів цього фрагмента – українські слова. Загалом же українська лексика у «Словарі русинського языка» Ю. Чорі цілком вписується у норми «русинського» стандарту та трохи перевищує 90%.

Іншим вагомим джерелом збагачення реєстру «русинського «Словаря...» Ю. Чорі обирає російську лексику, хоча сам не раз наголошує, що його «Словарь...» «розчитаний на живу бесіду. Тому вміщені в ньому не лем чисто русинські слова, но й деякі інші, узяті з руського, мадярського, словацького, чеського, українського й других языків, што прижилися в нашому крайи». Однак у реєстрі словника є численні русизми, які, очевидно, нема підстав вважати органічною частиною «живої русинської бесіди»: *безвозвратный, безвозвратно, безнадежный, бросити, бросати, движеніє, единомышленник, закупочный, застройка, затасканный, зацитити, зацитный, зацититель, зацицати, избрати, избранный, настройка, обвинитель, облисполком, образование, отношеніє, пароизмерительный, пища, пир, пириество, поднебесный, поднос, похицати, поругати, поруганный, потрясающий, скопом, соревнованіє, соревновати* (саме так !), *тропа, флаг, шутка* та багато ін. Василь Німчук, глибокий знавець та щирий шанувальник закарпатського говіркового мовлення, аналізуючи передмову до «Словаря...» Ю. Чорі, зауважив: «Текст насичений словами й конструкціями, не притаманними мовленню звичайних закарпатців: *отвіт* замість *удповідь* (*выдповідь*); *досі* замість *дотипирь*; *розчитаний*; *прижилися* зам. *прискіпилися, приялися*; *трывалый час* зам. *довгый час*; *крім* зам. *крѹм, окрем*; *є ици й иностранні слѹвця* зам. *суть(сут)* *чужі слѹвця*; *не обходиться* зам. *не*

може, не годна ся обыйти; совітовали зам. радили, раяли; уживати зам. хосновати; не глупіші за *иных* зам. уд(выд) *другых* та ін. (Німчук, 2013: 17).

Якщо словник Ю.Чорі «розчитаний на живу бесіду», то невмотивованим є внесення до нього сотень книжних слів іншомовного походження, зокрема з банківської, політичної, медичної та ін. термінології на зразок *папеверін, парабіоз, парез, параболоїд, парафраза* та ін., функціонування яких обмежується вузькими професійними колами.

Вичерпавши доступні говіркові та літературномовні лексичні ресурси, українські та чужомовні, Ю. Чорі, щоб розширити реєстр свого словника, активно вдається до авторського словотворення. Значення штучно створених «русинських» слів на зразок *зустрілий, кабінетський, обандерольовати, походящий, похожальый, потряска, проривник, прорайовати, прорычальый, прорайованый, просверкнути, просватовати, рызальницький* та інших годі збагнути навіть з поданих до них українських відповідників. Жодне з них не зафіксовано в закарпатських говорах.

У багатому арсеналі маніпуляційних прийомів розширення реєстру словника, що їх широко застосовує Ю. Чорі, ми виявили також численні випадки подачі в окремих словникових статтях різних родових та числових граматичних форм одного слова (**Поєден** (**-ого**), **ч.** – поодин: *Поєдным страшно кортіло быти першоудкрывателями. Поєдна* (**-ої**), **ж.** – поєнна – поодна: *Поєдна черешня на дереві была вже достиглов. Поєдні* (**-ых**) – поодні: *Коли побывали у вариши, поєдні хлопці посітили басейн. Поєдноє* (**-ого**) – поодне: *Серед посівного насіння было поєдноє вже побутявілоє*), а також фонетичних чи орфографічних варіантів на зразок *олень, олинь, олінь*. Ю. Чорі розширює реєстр словника, штучно об'єднуючи в одному слові два: *абывто, обыето, авадыавадь, аватьуткі, баде, бако* та ін. Як окремі слова «Словарь...» подає довільно вибрані варіанти особових імен: *Єва* та *Євочка, Марта* та *Марточка, Марфа* та *Марфочка, Параска* та *Парасочка, Парамон* та *Парамончик* тощо.

Не вдаючись у аналіз лексикографічної безпорадності Ю. Чорі, все ж з огляду на те, що сепаратистські сили в Закарпатській обласній раді ухвалили не лише профінансувати видання «Словаря...», а й розповсюдити тираж по школах області, вкажемо на один суттєвий недолік, який лише з міркувань суто педагогічних робить використання словника в школі більш ніж сумнівним, і на що, попри свої політичні уподобання, мусили зважити закарпатські депутати. Йдеться про широке представлення в словнику зневажливо-лайливої та обценної лексики. Звичайно, у середовищі підлітків-школярів освячення

авторитетом друку не лише лайливих слів на зразок *срака, сраня, срати, усрати*, а й обценної лексики викличе жвавий, проте нездоровий інтерес, однак незрозуміло, як це буде кореспондувати із загальними засадами етики та педагогіки. Тим більше, що окремі обценні лексичні гнізда Ю. Чорі представив дуже детально: «Словарь...», наприклад, зафіксував такі діалектні назви жіночого статевого органу та похідні від них утворення: *пинька, пичка, пича, пинькати, пичкати, пичити, пичаний, пичочка*. Усі вони ще й докладно проілюстровані зразками «живої русинської бесіди»: *Имили йї, як пичилася з Петриком на оборозі. Щи лем десять років мала Анничка, а вже была в неї поросла пичка. Кіть дівочка маленька, то в неї щи лем пинька, а як пудросте – вже волосьом поросте*. Вельми сумнівний дидактичний потенціал у школярському середовищі може мати й ілюстрація до «споконвічно русинського» іменника *мастурбація – Дохторка прийшла в школу до стршокласник Ёв, обы розказати їм про мастурбацію*.

Незважаючи на справді велетенську, однак сізіфову працю укладача, з лексикографічного погляду його «Словарь русинського языка» не русинський, а український, адже у реєстровій частині якого понад 90% українських слів. Незаперечна українська природа закарпатських говірок спричинилася до того, що, незважаючи на наміри автора, його словник можна беззастережно кваліфікувати «українсько-українським словником». А це, безсумнівно, ще один аргумент на користь думки, що ніякої окремої русинської мови не існує, якщо в найбільшому словнику цієї уявної мови переважна більшість слів збігається з українськими літературними (окремі слова різняться тільки фонетично, морфологічно, але не лексично) (Сабадош, Чучка, Белей). Однак наукова оцінка «Словаря русинського языка» Ю. Чорі, на жаль, ніяк не впливає на його важливу технологічну роль та величезну політичну вартість. Адже для пересічних українців (мовчимо про чужинців чи заангажованих політиків) саме існування п'яти грубесних томів, названих русинським словарем, – це дуже вагомий аргумент на користь не лише існування окремішньої «русинської» мови, а й нелюдського її переслідування у незалежній Україні. Видно, саме на цей технологічний ефект не від змісту, а самої форми, тобто вигляду солідних фоліантів з правильною назвою розраховували сепаратистські сили в Закарпатській обласній раді, коли фінансово підтримували цей сумнівний проект.

Найновіший словник Ю. Чорі – «Фразеологізми русинського языка» у двох томах (Чорі 2015), який побачив світ у 2015 році. Щоб збагнути справжню вартість цих двох об'ємних томів, досить ознайомиться з

передмовою та прочитати бодай кілька сторінок самого словника. Так, у «Перидньому слові» Ю. Чорі подає чи то власне, чи то «русинське» розуміння фразеології, яке вичерпно характеризує рівень лінгвістичної підготовки укладача, а відтак і його опуса: «Понятіє „фразеологія” походить от слова „фраза”, што обозначає выраженіє, а выраженіє – йсе мысль, думка, помысел, мнініє, сужденіє, взгляд. Самое ж ото выраженіє може быти як єднослўвнов фразов (однослівна фраза – отак! – Л. Б.) („розрычався” (розрычалася), так і бўльшеслўвнов („розрычався (розрычалася), як бык (корова)”), служить при сьому як типіческым началом якогось словесного выраженія („Слызы не шкодятъ”, „Легше стало жыти”), так и его завершалным фразовым оборотом („Слызы не шкодятъ, лем часто непрошено приходять”)» (Чорі, 2015: 3). На підставі такого розуміння поняття «фразеологізм», Ю.Чорі у реєстр свого словника включає «русинські» фразеологізми на зразок: *ба-бах, Баба Яга, базарна лайка, бам-бам, банкўвська система, без домашньых, безплатно, безпека, безостановочно, без просчота, без перервы, без потерь* та ін. (Чорі, 2015: 12–15). Словник Ю. Чорі «Фразеологізми русинського языка» сфокусував у собі найприкметніші риси лексикографії «русинської» мови. Це видання показує, що політично вмотивована маніпуляція фактами мови у парі з лінгвістичною некомпетентністю укладача не мають ніяких обмежень, вони породжують цілковиту деградацію уявлень про словник, оскільки служать засобом досягнення політичної мети – окремішності «русинської» мови.

Технологічний характер притаманний не лише русинським мовним, а й енциклопедичним словникам (Гийдел, 2007: 191–214). Неабиякої ваги ідеологи неорусинства намагаються надати «Енциклопедії історії та культури карпатських русинів» (Магочі, Поп 2010), в якій її автори вдаються до наступної маніпулятивної операції – русинізації набутків регіональної закарпатської культури та оголошення «русинськими» усіх закарпатських діячів науки, культури та мистецтва, не зважаючи на їх погляди щодо власного національного походження та національнокультурної належності їх творчості. Редактори цього видання, переслідуючи за мету видати солідний, у сенсі об’ємний, том русинської енциклопедії, зіткнулися з гострою нестачею як персоналій «русинських» діячів, так і явищ «русинської» культури. Усунути цю проблему допомогла тотальна свавільна «русинізація» діячів української культури: укладачів енциклопедії зовсім не цікавив той факт, як конкретний діяч ідентифікував свою національну самосвідомість та як це позначалося на його творчості, а на власний розсуд вводили або не вводили в реєстр енциклопедичних статей. Укладачі енциклопедії виявляють дива словесної

еквілібристики, називаючи конкретних діячів то «русинськими», то «русинської орієнтації», то «української національної орієнтації», то «українськими», то «галицько-українськими», то про так звану орієнтацію взагалі не згадують. Так, на підставі характеристики «Енциклопедії...» визначного українця – президента Карпатської України та ректора Українського вільного університету Августина Волошина треба вважати космополітом: «педагог, освітній адміністратор, письменник, журналіст та провідний громадський, культурний і політичний діяч на Підкарпатській Русі» (Магочі, Поп 2010: 08). Автори «Енциклопедії...» також замовчують факт, що пряшівський єпископ Василь Гопко, вважав себе українцем та часто у проповідях з гіркотою наголошував, що то не гріх бути українцем, проте його характеризують лише як «священника, педагога та церковного ієрарха на Пряшівщині». Щоправда, у тексті енциклопедичної статті є згадка про те, що його співслужителі звинувачували «не лише в проукраїнських настроях, а й у психічній нестійкості» Магочі, Поп, 2010: 140–141). Прирівнюючи проукраїнські настрої з психічною нестійкістю, укладачі нічого не кажуть про правдивість таких звинувачень, як і про те, що церква причислила Василя Гопка до лику блаженних і тим самим відкинула брехливі звинувачення щодо «психічної нестійкості». Таким же «Іваном, не помнячим родства» автори «Енциклопедії...» представляють «іконописця 17 ст. на Галичині та Підкарпатській Русі» визначного українського маляра, уродженця Галичини, який творив і на Закарпатті, – Іллю Бродлаковича. Разом з тим, у цій же статті зазначається, що І.Бродлакович «писав ікони у стилі українського бароко» (Магочі, Поп, 2010: 72).

Затабувавши означення «український» стосовно сотень закарпатців, які за власними переконання були українцями та плідно працювали на користь української держави чи на полі української культури, укладачі «Енциклопедії...» не змогли вигадати мудрішого евфемізма, як трансформувати відомий публіцистичний штамп про сексуальну орієнтацію у означення «діяч української національної орієнтації». «Українську національну орієнтацію» укладачі «Енциклопедії...» виявили, наприклад, у таких визначних українських громадських діячів та письменників міжвоєнної та повоєнної доби, як Миколая Божук, Юлій та Михайло Брацдайки, Юлій Боршош-Кум'ятський, Василь Гренджа-Донський, Андрій Ворон, Микола Долинай, Василь Пагірдя, Атанасій Пекар, Севастіян Сабол (Зореслав) та багато інших. Чи не єдиний закарпатець, якого «Енциклопедія...» визнала українцем, – Олекса Мишанич. Видно, укладачі вважали, що так послідовно і принципово

боротися з неорусинством міг лише «український літературознавець та публіцист» (Магочі, Поп, 2010: 484), а не «діяч української національної орієнтації». Разом з тим, переконаним українцям та глибоким знавцям закарпатських діалектів Кирилові Галасу та Зузані Ганудель автори «Енциклопедії...» відмовили не лише у означенні «український», а й не визнали їх «української орієнтації»: Кирила Галаса охарактеризували просто як «поета, викладача університету, літературознавця та лінгвіста» (Магочі, Поп, 2010: 111), а Зузану Ганудель як «педагога, мовознавця, діяча Комуністичної партії Чехословаччини (член з 1948 року)» (Магочі, Поп, 2010: 112). Ніяк не означена «орієнтація» видатного українського лексикографа, невтомного збирача лексичного багатства закарпатських говорів Миколи Грицака, якого в «Енциклопедії...» названо «педагогом, лінгвістом, фольклористом та поетом на Підкарпатській Русі» (Магочі, Поп, 2010: 132).

Окрім подачі персоналій українських діячів як осіб без національної належності, з метою заниження відсотку «українських» та «діячів української національної орієнтації» укладачі «Енциклопедії...» також нерідко виявляють очевидний суб'єктивізм та залишають за рамками свого видання цілу низку визначних діячів Закарпаття. Так, якщо Олексі Мишаничу, членові-кореспонденту НАН України, завідувачу відділу Інституту літератури імені Т.Шевченка в енциклопедії присвячена окрема стаття, про що згадувалася вище, то його колезі та близькому приятелю – Василю Німчукові – також членові-кореспонденту НАН України та завідувачу відділу Інституту української мови, який не просто «родом з Підкарпатської Русі», а є неперевершеним знавцем закарпатських говірок та їх історії, що засвідчують десятки його публікацій, місця в енциклопедії не знайшлося. Так само, видно, щоб не дискредитувати чистоту «русинської» історії та культури до енциклопедії не потрапив в'язень ГУЛАГУ єпископ Іван Маргітич, невтомний поборник єдності Мукачівської греко-католицької єпархії та Української греко-католицької церкви, хоча персоналія іншого єпископа, завзятого захисника «незалежності» закарпатських греко-католиків від Української греко-католицької церкви – Івана Семедія в «Енциклопедії...» подана.

Щоб унаочнити та гідно представити історію та культуру карпатських русинів», «Енциклопедія...» щедро проілюстрована картами. Усвідомивши потенціальну доказову силу картографічного зображення, особливо при поверховому ознайомленні з певними явищами, П.-Р.Магочі намагається ілюструвати картами кожен значущий факт «русинської» культури. Однак в «Енциклопедії...» ця настанова зіграла з канадським автором злий жарт. Так,

на карті, що зображає «Карпатську Русь 2010 року», її північно-східні кордони чітко повторюють адміністративні межі Закарпатської та Львівської й Івано-Франківської областей, тоді як західні межі «Карпатської Русі» - розмиті, окремі її острівки позначені далеко за межами Закарпатської області – на території Словаччини, Польщі, Угорщини та Румунії. Таке зображення території «Карпатської Русі» – це принципова засада неорусинської доктрини, оскільки ілюструє не просто чіткі межі, а справжній китайський мур відчуження між «русинським» та «українським» етносами, який так вперто вибудовують неорусини, тому не випадково такі карти є обов'язковим атрибутом кожної «серйозної» публікації про карпаторусинів. Проте в енциклопедичних статтях «Бойки» та «Гуцули» через недогляд редакторів або ж через їх сподівання, що ніхто не вдаватиметься у етнографічні подробиці, зазначено, що «приблизно 70 сіл на південних схилах Карпат вважаються серед етнографів такими, що можуть бути віднесені до бойківських» (Магочі, Поп, 2010: 59). Інакше кажучи, усупереч загальновідомим мапам П.-Р.Магочі, 70 сіл Міжгірського та Воловецького районів Закарпаття разом із суміжними районами Львівської та Івано-Франківської областей творять спільний бойківський ареал. Так само в «Енциклопедії...» зазначено, що гуцули – «етнографічна група, більшість представників якої мешкають в Україні» (Магочі, Поп, 2010: 155-156). А це означає, що мешканці Рахівського району на схід від ріки Шопурки і суміжних сіл району Марамуреш у Румунії та гуцули Косівського, Коломийського районів Івано-Франківської та Вишницького району Чернівецької областей творять спільний гуцульський ареал. Так автура «Енциклопедії...» мимоволі викрила власні маніпуляції.

Як бачимо, кількісне багатство доробку русинських лексикографів поч. ХХІ ст. ніяк не узгоджується з фаховим рівнем проаналізованих словників. Інтегральною рисою усіх «русинських» словників є бажання їх укладачів створити об'ємні багатотомні праці, які вже самим своїм обсягом покликані знімати всякі сумніви не лише щодо лексичного багатства, а й окремішності «русинської» мови. Чи можна реалізувати таке амбіційне завдання у стислі терміни силами окремих аматорів-нефілологів? – запитання риторичне. Однак сам факт фінансування видання та популяризації таких словників свідчить про зацікавлення певних сил (зрозуміло, що не культурницьких, а політичних) у їх появі. На наше переконання, проаналізовані словники – це дуже важливий елемент стратегії постправди (post-truth), який так широко використовують ідеологи неорусинства.

Ljubomir Beley

RUTHENIAN DICTIONARIES OF ZAKARPATTIA: INCOMPETENCE OR
TECHNOLOGY

Summary

The article is devoted to the „Rusyn” dictionaries and encyclopaedias, published in XXI ctr in Zakarpattia region, Ukraine. Taking into account the size of the analysed books, “Rusyn” lexicographers intended to issue the dictionaries of medium and big size. In order to fulfil this requirement they fill up the text artificially using various manipulative techniques. “Rusyn” vocabularies form the very important element of the post-truth strategy, which is often used by neorusyn activists.

Key words: lexicography, register of dictionary, types of dictionaries, encyclopaedia, dictionary

LITERATURA

- Bača, JU. (1998). Ščo javljaje soboju «Rusyn'skyj slovnyk»? *Duklja*, 3, 80–86. (Cyrillic)
- Hyjdel, E. (2007). Rutenija über alles. *Ukrajina moderna*, 1, 191–214. (Cyrillic)
- Kerča, Y. (2007). *Slovnyk rusyns'ko-rus'kyj*. Užhorod: PoliPrint. (Cyrillic)
- Mahoči, P.-R., Pop, I. (2010). *Encyklopedija istoriji ta kul'tury karpats'kyx rusyniv*. Užhorod: Vydavnyctvo V. Padjaka. (Cyrillic)
- Nimčuk, V. (2013). Kodyfikuvaty novi literaturni movy? Zberehty j zachystyty ukrajins'ki hovory! *Ukrajins'ka mova*, 3, 3–17 (Cyrillic)
- Čori, JU. (2002–2008). *Slovar' rusyns'koho jazyka*. Užhorod. (Cyrillic)
- Sabadoš, I., Čučka, P., Belej, Lj. ta in. (2011). *Ekspertna ocinka «Slovarja rusyns'koho jazyka»*
JU.Čori/.http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/13476-slovar-rusinskogo-yazyka-yu-chori-naspravdi-yavlyaye-soboyu-slovník-ukrayinskoyi-movi-ekspertna-ocinka.html (Cyrillic)
- Čori, JU. (2015). *Frazeologizmy rusyns'koho jazyka*. Užhorod. (Cyrillic)
- Franko, Ivan (1978). *Zibrannja tvoriv v 50-ty tomach*. Kyjiv: Naukova dumka. (Cyrillic)

SLOVENE AND VOJVODINA RUSYN SONORANTS – A CONTRASTIVE ANALYSIS STUDY

The article discusses the similarities and differences between Slovene and Vojvodina Rusyn sonorants. Slovene and Vojvodina Rusyn sonorants are divided into two groups, vowels and consonantal sonorants, and analysed, i.e. described and compared, in terms of phoneme subinventories, allophones and their effect on voicing. With regard to sonorants, the contrastive phonemic analysis shows considerable differences between Slovene and Vojvodina Rusyn.

Key words: contrastive analysis, phonology, sonorants, Slovene, Vojvodina Rusyn

The aim of the article is to compare sonorants – sounds produced with less obstruction than the obstruents (with a “spontaneous”, generally non-contrastive voicing), i. e. vowels, nasals, liquids and glides (cf. Canepari, 1979: 149; Fromkin et al., 2011: 210) – in two rather distant Slavic literary languages, Slovene and Vojvodina Rusyn.¹ Although these two languages were once used in the same country, they have not yet been compared in terms of their linguistic systems. This article tries, at least in part, to fill this void by analysing and comparing a portion of phoneme inventories in both languages.

The present contrastive phonemic analysis of sonorants, based on the existing linguistic literature on Slovene and Vojvodina Rusyn, includes the description and comparison of sonorant phoneme subinventories and allophones (separately for vowels and consonantal sonorants) in the two languages.² The

* robert.groselj@ff.uni-lj.si

¹ A. D. Duličenko (2009: 129–132; cf. Fejsa, 2010: 4) places Vojvodina Rusyn in a transitional position between East Slavic (Carpatho-Ukrainian dialects) and West Slavic (dominant phonological features; mainly East Slovak dialects); cf. also South Slavic features after the period of settlement (Ramač, 2002: 528). Slovene is a West South Slavic language with divergent, West Slavic and South Slavic, basis/starting point (Šekli, 2013: 80–81). Schematic presentations of similarities and differences between Vojvodina Rusyn and other Slavic languages with respect to sound changes from Proto-Slavic can be found in Pešikan, 1974/1975.

² Cf. also a complementary contrastive study on Slovene and Vojvodina Rusyn consonants.

article concludes with an overview of the similarities and differences between Slovene and Vojvodina Rusyn sonorants.

VOWELS

The Slovene vowel system is composed of eight vowel phonemes /i, e, ε, a, ɔ, o, u, ə/ (cf. Table 1). All the vowels occur in stressed positions, in unstressed position the inventory is reduced by the absence of close-mid /e, o/. In unstressed positions the close ~ open distinction between /e ~ ε/ e /o ~ ɔ/ is neutralised; the neutralised vowels are closer to open [ε, ɔ] in post-stressed and to close [e, o] in pre-stressed positions (Srebot-Rejec, 1998: 343–345; Toporišič, 2004: 48; Jurgec, 2006: 181). According to traditional theory, in unstressed syllables only [ε, ɔ] occur (cf. Toporišič, 2004: 56).

The Vojvodina Rusyn (Rusyn henceforward) vowel inventory is smaller, since it consists of five phonemes /i, ɛ̞, a, ɔ̞, u/ (cf. Table 2) occurring in stressed and unstressed syllables; Rusyn does not have a central mid vowel /ə/ and it has only two (front and back) mid vowels /ɛ̞ ɔ̞/ (usually transcribed as /e o/; Pešikan, 1974/1975: 111; Ramač, 2002: 14; Gustavsson, 2006: 42–43).

In both languages the vowel length is not a distinctive feature: the stressed vowels are longer than the unstressed ones, with the exception of Slovene /ə/, which is always short (cf. examples in the Table 3).

Table 1: Slovene vowel inventory

	front	central	back
close	i		u
close-mid	e		o
mid		ə	
open-mid	ε		ɔ
open		a	

Table 2: Rusyn vowel inventory

	front	central	back
close	i		u
close-mid			
mid	ɛ̞		ɔ̞
open-mid			
open		a	

Table 3: Examples of Slovene and Rusyn vowel phonemes

	Slovene		Rusyn	
	stressed	unstressed	stressed	unstressed
/i/	[ˈmiːti] <i>míti</i> ‘to wash’	[ˈmiːti] <i>míti</i> ‘to wash’	[ˈmiːli] <i>мили</i> ‘dear’	[ˈmiːli] <i>мили</i> ‘dear’
/e/	[ˈmeːt] <i>med</i> ‘honey’	∅	∅	∅
/ɛ/	∅	∅	[ˈmɛːt] <i>med</i> ‘honey’	[ˈpiːtɕɛ] <i>ниче</i> ‘drink’
/ɛl/	[ˈpɛːta] <i>peta</i> ‘heel’	[ˈpɛːtɛ] <i>pete</i> ‘heels’	∅	∅
/a/	[ˈmaːti] <i>mati</i> ‘mother’	[ˈnɔːga] <i>noga</i> ‘leg’	[ˈmaːts] <i>мац</i> ‘mother’	[ˈnɔːɣa] <i>нога</i> ‘leg’
/ɔ/	[ˈpɔːtɔk] <i>potok</i> ‘brook’	[ˈpɔːtɔk] <i>potok</i> ‘brook’	∅	∅
/ɔ̞/	∅	∅	[ˈpɔ̞ːtɔk] <i>потоц</i> ‘brook’	[ˈpɔ̞ːtɔk] <i>потоц</i> ‘brook’
/o/	[ˈnoːs] <i>nos</i> ‘nose’	∅	∅	∅
/u/	[ˈmuːxa] <i>muha</i> ‘fly’	[ˈsiːrup] <i>sirup</i> ‘syrup’	[ˈmuːxa] <i>муха</i> ‘fly’	[ˈsiːrup] <i>сируп</i> ‘syrup’
/ɔ̞/	[ˈpəs] <i>pēs</i> ‘dog’	[ˈdoːbɛr] <i>dober</i> ‘good’	∅	∅

According to the analysed linguistic studies, only Slovene vowel phonemes have positional variants. Traditionally, the stressed /i/ and /u/ in word-final closed syllables could be realized slightly lower, e.g. *sit* [sit] ‘full’, *kùp* [kòp] ‘pile’ (realizations [ˈsiːt], [ˈkuːp] are more common in contemporary Slovene). The stressed phonemes /e i/ are neutralised when followed by [r] – in this position only near-close near-front [ɪ] occurs: e.g. *večer* [vɛˈʃɪːr] ‘evening’, *mir* [ˈmiːr] ‘peace’ (Jurgec, 2007: 62–63). The allophone of /ɛ/ before the word-final or preconsonantal [j] is the mid front vowel [ɛ̞] (e.g. *mej* [ˈmɛ̞ːj] G du./pl. ‘border’). Similarly, the mid back allophonic variant [ɔ̞] of the phoneme /ɔ/ occurs before the word-final or preconsonantal [ɥ] (e.g. *sov* [ˈsɔ̞ːɥ] G du./pl. ‘owl’). In word-final closed syllables the stressed phoneme /a/ can be realized as [ɐ] (central near-open, short), e.g. *brat* [ˈbrɛt] ‘brother’; the allophone [ɐ] is in a free variation with the allophone [a], cf. [ˈbraːt] (Toporišič, 2004: 49–50; Grošelj, 2013: 137–138).³

³ P. Jurgec (2011: 251–254, 262) considers [ɐ] an independent phoneme based on the following characteristics: (a) there is a durational and qualitative difference between [ɐ] and

CONSONANTAL SONORANTS

Slovene consonantal sonorants include six phonemes – two nasals /m n/, two liquids /r l/ and two glides (approximants) /v j/ (cf. Table 4). In the case of consonantal sonorants, Rusyn has a richer subinventory with eight phonemes – three nasals /m n ɲ/, three liquids /r l ʎ/ and two fricatives /v j/ (cf. Table 5).⁴

Table 4: Slovene consonantal sonorant inventory

		place of articulation			
		bilabial	labiodental	alveolar	palatal
manner of articulation	nasal	m		n	
	tap			r	
	approximant		v		j
	lateral			l	

Table 5: Rusyn consonantal sonorant inventory

		place of articulation			
		bilabial	labiodental	alveolar	palatal
manner of articulation	nasal	m		n	ɲ
	trill			r	
	fricative		v		j
	lateral			l	ʎ

As already mentioned, Rusyn has more **nasal** phonemes than Slovene: in addition to the bilabial /m/ and the dental (alveolar) /n/, it has also the palatal /ɲ/ (Šuštaršič et al., 1999: 136; Požgaj Hadži, 2002: 47; Toporišič, 2004: 75–76; Pešikan, 1974/1975: 112; Ramač, 2002: 16, 21).

There are also more **liquids** in Rusyn than in Slovene. Both languages share only one liquid – the alveolar lateral /l/ (considered dental in traditional

[a] – the first one is shorter and higher than the second one; (b) the contrast between [v] and [a] is neutralised in unstressed position, cf. a similar neutralisation of /e, ε/ and /o, ɔ/; (c) [v] is limited to word-final closed syllables, cf. a similar distribution in the case of /ε, ɔ, ə/.

⁴ The examples with Slovene and Rusyn consonantal sonorants are listed in the Table 6.

Slovene linguistics; Toporišič, 2004: 74–76; cf. Šuštaršič et al., 1999: 135; Požgaj Hadži, 2002: 51–52), while there is also a palatal lateral /ʎ/ in Rusyn (Ramač, 2002: 21). The difference between Slovene and Rusyn rhotic liquids lies in the manner of articulation, cf. the Slovene alveolar tap /r/ (a single contraction) and the Rusyn alveolar trill /r/ (two or more vibrations; Šuštaršič et al., 1999: 135; Toporišič, 2004: 74; Ramač, 2002: 18, 21).

Slovene has two **approximants** (glides) – a palatal /j/ and a labiodental /v/ (Šuštaršič et al., 1999: 136; Toporišič, 2004: 74–77); according to R. Šuštaršič (2005: 21), the approximant status of the Slovene consonant /v/ “is based more on its phonological behaviour, which often coincides with the rest of the sonorants”, while articulation-wise it behaves (at least in prevocalic position) as a (voiced) labiodental fricative. Two Rusyn **fricatives** – the labiodental /v/ and the palatal /j/ (Ramač, 2002: 16–17; Fejsa, 1990: 88, cit. in Med’eši, 2014: 83) – appear comparable to Slovene approximants. Their status is somewhat problematic: /v/ has both sonorant and obstruent characteristics – on one hand, it does not “trigger” the voicing of the preceding obstruents, e.g. [ˈʃvɛ:t] *швет* ‘world’, [ˈmɔ:kva] *моква* ‘thick fog’, [ˈtva:r] *мвар* ‘face’ (as other sonorants), on the other, /v/ (at least word-initially) is devoiced before voiceless obstruents in some words, e.g. [ˈfʃa:dzi] *вшадзу* ‘everywhere’, [ˈfʃʃa:s] *вчас* ‘early’ (as other voiced obstruents; Ramač, 2002: 15; cf. Gustavsson, 2006: 43); according to Ch. Bidwell (1966: 33), the phoneme /j/ is a glide (an approximant).

Table 6: Examples of Slovene and Rusyn consonantal sonorant phonemes

	Slovene	Rusyn
/m/	[ˈma:ʃka] <i>mačka</i> ‘cat’	[ˈma:ʃka] <i>мачка</i> ‘cat’
/n/	[ˈno:ʃ] <i>noč</i> ‘night’	[ˈnɔ:ʃ] <i>ноц</i> ‘night’
/ɲ/	∅	[ˈɲɛ:bɔ] <i>небо</i> ‘sky’
/r/	[ˈra:na] <i>rana</i> ‘wound’	∅
/r̄/	∅	[ˈra:na] <i>рана</i> ‘wound’
/v/	[ˈva:za] <i>vaza</i> ‘vase’	∅
/v̄/	∅	[ˈva:zna] <i>вазна</i> ‘vase’
/j/	[juˈna:k] <i>junak</i> ‘hero’	∅
/j̄/	∅	[ˈju:nak] <i>юнак</i> ‘hero’
/ʎ/	[ˈla:dja] <i>ladja</i> ‘ship’	[ˈla:ʎa] <i>ладя</i> ‘ship’
/ʎ̄/	∅	[ˈʎi:tʃɔ] <i>ліцо</i> ‘cheek’

The number of **nasal allophones** is higher in Slovene: in both languages /n/ has a velar variant [ŋ] before /k g/ (in Slovene also /x/),⁵ e.g. Slovene ['ta:ŋkər] *tanker* and Rusyn ['ta:ŋkər] *манкер* 'tanker'. Slovene /m n/ have, in addition, a labiodental variant [m̥] before labiodental consonants /f v/ (e.g. [traŋ'va:j] *tramvaj* 'streetcar', [im̥'fla:tsija] *inflacija* 'inflation') and /n/ has a palatalized allophone [nʲ] in front of /j/ in word-final position or before another consonant (e.g. ['vo:nʲ] *vonj* 'scent', ['ju:traŋka] *jutranjka* 'dressing gown'); contemporary Slovene has – in the last case – mostly alveolar and velar [n ŋ]: e.g. ['vo:n], ['ju:traŋka] (Šuštaršič et al., 1999: 136; Toporišič, 2004: 75–76; Ramač, 2002: 16, 21).

In the case of **liquids**, one allophone is usually mentioned: according to traditional Slovene linguistics, /l/ can be realized as a palatalised [lʲ] in the same phonetic context as [nʲ], e.g. ['bu:təlʲ] *butelj* 'nitwit', ['o:lʲka] *oljka* 'olive' (in contemporary Slovene, the alveolar [l] is more frequent; Požgaj Hadži, 2002: 51–52; Toporišič, 2004: 75–76).⁶

Among Slovene **approximants**, only /v/ has – beside the main realization [v] (in front of a vowel)⁷ – additional allophones: [u] (or bilabial [u̠]) after a vowel in word-final position or before a consonant (e.g. ['zɛ:təu] *žetev* 'harvest', [nau'di:x] *navdih* 'inspiration'); voiced labial-velar [w] in syllable-initial position before a voiced consonant (e.g. ['wdi:x] *vdih* 'inbreath') and voiceless labial-velar [ʍ] before a voiceless consonant (e.g. ['mti:ʃ] *vtič* 'plug'; Šuštaršič et al., 1999: 136; Toporišič, 2004: 74–77).⁸

Both Rusyn sonorant **fricatives** have positional variants: /v/ has a bilabial variant [w] in word-final position and before consonants (e.g. ['lɔ:w] *лoв* 'hunt', ['la:wka] *лавка* 'bench');⁹ the phoneme /j/ has an approximant-like variant [j̠] in word-final position and before /i/ or other consonants (e.g. ['mɔ:j̠] *мої* 'my,

⁵ Ch. Bidwell (1966: 33) mentions all three velar consonants, i.e. /k g x/ (the description of the glotal /h/ is problematic), also for Rusyn.

⁶ The velarized allophone [ɫ] (similar to the Russian one) of the Rusyn lateral /l/ before consonants and junctures, mentioned by Ch. Bidwell (1966: 33), is not confirmed by other authors.

⁷ The preposition /v/ v 'in' is – exceptionally – pronounced as a bilabial approximant or [u] when followed by a word-initial vowel (e.g. v *Angliji* 'in England'; Šuštaršič, 2005: 21).

⁸ Instead of [w] or [ʍ] the realization [u] is also possible (Šuštaršič et al., 1999: 136).

⁹ According to S. R. Gustavsson (2006: 43), Rusyn /v/ is pronounced as [v] before a pause and a voiceless consonant.

mine', [ˈdɔːjːits] *doŷu* 'to nurse'; Ramač, 2002: 15–17; Fejsa, 1990: 88, cit. in Med'eši, 2014: 83; cfr. also Bidwell, 1966: 33).

SONORANTS AND VOICING

With regard to **voicing**, Slovene and Rusyn sonorants partly differ. In Slovene, before sonorants voiceless obstruents are not voiced, e.g. [ˈtsve:t] *cvet* 'blossom', [ˈtsve:tjɛ] *cvetje* 'flowers', [ˈtsve:t jɛ] *cvet je* 'the blossom is (exists)', [ˈtsve:t otˈpa:dɛ] *cvet odpade* 'the blossom falls' (Toporišič, 2004: 83).

Rusyn sonorants, on the other hand, "trigger" the voicing of the preceding voiceless obstruent at the word boundary, e.g. [ˈxlɔːb ˈviːdzi] *хлон видзу* 'the man sees', [ˈxlɔːb ˈiːdʒɛ] *хлон идзе* 'the man goes', only exceptionally also in word-internal position, cf. the sonorant /m/ in the 1st pl. imperative ending (e.g. [ˈkuːbmɛ] *кунме* 'let's buy') and in the form [ˈzmɛː] *ме* '(we) are' of the verb *бы* 'to be' (Ramač, 2002: 23; Gustavsson, 2006: 23).

CONCLUSION

With respect to sonorants, Slovene and Vojvodina Rusyn appear to be relatively different Slavic languages.

Slovene and Rusyn share three vowel phonemes /i a u/; other five Slovene vowels differ from the remaining two in Rusyn, cf. /e ε o ɔ ə/ vs. /ɛ ɔ/. Slovene vowel system has, in addition, five positional variants [ɪ u ɔ ɔ̄ ɐ] (the first two are characteristic of traditional pronunciation). In both languages the vowel length is not distinctive – stressed vowels are longer than the unstressed ones, with the exception of Slovene /ə/ which is always short.

The two languages differ considerably also in the case of consonantal sonorants, having in common only three phonemes – two nasals /m n/ and one lateral liquid /l/; Slovene has, furthermore, a rhotic liquid /r/ (tap) and two approximants /v j/, Rusyn, on the other hand, contains a nasal /ɲ/, a lateral liquid /ʎ/ (both are palatals), a rhotic liquid /r/ (trill) and two fricatives /v j/, missing in Slovene (Rusyn /r v j/ are homorganic to Slovene /r v j/). The number of consonantal sonorants' allophones is higher in Slovene: six Slovene allophones, i.e. [ɲ nʲ lʲ u/ɥ ʎ] (the last one can be realized as [u]), do not occur in Rusyn, while there is only one allophone appearing in Rusyn, but not in Slovene, cf. the approximant-like [j̣]. The analysed languages share the variants [ɲ w] (the last one with partly different characteristics in Slovene and Rusyn).

Slovene and Rusyn sonorants also behave differently with respect to voicing: in front of Slovene sonorants, voiceless obstruents are not voiced, while Rusyn sonorants cause their voicing at the word boundary, rarely also word-internally.

Роберт Грошељ

СЛОВЕНАЧКИ И РУСИНСКИ ГЛАСНИЦИ – КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА

Резиме

У раду се контрастивно разматрају гласници (у ширем смислу; упор. енгл. *sonorant*) у словеначком и русинском језику. Словеначки и русински гласници, тј. самогласници и гласници (у ужем смислу), анализирају се – описују и упоређују – у односу на инвентар фонема, алофона и утицај на једначење сугласника по звучности.

Словеначки и русински језик деле три самогласничке фонеме /i a u/, док се остали самогласници разликују, упор. /e ε o ə ə/ у словеначком и /e̞ ɔ/ у русинском језику. Уз то словеначки самогласнички инвентар чини још пет алофона. У оба језика квантитет самогласника није фонолошки релевантан (дистинктиван) – наглашени самогласници дужи су од ненаглашених, изузетак је словеначки полугласник /ə/, који је увек кратак.

Словеначки и русински језик се разликују и по гласницима у ужем смислу: уз заједничке три фонеме, тј. назале /m n/ и латералну ликвиду /l/, словеначке гласнике чине још вибрант /r/ и апроксиманти /v j/, док у русинском постоје још назал /ŋ/, латерална ликвида /ʎ/ (палатали), вибрант /r/ и фрикативи /v j/, којих у словеначком (начелно) нема (иначе, русински /r v j/ и словеначки /r v j/ су хоморгански гласови). Број гласничких алофона виши је у словеначком језику (осам – три), у оба језика присутни су само [ŋ w].

У погледу једначења сугласника по звучности словеначки и русински гласници (у ширем смислу) понашају се друкчије: у словеначком језику пред гласницима безвучни сугласници не претварају се у своје звучне опоненте, док се пред русинским гласницима безвучни сугласници замењују са звучнима на крају (граница) речи, у ретким случајевима и унутар речи.

Кључне речи: контрастивна анализа, фонологија, гласници (у ширем смислу), словеначки језик, русински језик

BIBLIOGRAPHY

- Bidwell, Ch. (1966). The Language of the Bačka Ruthenians. *The Slavic and East European Journal*, 10, 32–45.
- Canepari, L. (1979). *Introduzione alla fonetica*. Torino: Einaudi.
- Duličenko, A. D. (2009). *Jugoslavo-Ruthenica II*. Roboti z ruskeje filologiji i istoriji. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za rusinistiku; Ruske slovo. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (1990). *Anglijski elementi u ruskim jeziku*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2010). *Osnovni karakteristiki ruskoho jezika u porovnanju z druhima slavjanskima jazikami*. Novi Sad: Filozofski fakultet. (Cyrillic)
- Fromkin, V., Rodman, R., Hyams, N. (2011). *An Introduction to Language*. Boston: Wadsworth.
- Grošelj, R. (2013). Vocali a confronto: analisi contrastiva dei sistemi vocalici sloveno e italiano. *Études romanes de Brno*, 34/2, 131–147.
- Grošelj, R. (2018). A contrastive analysis of Slovene and Vojvodina Rusyn consonants. E. Gutiérrez Rubio et al. (eds.). *Contributions to the 21st Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)*. Wiesbaden: Harrassowitz, 68–75.
- Gustavsson, S.R. (2006). *Jihoslovanští Rusíni, jejich kultura a jazyk*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Jurgec, P. (2006). O nenaglašanih /e/ in /o/ v standardni slovenščini. *Slavistična revija*, 54/2, 173–185.
- Jurgec, P. (2007). *Novejše besedje s stališča fonologije. Primer slovenščine*. Doktorsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Jurgec, P. (2011). Slovenščina ima 9 samoglasnikov. *Slavistična revija*, 59/3, 243–268.
- Medješi, H., Timko-Djitko, O., Fejsa, M. (2010). *Rusko-serbski slovnjik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za rusinistiku; Zavod za kulturo vojvodjanskih Rusnacoch. (Cyrillic)
- Medješi, A. (2014). *Germanizmi u ruskim jeziku*. Novi Sad: Zavod za kulturo vojvodjanskih Rusnacoch. (Cyrillic)
- Pešikan, M. (1974/1975). Osnovne strukturalne karakteristike rusinskoh glasovnog sistema. *Južnoslovenski filolog*, 31, 111–135. (Cyrillic)
- Požgaj Hadži, V. (2002). *Hrvaščina in slovenščina v stiku*. Hrvatski i slovenski u kontaktu. Ljubljana: ZIFF.

- Ramač, JU. (2002). *Gramatika ruskoho jazika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Šekli, M. (2013). Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov. *Jezikoslovni zapiski*, 19/1, 71–99.
- Srebot-Rejec, T. (1998). O slovenskih samoglasniških sestavih zadnjih 45 let. *Slavistična revija*, 46/4, 339–346.
- Šuštaršič, R. (2005). *English-Slovene contrastive phonetics and phonemic analysis and its application in teaching English phonetics and phonology*. Ljubljana: ZIFF.
- Šuštaršič, R., Komar, S., Petek, B. (1999). Slovene. *Handbook of the International Phonetic Association: a guide to the use of the international phonetic alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press, 135–139.
- Toporišič, J. (2004). *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

ФОРМОВАНЄ И ПРЕМЕНКИ У ДЕКЛИНАЦІЇ МЕНОВНІКОХ У РУСКИМ ЯЗИКУ (ЄДНИНА МЕНОВНІКОХ ЖЕНСКОГО РОДУ)

У праславянским языку деклинация меновнікох була организована спрам основох. Система деклинації, котра нашлідзена зоз праиндоевропейского языка, мала 11 деклинацій: седем вокалски и штири консонантски. Прейг рижних фонетских и морфологийних пременкох котри залапели кажди сучасни славянски языкох, през століття роздвоености, деклинация меновнікох ше нешка у каждим з нїх дакус розликує. Окрем того, у дальшим розвою славянских языкох, после розпадованя праславянскей заєдніци, така, праславянска деклинация заменєна зоз систему парадигмох котри основани на граматичним роду.

Циль нам видзиц як ше формовала система деклинаційох у руским языку у одношеню на гевту у праславянским и у якеї ше мири розликує од системи деклинаційох у других славянских языкох. Поровнаме дзепоедни меновніки у горватским и украинским языку зоз меновніками у руским языку.

Ключни слова: деклинация, меновнік, законченє, основа, род.

Як познате, славянски языки, група зродних языкох индоевропейскей язичней групи, котри ше розвили зоз диялектох праславянского языка.

У чаше свойого неставаня, праславянски язык бул зложени зоз велїх диялектох: сучасни славянски языки створени як пошлідок обєдиньованя одредзених диялектох коло политичних и культурних центрех. Обще количество бешеднікох шицких славянских языкох нешка, вецей як 287 милиони.

Видвойованє славянских бешедох зоз єдного праязыка змесцує ше на штрєдок 1. вика нашей ери (час формованя вчасних славянских феудалних державох у Еворпи).

Славянски языки ше розликую насампредз по генетским походзеню. Структурално, славянски языки маю вельо заєднічки прикмети, кед их ше анализує на основи географскей оддалености, але єст мало заєднічки прикмети котри присутни у шицких славянских языкох. Наприклад, у

* okditko@ffzg.hr

прозодії постоя славянски язики котри розликую интонацію наглашених вокалох (горватски, словенски, сербски) и гевти котри розликую лем длужину вокала (словацки, чески), гевти котри маю фиксирани акцент (польски, словацки, лужицки, чески, македонски) и гевти котри маю шлебодни акцент.

На фонетским уровню, ест славянски язики зоз назалним вокалом (польски), зоз дифтонгами (словацки, чески), зоз опозицію у палатализації вокалох (словенски, македонски).

На морфологийним уровню розликую ше славянски язики зоз меновніцку парадигму и без ней (болгарски, македонски), зоз богату систему деклинації (горватски, сербски, болгарски, македонски) и редуковану итд.

Псл.	Горв.	Пол.	Слц.	Болг.	Блрус	Слов.	Укр.	Рос.	Мак.	Чес.
*ogнь	oganj	ogień	oheň	огън	агонь	ogenj	вогонь	огонь	оган	oheň
*ryba	řiba	ryba	ryba	риба	рыба	řiba	риба	рыба	риба	ryba
*gnězdo	gnijezdo	gniazdo	hniezdo	гнездо	гняздо	gnezdo	гніздо	гнездо	гнездо	hnízdo
*oko	oko	oko	oko	око	вока	oko	око	глаз	око	oko

Заєдніцки прикмети шицких славянских язикох на уровню синхронії видза ше часточно у подобносцох основох їх структурох, часточно у їх материалних елементах. Прикмети першого типу препенлїви вокали (котри ше вокал меня зоз нултим розликуе ше у дзепоедних язикох, напр. укр. *сон - сну*, пол. *sen - snu*, гор. *san - sna*) подобносци у структури кореня:

Вигледованя окремосцох славянских язикох з компаративно-историйну методу окреме интересантни и на сучасним уровню наставаня язикох младих славянских державох, гоч ма свой початок у роботох О. Х. Востокова и Й. Добровского и тирва уж скоро 200 роки.

Поровнуюце вигледованє славянских язикох дава можлівосц ошвицованя структуралних прикметох славянских язикох, як гевтих котри заєдніцки у целосци, так и гевтих котри характеристични лем за окреми язики.

Таке вигледованє обезпечує правилне розуменє генетичних одношеньох славянских язикох зоз другима язичними групами и окременима язиками швета и як резултат дава можлівосц наукового ошвицованя зявеньох окремих славянских язикох у далекей историйней перспективи.

Предмет нашого вигледованя возпоставяне славянскєй системи деклинацийох меновнїкох, зоз окремним акцентом на руску парадигму.

Возпоставяне славянскєй системи деклинації меновнїкох резултат еволуції морфологийних средствох праславянского языка, котри з велькей часци резултат морфології индоевропейского языка.

У праиндоевропейским языку припадково законченя у векшини случайох були заеднїчки за шипки роди. Групованє меновнїкох на основи файтох основох не завишело од їх роду. Зоз основами ше законченя злучовали з помоцу тематичних вокалох и консонатох: *-ā, *-jā; *-ō, -*jō; *-ī; *-ī; *-ū; *-en; *-es; *-et; *-er.

У праславянским языку зачувана парадигма меновнїкох и основни прикмети индоевропейскєй деклинації. Заш лем, присутни и дзепоедни пременки.

Деклинация меновнїкох нашлїдзена зоз праславянского, у котрим є зачувана зоз праиндоевропейского.

У праиндоевропейским языку файта деклинації меновнїкох завишела од фонемох на концу (тематичних суфиксох лебо детерминативох), котри указовали на припадносц слова дзепоедней групи меновнїкох. Таки тематични суфикси лебо детерминативи були *-ā, *-jā; *-ū; *-ī; *-ū; *-en; *-es; *-et; *-er.

У праславянским языку меновнїки ше почали груповац не на основи основох, але на основи роду. Вше векшу чєжину достава парадигма законченьох, а не тематични суфикс основи. Дакедишнї тематични суфикси лебо фортант основи вше ше вецєй повязую зоз граматичним родом меновнїкох (меновнїки на *-a* поставаю меновнїки женского роду, на *-o* штреднього и хлопского, на *-ь* хлопского роду).

Пременки роду меновнїкох и переходзеню зоз єдней основи до другєй у велькей мири помогли и фонетични пременки, котри ше случовали у праславянским языку припадкових законченьох. Меновнїки *-o* основох ше могли звекшац зоз суфиксом *-j*, котри ше зявївал опрез тематичного *o*. Як до *-o* основох уходзели меновнїки штреднього и хлопского роду, так и настала меновнїчка група *-o*, *-jo* основох. Меновнїки *-a* основох тиж так у праславянским уходзели до двох групох пременкох *-a* и *-ja* женского роду.

У праславянским языку ше тиж одвивал процес мишаня основох и траценя їх формалних ознакох. Окрене, як пошлїдок фонетских пременкох законченьох меновнїкох *-o* и *-y* основох хлопского роду, у номинативу ше престали розликовац (псл. *vľькъ – меновнїк *-o* основох и *supь меновнїк *-u*

основах). То привоздело до дальшого мишаня типох пременкох *-o* и *-u* основах, так же деклинация *-u* основах на концу скоро цалком нестала.

Основи на консонанти **-en*; **-es*; **-et*; **-er* ше зляли до єдней деклинації бо їх законченя були барз блізки. При деклинації меновнікох тей групи, законченя ше додавали на форманти основах, котри ше у недириктних припадкох додавали як деривати **-en*; **-es*; **-et*; **-er*.

Крайні фонемы основах (*-ā*; *-ō*, *-ū*; *-ī*; *-ū*; *-en*; *-es*; *-et*; *-er*), з оглядом же на початку були словотворчи суфікси, поступне трацели своєю значенє. При деклинованю тоти ше суфікси дошлїдно додавали опрез законченя у шицких припадкох.

У славянских языкох найстарши основи дожили пременки як резултат цалого шора фонетских процесох: у єдних случайох словотворчи суфікси, лебо тематични елементи постали законченя, а у других – фонетски ше зляли зоз законченями. Иншак поведзено, у тим чаще случело ше прескладованє основах на хасен законченьох: фонемы на концу основах прешли до законченьох, лебо ше фонетично зляли з нїма (случела ше морфологийна абсорбция). Приклади пременкох у старославянским:

- праиндоевропски	праславянски	старославянски
- *plōdōs	-s нестало (пошлїдок закону отвореного складу) ō>ū>ь	плодъ
- *sūnūs	-s нестал, ū>ы	сынъ

Уж у старословянским языку меновніки *плодъ* и *сынъ* мали исту основу на тварди консонант и законченє *-ъ*. Але пременка тих меновнікох ище вше завишела од старих основах котри ше розликовали у индоевропским. Дакедишні файти пременкох предлужели ше чувац, бо мали одредзени систем законченьох, хтори характеристични за одредзену меновніцку основу. У старославянским языку стари основи зачувани у дативу, локативу множини и дативу и инструменталу двоїни.

Практично подполно нестали основи на консонант, котри зохабели у праславянским окреми слова нпр. **mati*, **svekry*, **kry*. Векшина праславянских меновнікох мали вокалску основу.

Основи на консонант **-en*, **-es*, **-et*, **-er* ше обєдинели до єдней пременки, бо им законченя були подобни. У деклинованю меновнікох тей файти законченя ше додавали на форманти основах, котри у косих припадкох поставали деривати.

У сучасних славянських языках меновніки чуваю категорії роду, числа и припадку. Винімок болгарски и македонски, котри скоро цалком страцели стару систему деклинації.

У деклинації меновнікох славянски языки, лебо зачували стари законченя меновнікох, лебо розвили нови законченя на основи одредзених фонетичних законїтосцох, лебо пре аналогію. У цалосци розвой славянскей парадигми процес унифікації припадкових формох меновнікох.

Зоз праславянского часу чуваю ше у славянських языках розлики у парадигми меновнікох спрам твардей и мегкей групи.

Парадигма меновнікох у сучасних славянських языках дзелї ше на три-штири групи у зависносци од законченьох номинативу єднини и значеню роду.

У руским языку “система деклинцациї меновнікох досц поєдоставена.” (Рамач, 2002: 41). Деклинації меновнікох ше зводза на два групи: 1. меновніки хлопского и стреднього роду и 2. меновніки женского роду (Рамач, 2002: 41).

Пре огранічени простор зужели зме анализу меновнікох на єднину меновнікох женского роду. Меновніки женского роду дакедишні меновніки -а, -ја, -і та основох на консонант як нешкайши меновніки *цєрква, мархва, мац...* Найкомпактнейшу и найчисленшу групу твоя меновніки -а основох. Укажеме у яких ше напрамох меняли меновніки того роду у зродних языкох и кельо ше пременели од дакедишнього заєдніцкогo прастаня. З другого боку, укажеме як пременки, котри означели кажди окремени язык, присутни и у других языкох, та гоч лем на ограніченей території пресцераня єдней бешеди. Анализу зме зробели поровнююци форми у руским языку зоз гевтима у українским и горватским языку.

З оглядом на поєдноставяне парадигми меновнікох у руским языку и деклинация меновнікох женского роду у єднини поєдноставена. “Меновніки женского роду на -а, -я у єднини маю лем штири форми: ном. *школа*, ген., дат., лок. *школи*, ак., INSTR. *школу*, вок. *школо*. Меновніки женского роду на консонант у єднини маю лем три форми: ном., ак. *жем*, ген. дат., вок., лок. *жеми*, INSTR. *жему*.” (Рамач, 2002: 41).

НОМИНАТИВ

Меновніки женского роду у номинативе у праславянским языку мали рижни законченя.

Меновніки дакедишніх *-а* основох у сучасним руским языку, подполно зачували свою стару флексию номинативу на *-а*. Пправе при меновнікох женского роду нешка не лем у нас, але и у сербским, горватским и восточнославянских языкох частейше закончене *-а* (*вода, писня*) над нултим законченьом (*младосц, ноц*). Кед слово о меновнікох зоз законченьом *-а* у номинативе єднини, чия деклинация одвитує першей деклинації у українским языку, „бувша „тварда” вариянта поцагла за собу бувшу „межку” вариянту” (Popović, Trostinska, 1990: 58).

У нас, як и у українским языку при основох на *-ја*, розвил ше *-й*, кед ше основа закончовала на консонант: *буря, заря*. У горватским и сербским нестала опозиция *-а – -ја* и вони ше зляли до єдней групи: *riba, glava, bura, zora*.

Даскельо меновніки *-і* основох прешли до категорії *-ја* основох и прияли место нултого законченя флексию *-ја*: *писня* (пѣснь), *миша* (мышь). Правда, форма, *миша* у руским языку лем вариянта, частейше ше хаснує меновнік у хлопским роду – *миш*. У руским, як и у сербским, горватским и веліх югозаходних бешедох українского языка меновнік *миш* чува свою стару форму зоз нултим законченьом у хлопским роду.

Од меновнікох *-р* основох *мац* зачувала свою стару форму и у нас. Чува ше и паралелна форма *мацер*, котра настала под впливом акузатива.

Меновніки *-v* основох досц вчас форму номинатива єднини на *-ы* заменєли зоз форму акузатива на *-ъвь*, так настали форми номинатива *букъвь, кръвь, любъвь, сверкъвь, църкъвь*, але и тоти форми ше углавним не зачували окрем дзепоедних словох як *крев, любов*, котри ше зляли зоз меновніками дакедишней *-і* основи. Векшина меновнікох дакедишней *-v* основи под впливом меновнікох *-а* основи прилапела їх флексию: *буква, мархва, църква*. Векшина меновнікох под впливом *-а* основи прияла флексию *-а*: *редква, азбука, лебо швекра*.

Слово *жем* у нас страцело консонантску групу *мл'* и по тим ше розликує и од южновосточних и од восточнославянских формох. Ані меновнік *мац* не чува свою стару форму *мати* як у українским, лебо сербским, горватским.

Так, меновніки женского роду после велїх пременкох котри настали, маю у номинативу єднини форми на *-а*, *-я*: *рука*, *миша*, *писня*, *буква*... лебо на тварди и мегки консонант: *ноц*, *соль*, *крев*, *любов*.

	основи	руски	українски	горватски
1.	-а (-ā-)	риба, глава, нога	риба, голова, нога	riba, glava, noga
2.	-я (-jā-)	буря, заря	буря, зоря	bura, zora
3.	-и (-jā-, -г-)	мац (мацер)	мати (матір)	mati (mater)
4.	-ь (-ĭ-)	миша, писня	миша (мышь); пісня (пѣснь)	pjesma
5.	-ы (-ĭ-)	крев, любов	кров (кръвь), любов (любвьь),	krv, ljubav
		церква, мархва	церква (църквьь), морква	crkva, mrkva

ГЕНИТИВ

У генитиву єднини меновніки женского роду мали аж штири файти флексий: *-и* (*-а* основи), *-б* (*-ја* основи), *-і* (*-ї* основи) и *-е* (*-r* и *-v* основи).

Сучасни українски язык у тим припадку ма двойністи форми: *-и* и *-і* котри рефлекси двох флексийох меновнікох *-а*, *-я* и *-і* основох. Українски язык икавски, так же ше рефлекс *б* *-я* основох зединел зоз законченьом *-і* основох. У горватским языку розликує ше лем єден предні високи вокал, так же не постої опозиция *i*-у, та прето у тих случайох закончене *-i*: *zemlji*, *škodi*.

Барз вчас меновніки *-а* основох поцагли и *-я* основи, та и вони превжали флексию *-и* место старшого *-б*. Таки форми присутни спрам замеркованьох О. Соболевского уж у текстах XI-XII ст. (Соболевский, 1907: 181). Можліве же форми на *-и*, котри маю югозаходни українски бешеди: *веселости*, *кости*, *миши*, *розкоши*, *осени*, *соли*, *масти*, резултат впливу *-а* основох на *-я* основи, гоч можліве же то и познейше зявене, условене зоз депалатализацию стридентних и /р/ у тих бешедох. З оглядом же у нас, як зме видзели на початку анализи, генитив у шицких меновнікох женского роду ма закончене *-и*, видзимо ясну паралелу зоз югозаходними бешедями українского языка.

	основи на	-jā-	-а-	-ĭ-	-г-
1.	українски	землі	руки	кості	матері
2.	руски	жеми	руки	косци	мацери
2.	горватски	zemlje	ruke	kosti	matere
3.	старославянски	земльа	роуки	кости	матере

ДАТИВ

Датив єднини меновнікох женского роду мал двойністи закончення: *-b* (*-a* основи), и *-и* (*-ja, -i*, як и основи на консонант).

У нас, як зме видзели на початку, датив, ведно зоз генитивом и локативом ма закончене *-и*.

Сучасни українски язык од шицких меновнікох женского роду у дативу зачувал флексию *-i*: *рибі, руці, землі, ночі, солі, матері, букві, свекрусі, крові*, котри рефлекс старей флексії меновнікох *-a* основох ($b > i$).

Дзепоседни югозаходни бешеди од меновнікох дакедишніх *-ja* основох, як и у руским языку, зачували рефлекси старих формох на *-и* (*хижи, птици, дини, санни, таздини*) (Панькевич, 1938: 232).

У горватским языку закончене як и у українским *-i*. Але, док у українским то пошлїдок икавизму, у горватским тото *и* на истим месце дзе було *и*, у дакедишней мегкей вариянти. Предпоставяме же и у нас таки случай, бо ше и у нашим языку дакедишні */ы/* и */і/*, зляли до */и/*: *жеми, руки, косци, мацери*.

	основи <i>-a</i> закончене <i>-b</i>	основи <i>-i -ja -y, -r</i> закончене <i>-и</i>
руски		риби, руки, надїї косци, ноци, чесци креви, любови, мацери
українски		руці, землі рибі, голові крові, любові, матір
горватски		ribi, ruci kosti, noći, časti krvi, ljubavi, materi

АКУЗАТИВ

Меновніки *-a, -ja* основох у акузативу мали флексії *-y, -ю*, а меновніки *-i* основох и основа на консонант, флексию *-ь*.

У нас, меновніки у акузативу маю закончення *-y*, лебо нулте закончене: *школу, кухню, косц*.

Видзиме у таблїчки же меновніки дакедишніх *-v* основох: *крев, любов*, и меновнік *-p* основи *мацер*, зачували стару форму акузатива. Векшина

меновнікох дакедишней -v основи ше зляла зоз меновніками -a основи и превжали форму акузатива на -y: *букву, мархву, швекру*.

Меновніки -i основи у горватским языку маю форму котра виходзи зоз старих формох: *kost, noć, čast...* Фонетски пременки, неставанє ера на концу, котри бул флексия, условели и морфологийни пременки.

У югозаходних бешедох українского языка и од тих меновнікох чуваю ше рефлексии старих формох, на приклад у: *церков, редьков, обирв* (Верхратский, 1902: 122).

	основи -a, -ja законченє -y, -ю	основи -i законченє -ь	основи -y -r законченє -ъ
руски	рибу, руку	кощ, ноц, щесц	крев, любов, мацер
українски	рибу, руку	кість, ніч, честь	кров, любов, матір
горватски	ribu ruku	kost, noć, čast	krv, ljubav, mater

ВОКАТИВ

У вокативу єднини меновніки женского роду мали флексию: -o (-a основи), -e (-ja основи) и -u (-i основи). При меновнікох на консонант форма вокатива була иста як и форма номинатива.

У нашим языку маме законченя -o, котре законченє дакедишніх -a основох, и законченє -u, котре законченє дакедишніх -i основох.

Нешкайши форми у українским и горватским найчастейше законченє -o, лебо -e, котри рефлексии дакедишніх формох -a, -ja основох. Тото по чим ше нешка сучасни стандартни языки розликую, то законченє -a у горватским, кед ше роби о номинативней форми у тей функції: *bratja moja, dobri sluga* (Kuzmić, 2015: 135), и -y у українским бешедним виразу при гипокористикох напр. *Галю, Марусю, Колю* (Роровіч, Trostinska, 1990: 59). Тото ше -y зявело под впливом такого законченя при меновнікох хлопского роду у drugiej деклинації.

Вплив меновнікох хлопского роду -jo основи на групу гипокористикох женского роду мож потолковац так же вони зоз своїма словотворчима средствами (суффиксами) були барз блізки меновніком хлопского роду (Булаховский, 1936: 94).

Меновніки -i основох досц длуго чували свою стару форму на -u, остатки тих формох стретаю ше и нешка у дзепедних югозаходних українских бешедох: *кости, молодости*.

	основи -а- закончене -о, -ю	основи -ја- закончене -е	основи -і-, -у-, -г- закончене -и
руски	рибо, ного	бурйо, зарйо	креви, любви
українски	рибо, ного	буре, зоре	крове, любове
горватски	ribo, ного	buго, zoro	krvi, ljubavi

ИНСТРУМЕНТАЛ

Инструментал єднини меновнікох женского роду мал законченя *-ою* (-а основи), *-ею* (-ја основи), *-шо*, *-ью* (-і и консонантски основи).

У руским язiku шицки меновніки нешка маю у инструменталу закончене *-у*: *рибу*, *ногу*, *бурю*, *зарю*, *креву*, *любову*, *мацеру* и др. Значи же ше у руским язiku унификовали законченя и затримала ше лем остатня фонема *-у*, котра була заєднічка законченьом шицких основох, початки дакедишніх законченьох, *-ой*, *-ей*, *-ий*, *-ьй*, випадли.

Меновніки дакедишніх *-а*, *-ја* основох у українским стандарду и у векшини бешедох зачували стару форму на *-ою*, *-ею*: *рибою*, *рукою*, *головою*, *землю*, *волею*, *надією*... У тих позиційох приходзи до прегласу “при чим не лем же *е* не гледа вецей пред собу палатализацию консонантох, але и наспак: на месце *н’* у *вишня*, наприклад, *н* у *вишнею*, а таке одношене *е* и предходного консонанта єдна з характеристикох фонемики сучасного українского язика; окрем того же преглас ма виключно морфофонемски характер, а не фонетски, видзи ше и по тим же *е* обовязно и после стварднутих палаталох як наприклад, после *ш* у *душею*” (Popović, Trostinska, 1990: 59).

У штокавским диялекту горватского язика часто ше потвердзує старе закончене консонантских групох: *solju*, *žučju*, *moćju* (Kuzmić, 2015: 66).

У горватскей кайкавскей бешеди явя ше сцагнуте закончене: *z strano*, *pred hižo* (Kuzmić, 2015: 103).

У горватским стандарду под впливом меновнікох зоз другей деклинації, у тей деклинації у инструменталу закончене *-ом* (прейг *ой*, *ов*), Тото зявене присутне и у крайніх заходних українских бешедох дзе находзиме и форми на *-ом*: *головом*, *пшеницьом*, *водом*, *родом*, *гором*, *с коровом*, *руком*, *за земльом*, *руком*, *ногом*, *з мамом* ... (Верхратский, 1902: 66). Тота флексия настала под впливом меновнікох хлопского роду, котри ше закончовали у инструменталу на *-ом*. Векшина науковцох ше склада же у українским до заменьованя пришло под впливом заходнославянских язикох, скорей шицкого, польского (Бевзенко, 1960: 60). Перше обляпело меновніки на *-а*, *-я* хлопского роду *староста*, *суддя*, *Микола*... У горватским вплив

подполно обלאпел меновніки женского роду котри страцели своєю старе законченє.

Флексия *-ов, -ев* так широко представена у югозаходних бешедох, могла ше твориц як резултат випаданя интервокального *-й* и траценя вокалносци *-у* и преходзєня до нескладотворного *-у*: *рукойу - рукоу - руков* (Бевзенко, 1960: 58). Подобни форми присутни, окрем у горватских бешедох, и у формах меновнікох женского роду у словацким: *ženou, ulicou, gazdinou*, и чєским: *branou, drahou, hlinou*. Заш лєм, науковци тримаю же українски диялектни форми органски форми бо су не прєширєни коло заходней граніци, нє у сушєдствє су зоз бєшедами словацкого языка (Бевзенко, 1960: 59). Паралєли находзимє и у горватским штокавским *ženov* (Lisac, 2009: 26) чакавских бешедох: *rukov, voljev* (Kuzmić, 2015: 26). З оглядом на дистрибуцию тих формах у українским и горватским можеме их тримац як славянски рєгионализми.

	основи <i>-а</i> , законченє <i>-ою</i>	основи <i>-ја</i> законченє <i>-єю</i>	основи <i>-і, -у, -r</i> законченє <i>-ью</i>
руски	рибу, руку косцу, ноцу, чєсцу креву, любову		
українски	рибою, рукою	землею, надїєю	кровю, любовю
горватски	riбom, rukom zemljom, nadom		krvlju, ljubavlju

ЛОКАТИВ

Стари форми мали флексию *-ѣ* (*-а* основи), *-и* (*-ја, -і* основи) и *-е* (основи на консонант). Прєменки у формах локатива барз подобни прєменком у дативу.

У руским язiku шицки меновніки женского роду маю законченє *-и*, як и у дативє: *риби, руки, жеми, ноци, креви, любви...* Як и у дативє, тото *-и*, у нас мож двояко толковац. Лєбо воно, як и у українским язiku резултат икавизму, лєбо, цо вироятнїше основи на *-ја*, и *-і* прєвагли и, як и у дативу, шицки меновніки других основох ше им прилагодзєли.

Нєшка у стандартним українским и горватским язiku и у вєкшини українских диялектох та у горватских штокавских бешедох єст лєм флексия *-і* котра походзи зоз *-а* основох.

У горватских кайкавских и чакавских бешедох присутне и закончене -*e* котре було закончене основох на консонант, а могол буц и рефлекс *ǃ* при -*a* основох: *k pravice, u duše...* (Kuzmić, 2015: 103).

	основи - <i>a</i> закончене - <i>ǃ</i>	основи - <i>i -ja</i> закончене - <i>u</i>	основи - <i>y, -r</i> закончене - <i>e</i>
руски	риби, руки, надії косци, ноци, чесци креви, любови, мацери		
українски	руці, землі рибі, голові крові, любові, матір		
горватски	rići, ruci kosti, noći, časti krvi, ljubavi, materi		

ЗАКЛЮЧЕНЄ

На основи зробеної анализи меновнікох женского роду єднини, можеме заключиц:

1. У дзепоедних припадках затримани стари законченя.
2. У шицких припадках маме паралели медзи поровнованима языками, кед не на уровню стандарту, вец на диялекталним уровню.
3. У руским языку присутна барз виражена унификация законченьох. Вельо є обачлївша як у других двох поровнованих языках. Так, у єднини меновнікох женского роду маме за менонїки на -*a*, -*я* лем штири форми (номинатив *жена*, генитив, датив, локатив *жени*, акузатив, инструментал *жену*, вокатив *жено*), а за меновніки женского роду на консонант лем три форми (номинатив, акузатив *косци*, генитив, датив, вокатив, локатив *косци*, инструментал *косцу*).
4. Розлики котри ше зявели медзи поровнованима языками часто резултат розличних фонетичних пременкох, наприклад у українским языку *ǃ* дал *i*, а у горватским ше праславянске /i/ и /y/ зляли до /i/.
5. Вплїв меновнікох хлопского роду основох на -*o* присутни у горватским у формах инструменталу. Видзимо и паралели у українским, але на ограниченей території и на ограниченим числу меновнікох.

Oskana Timko Ćitko

COMING INTO BEING AND CHANGES IN THE NOUN DECLENSION SYSTEM IN
THE RUTHENIAN LANGUAGE (EXAMPLE BEING FEMININE NOUNS)

Summary

In the Proto-Slavic language, the noun declension was organized upon the noun bases. The declension system, as inherited from the Proto-Indo-European, had 11 changes: seven vowel changes and four consonant changes. Due to various phonetic and morphological changes that affected each of the contemporary Slavic languages thorough the centuries of their separate existence, the noun declension differs in each of them to some degree. Besides, throughout the further development of Slavic languages, after the disintegration of the Proto-Slavic community, such Proto-Slavic organization of the noun declension was replaced by a system of paradigms based on the grammatical gender.

Our goal is to see how the declension system in the Ruthenian language was formed as compared with the one in the Ukrainian and the Croatian language. We shall compare the feminine nouns in these two languages and see how former declensions according to various bases got adapted nowadays. We shall pay special attention to dialects of these languages and see whether the differences on the dialectal level are smaller.

Key words: declination, nouns, ending, base, gender.

ЛИТЕРАТУРА

- Bevzenko, S.P. (1960). *Istorična morfolohija ukrajinskoji movi*. Užhorod: UžDU. (Cyrillic)
- Bulahovs'kyj, L.A. (1936). Rozvydky u dil'anci hramatyčnoji analohiji v slovjanskykh movach. *Movoznanstvo*, 49-70. (Cyrillic)
- Kuzmić, B.–Kuzmić, M. (2015). *Povijesna morfolohija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukežič, I. (2015). *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfolohija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra čakavskog sabora Grobnišćine.
- Panjkević, I. (1938). *Ukrajins'ki govori Pidkarpats'koji Rusi i sumižnyh oblastej*. Praha: ČPV. (Cyrillic)
- Popović, M., Trostinska, R.I. (1990). Morfolohija imenica ukrajinskoga jezika (s osvrtom na ruski i hrvatskosrpski jezik). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 25, 49-72.

Ramač, Ju. (2002). *Gramatika ruskoĥo jazika*. Beograd: Zavod za udŹbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)

Sobolevskyj, A.I. (1907). *Lekcyu po istoryu russkoĥo jazyka*. Moskva: SPb. (Cyrillic)

Verhrats'kyj, I. (1902). *Pro hovir halyc'kych lemktiv*. L'viv: NTŠ. (Cyrillic)

ЛЕКСИЧНА И ДЕРИВАЦИЈНА СИСТЕМА РУСКИХ ДІЄСЛОВОХ РУШАНЯ У ВОДИ / НА ВОДИ**

У работи ше розпатра лексична и деривацијна система руских дієсловах рушаня, окреме дієсловах хтори описую ситуацию рушаня у води/на води (напр. *плівац, чечуц, мурац ше* и др). Циль нашого вигледованя составяне системного опису тих лексичних единкох хтори ше потераз мало виучовало у рамикох рускей лингвистики. У першей часци работи главна увага пошвечена семантики и дистрибуції руских дієсловах рушаня у води/на води и анализуе ше хасноване тих дієсловах у примарним значеню. Друга часц работи розпатра деривацијну систему тих дієсловах и указуе морфосинтаксични характеристики руских дієсловах рушаня у води/на води. У заключеню представени сумировани резултати анализи, а тиж так ше дава генерална характеристика рускей системи дієсловах рушаня у води/на води.

Ключни слова: семантика, лексикология, лексична типология, деривация, дієслово рушаня у води/на води, руски язык.

1. УВОД***

У Москви 2007. року бул публиковани зборнік роботох под насловом *Дієслова рушаня у води: лексична типология (Глаголы движения в воде:*

* okanovickaname@gmail.com

** Робота настала на основи резултатох проєкта *Язикови контакт и язикови союз у славянско-евразийским ареалу* Славянско-евразийского вигледовацкогo центра Универзитета Хокаидо, проєкта *Културни концепти славянства* (число проєкта РД-08-149) Факултета за гуманистични науки Шменского универзитета, тиж так у рамикох проєкта *Синхрони и дијакрони преучованя семантики и етимології дієсловней лексики войводянского руского языка* (число гранта JP18H05601).

*** Даедни фрагменти тей работи були представени у виду усного реферата на 54. сходзе славистох Сербії „Фундаментални и апликативни вигледованя у славистики – историйна и сучасна перспектива”, хтори бул отримани од 12. по 14. фебруар 2016. року на Филологийним факултету Универзитета у Београдзе (оп. Окано, 2016). Тота дополнена и виправена верзия работи настала под час студийного перебуваня у Лингвистичней докторскей школи Филозофского факултета Универзитета у Сегедину (SZTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola).

лексическая типология) у хторим були представени значни резултати истоменового лексично-типологійного вигледовацкогo проєкта (Майсак/Рахилина ред, 2007). Тот зборнік не лем же представля резултати системного преучованя дієсловох зоз значеньом рушаня и лоцированя у води у розличних языкох швета, але аж бави и значну улогу у розвою теорійного приступа типологійного преучованя лексики и у виоштрованню системного описованя лексичней організації конкретного языка (о дальшим розвою лексичней типології оп. Kortjevskaja-Tamm, 2008; Рахилина/Резникова, 2013; Kortjevskaja-Tamm/Rakhilina/Vanhove, 2016 и др). Треба надпомнуц же Зборнік облапя кратки препатрунок теорійних фундаментох лексичней типології (Рахилина/Плунгян, 2007), теорійни рамки за вигледоване лексичней системи рушаня у води (Майсак/Рахилина, 2007), роботу о механізмі семантичней трансформації при метафоричних хаснованьох тих дієсловох (Рахилина, 2007а) и 28 конкретни вигледованя хтори третирую вецей як 35 языки и Зборнік без сумніву представля єден зоз найзначнейших вигледовацких проєктох у обласци лексичней типології.

У той роботи представиме резултати анализи лексичней и деривацийней системи дієсловох рушаня у води/на води у языку войводянских Руснацох. Нашо вигледоване ма два главни цілі: перши цель – направиц крочай напредок гу составяню вкупней семантичней анализи дієсловох рушаня хтори ше потераз недостаточо преучовало у рамках рускей лингвистики, а други – описац лексичну систему дієсловох рушаня у води/на води и їх стратегию лексикалізації у теорійних рамках лексичней типології представених у спомнутим зборніку. Анализа ше опера на материял з розличних текстох хтори служа як корпус, тиж так, и на податкох зоз типологійней анкети заснованей на Питальніку за описоване дієсловох пліваня у языкох швета (Майсак/Рахилина, 2007: 73–74). Окрем семантичному аспекту тих лексемах, окремна увага будзе пошвещена деривацийней системи руских дієсловох рушаня у води/на води, хтори ше першираз розпатраю у той роботи.

2. СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЬО РУШАНЯ У ВОДИ / НА ВОДИ

У согласносци з Талмійову дефиницію, ситуація рушаня (motion event) подроумює „ситуацію хтора ма у себе рушанє ентитета або отримованє ентитета у стационарней локації“ (оп. Talmy, 2000; Filipović, 2007). Як видно з той дефиниції, ситуація рушаня ма два главни аспекти: перши аспект ше дотика ситуації у хторей ше ентитет премесца од точки А

до точки Б и меня свой место у простору, а други аспект представя ситуацию у хторей ше рушанє ентитета реализує у рамикох одредзеного простора. Генерално поведзене, ситуациа рушаня звичайно ма штири основни семантични компоненти: рушанє (Motion: иснованє рушаня), субект рушаня (Figure: обект хтори ше руша), локализатор (Ground: рефелентна точка гу хторей ше обект руша) и траектория (Path: курс по хторим ше обект руша) (оп. Talmy, 2000; Filipović, 2007; Šarić, 2014). Таки семантични компоненти ше лексикализую з помоцу формалней, односно поверхносней структури. Наприклад, у виреченю *‘Бревно ше закотуляло долу по схилу’* меновнік *‘бревно’* виражує субект рушаня, меновнік *‘схил’* реферує локализатор, а присловнік *‘долу’* указує на траекторию рушаня. Кореньова часц дієслова *закотуляц ше* одражує иснованє и способ рушаня (Manner). Способ рушаня, за розлику од других спомнутих компонентох, представя виборну компоненту у ситуациї рушаня, бо ше у даєдним контексту тота компонента не виражує. Але, як Луна Филипович гвари у своєї кнїжки (Filipović, 2007: 17), у стварносци способ рушаня представя необхідну искуствова компоненту за ситуацию рушаня, бо каждая пременка места муши буц реализована на даяки способ. У ситуациї рушаня у води/на води, хтора представя предмет нашого виглєдованя, способ рушаня вше релевантна компонента, прето же ше рушанє реализує у водовим штредку – у чечносци або на поверхносци чечносци – и розликує ше праве по способу рушаня од других типох рушаня як цо ходзене, скаканє, ротация и др. Треба замерковац же семантичне польо рушаня у води/на води ма у себе два типи рушаня: рушанє зоз премесцаньом ентитета и рушанє локализованого характера (лоцированє у води або на води).

Семантичне польо рушаня у води/на води мож дзелїц на три подредзени семантични зони: (1) зона плїваня и лоцированя у води/на води, (2) зона рушаня чечносци и (3) зона подводного рушаня. У зони *плїваня и лоцированя у води/на води* найрелевантнейши семантични параметер представя „активносц плїваня“ хтора дзелї тоту зону ище на три подредзени семантични под’зони, односно на под’зону активного плїваня, под’зону пасивного плїваня и преходну под’зону (Майсак/Рахилина, 2007: 30–31). Прототипична ситуациа активного плїваня представя рушанє аниматного субекта у води док ше под пасивним плїваньом подроэмное рушанє инаниматного ентитета у водовим штредку або меней-вещей нерухоме лоцированє на поверхносци або у густоти чечносци. Медзи активним и пасивним плїваньом ше находзи преходна зона гу хторей ше одноши рушанє водового транспорта и плїваня людского сущєства з помоцу превозного

средства. *Рушанє чечносци* твори окрему семантичну зону у векшини языкох швета. У тей семантичней зони субект рушаня вше чечносц и релевантни семантични параметри представляю „велькосц цека“ (цек рики vs. крев зоз носа) и „контакт зоз поверхносцу“ (вода по жеми vs. диждж зоз хмари). За семантичну зону *подводного рушаня* найрелевансйши семантични параметри представляю „можлівосц контролованя“ и „аниматносц субекта“. На основи тих параметрох тота семантична зона ше дзелі углавним на штири под’зони: под’зона контролованого мурияня, под’зона контролованого чиряня, под’зона неконтролованого чиряня живого субекта и под’зона неконтролованого чиряня неживого субекта (Майсак/Рахилина, 2007: 70). Структуру семантичного поля рушаня у води/на води мож визуално указац на шлїдующей слики:

Слика 1. Семантичне польо рушаня у води/на води

I. ЗОНА ПЛІВАНЯ И ЛОЦИРОВАНЯ У ВОДИ/НА ВОДИ		
I.1. Пліване	I.1.1. Активне пліванє	
	I.1.2. Пліване водового превоза	I.1.2.1. Водови транспорт I.1.2.2. Чловек на транспорту
	I.1.3. Пасивне пліванє	
I.2. Лоцированє у/на води	I.2.1. Лоцированє у/на води живого субекта	
	I.2.2. Лоцированє у/на води неживого субекта	
II. ЗОНА РУШАНЯ ЧЕЧНОСЦИ		
II.1. Рушанє чечносци	II.1.1. Неутралне рушанє чечносци	
	II.1.2. Мали цек чечносци	II.1.2.1. Чурок чечносци II.1.2.2. Тілесни чечносци
	II.1.3. Интензивне рушанє чечносци	
III. ЗОНА ПОДВОДНОГО РУШАНЯ		
III.1. Подводне рушанє под контролу	III.1.1. Мурияне живого субекта	
	III.1.2. Чиряне неживого субекта	
III.2. Подводне рушанє без контроли	III.2.1. Неконтролованє чиряне живого субекта	
	III.2.2. Неконтролованє чиряне неживого субекта	

3. ДІЄСЛОВА РУШАНЯ У ВОДИ / НА ВОДИ У РУСКИМ ЯЗИКУ

3.1. Семантична зона плівання и лоцированя у води/на води

3.1.1. Плівац

Руске дієслово *плівац* ма свой етимологийни корень хтори нашлідзени од праславянського дієслова **pluti* и мож найсц його когнати у шицких славянских языкох – напр. русийски *плыть*; українски *плисти*; сербски *пливати*; болгарски *пливам*; польски *płynąć*; долньолужицки *pluwać* (ЭСРЯ, 3: 288–289). За розлику од своїх блізкородних языкох хтори звичайно маю два або три дієслова од того кореня, у руским языку иснує лем едно дієслово *плівац* – пор. русийски *плыть* / *плавать*; сербски *пливати* / *пловити* / *плутати*; польски *płynąć* / *pluwać*. Отже, обчекує ше же тота лексема одвитує за виражованє шицких ситуацийох семантичней зони плівання и лоцированя у води/на води.

Ѓу семантичней под'зони активного плівання ше одноши рушанє субекта хтори способни за самостойне рушанє у водовим штредку. Дієслово *плівац* може виражовац шицки типи активного рушання у води/на води, односно рушанє человека, животинї, птици плівачки (качки, гуски, лебеди), риби итд.:

- (1) *На фотографії хтора висликована у Руским Керестуре 1982. року, видно цо дакеди плівало по керестурским бегелю.* (РС: 04.03.2015.)
- (2) *Лендер у квалификаційох зоз тим резултатом завжал 13. место у вкупним пласману, а у квалификаційней групи у хторей плівал бул пияти.* (РТВ: 02.12.2015.)
- (3) *Хлапец видзел же по рици пліва велька риба.* (Анкета)

Понеже у руским языку иснує лем една дієсловна лексема за тоту семантичну зону, не обачує ше опозиция по семантичному параметру „унапряменосц рушання“ хтори релевантни при одредзених и неодредзених дієсловах рушання у восточнославянских и заходнославянских языкох¹. Руски

¹ Треба замерковац же ше при даєдних заходнославянских дієсловах плівання не обачує парносц одредзеного и неодредзеного дієслова як у восточнославянских языкох або у польским и кашубским (напр. билоруски *плыці* – *плаваць*; кашубски *plėnąc* – *plėwać*), а твори ше опозиция по иншаким параметру або ест лем една

язик не ма формалну диференциацию медзи директивним и недирективним значеньом, та дієслово *плівац* виражує рушанє у одредзеним напрямку, вельоразове рушанє, неунапрямене рушанє по одредзеним простору и аж способносьц пліваня:

(4) *Же бизме ше могли ориєнтовач кед пліваме, у базену маме ограніченя же бизме не одблукали зоз напрямку по хторим ше мушиме рушац.* (РС: 19.07.2015.)

(5) *Плівач тренирал и плівал од єдного брега ту другому по 30 раз кажди дзень.* (Анкета)

(6) *Брат зоз своєю фамелию длуго плівал по озере на ладі.* (Анкета)

(7) *Мушим припознац же сом ше пред тим не знала ані куглац, ані плівац, аж сом ше бала од води, лєдво ме нагварели най войдзем до базену.* (РС: 19.07.2015.)

Преходну под'зону представляю рушанє водового транспорта (оп. приклади [8] и [9]) и рушанє человека по водовой поверхносьци з помоцу водового превозного средства (оп. приклад [10]). Тоти значеня ше лексикализую зоз дієсловом *плівац*. У русийским и сербским язикам ше даєдни дієслова способа рушаня дакеди заменяю зоз основним дієсловом рушаня (*идти / ићи*) кед ше роби о унапряменосци рушаня, фиксованей траєкторий рушаня и др. (Окано, 2015: 208–210), але у руским язикам таке хаснованє основного дієслова рушаня *исц* не допущене скоро ані у єдним зоз датих контекстах:

(8) *Тота ладя пліва / [?]идзе до Будапешту.* (Анкета)

(9) *Тота нова ладя пліва / [?]идзе 120км на годзину.* (Информант)

(10) *Мой брат пліва / [?]идзе тадзи по рику на чамцу.* (Анкета)

У семантичней под'зоні пасивного пліваня мож обачиц два типи рушаня у водовим штрєдку. Перши тип пасивного пліваня – рушанє велького предмета у началу по поверхносьци чечносци, але и зоз находзеньом у єй глібини, хторе звичайно ма одредзени напрям. Други тип пасивного пліваня ше одноши на рушанє скоро нерухомого легкого предмета на поверхносьци чечносци хторе ше найчастейше реализує зоз нестабилним рушаньом у неодредзених напрамох пре гомбанє або триманє на води.

лексема за означованє пліваня – пор. чєски *plavat, plout*; словацки *plávať, plaviť sa*; горньолужицки *pluwać*; долньолужицки *pluwaś*.

- (11) *Огромна крига льоду пліва просто гу нашому корабелю.* (Анкета)
 (12) *Фалати льоду котри пліваю по Дунаю нешика рано коло трох годзин подзвигли котви двох румунских баржох зохабених без надпатраня недалеко при Пристаніщю Дунай при Богоєву.* (РТВ: 09.01.2017.)
 (13) *У юшки пліва фалаток мархви.* (Анкета)

Окрем того, дієслово *плівац* може виражовац способносц предмета за обстояне на поверхносци чечносци, т. є. його способносц же би ше не зачирел до глібини чечносци:

- (14) *Древени предмети пліваю у води, а желєзо не пліва.* (Анкета)
 (15) *Олєй ма менєй густоти и пліва на води.* (Информант)

3.1.2. Отримовац ше

Кед ше интерпретує ситуація у хторей ше субект вообщє не руша на поверхносци води або чечносци, але ше му удава отримац ше на ней з помоцу власней моци, хаснує ше и друге дієслово: *отримовац ше*. Тото дієслово покрива семантичну под'зону лоцирования на поверхносци чечносци (I.2).

- (16) *Кед ше дзеци уча плівац, перше ше муша научиц отримовац ше на води.* (Информант)

3.2. Семантична зона рушаня чечносци

3.2.1. Чечиц

Дієслово *чечиц*, хторе настало од праславянского дієслова **tekti* 'сцекац' (ЭСРЯ, 4: 37), централни член у семантичней зони рушаня чечносци (II.1.1). Тото дієслово виражує рушанє цека чечносци и його прототипичну ситуацію предствая рушанє цека хторе звичайно ма свою одредзену траєкторію. Руске дієслово *плівац* не мож хасновац за описованє рушаня цека чечносци, гоч ше, наприклад, польски когнат *plynąć* хаснує у тим значеню – пор. *W dalekim, dalekim kraju plynęła rzeka* 'У далеким, далеким краю чече рика' (Прокофьева, 2007: 307–308).

- (17) *Рика чече / *пліва на юг по доліни.* (Анкета)
 (18) *Тимок чече / *пліва през Сербію, а остатні 15км предствая граніцу Сербії и Болгарскей.* (Информант)

3.2.2. Чуриц

Дієслово *чуриц*, хторе настало од ономапейного кореня (Skok, 1971: 281), тиж так описує ситуацію у хторей ше роби о рушаню чечносци. За розлику од дієслова *чечиц*, при хаснованю дієслова *чуриц*, вше ше подроэмноє же цек чечносци барз мали, односно слаби (напр. чурок води зоз чопа):

(19) – *Ту вам коло вентила чури, та, патьце коло радиаторскей циви и до мойого квартеля.* (ДюП)

(20) *Як за 021.рс гварели у „Водоводу и канализації“, їх екипа на терену, видзела же чури червена вода и о тим информована санитарна инспекция, Служба за комуналну гигиєну у Институту за явне здравє Войводини, котра контролює и воду у Дунаю.* (РТВ: 24.07.2015.)

Окремну семантичну под'зону представляю чечносци живого организма, такв. тілесни чечносци як цо, наприклад, крев, слизи, зной, шліна и др (П.1.2.2). Опатриме даєдни приклади:

(21) *З носа крев и єдному и другому чури чурком.* (ДюП)

(22) *Видзел сом же чури крев. Була велька звада, вельки циркус.* (РТВ: 27.07.2015.)

(23) *По моім ліцу чуря цепли слизи.* (Информант)

Цикаве замеркованє же ше у русийским и польским языку лексикалізує тотя класа з дієсловами *течь* и *ciec* хтори етимологийно одвитую дієслову *чечиц* – пор. *Obaj chłopcy milczeli, łzy im ciekły po twarzy / Оба мальчика молчали, слезы текли у них по щекам* ‘Обидвоме хлапци були цихо, слизи чурели по їх ліцох’; *Widzę jak cieknie ci ślinka / Я вижу, как у тебя течет слюна* ‘Видзим як ци чури шліна’; *Piwo cieknie mi po brodzie / Пиво течет у него по подбородку* ‘Пиво чури по його бради’ (Прокофьева, 2007: 308).

3.2.3. Ляц

Периферне место под'зони рушаня чечносци ма дієслово *ляц* хторе по походзеню од праславянского **liti* (ЭСРЯ, 2: 504). Тото дієслово виражує интезивне рушанє чечносци хторе ше звичайно реализує без контакта зоз поверхносцу (напр. слизи зоз оч, диждж зоз хмари, вода зоз повали).

(24) *Вонка лєс диждж цали дзень.* (Информант)

(25) *Дзивчатко почало плакац ище силнейше, слизи лею з ей белавих очох.*
(Информант)

Дієслово *ляц* ма значене „сипац чечносц до дачого“ кед ше хаснує як транзитивне дієслово. При тим хаснованю ше чува його жридливе значене и чечносц звичайно не ма контакт зоз поверхносцу док не сцигне по конєчну точку рушаня (напр. *ляц воду до погара, ляц олей на огонь*).

3.3. Семантична зона подводного рушаня

3.3.1. Муряц ше

Дієслово *муряц ше* лексикалізує под'зону контролованого муряння аниматного субекта (III.1.1). Подводне пліванє хторе ше виражує зоз тим дієсловом реализує живи субект и того рушанє вше под контролю самого субекта:

(26) *Оцец нараз плюснул, вода ше спенєла, загойсала и о пар минути, муряюци ше попод воду, становел ше аж при мне, скашлююци и сплюваюци.*
(ДюП)

(27) *И заплівал сом з ню ту оцови вонка спод моста, тераз уж и сам скашлююци од води котра ми вошла през нос док сом ше мурял за тоту фляшу.* (ДюП)

3.3.2. Чиряц ше

Дієслово *чиряц ше* виражує углавним два типи подводного пліваня. Перши тип представя контрловане подводне пліванє неживого субекта, односно мурянє водового транспорта до води (III.1.2). Други тип виражує неконтроловане подводне пліванє неживого субекта, односно случай чиряння ладі (III.2.2). Треба замерковац же тоти два толкованя завиша од типох субектох подводного рушаня: перши тип хаснованя ше реализує лем кед субект рушаня ма способносц находзиц ше у води (напр. *подморніца*), а други тип хаснованя ше звичайно зявює кед не предвидзене же би ше субект рушаня находзел у води (оп. приклади [28], [29] и [30]):

(28) *Ей, мой панє, ви вєц потрошєли цали свой живот даремно бо, ниа, праве тераз ше чиряме!* (ЗГ, 2016/5)

(29) *Задумай же ши на ладі котра ше почина чиряц, а ти не знаи плівац.*
(МАК, 2016/2)

(30) *Штрєдня температура планєти Жєми ше звекиує, уровень моря ше дзвига, лядніки ше розпуцую и чиряю ше нїзки побрежєя.* (ЗГ, 2016/4)

3.3.3. Затопиц ше

Дієслово *затопиц ше* виключно виражує неконтроловане подводне пліване неживого субекта, односно затопене водового транспорта (ІІІ.2.2). На позиції субекта найчастейше стої даяки тип водового транспорта хтори би мал плівац на поверхносци води (напр. ладя, чамец). Замеркуєме же тото дієслово не ма свой видови корелат и у сучасним руским язичу ше хаснує лем у форми законченого виду (процес чиряня ше лексикалізує з дієсловом *чиряц ше*). Безпрефиксалне дієслово *топиц ше* у старшим часу означовало затопене живого и неживого субекта, але у сучасним язичу ма цалком иншаке значене: „пуцац ше, розпуцовац ше“² (Медєши, 2013: 42–43).

(31) *Ладя ше затопела коло 6,30 по локалним часе при Камчатки на коло 250 километери южно од города Магадана.* (РТВ: 02.04.2015.)

(32) *Прешлого децембру у Беринговим морю затопела ше една южнокорейска ладя и теди страдали 25 людзе, а 26 ше водза як нестали.* (РТВ: 02.04.2015.)

3.3.4. Давиц ше

Як Гелена Медєши пише у своєй кнїжки *З червеним прецагнуते* (Медєши, 2013: 43): „нешка бизме заш лем поведли же *ше* дахто, нажаль, у води *задавел*, а ладя *ше зачирела* и шедла на дно рики або моря“, дієслово *давиц ше*, против дієсловох *чиряц ше* и *затопиц ше*, хаснує ше виключно за виражоване неконтролованого подводного пліваня живого субекта (ІІІ.2.1):

(33) *Єдна при води панїчи, а друга ше, випатра, дави, а шишчок ретривер бега раз гу єдней раз гу другей, а раз бреше на камеру.* (ИМ)

(34) *Периши скочел, почал ше давиц та махал з рукама.* (ЗГ, 2016/4)

² Пор. *Кифлочки таки добри же ше аж топя у устох; Пусли були хрупкаци, аж ше топели у устох* (Медєши, 2013: 42)

3.4. Результати анализи

У сумірованим перегляду результатах нашого розпатрания мож демонструвац основни контексти за хасноване руских дієсловох рушаня у води/на води як цо представене у шлідующей таблічці:

Таблічка 1. Основни контексти за хасноване руских дієсловох рушаня у води/на води

I. СЕМАНТИЧНА ЗОНА ПЛІВАННЯ:	
<i>плівац</i>	Активне пліване (шицки субекти, в т.ч. птици); Премесцане чловека на ладі (чамцу, дереглі и под. — при иснованю активних рушаньох чловека хтори зоз німа управа); Скоро нерухоме пліване неживого субекта; Способносц субекта же би ше не зачирел.
<i>отримовац ше</i>	Стабилне находзене живого субекта на поверхносци чечносци з помоцу власней моци.
II. СЕМАНТИЧНА ЗОНА РУШАНЯ ЧЕЧНОСЦИ:	
<i>чечиц</i>	Горизонталне премесцане чечносци (рика, цек).
<i>чуриц</i>	Вертикалне премесцане чечносци (чурок води зоз чопа, крев).
<i>ляц</i>	Интензивне рушане чечносци (звичайно без контакта зоз поверхносцу).
III. СЕМАНТИЧНА ЗОНА ПОДВОДНОГО РУШАНЯ:	
<i>муряц ше</i>	Контроловане активне муряне живого субекта до води.
<i>чиряц ше</i>	Контроловане муряне подводного транспорта до води; Чиряне неживого субекта до води без контролю.
<i>затопиц ше</i>	Чиряне неживого субекта до води без контролю.
<i>давиц ше</i>	Чиряне живого субекта до води без контролю.

Руску лексичну систему дієсловох рушаня у води/на води творя 8 дієсловно-лексични єдинки (окрем дієслова *отримовац ше*). Патраци з перспективи лексичней типології, мож замерковац даскельо особеносци рускей системи. У согласносци зоз результатами типологійного преучованя хтори представени у Зборніку (Майсак/Рахилина, 2007: 28–29), лексична система пліваня ше дзелі на три типи у зависносци од числа лексичних єдинкох – „худобни“ хтори ма лем єдну лекмему за пліване (напр. турски *yüzme* ‘плівац’), „штредні“ хтори ма коло три лексеми (напр. грузийски *curva* ‘плівац’, *tivtivi* ‘отримовац ше у води’, *naosnoba* ‘плівац на ладі’) и „богати“ хтори ма вецей як три лексеми (напр. англійски *swim* ‘[за чловека] плівац’, *sail* ‘[за птицу, ладю] плівац’, *navigate* ‘[за ладю] плівац’, *drift* ‘плівац

(пасивно по цеку)’, *float* ‘отримовац ше / плівац по поверхносни води’). Руска система спада до „худобней“, односно єдночленней системи, понеже ше практично за цалу семантичну зону пліваня хаснує дієслово *плівац* и нет розлики ані по ступню активносци пліваня, ані по аниматносци субекта. У тим погляду руска система ше значно розликує од дотераз анализованих славянских языкох у хторих исную два або три лексеми за тоту семантичну зону (Ганенков, 2007; Прокофьева, 2007; Рахилина, 2007). Узка под’зона стабилного отримованя живого субекта на поверхносни чечносци ше лексикалізує зоз дієсловом *отримовац ше* хторе, медзитим, не спада до групи дієсловох рушаня у води/на води.

Зона рушаня чечносци ше вербализує з помоцу дієсловох *чечиц*, *чуриц* и *ляц* хтори, кажде за себе, формує окремну семантичну под’зону. Централни член тей семантичней зони представя дієслово *чечиц* хторе описує рушане чечносци по одредзеной траєкторії. Дієслово *чуриц* означує рушане малого цека чечносци док дієслово *ляц* видзелює семантичну под’зону интензивного рушаня чечносци без контакта зоз поверхносцу. Подобну слику мож обачиц у польским и русийским языку, у хторих ше реализує скоро идентична диференцияция у системи рушаня у води/на води (Прокофьева, 2007).

Од трох розпатрених семантичних зонох, зона подводного рушаня представя найрозробенейшу зону у системи рушаня у води/на води у руским языку. Цо ше дотика под’зони контролованого чиряня и муряня, дієслово *муряц ше* покрива под’зону активного муряня живого субекта док дієслово *чиряц ше* описує углавним контроловане муряне подводного транспорта до води. Дієслово *затопиц ше* виключно виражує чиряне неживого субекта до води без контроли, образуочи у даєдних случайох конкуренцию зоз синонимним дієсловом *чиряц ше*, односно зоз його видовим корелатом *зачириц ше*. Дієслово *давиц ше* хаснує ше лем зоз живим субектом и описує ситуацію чиряня живого субекта до води.

4. ДЕРИВАЦІЙНА СИСТЕМА ДІЄСЛОВОХ РУШАНЯ У ВОДИ / НА ВОДИ

4.1. Префиксация и дієслова рушаня у води/на води

Зоз когнитивно-семантичней и типологийней перспективи, можеме дзеліц языки швета на даскельо групи по способох лексикализациї ситуації рушаня. По познатей Талмийовой класификації (оп. Talmy, 2000), языки хтори лексикализую траєкторию рушаня з помоцу дієсловного кореня волаю ше дієсловни тип або V-языки (verb-framed languages) и до тей групи языкох спадаю

романски (шпански, французки, італіански і др), семитски (арабски, гебрійски і др), турски (турски, татарски і др), японски, корейски, тамилски і др. Язики за хтори характеристична лексикалізація траєкторії рушання з помощью сателіта (напр. дієсловни префікс, партикл і др) волаю ше сателітски тип або S-язики (satellite-framed languages) і до тей групи язикох уходза славянски, германски (англійски, німецьки, голандски і др), келтски (ірски і др), угро-фінски (мадярски, фінски, естонски і др) ітд. Трецу групу, хтору предложел Д. Слобін, представя рівноцени тип (equipollently framed languages) у хторим траєкторія і способ рушання маю рівни морфосинтаксични статус – напр. сина-тибетски (китайски, тибетски і др), нігер-конгоански (банту язики і др), австронезійски (тагалог, себуано і др), хокански (карук, юман і др) і др (оп. Slobin, 2006).

Руски язык, як еден зоз славянских язикох, спада до групи сателітских язикох, т. є. у нїм дієсловна основа лексикалізує способ рушання і недієсловни елемент виражує траєкторію (дієслово_{MANNER} + сателіт_{PATH}). Наисце, руски язык детально розликує способ рушання кед ше лексикалізує ситуація рушання – напр. *ходзиц, бегац, летац, плївац, скакац, цагац ше* і др, а траєкторія рушання ше виражує углавним з помощью дієсловних префіксох – напр. *ви-ходзиц, за-ходзиц, пре-ходзиц, у-ходзиц* і др. Руски дієслова рушання у води/на води, як і други дієслова рушання, тиж так доставаю префікси при чому модифікую або цалком меняю свойо лексичне значенє. Ніжей розпатрїме дериваційну систему тих дієсловах обрацаюци увагу на типи префіксації і можливей семантичней модифікації.

Префіксація, як уж замерковане у предходней літератури, ма два главни функції – перфективізацію і транзитивізацію (Країн, 2002: 240–242). При першей функції мушїме розликовац случай чистей перфективізації і случай перфективізації зоз пременку значеня. Кед ше случує чиста (граматична) перфективізація, дієслово не меняю свойо лексичне значенє при додаваню префікса меняюци свой дієсловни вид, але воно не муши чувац свою цалу полисемичну структуру, а лем даяку часц зоз своїх значеньох, отже, розлични префікси можу виволац чисту перфективізацію розличних значеньох жридлого (мотивного) дієслова. Кед ше роби о перфективізації зоз пременку значеня, єст два подтипи, т. є. перфективізація зоз часточну модифікацію лексичного значеня жридлого дієслова і перфективізація зоз подполну пременку лексичного значеня жридлого дієслова. У тих случайох дієслово прицагує одвитуюци префікси зависно од свойого лексичного значеня. Транзитивізація подрозміє доставанє преходносци при додаваню

префікса – напр. *исц* → *пре-йсц*. Число таких дієслів хтори допущую транзитивізацію не таке вельке у руским язичу. При дієсловах рушаня у води/на води, як и при других дієсловах рушаня, префіксація виволує перфективізацію и транзитивізацію, та префікс ма граматичну и семантичну функцію, функцію як перфективізатор и модифікатор лексичного значеня.

У рамикох рускей лингвистики можеме найсц даскельо релевантни роботи: у *Граматики руского язика* Ю. Рамача представени общи опис о семантики дієсловних префіксох, а робота *Префікси зоз просторним значеньом у руским и русийским язичу* К. Сегедийовой пошвечена анализи просторного значеня дієсловних префіксох (Рамач, 2006; Сегеди, 2004). Предходна русинистична литература кладзе фокус на значенє префікса, а у нашей анализи главна увага будзе обрацена на типи семантичної модифікації при додаванню префіксох з оглядом на лексичне значенє жридлового дієслова.

4.2. Деривация дієсловох пліваня

Дієслово *плівац*, як централни и єдини член семантичного поля рушаня и лоцированя у води/на води, ма полисемичну структуру и представля найпродуктивнейше дієслово медзи дієсловами рушаня у води/на води. По опису словнікох и предходних роботох, його деривати доставаю шлідуюци префікси: *в-* (*у-*), *ви-*, *до-*, *за-*, *на-*, *о-*, *од-*, *по-*, *пре-*, *при-* (оп. РСС; СРС; Рамач, 2006; Сегеди, 2004). Кажди префікс бере одредзену часц полисемичней структури жридлового дієслова *плівац* и модифікує свойо лексичне значенє при префіксації. Треба замерковац же при дієслову *плівац* нет префіксал чистей перфективізації, вше ше случує семантична модифікація при префіксалней деривації. Зоз семантичної перспективи, префіксални деривати хтори ше образую од дієслова *плівац* мож дзеліц на два групи: префіксали зоз модифікацію просторного значеня и префіксали зоз модифікацію акціонального значеня. Цо ше дотика транзитивізації при префіксації, префікс *пре-* образує транзитивне дієслово.

Префікс *в-*, хтори настал од старославянского **vъn-* и у сучасним руским язичу часто преходзи на *у-*, як примарне значенє виражує „рушанє до нукашньосци“ (Рамач, 2006: 137; Сегеди, 2004: 63). Префіксал *уплівац* (по старшей форми – *вплівац*) модифікує свойо значенє унапряменого рушаня жридлового дієслова *плівац* и означує пліванє субекта у води/на води зоз отвореного простора нука до даякого завартого простора.

Префіксал *вуплівац* ше достава з помоцу префікса *ви-* хтори виражує „рушанє вонка з дачого“ (Рамач, 2006: 137). Водови штрєдок часто служи як

заварти простор и виходжене з того простора ше виражує праве з префиксом *ви-* – напр. *Пробує виплівац на поверхносу мутней води, влатиц воздух и вратиц ше на шветло дня* (ДюП).

Префиксали *доплівац* и *приплівац* представляю синонимію виражуюци значене адлативного просторного рушаня. У руским язикю префикс *до-* означує сциговане до блізкосци конечней точки рушаня (напр. *до-йси, до-бегнуц, до-вези*) док префикс *при-* описує пребиване граніци хторе ше виволує як резултат адлативного рушаня (напр. *при-си, при-неси, при-летиц*). Дієслово *доплівац* виражує прибіжоване субекта гу локализатору хтори представя конечну точку пліваня – напр. – *Гайде, плівай и ти дакус! Гайде, доплівай по мне!* – кричим я (ДюП); *Доплівусь по побережє, ставам на сподок и крачам вонка* (ИМ). Дієслово *приплівац* описує сциговане до конечней точки пліваня и наставане новей ситуації ('субект ше руша' → 'субект пришо') – напр. *И вон почал лапац злату рибку. Приплівала рибка та ше пита* (Сегеди, 2004).

Префиксал *одплівац* виражує аблативне рушане у водовим штрעדку лоцируюци припатрача ситуації у початней точки рушаня – напр. *Одплівай ти, мой сину. Одплівай, одплівай... Аж на конєц швета!* (ДюП); *Але зоз таким псовским пліваньом як цо я плівам не усудзел бим ше одплівац по штрעדок бетеля* (ДюП); *Не засцигла ше опитац у котрим напрямє одплівала глава фамилии кед командни мост фамилийного гнізда очивисно препущени таздині* (ДюП).

Спрам описованя у предходней літератури, префикс *о-* означує „рушане коло дачого“ (Сегеди, 2004: 61). Префиксал *оплівац* описує пліване субекта хторе ше реализує коло даякого локализатора – напр. *Островко було невелике, та ришели оплівац коло нього* (Сегеди, 2004).

Префиксал *преплівац* ма два типи хаснованя. Як непреходне дієслово, воно виражує преходжене субекта на други бок – напр. *Жандар сам гварел же еден преплівал на други бок, але и тот рансти, та не годзен далеко* (ДюП). Кед ше хаснує як преходне дієслово, тото дієслово тиж так описує преходжене субекта преїг даякого простора, але локализатор стої на позиції директного обекта – напр. *Трецому ше удало преплівац бетель на гевтот бок и сцекнуц* (ДюП).

При префиксалу *заплівац* префикс *за-* модификує лєм акциональне значене жридлового дієслова *плівац* без додаваня просторного значеня. Тот префиксал виражує инхотивне значене и його семантика ше прибіжує гу конструкції зоз фазним дієсловом – 'заплівац = почац плівац' (Петрухина, 2011: 196). Отже, *заплівац* описує початну фазу водового рушаня – напр. *И*

розкошно сом заплівал по длугоким розцагнутим бетелю (ДюП); *И заплівал сом з ню гу оцови вонка спод моста, тераз уж и сам скашлююци од води котра ми вошла през нос док сом ше мурял за тоту фляцу* (ДюП).

При префиксалу *наплівац ше* префикс *на-* (вше зоз повратним заменовніком *ше*) додава непросторне значенє, односно значенє сцигованя даякей дії по конєчну граніцу. Тото дієслово виражує ситуацию у хторей субект плівал одредзени час и чувствує же му того дійствованє достаточне або же є вецей не потребне – напр. *Я ше уж наплівал, не сцем вецей* (Информант).

Префиксал *поплівац* тиж так виражує непросторне значенє и префикс *по-* додава значенє вивершеня дії у малей мири, як цо и при других дієсловах – напр. *по-дзвигнуц* ‘дзвигнуц дакус’, *по-єсц* ‘єсц дакус’, *по-пиц* ‘пиц дакус’, *по-гориц* ‘гориц дакус’ (Рамач, 2006: 139). Префикс *по-* ше може додавац не лем гу безпрефиксалному дієслову, але и гу префиксалу: дієслово *преплівац* ма видови корелят незаконченого вида *преплівйовац* хтори достава префикс *по-* (*по-преплівйовац*). При префиксациї тот префикс дава дієслову значенє ‘шицко поступне поробиц’ виволуюци перфективизацию дієслова (Рамач, 2006: 141).

Одношенє медзи префиксами и значенями дієслова мож демонструвац у виду табели представеней нїжей:

Табела 2. Деривацийна система дієслова плівац

Дієслово:	Префикси	Основни значеня:
<i>плівац</i>	В- (У-)	Пліване нука до завартого простору.
	ВИ-	Пліване вонка зоз завартого простору.
	ДО-	Сцигованє до блізкосци конєчней точки рушаня.
	ЗА-	Початна фаза пліваня.
	НА-	(+ШЕ) Сцигованє пліваня по конєчну граніцу.
	О-	Пліване коло локализатора.
	ОД-	Аблативне рушанє у/на водовим штредку.
	ПО-	Пліване у малей мири.
	ПРЕ-	Пліване на други бок.
	ПРИ-	Адлативне рушанє у/на водовим штредку.

Дієслово *плівац* ма досц високу продуктивносц и модификує свой лексичне значенє при префиксациї. Дієсловни префикси хтори ше злучую зоз дієсловом *плівац* додаваю розлични значеня – просторни и непросторни. Од шицких 10 префиксох, префикси *в-* (*у-*), *ви-*, *до-*, *о-*, *од-*, *пре-* и *при-* модификую просторни аспекти лексичного значеня дієслова док префикси *за-*, *на-* (*+ше*) и *по-* меняю акционални значеня. При додаваню префикса *пре-* ше

случає транзитивізація, але мушима замерковац же на семантичним уровню пліване остава непреходна дія и на позиції директного обекта муши буц локализатор, а не обект (предмет) транзитивного рушаня.

4.3. Деривация дієсловох рушаня чечносци

Дієслова зоз значеньом рушаня чечносци тиж так доставаю префікси и так модифікую свойо лексичне значене.

Дієслово *чечиц* ше злучує зоз шлідуюцима префіксами: *в-* (*у-*), *ви-*, *з-* (*с-*), *на-*, *од-* и *пре-*. Префіксали од того дієслова углавним модифікую свойо просторне значене образуєци секундарни имперфективи зоз основу *-цекац*. Дієслово *учечиц* виражує рушане чечносци нука до одредзеного простора док дієслово *вичечиц* описує ситуації рушаня чечносци вонка зоз одредзеного простора. Префіксал *счечиц ше* ше хаснує за означоване рушаня чечносци зоз поверхносци – напр. *Барз помок, вода ше сцека з нього* (РСС: 747). Дієслово *одчечиц* виражує аблативне рушане чечносци од даєдней точки, док повратне дієслово *одчечиц ше* означує аблативне рушане чечносци од даєдней точки звичайно з помоцу природней моци – напр. *Пошліснул сом ше на єдней цегли и шеднул зоз цалим задком до чурку през котри на улїцу помедзи цегловану дражку одцекала димджовка з двора* (ДюП). Префіксал *пречечиц* хаснує ше за описоване рушаня чечносци на други бок або рушаня чечносци през одредзени простор – напр. *София уж єднац муши, и череп знова прецека* (ДюП).

Табела 3. Деривацийна система дієслова чечиц

Дієслова:	Префікси	Основни значеня:
<i>чечиц</i>	В- (У-)	Рушане чечносци нука.
	ВИ-	Рушане чечносци вонка.
	З- (С-)	(+ШЕ) Рушане чечносци з поверхносци.
	ОД-	Рушане чечносци од даєдней точки. (+ШЕ) Рушане чечносци зоз одредзеного простора з помоцу природней моци.
	ПРЕ-	Рушане чечносци на други бок; Рушане чечносци преїг простора.

Дієслово *чуриц* образує деривати з префіксами *ви-*, *з-* (*с-*), *на-*, *по-* и *пре-*. При додаваню префісдох того дієслово чува свойо значене жридлого дієслова, т. є. означує премесцане малого цека чечносци, модифікує лем свойо просторне або акціональне значене – напр. *вичуриц* ‘чуриц вонка зоз

завартого простора’, *счуриц ше* ‘чуриц з помоцу природней моци’, *начуриц* ‘чуриц у велькей мири’, *почуриц* ‘чуриц по даяким простору’, *печуриц* ‘чуриц на други бок; чуриц през простор’. Медзи тима префиксалами дієслово *печуриц* ма даскельо розлични значеня: (1) значенє переходзеня малого цека чечносци на други бок – напр. *Зной печурел през гачнік и счурює ше по сцєгнох и лістох аж гу петом та му цале цело прекрила цепла ліпкаца млязга* (ДюП); (2) значенє рушаня малого цека чечносци през простор *Кед би печурел бойлер лебо радиятор, сушєди би легчєйше виважєли дзвери* (ДюП); (3) значенє чурєня у велькей мири – напр. *И Милки млеко печурєло* (ДюП). Префиксал *счуриц ше*, хторе настало зоз фонетичну адаптацию при додаваню префикса з-, хаснує ше лем у форми повратного дієслова и означує рушанє малого цека чечносци з помоцу природней моци – напр. *Жє бизмє могли подзвигнуц шатри, перше мушимє поровнац терєн и доокола викопац ярчки до хторих ше будзє счуривоац вода под час дижджу* (ДюП).

Табєла 4. Деривациона система дієслова чуриц

Дієслова:	Префикси	Основни значєня:
<i>чуриц</i>	ВИ-	Премєсцанє малого цека чечносци вонка зоз завартого простора (звичайно до конца).
	З- (С-)	(+ШЕ) Премєсцанє малого цека чечносци малого цека з помоцу природней моци.
	НА-	Премєсцанє малого цека чечносци у велькей мири.
	ПО-	Премєсцанє малого цека чечносци по простору.
	ПРЕ-	Премєсцанє малого цека чечносци з єдного мєста до другого; Премєсцанє малого цека чечносци по одредзєним просторє; Премєсцанє малого цека чечносци у велькей мири.

Дієслово *ляц* ма найвисшу продуктивносц медзи дієсловами рушаня у води/на води и творя 13 префиксали: *уляц* ‘ляц чечносц нука до одредзєного простору’, *виляц* ‘ляц чечносц вонка з одредзєного простора’, *доляц* ‘додатно ляц чечносц гу дачому’, *зляц* ‘ляц чечносц по одредзєней поєврхносци’, *заяц* ‘ляц чечносц у умерєней або малєй мири’, *наляц* ‘ляц чечносц у достаточней мири’, *обляц* ‘ляц чечносц по шицких бокох’, *оляц* ‘ляц чечносц у велькей мири’, *одляц* ‘змєншац чечносц’, *поляц* ‘ляц чечносц по простору у достаточней мири’, *подляц* ‘ляц од долу або знука’, *прєляц* ‘ляц чечносц з дачого до дачого; ляц чечносц през простор’, *розляц* ‘ляц чечносц у векшєй мири або у вєцєй напрямох’. Як видно з толкованьох, дієслово *ляц* при прификсациї модификує своєо транзитивнє значєнє, отжє шицки префиксали предстваяю транзитивни дієслова. Опатримє даскельо приклади: *Но, тот*

долєє Павлини (ДюП); Дома мушкатлу не лєм же не залєє, але на ню ані не попатри (ДюП); З Данилом налєєме куром швижеј води (ЗГ, 2014/8–9).

Префиксали од дієслова *ляц*, з морфему ШЕ, творя повратни (рефлексивни) дієслова: *уляц ше, виляц ше, доляц ше, зляц ше, заляц ше, наляц ше* и др. При тих префиксалох морфема ШЕ звичайно бави улогу як указатель безособовой конструкції або як модификатор лексичного значення – напр. *Географски, Закарпате територія южно и югозаходно од верхох Карпатох, на заход по ріку Попрад у Словацкеј, а граніца на югу— подножья горох и ріки Златна Бистрица, хтора ше улїва до Пруту (РнИ); Ище ше до тих горяцких колєнох не виляла вода (ДюП); А кед юшка скорей вивре як цо рискаша одмекла, долїва ше кус води и так ше далєј вари (СРК); Лампацкиц ше видихал, вони напучнєли, крєв зоварла и шицка ше до гамбох зляла (ДюП); През цале цело му ше розляла якаш цєплота, як кед би ше му под скору брамушки уцагли (ДюП).*

Табела 5. Деривациона система дієслова *ляц*

Дієслова:	Префикси	Основни значєня:
<i>ляц</i>	В- (У-)	Інтензивне рушанє чєчносци нука.
	ВИ-	Інтензивне рушанє чєчносци вонка.
	ДО-	Додаванє чєчносци (звичайно без контакта з поверхносцу).
	З-	Інтензивне рушанє чєчносци по даякеј поверхносци.
	ЗА-	Інтензивне рушанє чєчносци у умеренєј або малєј мири.
	НА-	Інтензивне рушанє чєчносци у достаточнєј мири.
	ОБ-	Інтензивне рушанє чєчносци по шицких бокох.
	О-	Інтензивне рушанє чєчносци у вєлкєј мири.
	ОД-	Зменшанє чєчносци.
	ПО-	Інтензивне рушанє чєчносци по простору у достаточнєј мири.
	ПОД-	(мож и +ШЕ) Інтензивне рушанє чєчносци од долу або знука.
	ПРЕ-	Інтензивне рушанє чєчносци з єдногo простора до другогo; Інтензивне рушанє чєчносци през простор.
РОЗ-	Інтензивне рушанє чєчносци у вєкшєј мири або у вєцєј напрамох	

4.4. Деривация дієслів підводного рушання

При дієсловах підводного рушання обачуємо іншаку слику: дієслова зот тей семантичної зони маю барз нізку продуктивносц за образоване префісалох и злучую ше лем зот одредзенима дієсловними префіксами. Найчастейши то префікс *за-* хтори не модифікує лексичне значене жридлового дієслова и меня лем його аспектуалну функцію³. Причину нізкей префіксалней продуктивносци мож потолковац у вязи зот лексичним значеньом тих дієслів. Под підводним рушаньом ше звичайно подрозмює напрям рушання (вертикално долу) и прето варіяция траєктрії рушання не нательо релевантна за описоване ситуації.

Дієслова *муряц ше*, *чиряц ше* и *давиц ше*, зот додаваньом префікса *за-* поставаю дієслова законченого вида без пременки свойого лексичного значеня – напр. *И док ше оецц ані не сцигнул огляднуц, замурил сом ше на саме дно, ягод муряц, намацал з руку едну фляшу и вискоchel з ню на поверхносц води* (ДюП); *По тераз виратовани лем 12 особи з ладі котра ше вчера виврацела и зачирела, преноши Ройтерс* (РТВ: 02.06.2015.); *Вецей як 450 людзе ше задавели у ріки Янгце* (РТВ: 02.06.2015.). Дієслово *давиц ше*, окрем префікса *за-*, може достац и префікс *по-* хтори образує синонимне дієслово зот дієсловом *задавиц ше*. Дієслово *подавиц ше*, за розлику од *задавиц ше*, ма конотацию же ше підводне рушанє реализує зот множеством живих субектох – напр. *Вони думали же их вола, поскакали та ше шицки подавели* (ЗГ, 2016/4). Цо ше дотика дієслова *затопиц ше*, як зме уж гуторели горе (у 3.3.3.), тото дієслово настало од дієслова незаконченого вида *топиц ше*, хторе ма іншаке значене у сучасним язичу, и нет видового корелата за тото дієслово. Тота лексема вообщє не ма префіксалну продуктивносц и хаснує ше лем у форми законченого вида зот префіксом *затопиц ше* – напр. *Ладя ше затопела коло 6,30 по локалним часе при Камчатки на коло 250 километри южно од города Магадана* (= приклад [31]). Деривацийну систему дієслів підводного рушання мож илустровац зот табелу представену ніжей:

³ При префіксації дієслова *муряц ше* и *чиряц ше* меняю вокал у своєї дієсловней основі: НСВ *муряц ше/чиряц ше* → СВ *за-муриц ше/за-чирциц ше*.

Табела 6. Деривациона система руских дієсловох подводного рушаня

Дієслова:	Префікси	Основни значеня:
<i>муряц ше</i>	ЗА-	Чиста перфективизация.
<i>чиряц ше</i>	ЗА-	Чиста перфективизация.
<i>затопиц ше</i>	–	Настало од дієслова <i>топиц ше</i> , не ма продуктивносц у сучасним руским языку.
<i>давиц ше</i>	ЗА-	Чиста перфективизация (число субектох не релевантне).
	ПО-	Затопене множества живих субектох до води без контролю.

5. ЗАКЛЮЧНИ КОМЕНТАР

У той роботі розпатрена лексична и деривациона система дієсловох рушаня у води/на води у руским языку. Результати нашей анализи указую же руска система дієсловох рушаня у води/на води ма одредзену семантичну організацію и у ней типологійно релевантни семантични параметри бавя значну улогу. Операючи ше на результати нашей анализи, можеме охарактеризовац руску систему дієсловох рушаня у води/на води на шлїдуюци способ:

(i) У рускей системи дієсловох рушаня у води/на води, як и у системох других языкох швета, мож видзелїц даскельо релевантни семантични параметри – аниматносц субекта (*муряц ше* vs. *чиряц ше*), можлівосц контролю рушаня (*муряц ше* vs. *давиц ше*), типи рушаня чечносци (неутралне рушанє чечносци – *чечиц*, за мали цек – *чуриц*, без контакта з поверхносцу – *ляц*), медзитим, за руски язык не тельо релевантни параметер „активносц плїваня“ понеже лексема *плївац* покрива скоро цалу семантичну зону плїваня и лоцированя у води/на води;

(ii) При префіксалох хтори образовани од дієсловох рушаня у води/на води можеме обачиц даскельо типи префіксалней деривації – (1) модификация (конкретизация) просторного значеня жридлового дієслова (напр. *плївац* → *виплївац* ‘плївац вонка зоз завартого протосра’; *чечиц* → *пречечиц* ‘рушанє чечносци на други бок’), (2) модификация акционального значеня жридлового дієслова (напр. *плївац* → *заплївац* ‘почац плївац’; *чуриц* → *начуриц* ‘рушанє малого цека чечносци у велькей мири’) и (3) чиста перфективизация (напр. *муряц ше* → *замуриц ше*; *давиц ше* → *задавиц ше*).

Kaname Okano

LEXICAL AND DERIVATIONAL SYSTEM OF RUTHENIAN AQUA MOTION
VERBS

Summary

This paper analyses the Ruthenian lexical system of motion verbs, especially the verbs describing aqua motion (e.g. *pljivac* ‘swim’, *čečic* ‘flow’, *murjac še* ‘dive’ etc.). The aim of this paper is to provide a systematic description of the Ruthenian aqua motion verbs which have been less studied so far in Ruthenian linguistics by using the theoretical framework of the lexical typology which is gaining more importance in contemporary linguistic research. The first part of the paper gives a brief overview of the semantic field of aqua motion which can be divided into three main semantic zones: (1) semantic zone of motion and location in water, (2) semantic zone of flowing, (3) semantic zone of underwater motion. The second part of the paper provides a semantic analysis of the Ruthenian aqua motion verbs. The attention is paid to the usages of these lexical units in their primary meanings and their distribution in the semantic field of aqua motion. The third part of the paper examines a derivational system of the Ruthenian aqua motion verbs, focusing on the prefixation and semantic modification of the verbs in question. The conclusion of the paper presents the summarized results of our analysis provided in this paper and some characteristic features of the Ruthenian lexical system of the aqua motion verbs.

Keywords: semantics, lexicology, lexical typology, verbs of aqua motion, Ruthenian language.

ЛИТЕРАТУРА

- Ganenkov, D.S. (2007). *Glagoly peremešenija v vode: južnoslavjanske jazyki*. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 286–304. (Cyrillic)
- Klajn, I. (2002). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku 1: slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Koptjevskaja-Tamm, M. (2008). “Approaching lexical typology.” Vanhove, Martine (ed.). *From Polysemy to Semantic Change: Towards a Typology of Lexical Semantic Associations*: 3–52. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Koptjevskaja-Tamm, M., Rakhilina, E., Vanhove, M. (2016). The semantics of lexical typology. Rimer, Nick (ed.). *The Routledge Handbook of Semantics*: 434–454. London – New York: Routledge.
- Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.). (2007). *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*. Moskva: Indrik. (Cyrillic)

- Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (2007). Glagoly dviženija i nahoždenija v vode: leksičeskie sistemy i semantičeskie parametry. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 27–75. Moskva: Indrik. (Cyrillic)
- Međeši, H. (2013). *Z červenim precahnute: jazični poradi z lektorskih priznačkoch (II čas)*. Novi Sad: Društvo za ruski jazyk, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Okano, K. (2015). Leksiko-semantičeskie osobennosti glagolov peremešenija v ruskom i serbskom jazykah. Ljudmila Popović, Motoki Nomachi (eds.) *The Serbian Language as Viewed by the East and the West: Synchrony, Diachrony, and Typology*: 203–218. Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University. (Cyrillic)
- Okano, K. (2016). Glagoli kretanja u vodi / na vodi u rusinskom jeziku. *Slavistika XX*: 208–213. Beograd: Slavističko društvo Srbije. (Cyrillic)
- Petruhina, E.V. (2011). *Aspektual'nye kotegorii glagola v ruskom jazyke v sopostavlenii s češkim, slovackim, pol'skim i bolgarskim jazykami*. Moskva: URSS. (Cyrillic)
- Prokof'eva, I.A. (2007). Peremešenie v vode i vody: glagoly plynáč / pływac 'plyt' / plavat' v pol'skom jazyke. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 305–314. Moskva: Indrik. (Cyrillic)
- Ramač, Ju. (2006). *Gramatika ruskoho jazika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Rahilina, E.V. (2007a). Tipy metaforičeskih upotreblenij glagolov plavanija. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 76–105. Moskva: Indrik. (Cyrillic)
- Rahilina, E.V. (2007b). Glagoly plavanija v ruskom jazyke. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 267–285. Moskva: Indrik. (Cyrillic)
- Rahilina, E.V., Plungjan, V.A. (2007). O leksiko-semantičeskoj tipologii. Majsak, T.A., Rahilina, E.V. (red.) *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija*: 9–26. Moskva: Indrik. (Cyrillic)
- Rahilina, E.V., Reznikova, T.I. (2013). Frejmovyj podhod k leksičeskoj tipologii. *Voprosy jazykoznanija*, 2013. № 2: 3–31. (Cyrillic)
- Segedi, Ksenija. (2004). *Prefiksi sa prostornim značenjem u rusinskom i ruskom jeziku*. Neobjavljena magistarska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet. (Cyrillic)

- Slobin, D.I. (2006). What makes manner of motion salient? Explorations in linguistic typology, discourse, and cognition. Hickmann, M., Robert, S. (Eds.) *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*: 59–81. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Talmy, L. (2000). *Towards A Cognitive Semantics, vol.1: Concept Structuring Systems*. Cambridge: The MIT Press.
- Filipović, L. (2007). *Talking about Motion: A Crosslinguistic Investigation of Lexicalization Patterns*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Šarić, Lj. (2014). *Prostor u jeziku i metafora: kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Jesenski i Turk.

КОНСУЛТОВАНИ СЛОВНИКИ

- PCC: (2010). *Rusko-serbski slovnjik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za rusinistiku – Zavod za kulturu vojvođanskih Rusnacoeh. (Cyrillic)
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga 1*. Zagreb: JAZU.
- СРС: (1995–1997). *Serbsko-ruski slovnjik, I–II*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze, Filozofski fakultet, Katedra za ruski jazik i literaturu – Društvo za ruski jazik i literaturu. (Cyrillic)
- ЭСРЯ: Fasmer, M. (1986–1987). *Ėtimologičeskij slovar' russkogo jazyka, I–IV*. Moskva: Progress. (Cyrillic)

ЖРИДЈА ПРИКЛАДОХ

- ДюП: Papharhaji, Đu. (1999). *Zapor: vibrana proza*. Novi Sad: NVU Ruske slovo http://www.rusnaci.org/rusnaciorg/Knjizki/Zapor/zapor_2.htm (Cyrillic)
- ЗГ: *Zahradka: časopis za dzeci*. Novi Sad: NVU Ruske slovo. (Cyrillic)
- ИМ: Međeši, I. (2011). *Špaciri po spodku dunca*. Novi Sad: Studentski kulturni centar. (Cyrillic)
- МАК: *МАК Kulturno-politični časopis za mladix*. Novi Sad: NVU Ruske slovo. (Cyrillic)
- РНИ: *Rusnaci na internetu* <http://www.rusnaci.org/rusnaciorg/Default.aspx> (Cyrillic)
- РС: *Ruske slovo*. Novi Sad: NVU Ruske slovo <http://www.ruskeslovo.com/> (Cyrillic)

РТВ: *Radio-televizija Vojvodini*. Novi Sad <http://www.rtv.rs/rsn/> (Cyrillic)

СРК: Latjak, Ђу. (1987). *Sučasna ruska kucharka*. Novi Sad: NVU Ruske slovo

<http://www.rusnaci.org/rusnaciorg/Knjizki/SucasnaKuharka/01->

РОСАТНИ_ВОК.htm (Cyrillic)

НА ХТОРИМ ЯЗИКУ КУКУРИКА КОГУТ? ** ОНОМАТОПЕЙСКИ ИНТЕРЕКЦІЇ ДОМАШНІХ ЖИВОТИНЬОХ У ЯЗИКУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ

У роботі аналізуєме лексику у вязи зоз хованьом домашніх животиных, конкретно зоз ономатопейскима интерекциями домашніх животиных. Материял позберани з ексерпцию словнікох по руски и зоз интервюованьом информаторох у Руским Керестуре и Коцуре. Позберани материял ше спатра у контексту славянских языкох карпатского ареалу и сербского языка як языка стредку у хторим Руснаци жию. У другим ступню ше материял кладзе до контексту українских и словацких бешедох карпатского ареалу же би ше на уровню бешедох нашли паралели.

Ключни слова: лексикология, войводянски руски язык, ономатопейски интерекції, домашні животині.

1. УВОД

У тей роботі представиме ономатопейски интерекції, односно викричніки за подражоване гласох домашніх животиных при Руснацох у Войводини. Интересоване за форми з хторима ше имитую гласи домашніх животиных блізько повязане зоз вигледованьом лексики хованя домашніх животиных. За домашні животині тримаєме доместификовани, односно животині прилагодзени потребом человека а з чийм виховом человек ма привредни хасен. То животині хтори характеризує привязаносц гу дому и газдовству и послушноц човекови (Крајинович, Чобић, Ђинкулов, 2000: 34).

* mudrisaa@ff.uns.ac.rs

** Робота настала у рамикох покраїнского наукового проєкта (ч. 142-451-2783/2017-01), *Сучасни стан у русинистици – Язык, литература и култура* хтори финансиє Покраїнски секретариат за високе образование и наукововигледовацку діялносц АП Войводини и проєкту *Дискурси меншинских языкох, литературох и културох у юговосточней и стредней Европи (178017)*, хтори финансиє Министерство просвити, науки и технологийного розвою Републики Сербії.

Ономатопея як способ подражованя у языку барз часта, та през историю лингвистики було вецей теорії о ономатопейским походзеню языка. То насампредз *пух-пух* теория (pooh-pooh theory) з хтору ше предпоставя же язык настал зоз розвойом рухох и гласох хтори спонтано виражовали емоції при животиньох и людзох, або *бов-вов* теория (bow-wow theory) спрам хторей людски язык настал як резултат подражованя природних гласох або шущаньох (Munep, 1996: 28).

1.1. Предходни вигледованя

Не позната нам наукова робота хтора виучуе виключно ономатопейски интерекції у войводянским руским языку. З другого боку, як файта словох, интерекції, односно викричніки, як ше звичайно наволюу у рускей лингвистики, описовани у граматикох руского языка у Войводини.

Гавриїл Костельник у першей рускей граматики *Граматики бачваньско-рускей бешеди* хаснуе термин *викричніки* (Костельник, 1923: 89). Костельник без ясней класификації дава приклади хтори мож подзелїц до шлідуючих групох: за виражоване чувствох: *а, е, о, ей, гей, ох* итд.; за розказоване (доволоване/одганяне) животиньом: *гога, гучина, боцина, тилед, гозад, чале* итд.; за доволане (людзох): *пале, ноле* итд. (Костельник, 1923: 89). На тим месце вон на основи семантичного критерия, дзелї викричніки на седем групи: викричніки хтори виражую *зачудоване*¹ (*а, о, ого*), *боль або смуток* (*ах, ох, йой, яй*), *збридзене* (*фи, фуй*), *нецержезлівосц* (*ух*), *понуковане* (*на, но, нолем*), *осетене або припомнуце* (*а, га, ага*), *звращаю позорносц* (*пале, галя, ни, ния*) (Костельник, 1923: 89). Костельник ше не затримуе на толкованю чи класификованю викричнікох, як пише, *на жвири*, але лем надпомина же вони маю своєю точне значене. Тиж так, ономатопейски интерекції Костельник не наводзи. Таки случай и зоз здравканями.

Ономатопейски интерекції вокраци описани у рамикох *Граматики руского языка* як подгрупа непременлівей файти словох, односно викричніки (Рамач, 2006: 157). На тим месце интерекції класификовани до шлідуючих групох: викричніки за виражоване чувствох (*ага, ага, го, гу, ей, ейне, йой, йов, фуй, фи, юй, яй*); за доволане и побудзоване (*гало, гей, ноле, паля/пале, чит*); поздравы (*витай, витайце – дзекуем, здрави будз* и др.); за доволане и гонене животиньох (*бури-бури, таш-таш-таш, не-не-не* и др.);

¹ Превжати опис хтори хаснуе Г. Костельник.

ономатопейски викричніки (*бе-е!*, *гав-гав!*, *ига-га!*, *коткодá!*, *мяв-мяв!*, *му-у!*, *ме-е!*, *кукуруку!*) (Рамач, 2006: 157).

Ми ше у роботи у найвекшей мири будземе операц на работи лингвистох хтори виучовали ономатопейски интерекції у других языкох. Гоч ше часто зауважує же тота файта словох на маргини лингвистичних интересованьох, ест вецей работи хтори з рижних лингвистичних становискох виучую интерекції у сербским, односно сербскогорватским языку и других славянских языкох.

Алма Чаркич у работи „Граматицари о узвицима” представя вигледованя граматицарох од вчасних греческих и римских граматицарох по нешка. Авторка наводзи же интерекції були длуго на маргини лингвистичних вигледованьох, медзи иншим пре незвичайни гласови состав, одсуство флексии и синтаксичну изолованосц, а же до векшого интересованя пришло зоз помкнуцом лингвистичних интересованьох на польо дискурсу (Чаркић, 2009: 279). Гоч ше вигледованя и класификації интерекцийох, як наводзи Чаркич, найчастейше виводза на синтаксичним и семантичним уровню (Чаркић, 2009: 279), ми ше у тей работи оградиме на аспект значеня, а попри тим, попрубуєме систематизовац викричніки домашніх животиньох же бизме дали основу за формоване класификації фаунонимийских интерекцийох у войволянским руским языку и представели еден сегмент лексики хованя домашніх животиньох.

Зоз прагматичного боку интерекції виучує Драгана Велькович-Станкович у работи „Прагматичка функција узвика” (Вельковић-Станковић, 2010: 5). Розпатраючи як najlepше интерпретовац интерекції, авторка приходзи до заключения же концептуални интерпретации, хтори часто обсяжни, маю свойо добри боки, але же треба исц гу економичнейшим функционално-прагматичним интерпретациейом (Вельковић-Станковић, 2010: 67). Важна характеристика интерекцийох то автоантонимичносц, односно можлівосц же би една интерекция означовала два або вецей розлични емоції, напр. сербске *a* (потвердзоване, одбиване) (Вельковић-Станковић, 2010: 63). Видзи нам ше же тота характеристика не присутна при ономатопейских интерекцийох, бо ше з німа подражує глас животини чийо значене або емотивна ниянса нам не транспарентна. Друга важна характеристика интерекцийох голофрастичносц, односно схопносц же би ше зоз єдним словом виражел комплекс идейох (Вельковић-Станковић, 2010: 64) цо знова чежко прилапиц як характеристику ономатопейских интерекцийох.

Даниел Ристич и Кристина Шкипина у работи „Семелфактивни глаголи-ономатопеје у језику српског стрипа” представљају интерекцију у сербском језику у рамикох њиховог хасновања у стрипу (Ристић, Шкипина, 2016: 214–212). Автори у работи розпатрају ономатопејски интерекцију, ономатопеју – јак њихови навољују, хтори спрема семантичних указатељох индеклинабилни, односно семелфактивни дјеслова (Ристић, Шкипина, 2016: 214). Јак једну з причинох пре хтори ономатопејски интерекцију спатрају на тот способ, автори наводза факт же тоти слова упут’јују на ситуацију, односно же су референцијални прецо автори у својим вигледовању запровадзели асоцијативни експеримент чијо резултати потвердзую њихово тврдзена (Ристић, Шкипина, 2016: 214). Вони, међи иншим, наводза и псевдоономатопеју, односно интерекцију хтори ше по походзеноу не могу повязац зоз дјесловами (напр. сербске *чеш-чеш*, *звиз*, *дрмус*, *жваћ*, *глоц*, *њуш-њуш*, *коп-коп*) (Ристић, Шкипина, 2016: 215–216). Операјуци ше на класификацију Слици Ђоканович-Михајлов (Јокановић-Михајлов, 1996) автори виводза класификацију ономатопејских виразох: 1) ономатопеја за подражоване звукох зоз човековог околјска; 2) фаунонимийска ономатопеја; 3) псевдоономатопеја (Ристић, Шкипина, 2016: 215–216).

О интерекцијох у славјанских језикох, односно о терминох хтори ше хасную за означоване теј файти слова, пише Сибила Дакович у работи „Uzvici u slavenskim jezicima i pitanje terminologije” (Đaković, 2006: 67–76). За нашо вигледоване интересантна работа истей авторки „Ономатопејски интерекцију у језику польским, сербским, хорватским и русийским” (Interiekcje onomatopeiczne w języku polskim, serbskim, chorwackim i rosyjskim) хтора анализуе ономатопејски викричњики у штирох језикох (Đaković, 2008: 103–111). Работа нам була окреме хасновита за упознаване зоз класификованом ономатопејских интерекцијох, але и пре приклади интерекцијох у других славјанских језикох.

О тематичнеј групи пастирска лексика писал Жарко Бошњакевич у књижки *Пастирска терминологија Срема* (Бошњаковић, 1985). Автор у рамикох семантичних групаох, међи иншим, представел и назви за гласи животињох, интерекцију за доволоване або гонене статку и други гласи, односно гласи за прагане коньох и волох (Бошњаковић, 1985: 50–54). Медзитим, Бошњакевич не виучовал форми ономатопејских интерекцијох зоз хторих настали назви гласох, односно дјеслова (напр. *њуштати* (од њиха), *мукати* (од му), *блејати* (од бе) и др.).

1.2. *Интерекції*

Термин *интерекції* по походзеню од латинского *interiectiō* и присутни є у чеським, польским, словацким, горнім и долнім лужицко сербским и сербским языку або як предложени у русийским (*междометие*) и болгарским (*междуметение*) (Daković, 2006: 68). Зоз нїм ше тота файта слова характеризує як уруцена, на синтаксичним уровню, самостойна. З другого боку, од латинского *exclamatio* „лярмац, кричац” у славянских языкох, односно граматикох, частейше як предходни, хаснує ше термин *викричник* хтори присутни у українским (вигук), польским (*wykrzyknik*), билоруским (выклічник), сербским/горватским (узвик/*uzvik*), а хтори подцагує як основну характеристику тих словох їх наглашене, гласне вигваряне цо, заш лем, не случай при шицких словох тей файти (Daković, 2006: 68). Треци термин, немецке *Empfindungswort* и чеське, словацке *citoslovce*, по Даковичовой, наглашує емотивни бок интерекційох (Daković, 2006: 68). Анализуюци термини хтори ше хасную за означоване тей файти слова, авторка приходзи до заключения же термин *интерекция* найлепше означує тоти слова понеже ше не шицки интерекції вигваряю наглашено, та су не шицки емотивно офарбени, цо случай, наприклад, зоз ономатопейскима интерекциями.

Интерекції ше през историю по нешка спатрало на рижни способи. Чакрич наводзи же латински граматичаре интерекції спатрали як подфайту присловнікох, односно без статусу окремой групи словох (Чакрић, 2009: 280). Познейше ше их почина розумиц як елемент синтакси хтори може заменіц виречене же би их сучасни граматичаре тримали за окрему групу словох з хтору ше виражаю чувства, имитую звуки з природи або ше хасную за доволане людзох, животиных (Чакрић, 2009: 281). Нешка, як наводзи авторка, вони класификовани до неперменлівей файти словох. Хаснуюци приклади словенских граматичарох, Чакрич визначує характеристики интерекційох (Чакрић, 2009: 284). То подложноц редуPLICATIONом, часто су база за формоване дієсловох, можу буц у функції предиката у виреченю.

Найчастейше у класификаційох интерекційох мож видзеліц интерекції хтори виражаю емоції, апелативни або императивни, ономатопейски интерекції и здравканя.

1.2.1. *Ономатопейски интерекції*

Интерекції з хторима виражуєме, односно имитуєме звуки людзох, животиных, природи або и звуки предметох, машинох итд., ше у доступней

литератури наволюю ономапопейски интерекції. Зоз термином ономапопея (греч. *onomatopoiá*, од *onoma* мено, *poieîn* робиц) ше у лингвистики означуе гласова форма з хтору ше подражуе одредзени гласи живеї и неживеї природы (Клајн, Шипка, 2007: 850).

За интерекції характеристична їх неперменлівосц и одсуство вязи зоз другима файтами словох. Найчастейше су кратки, напр. *кви*, *бе*, *ме*, *му*. Редуликоване основи тиж так часте, напр. *кви(-кви)*, *гру(-гру)*, *та(-та)*, *ква(-ква)*, *гав(-гав)*, *мяв(-мяв)*. Ристич и Шкипина у тим видза оправданосц їх становиска о индеклинабилних семелфактивов, односно же нередуликована интерекция виражуе закончену дію, а редуликована незакончену, цо ше виражуе зоз суфиском -ну-, напр. *куц* – *куцнути*; *куц-куц* – *куцати* (Ристић, Шкипина, 2016: 214).

По Йоканович-Михайлов, у городским стредку огранічена група интерекцийох за розказоване животињом (Јокановић-Михајлов, 1997: 173), цо на основи интервьюованя информаторох, при Руснацох нешка часто случай и на валале. То окреме обачливе при интерекцийох хтори ше одноша на вше малочисленши животинї, як цо магарец, конь, крава. При тим, то вироятнo частейши случай при интерекцийох за розказоване животињом як при ономапопейских интерекцийох.

Єдна з характеристикох ономапопейских интерекцийох и тотa же ше тоти слова часто хасную пренешено, та особи мож повесц же *tata*, *мурчи*, *бечи* итд.

2. Корпус

Материял позберани зоз ексцерпцию *Руско-сербского словніка* (Рамач et al., 2010) и *Словніка руского народного языка* (Рамач, 2017) и преверйовани зоз ношителями руского языка, у найвекшей мири, зоз Руского Керестура и Коцура. У таблічки хтора шлідзи представени форми ономапопейских интерекцийох за каждую домашню животињу. Интерекції у таблічки и роботи представени з основну форму хтору находзиме у словнікох, але у дзепоседних случайох су дополнети зоз редуликовану форму у заградзению зоз чим ше заменюе опис хтори находзиме у литератури. Напр. ономапопейска интерекция за качку у *Руско-сербским словніку* представена зоз *ква* але ше у литератури найчастейше дава як повторена, та ю у роботи представляме зоз форму *ква(-ква)*.

Ономатопейски интерекції	
конь	и-га-га
крава	му(-у)
целє	бе(-е)
овца	
коза	ме(-е)
швиня	гру(-гру)
праше	кви(-кви)
магарец, осел	и-а
кура	котко-да
квока	кво(-кво)
когут	кукуруику
гуска	га(-га) с(ссс)
качка	ква(-ква)
пулька	-
морка	-
заяц	-
пес	гав(-гав) аууу г(а)ррр
мачка	мяв(-мяв)

таблиця 1. ономатопейски интерекції у войволянским руским язика

2.1. *Интерекції у Руско-сербским словніку и Словніку руского народного язика*

Зоз ексцерпованьом *Руско-сербского словніка* (РСС) позберани 13 ономатопейски интерекції домашніх животиных, цо представя одприлики половку шицких ономатопейских интерекцийох хтори представени у словнікох руского язика. Интерекції з хторима ше означує глас за подражованє гласа пульки, морки або заяца, не пренайдзени у словнікох. Интерекції за подражованє гласа магарца чи осла *и-а*, и интерекция з хтору ше имитує завиванє пса ше наводза на основи власного язичного искуства. Окрем тих хтори означую гласи домашніх животиных, у *Руско-сербским словніку* ше зяваю и шлїдуюци: *бом, буль, бух, ди-дит, дуп, дурк, кап, ку-ку, куц, фук, хлїп, цвенк, цинги-линги, шмик*. Найвекша часц ономатопейских интерекцийох у РСС представени зоз групу скраценьох *оном. викр. звич. повторени за подражованє*. Медзитим, треба повесц и же способ означованя

не конзистенти, та даєдни интерекції означени лем зоз скраценьом *викр.* (бе), други зоз *викр.* *звич.* *повторени* итд.

Таке означованє запровадзене и у *Словніку руского народного языка* дзе пренайдзени 55 ономатопейски интерекції (Рамач 2017). То шлїдуюци слова: *бе, бим-бом, бом, бу, буль-буль, бух, гав, гап-ци, ги (плач), ги (шмих), гоп, гуй, гур, га, голь-голь, джив-джив, дзин-дзин и дзилин-дзилин, ди-дит, ду, ду-ду-ду, дум, дуп, и-га-га, йов, йой, квац, кви, котко-да, ку-ку, му, пи, пи-пи-пи, пляс, прис-прас, пук, путь-пуруть, рап, ти-дит, тик-так, тьфу, фац, фи, фи-га, фляс, фр-р, фрас, фурк, хи-хи, хуй, цап, цмок, цу-кру, чап, чвирк, чуп.* Зоз представених, 8 ономатопейски интерекції за подражованє гласох домашніх животиных (*бе, гав, га, и-га-га, кви, пи, му, котко-да*).

3. МЕТОДОЛОГІЯ

Способ анализи позбераного материялу у вязи зоз становисками А. Дуличенка о месту руского языка медзи славянскима языками и його переходним або мишаним типу (Дуличенко, 2009). Тиж так, на способ анализи уплївйовала класификация рускей лексики на карпатску и нову лексику, односно лексику формовану у старим краю, пред досельованьом до нешкайшей Сербії, и лексику формовану по досельованю (Рамач, 2006: 400). При тим ше бере до огляду язична ситуація у хторей Руснаци були пред, и по досельованю. Же би ше шицки тоти інформації вжали до огляду потребне обезпечиц контекст хтори формовани зоз двох часцох. У першей ше попри інформації о лексеми и ей значеню наводза паралели зоз словнікох українского, словацкого, польского и сербского литературного языка, а у drugiej паралели зоз словнікох восточнословацких и заходноукраїнских бешедох. На тот способ доставаме достаточни інформації на основи хторих можеме одредзиц чи лексема часц старого, чи нового пасма рускей лексики.

Треба надпомнуц же паралели з других славянских языкох часто представени з дієсловом хторе формоване зоз одвитующей интерекції. Кед паралела не пренайдзена у словніку матичного языка, вец ше ю потвердзовало у словнікох других языкох. Тиж так, дзепоедни приклади пренайдзени на интернету без потвердзєня о присутносци у словнікох або другой фаховей литературы цо може представляц недостаток анализи.

4. АНАЛИЗА

Зоз ономатопейску интерекцию му(-у) ше подражує глас крави, буюка або вола (Рамач, 2010: 400; 2016: 737). Славянски язики карпатского ареалу познаю идентични форми. Українске му (Мельничук, 1989 III: 528–529), словацке *mú* (JULS), *mikať* (Machek, 1968: 382; Мельничук, 1989 III: 528–529), польске *mi* (Đaković, 2008: 104), сербске *mû* (Николић, 2007: 740; Đaković, 2008: 104). У словнікох руского языка тота интерекция найчастейше написана у форми му, а у опису слова наведзене же то глас крави, не и буюка и вола.

У найвекшей часци анализованих словнікох заходноукраїнских бешедох ше одвигуюца форма тей интерекції не находзи. Єдини приклад присутни у словніку гуцулских бешедох у форми му-му-му дзе у опису находзимо же ше з тоту форму подражує глас кравох, буюкох або волох (Піпаш, Галас, 2005: 106). Форма *ти*, *ти-ти* характеристична и за восточнословацки бешеди (Buffa, 2004: 165).

За подражованє гласа коня ше у руским языку хаснує форма *и-га-га* (Рамач, 2010: 299; 2006: 157). Українске *i-go-go*, словацке *ihaha* (Рамач, 2016: 557), *ihaha*, *ihahá*, *i-hi-hi*, *ihihí*, *ihihi*, *mihihí*, *mihaha*, *mihahá* (erdžat') (JULS), польске *ihaha*, сербске *њи-ха* (Рамач, 2010: 299).

По форми, ономатопейскей интерекції за коня блізка интерекция за подражованє гласа осла чи магарца *и-а* хтору словніки руского языка не зазначели. Тота форма, по Даковичовой, присутна у польским и сербским языку *i-a* (Đaković, 2008: 104), и у словацким *íá* (JULS).

Випатра же ше у славянских языкох гласи кози и овци не розликую цалком ясно, та присутне мишанє формох *бе* и *ме*. У руским языку, анализуючи словніки, маме обидва форми, гоч то информаторе не вше потвердзую. Форма *бе* интерекция за подражованє гласа овци и кози (Рамач, 2010: 46; 2016: 53). Ономатопейска интерекция *ме* у *Руско-сербским словніку* наведзена як форма кожного гласу *ме* (Рамач, 2010: 381). У українским языку форма *бе* и *ме* ше хаснує за подражованє гласох кози и овци (Мельничук, 1982 I: 158; 1989 III: 426), словацке *bé* и *mé(-é-é)* (Мельничук, 1989 III: 426), *bé*, *béé*, *bé-bé* и *mé*, *méé* (JULS), польске *be* и *me* „о овци и кози” (Мельничук, 1982 I: 158; Đaković, 2008: 104), сербске *bé* „о кози”; *mé* „о овци” (Николић ред., 2007: 67; 689), (Đaković, 2008: 104).

У заходноукраїнских бешедох: бойковске *мékати*, *мекотáти* „о кози, цапови и целєцу” (Онишкевич, 1984 I: 436), з форму *бе* ше розказує волом же

би рушили (Онишкевич, 1984 I: 47). У поліських бешедох *бекотать* „о овци” (Лисенко, 1974: 31), заходнополіських бешедох *мékати*, *мекáчати*, *мекотáти* „о лесовой кози” (Аркушин, 2000 I: 309), закарпатське *бéвкати* „о кравох, овцох и др.” (Сабадош, 2008: 21), лемковське *бе! базю бе!* „интерекция за доволванє овци”, и *бекати* „о козох, овцох” (Пиртей, 2001: 23; 26), гуцулське *мékати*, *мекотíти* „о овци и ридше о вельким рогатим статку”, *мекéкати*, *мекéкékати* „о кози” (Піпаш, Галас, 2005: 100), *бенчáти* „ричац, о кравох, волох” (Закревська, 1997: 23). У восточнословацких бешедох *be* „о кози и овци” (Buffa, 2004: 19), *теёс* „о кози и овци” (Buffa, 2004: 158), *be* „о овци, кози, целєцу” (Ripka, 1994 I: 104).

За подражованє квичаня пращеца або швинї, у руским язичу ше хаснує форма *кви-кви* (Рамач, 2010: 319), (Рамач, 2016: 588). Українське *квікати* < *kvi(k) (Мельничук, 1982 II: 416–417), словацке *kví*, *kvik* (JULS), польське *kwi* (Đaković, 2008: 106), сербське (*с*)*квик-с(квик)* (Рамач 2010: 319), *сквичати* (Николић ред., 2007: 1228). У заходноукраїнських бешедох: бойковське *квик* (Онишкевич, 1984 I: 345), буковинське *квік* „о прашатох” (Гуйванюк, 2005: 196), закарпатське *квичáти* „о прашецу” (Сабадош, 2008: 140), лемковське *квикнути* „о швинї” (Пиртей, 2001: 157). У восточнословацких бешедох *kvik* (Buffa, 2004: 145).

Як глас швинї ше у *Словніку руского народнога язика*, у рамикох одредніци *гругліц*, наводзи и ономатопейска интерекция *гру(-гру)* за хтору зазначена паралела у восточнословацких бешедох (Рамач, 2016: 310). У славянських язичох маме шлідуюци форми: українське *хру(-хру)*, *хро(-хро)*, *рох(-рох-рох)* (Мельничук, 2013 VI: 215; 213; 2006 V: 129), словацке *kroch* (JULS), *krochkať*, *grulit'* (Hořák, 1991: 265; 460; 423), польське *chrut* (Đaković, 2008: 106), и *rochać* (Мельничук, 2006 V: 129), сербське (*г*)*рòктати* (од *грок*) (Николић ред., 2007: 228; 1172).

У українських заходних бешедох маме шлідуюци паралели: буковинське *рòхкало* „евфемизем за слово швиня” (Гуйванюк, 2005: 468), заходнополіське *рòха* „швиня”, *рòхкати*, *рòчкати* „гругліц” и *рòка* „дзєцинське, швиня”, *рòкати*, *рòхати*, *рòукати*, *рòукати* „правиц глас, о дзивей швинї” (Аркушин, 2000 II: 129; 235), лемковське *рохкати* „гругліц” (Пиртей, 2001: 345). У восточнословацких бешедох *grulic*, *grul'ec* и *krochkač*, *krochčic* (Buffa, 2004: 85; 139).

Кєд слово о ономатопейських интерекційох дробизгу, вєц як найрижнороднєйшу групу мож вилучиц гєвти з хторима ше подражую гласи

файти *Gallus gallus domesticus* L., з оглядом на того же ше у руским язику розликую три форми (*котко-да*, *кукуруку*, *кво*).

Глас женсей єдинки, кури, ше подражує зоз форму *котко-да* (Рамач, 2006: 341), (Рамач, 2010: 341), (Рамач, 2016: 630). У славянских языкох маме шлїдуєци форми: українське *кудкудák* (Мельничук, 1989 III: 124), польське *ko ko*, словацьке *kot-kot-kot-kot*, *kotkodák* (JULS), *kotkodákát'* (Ногák, 1991: 456), сербське *кокода(к)*, *кокодакати* (Николић, ред. 2007: 551).

У заходноукраїнских бешедох пренаходзиме шлїдуєци форми: поліське *кудáктать* (Лисенко, 1974: 104), закарпатське *кодкодáкати* (Сабадош, 2008: 147). У восточнословацьких бешедох *kotkodakas*, *kotkodac* (Buffa, 2004: 134).

Зоз ономаатопейську інтерекцію *кукуруку* подражує ше глас *когута* (Рамач, 2006: 351; 2010: 351; 2016: 654). Форми тей інтерекції у славянских языкох маю мали розлики у форми. Напр. українське *кукуруіку*, словацьке *kikiriki* (JULS), (Мельничук, 1989 3: 130; Рамач 2016: 654), польське *kukuriku* (Đaković, 2008: 105), сербське *кукуруку* (Николић, ред. 2007: 612), *кукуреку* (Đaković, 2008: 105).

У заходноукраїнских лемковских бешедох *кукурукати* (Пиртей, 2001: 178), и у гуцульских бешедох присутни форми *кукуруікати* (Піпаш, Галас, 2005: 88) хтори настали зоз ономаатопейсей інтерекції *кукуруку*. Таки случай маме и у восточнословацьких бешедох *kikirikas*, *kukurikas* (Buffa, 2004: 122).

Квоки випущую характеристични звук хтори ше у руским язику подражує зоз форму *кво(-кво)* (Рамач, 2006: 320; 2010: 320; 2016: 589). У славянских языкох: українське *квок(-квок)* (Мельничук, 1986 II: 130), польське *kwok(-kwok)*, *kwokać* (Sobol, 2005: 398), словацьке *kvo*, *kvo-kvo*, *kwok-kwok* (JULS), (Machek, 1968: 313), *kvokat'* (Ногák, 1991: 463), серб. *квѡц* (Николић ред., 2007: 531).

У заходноукраїнских бешедох: бойковське *квічка*, *квѡкати* (Онишкевич, 1984 1: 346), буковинське *квока*, *квѡчка*, *квѡканє*, *квѡкати*, *квѡчити*, *кувѡчити* (Гуйванюк, 2005: 197), заходнополїське *квѡкати*, *квѡктáти* (Аркушин, 2000: 218), лемковське *кво-кво*, *квокати* (Пиртей, 2001: 157), гуцульське *квѡкати*, *квѡчити* (Закревська, 1997: 92), *квѡкти* (Піпаш, Галас, 2005: 77). У восточнословацьких бешедох *квоѡес*, *квока* (Buffa, 2004: 145), (Cambel, 1906: 544).

Диференціяція медзи формами ономаатопейских інтерекційох за наведзену файту дробизгу заснована на об'єктивних розликох у гласох. Тота

рижнороднось, кельо нам познате, не присутна при других файтох дробизгу *Anas boscas domestica* L. (качка, качур, каче), *Meleagris gallopavo domestica* L. (пуляк, пулька, пульче), *Numida meleagris* L. (морче, морка). За дзепоедни з нїх, як цо пулька и морка, интерекції за подражоване ані не записани, бо их словніки не понукаю, а информаторе не сигурни як их пренесц. Медзитим за файту *Anser anser domestica* L. (гуска, гунар, гуше) мож розликовац, як увидзиме познейше, два розлични ономатопейски интерекції.

Глас гускох ше подражує зоз ономатопейску интерекцию *га(-га)* (Рамач, 2006: 169; 2010: 169; 2016: 297). У славянских языкох карпатского ареалу присутни идентични або подобни форми: українске *те-те-те* и дієслова настали з интерекції *тетéкати*, *тáтати*, *татотáти*, *тélтати*, *телкотáти*, *терготáти* (Грінченко, I 1958: 345, 347, 348). У словнікох розлики медзи тима дієсловами не представени. Присутнось дієслова *тáтати* нам сугерує же иснує и ономатопейска интерекция *га-га* з хторей формоване и дієслово. У словацким *gá-gá* (JULS), польске *gęgać* (Brückner, 1985: 139), сербске *га* „о гускох, вранох и др.” (Николић ред., 2007: 180). Єст думаня же зоз тей ономатопейскей интерекції формоване слово *гагор* (Machek, 1968: 148).

У заходноукраїнских бешедох: бойковске *гáгати* „о качкох”, и *гельготáти*, *гилкотати*, *голкотати* (Онишкевич, I 1984: 155; 165), лемковске *гагати* „о гускох” (Пиртей, 2001: 58), поліске *гелю́чить* „о гускох” (Лисенко, 1974: 54), гуцулске *тáтати* „о гускох” (Піпаш, Галас, 2005: 42). У восточнословацких бешедох *gag*, *gagac*, *gagotac* „о гускох” (Buffa, 2004: 80).

Треба надпомнуц же у словнікох зазначене и дієслово *сичац* и ареално условена вариянта хтора ше хаснує у Коцуре, *сичиц* (Рамач, 2006: 268). Гу тому становиску нас упут’ює факт же ше зоз дієсловом *сичац/сичиц* преноши глас човека, гада або гуски, а хтори би могол буц представени у форми ономатопейскей интерекції *с(сс)* з оглядом же представя длуге непрериваце вигваряне гласа *с*.

Тоту интерекцию у славянских языкох находзиме у шлідуючих формах: у українским *сичáти* (Мельничук, 2006 V: 248), словацким *s*, *ss*, *sss* (JULS), (Machek, 1968: 598), польским *syzczeć*, *sykać* (Brückner, 1985: 528), и у сербским языку *сиктати* (Николић ред., 2007: 1218). Шицко од праславянского **sykati*, *sičēti*.

У словнікох заходноукраїнских бешедох находзиме лем заходнополїску форму *сікати* (Аркушин, 2000: 144). У восточнословацких бешедох присутна форма *січес* без информации чи ше хаснує за имитоване гласу животиных (Buffa, 2004: 248).

Ономатопейска інтерекція за подражованє гласу качки и цалей файти у руским язичу у Войводини форма *ква(-ква)* (Рамач, 2010: 318). Тота форма ше наводзи и як інтерекція за файту животині *Рана*, односно жабу. По авторох *Етимологийного словніка українського язика* з форму *ква-ква* ше подражує глас жаби (Мельничук, 1986 II: 413), а за виражованє гласа качки ше хаснує форма *ках* (Мельничук, 1986 II: 408), *кря, кря-кря* „о гласу врани, качки, жаби” (Білодід, IV 1973: 122; 379), словацка форма *kva, kvá, kvak, kvák* (JULS), *kvakat'* „о гласу врани, гуски, жаби” (Machek, 1968: 311), у польским *kwa(k)* „глас качки и жаби” (Brückner, 1985: 286), (Đaković, 2008: 104), сербске *ква* „за имитованє гласох даєдних птицох, гускох, качкох” (Николић ред., 2007: 529), (Рамач, 2010: 318).

У заходноукраїнских бешедох: бойковске *кв́акати* „о жаби и качки” (Онишкевич, I 1984: 344), буковинске *кв́акати* „о качки” (Гуйванюк, 2005: 195), заходнополіске *кв́акати, кв́екати* „о жаби и качки” (Аркушин, 2000: 215, 217), гуцулске *кв́акати* „о жаби” (Піпаш, Галас, 2005: 76). Форма *kva* або дієслово виведзене з тей форми не присутне у Буфи або Цамбела але ше форма *kvákat'* (о вранох, жабох, качкох) наводзи у *Словніку словацких бешедох* як форма характеристична за шарішски бешеди (Ripka, 1994: 920).

Остатні два домашні животині чийо форми за подражованє гласох представиме, пес и мачка. Даковичова наводзи три рижни інтерекції за подражованє гласа пса. Зоз форму *аи*, у польским, або *вау*, у сербским и горватским, ше означує глас завиваня пса. Бреханє пса ше означує зоз *hau\vaui*, а мурчанє пса або и звук мотору: *wrr\grr* (Đaković, 2008: 104). Словніки руского язика тоту розлику не зазначую. Прето понукнеме форми з хторима мож означиц ономатопейски інтерекції за остатні два гласи пса. За завиванє би одвитуюца форма могла буц *аууу*, а за мурчанє *г(а)ррр*.

У руских словнікох заступена форма *гав(-гав)* хтора представя ономатопейску інтерекцію за подражованє гласа пса, односно його бреханя (Рамач, 2010: 143; 2016: 235). Українске *гав*, словацке *hav-hav haf, haf-haf* (JULS), польске *hau (ai)* (Мельничук, 1982 I: 446), (Đaković, 2008: 104), сербске *вау(-ваў)* и *ав* (Николић ред., 2007: 132; 16).

У заходноукраїнских бешедох: бойковске *ѓавкати* (Онишкевич, 1984 I: 154), буковинске *гавкотня́* (Гуйванюк, 2005: 65), заходнополіске *ѓавкати* (Аркушин, 2001: 82), лемковске *гавкати* (Пиртей, 2001: 66), гуцулске *гавклівий* „хтори часто гавка” (Закревська, 1997: 42), *гавк* (Піпаш, Галас, 2005: 32). Словніки восточнословацких бешедох тоту інтерекцію не наводза.

Глас мачкох ше у руским язикау подражує зоз форму *мяв(-мяв)* (Рамач, 2006: 157; 2010: 404). Українске *мав, няв* (Мельничук, 1989 III: 349; 2003 IV: 122), словацке *тїаи, тіаи, тгаи, тгїаи, таи* (JULS), польске *тіаи* (Daković, 2008: 104), сербске *мијау, мјау, мау* (Николић ред., 2007: 708; Daković, 2008: 104).

У заходноукраїнских бешедох: у заходнополіських *няв-няв* (Аркушин, 2001: 353), лемковске *м'яв-м'яв, мавкати* (Пиртей, 2001: 193), закарпатске *нявкати, нявконіти* (Сабадош, 2008: 209), гуцулске *нявкати* (Піпаш, Галас, 2005: 119).

У анализованих словнікох обачліва одсутносц ономаатопейских интерекційох за файти *Lepus europaeus* Pall. (заяц, заячица, заяче), *Numida meleagris* L. (морак, морка, морче), *Meleagris gallopavo domestica* L. (пуляк, пультка, пультче).

5. ЗАКЛЮЧЕНЄ

Интерекції хтори представени имитую гласи хтори маю домашні животинї. Половка викричнікох з таблічки 1. формована зоз повторйованьом єдного слова, як напр. *га(-га), ква(-ква), гав(-гав), кви(-кви), гру(-гру), кво(-кво)*. Три викричніки маю основу з єдного слова и, у писаней форми, додати вокал (-у, -е) хтори сигналізує же ше тот финални вокал основи вигваря длуго. Заш лем, розлика медзи викричніками *му(-у)* и *бе(-е)*, (*ме(-е)*) у вигваряню присутна, бо ше вокал /u/ у вигваряню интерекції *му(-у)* вигваря континуовано, а вокал /e/ при викричнікох *бе(-е)*, *ме(-е)* преривацо.

Викричнік *и-га-га* за подражованє гласа коньох ма инициалну морфему и-, и повторену морфему га-га. Викричнік *котко-да*, за кури, ведно зоз *кукуруку*, найзложенши зоз представених у тей групи. Перши ше состої зоз основи *котко* и финалней морфеме -да, а други два повторени морфеме ку-, єдну -ру- и єдну финалну -ку.

Шицки анализовани интерекції маю вокали у своїм составе, односно нет приклади чисто консонантских интерекційох як напр. *пест, шииши* итд. З оглядом на форму, ономаатопейски интерекції домашніх животиньох найчастейше редуликовани, але єст и таки хтори маю зложеншу структуру (*кукуруку, кодко-да*).

Окрем ономаатопейских интерекційох за праше (*кви(-кви)*) и целє (*бе(-е)*), не присутни окреми интерекції з хторима ше подражує глас младого одредзеной файти домашніх животиньох. Каждей файти найчастейше одвитує єдна ономаатопейска интерекция. Винїмок ту интерекції за файти

Gallus gallus domesticus L. (кукурику, кодко-да, кво), и *Canis* (гав, ау, гррр) и *Anser anser domestica* L. (га(-га), с(ссс)).

Як видно у дзепоедних літературних язикох або диялектох карпатского ареалу, у системи ономапейских інтерекційох домашніх животиных присутне мишане формох, неясна розлика при інтерекційох за овци и кози (ме и бе), и качки и жаби (ква, ках).

Ані інформаторе ані словніки не зазначую ономапейски інтерекції за файти *Equus africanus asinus* (магарец, магарица, магарче), *Lepus europaeus* Pall. (заяц, заячица, заяче), *Numida meleagris* L. (морак, морка, морче), *Meleagris gallopavo domestica* L. (пуляк, пулька, пульче). Дзепоедни з ніх, як напр. *и-а* за магарца мож вилучиц зоз власного язичного искусства, але други представляю проблем за формоване ознаки.

Вигледоване указало и же ономапейски інтерекції у словнікох диялектох, як заходноукраїнских, так и восточнословацких, недостаточно заступени, цо у подобней мири ситуація и у етимологийних словнікох славянских язикох карпатского ареалу. Найчастейше заступени ономапейски інтерекції *му*, *бе*, *кукурику* але часто и у рамикох словніковой статі наведзене дієслово хторе формоване з ономапейскей інтерекції.

На основи анализи мож заключиц же шицки позберани ономапейски інтерекції маю свойо паралели у славянских язикох карпатского ареалу та же то найчастейше идентични або барз подобни форми. У словнікох заходноукраїнских диялектох находзиме, барз часто у форми виведзеного дієслова, шлідуючи паралели за ономапейски інтерекції у руским язiku: *му-му-му*, *мékати* и *бекати*, *квик*, *кудáктать*, *кодкодáкати*, *кукурікати*, *квóкати*, *гáгати*, *сúкати*, *квáкати*, *гáвкати*, *няв-няв*. Восточнословацки словніки зазначую шлідуючи паралели: *ти*, *ти-ти*, *бе* и *теšес*, *кvik*, *kotkodakas*, *kotkodac*, *kikirikac*, *kukurikac*, *kvošes*, *gagac*, *sišes*, *kvákať*.

5.1. Дискусия

Єдна зоз характеристикох ономапейских інтерекційох нетранспарентносц або одсуство значеня цо у вязи зоз їх намену. Подражоване гласа не ма за цель преношене значеня але приказоване, имитоване гласох. Аж з ономапейских інтерекційох виведзени дієслова, у пренешеним експресивним значеню преширюю польо значенюх.

Пре тото одсуство значеня ономотопейски интерекції ше розликую од других интерекційох по тим же су не автоантонимични, односно же една ономотопейска интерекция не означуе вецей, можебуц и процивни, емоції або же ше з німа преноши комплекс идейох.

Двоступньова анализа указала же язики и бешеди карпатского ареала часто маю барз подобни форми ономотопейских интерекційох и же не мож обачиц уплїви других язикох по досельованю до Бачки.

Aleksandar Mudri

IN WICH LANGUAGE DOES ROOSTER ROOTS? ONOMATOPEIC INTERJECTION OF DOMESTIC ANIMALS IN LANGUAGE OF RUTHENIANS IN VOJVODINA, SERBIA

Summary

The aim of this paper is to present exclamations, that is, onomatopoeic interactions in Ruthenian language in Vojvodina, Serbia. A combination of field research and excerpts of the Ruthenian dictionary has collected the material that is the subject of this research. The collected material is analyzed in the context of the Slavic languages of the Carpathian region.

The analysis has shown that one of the characteristics of onomatopoeic interactions is semantic non-transparency. These interactions does not signify more emotions, or the complex of ideas.

A two-step analysis has shown that the languages and speeches of the Carpathian region often have very similar forms of onomatopoeic interactions and that the effects of other languages after the immigration to Bačka are not noticeable.

Key Words: Onomatopoeic interjections, Vojvodinian Ruthenians, Lexycology, domestic animals.

ЛИТЕРАТУРА

Brückner, A. (1985). *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Buffa, F. (2004). *Slovník Šarišských nářečí*. Prešov: Vydavateľstvo Nauka.

Czambel, S. (1906). *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Turčiansky sv Martin: Nakladom vlastnym.

Daković, S. (2006). Uzvici u slavenskim jezicima i pitanje terminologije. *Zagreb: Filologija* 46–47, 67–76.

- Daković, S. (2008). Interiekcje onomatopeiczne w języku polskim, serbskim, chorwackim i rosyjskim. *Varia XV*, 103–112.
- Horák, E. (1991). *Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Machek, V. (1971). *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Československá akademie věd.
- Munen, Ž (1996). *Istorija lingvistike*. Beograd: XX vek.
- Ripka, I. (1994). *Slovník slovenských nářečí, I*. Bratislava: Veda.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV*. Zagreb: JAZU.
- Sobol, E. (2005). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Bošnjaković, Ž. (1985). *Pastirska terminologija Srema*. Novi Sad: Filozofski fakultet - Institut za južnoslovenske jezike. (Cyrillic)
- Veljković-Stanković, D. (2010). Pragmatička funkcija uzvika. U: Jezički sistem i upotreba jezika. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet Kragujevac - Skupština grada Kragujevca, 59–70. (Cyrillic)
- Hrinčenko, B. (1958). *Slovar' ukrajins'kogo mowy* (1–4). Kyjiv: Akademija nauk Ukrajins'kogo RSR. dostupne na <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/11059-gagaty.html#show_point> Prystupene 15. 01. 2018. (Cyrillic)
- Hujvanjuk, N. V. (2005). *Slovník bukovyns'kyx hovirok*. Černivci: Černivec'kyj nacyonal'nyj universytet. (Cyrillic)
- Duličenko, A. D. (2009). *Jugoslavo Ruthenica, roboti z ruskej filologiji i istoriji, II*. Novi Sad. Odsek za rusinistiku. (Cyrillic)
- Zakrevs'ka, JA. (1997). *Hucul's'ky hovirky-korotkyj slovník*. L'viv: Nacional'na akademija nauk Ukrajiny. (Cyrillic)
- Kostel'nyk, H. (1923). *Hramatyka bačvan'sko-ruskej bešedy*. Rusky Kerestur: Ruske narodne prosvitne društvo. (Cyrillic)
- Mel'nyčuk, O. S. (1982–2006). *Etymolohičnyj slovník ukrajins'kogo mowy, I-VI*. Kyjiv: Naukova dumka. (Cyrillic)
- Nikolić, M. (red.) (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)
- Onyškevyč, M. J. (1984). *Slovník bojkivs'kyx hovirok I-II*. Kyjiv: Akademija nauk ukrajins'kogo RSR. (Cyrillic)
- Pyrtej, P. (2004). *Korotkyj slovník lemktivskyx hovirok*. Ivano-Frankivs'k: Nacional'na akademija nauk Ukrajiny – Ynstytut ukrajins'kogo mowy. (кніжка друкована на кирилки.)

- Pipaš, JU. Halas, B. (2005). *Materialy do slovnyka hucul's'kyx hovirok*. Užhorod: Užhorods'kyj nacional'nyj universytet. (Cyrillic)
- Prokopenko, V. A. (1971–1978). *Materialy do slovnyka bukovyns'kyx hovirok I-V*. Černivci: Ministerstvo vyščoji y sered'oji special'noji osvity. (кніжка друкована на кирилки.)
- Ramač, JU. (2006). *Gramatika ruskoho jazika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Ramač, JU. (red.) (2017). *Slovnjik ruskoho narodnoho jazika I-II*. Novi Sad: Filozofski fakultet/Oddzeljenje za rusinistiku - Zavod za kulturu vojvodjanskich Rusnacoč – Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu - NVU Ruske slovo. (Cyrillic)
- Ristić, D. Škipina, K. (2016). *Semelfaktivni glagoli onomatopeje u jeziku srpskog stripa*. Slavistika. 214–225. (Cyrillic)
- Sabadoš, I. (2008). *Slovnjak zakarpats'koho sela Sokyrnycja xusts'koho rajonu*. Užhorod: Užhorods'kyj nacional'nyj universytet. (Cyrillic)
- Čarkić, A. (2009). Gramatičari o uzvicima. *Stil VIII*. Beograd. 279–290.
- Čarkić, A. (2010). Lingvisti o uzvicima. *Stil VIII*. Beograd. 399–407.
- JAstrem's'ka, T. (2008). *Tradycijne hucul's'ke pastuxivannja*. L'viv: Nacional'na akademija nauk Ukrajinu - Instytut ukrajinoznavstva im. I. Kryp'jakevyča. (Cyrillic)
- JULS доступне на <http://slovniki.juls.savba.sk> (приступене 22. 02. 2017.)

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE ENGLISH VERB *BE* AND THE RUTHENIAN VERB *БЫЦІ*

The verb *be* has been thoroughly researched in English language, and its equivalent in Ruthenian language, the verb *быцi*, has been researched as well, although not as completely. However, the attention has not been given to contrasting these two verbs. For this reason, in the first part of this paper, the author will collect and present relevant research of several linguists of both languages, and in the second part, she will contrast these verbs through the analysis of the survey, which contains sentences relevant to this topic, originally in English and translated into Ruthenian. Based on the previously mentioned research and analysis, the author will provide a conclusion in which the explanations about how the verb *be* is transferred or translated into Ruthenian language will be given. Additionally, in the conclusion, the author will emphasize the similarities and differences between the two verbs, concerning their use, form and function.

Key words: English, Ruthenian, the verb *be*, the verb *быцi*, contrastive linguistics.

1. INTRODUCTION

In this paper, the research and publications of both English and Ruthenian linguists will be used, in order to contrast verb *be* in English and verb *быцi* in Ruthenian. As these two languages are Indo-European, there are some similarities between these two verbs. However, since they belong to different branches, some differences are expected in these languages concerning this topic.

The use, form and types of both auxiliary and lexical *be* in English language have been thoroughly analyzed by linguists such as Thomson, Martinet, Quirk, Huddleston and Pullum. Their grammars provide detailed description of grammatical, syntactical and semantical aspects of this linguistic phenomenon. In Ruthenian language, the authors that focused their attention on the topic of the auxiliary and lexical verb *быцi* are Julijan Ramač and Mihajlo Fejsa, thus defining and explaining its use and form.

Since in Ruthenian language the contrastive linguistics was not given much attention, there are few sources that can be used when contrasting Ruthenian and English languages. For this reason, the main purpose of this paper is to provide a source for further contrasting works, as well as to give a new perspective about the

* marina.slemender.95@gmail.com

two verbs in question and contrastive linguistics in general. The similarities and differences are emphasized so as to provide more information about the Ruthenian verb *быву* that arise from contrasting it with the English verb *be*.

In the first part of the paper, the task was to present relevant viewpoints of the mentioned above English linguists about the verb *be*, as well as to find the necessary information about the verb *быву* by using the *Grammar of the Ruthenian Language* of Ramač and papers about sentence constructions and time and aspect written by Fejsa. In the second part of the paper, in order to observe the similarities and differences, a survey was used that functioned as the corpus of this work. The survey contained the list of examples in English language that were taken from the English grammars used previously for the chapter two. These examples were translated into Ruthenian by the students of this language, and through the comparison of the original and translated sentences the results were obtained, based on which the conclusion of this paper was written.

2. THE VERB *BE* IN ENGLISH LANGUAGE

Huddleston and Pullum (2002: 113) state that the auxiliary *be* has two functions, first of which is as aspect auxiliary.

Ann is learning Spanish.

The weather has been improving.

The second function is as passive auxiliary where it takes on the inflectional properties of the verb of the corresponding active, except that any person and number features are determined by agreement with the passive subject *Ann was awarded a prize*.

Uses of the auxiliary *be*, according to Huddleston and Pullum are:

1. for deontic necessity, as in *You are to come at once*; where it is comparable to subjective *must* or, more closely, objective *have*;
2. with a passive, where the interpretation can be strong deontic “must” (*He is to be left alone*), or weak dynamic “can” (*These ideas are to be found throughout his later works*). The authors emphasize that there is no active counterpart to the second one. Negation here can be found in its strong and weak case: internal in the strong case (*He is not to be left alone*, “must not”), external in the weak case (*They are not to be found in his later work*, “cannot”);
3. for future situations, in four ways:
 - a) Present schedule: *There’s to be one more meeting*.

- b) Past schedule: *The lecture was to be followed by a buffet lunch.* It is not indicated whether the situation was actualized, but an implicature of non-actualization can be expressed by using perfect tense: *The lecture was to have been followed by a buffet lunch.*
 - c) Future in the past: *Only two weeks later he was to have a severe heart attack.* This belongs to fairly formal style, and does entail that the event took place;
 - d) Past events following other pasts: *She was to make amends later.*
4. auxiliary *be* is also used when there is a possibility, or something is/was unavoidable:
Mistakes were to be expected.
5. There are special uses of *be* in conditionals:
- a) Open conditional clause: *If we are to get there on time, we must leave immediately.* This example suggests purpose: “in order to get there on time”;
 - b) Remote conditionals: *If she was/were to come home now, we’d be in real trouble.* In remote conditionals, *be* generally serves merely to reinforce the remote modality. This example is interpreted as “If she came home now, we’d be in real trouble”.

Another type of the verb *be* or quasi-modal *be* is explained by Huddleston and Pullum (ibid.: 114). It can’t appear in a secondary form: **I resent being not to tell anyone.* It has agreement form, it takes an infinitival with *to*, it can’t occur in a remote apodosis, and its past tense form do not occur with the modal remoteness meaning. The fact that it is labeled as *quasi-modal* indicates that in spite of its one modal property and its modal meaning, this *be* doesn’t in fact qualify grammatically as a modal. Examples are some fixed expressions like: *Mary is to blame. The house is to let.* But not: **The house is to sell.*

According to Quirk (1990: 36), the verb *be* is a main verb (with a copular function) in the following examples:

Ann is a happy girl.

Is that building a hotel?

Additionally, Quirk states that *be* also has two auxiliary functions:

- as an aspect auxiliary for the progressive:
Ann is learning Spanish.
The weather has been improving.
- and as a passive auxiliary:
Our team has never been beaten.

In these two auxiliary functions, Quirk (1974: 36) noticed the uniqueness of the verb *be*, since it has a full set of both finite and non-finite forms, as well as eight different forms which he listed in the table below.

		NON - NEGATIVE	UNCONTRACTED NEGATIVE	CONTRACTED NEGATIVE
Base		<i>be</i>		
Present	1 st person singular	am, 'm	am not, 'm not	(aren't, ain't)
	3 rd person singular	is, 's	is not, 's not	isn't
	2 nd person, 1 st and 3 rd person plural	are, 're	are not, 're not	aren't
Past	1 st and 3 rd person singular	was	was not	wasn't
	2 nd person, 1 st and 3 rd person plural	were	were not	weren't
	-ing forms	being	not being	
-ed participle	been			

According to Thomson and Martinet (1992: 116), the auxiliary verb *be* has two forms when used in sentence construction. The first one is that of the principal part (*be, was, been*), and the second form is gerund or present participle (*being*).

Thomson and Martinet listed all the forms of this verb in the two following tables.

Present tense:

Affirmative	Negative	Interrogative
<i>I am/I'm</i>	<i>I am not/I'm not</i>	<i>Am I?</i>
<i>You are/You're</i>	<i>You are not/You're not</i>	<i>Are you?</i>
<i>He is/He's</i>	<i>He is not/He's not</i>	<i>Is he?</i>
<i>She is/She's</i>	<i>She is not/She's not</i>	<i>Is she?</i>
<i>It is/It's</i>	<i>It is not/It's not</i>	<i>Is it?</i>
<i>We are/We're</i>	<i>We are not/We're not</i>	<i>Are we?</i>
<i>You are/You're</i>	<i>You are not/You're not</i>	<i>Are you?</i>
<i>They are/They're</i>	<i>They are not/They're not</i>	<i>Are they?</i>

Past tense:

Affirmative	Negative	Interrogative
<i>I was</i>	<i>I was not/wasn't</i>	<i>Was I?</i>
<i>You were</i>	<i>You were not/weren't</i>	<i>Were you?</i>
<i>He/she/it was</i>	<i>He/she/it was not/wasn't</i>	<i>Was he/she/it?</i>
<i>We were</i>	<i>We were not/weren't</i>	<i>Were we?</i>
<i>You were</i>	<i>You were not/weren't</i>	<i>Were you?</i>
<i>They were</i>	<i>They were not/weren't</i>	<i>Were they?</i>

The auxiliary verb *be*, as Thomson and Martinet state (ibid.: 117), is used to form tenses. *Be* is used in continuous active forms, as in *He is working/will be working*, as well as in all passive forms: *He was followed/is being followed*.

Additionally, *be* can be used in continuous forms in the passive:

They are carrying him. (active)

He is being carried. (passive)

One of the construction with the auxiliary verb *be* that Thomson and Martinet (ibid.: 118) found very important is the *be+infinitive* construction, as in *I am to go*. They found several usages of this construction.

The first would be to convey orders or instructions, as in the following examples:

No one is to leave the building without the permission of the police. (no one must leave)

He is to stay here till we return. (he must stay)

Thomson and Martinet explain that this is rather impersonal way of giving instructions and is chiefly used with the third person. If used with the second person singular, it often implies that the speaker is passing on instructions issued by someone else. The difference between (a) *Stay here, Tom* and (b) *You are to stay here, Tom* is that in (a) the speaker himself is ordering Tom to stay, while in (b) he may be merely conveying to Tom the wishes of another person.

The *be+infinitive* construction is a useful way of expressing indirect commands, particularly when the introductory verb is in the present tense, since the distinction disappears in indirect speech. This is seen in the examples given by Thomson and Martinet.

He says, 'Wait till I come.'

He says that we are to wait till he comes.

The construction is useful as well if there is a clause in front of the imperative:

He said, 'If I fall asleep at the wheel wake me up.'

He said that if he fell asleep at the wheel she was to wake him up.

It is also used in reporting requests for instructions:

'Where shall I put it, sir?' he asked

He asked where he was to put it.

The second use of the *be+infinitive* construction found by Thomson and Martinet is to convey a plan:

She is to be married next month.

The expedition is to start in a week's time.

This construction is very much used in newspaper's:

The Prime Minister is to make a statement tomorrow.

In headlines the verb *be* is often omitted to save space:

Prime Minister to make a statement tomorrow.

Other than the present form, this construction can be seen in past forms as well, as in:

He was to go. (present infinitive)

He was to have gone. (perfect infinitive)

As Thomson and Martinet explain, the first of these doesn't tell us whether the plan was carried out or not. The second is used for an unfulfilled plan. i.e. one which was not carried out:

The Lord Mayor was to have laid the foundation stone but he was taken ill last night so the Lady Mayoress is doing it instead.

Another construction mentioned by Thomson and Martinet that has the auxiliary *be* is *was/were + infinitive*, which can express an idea of destiny:

He received a blow on the head. It didn't worry him at the time but it was to be very troublesome later. (it turned out to be/proved troublesome)

They said goodbye, little knowing that they were never to meet again.
(were destined never to meet)

The third construction, *be about + infinitive*, expresses the immediate future:

They are about to start. (They are just going to start/They are on the point of starting.)

Just can be added to make the future even more immediate:

They are just about to leave.

Similarity in the past:

He was just about to dive when he saw the shark.

According to Thomson and Martinet (ibid.: 119), the ordinary verb *be* when used with an adjective denotes existence, or gives information about a person or a thing.

Tom is a carpenter.

The dog is in the garden.

The roads were rough and narrow.

Peter was tall and fair.

Also, these linguists claim that *be* is used to express physical or mental condition:

I am hot/cold.

They will be happy/unhappy.

With certain adjectives, e.g. quiet/noisy, good/bad, wise/foolish, it is possible to use the continuous form of *be*, e.g. *Tom is being foolish*, to imply that the subject is showing this quality at this time. However, Thomson and Martinet compare the sentence *Tom is being foolish*, which means Tom is talking or acting foolishly now, with *Tom is foolish*, which means that Tom always acts or talks foolishly. Similarly, *The children are being quiet* means they are playing quietly now, whereas *The children are quiet* might mean that they usually play quietly.

Thomson and Martinet list other adjectives that can be used in the same way, and those are: Annoying, cautious/rash, clever/stupid, difficult, economical/extravagant, formal, funny, generous/mean, helpful/unhelpful, irritating, mysterious, optimistic/pessimistic, polite, selfish/unselfish. With some of this, e.g. stupid, difficult, funny, polite, however, Thomson and Martinet noticed that the continuous form may imply that the subject is deliberately acting in this way:

You are being stupid may mean *You are not trying to understand.*

He is being difficult usually means *He is raising unnecessary objections.*

Thomson and Martinet explain that the ordinary *be* is used for age, size and weight, as well as prices. They illustrated these uses with the following examples:

How old are you? – I'm ten/I am ten years old. (not I'm ten years)
How tall are you? or What is your height? – I am 1.65 metres.

Thomson and Martinet (ibid.: 119) noticed that when a noun representing an indefinite person or thing is the subject of the verb *be* we normally use a *there+be+noun* construction. We can say *A policeman is at the door* but *There is a policeman at the door* would be more usual.

Although there appears to be the subject, the real subject is the noun that follows the verb, and if this noun is plural verb must be plural too:

There are two policemen at the door.

In the above sentences both constructions (*noun+be* and *there+be+noun*) are possible. However, Thomson and Martinet explain that when *be* is used to mean exist/happen/take place the *there* construction is necessary:

There is a mistake/There are mistakes in this translation.

These sentences could not be rewritten *A mistake is/Mistakes are* etc.

In the following examples, the authors marked with (R) the example in which the *there* construction is replaceable by *noun/pronoun+verb*:

There have been several break-ins this year.

There will be plenty of room for everyone.

There were hundreds of people on the beach. (R)

There can be used similarly with someone/anyone/no one/something etc.:

There's someone on the phone for you. (R)

There+be+something/nothing/anything+adjective is also possible:

Is there anything wrong (with your car)? (R)

No, there's nothing wrong with it. (R)

There's something odd/strange about this letter.

A noun or someone/something etc. could be followed by a relative clause:

There's a film I want to see.

There's something I must say.

Or by an infinitive:

There's nothing to do. (nothing that we can do/must do)

The *there* construction can be used with another auxiliary+be:

There must be no doubt about this.

There may be a letter for me.

Or with *seem+be, appear+be*:

There seems to be something wrong here.

Thomson and Martinet emphasize the difference between the unstressed *there* used in the examples above, with *there*, stressed, and used as an adverb:

There's a man I want to see. (he is standing by the door.)

In order to prevent confusion between the forms *it is* and *there is*, Thomson and Martinet (ibid.: 120) compared the two and concluded that:

1. *it is* is followed by an adjective, and *there is* by a noun
It is foggy or *There is a fog.*
It was very wet or *There was a lot of rain.*
It won't be very sunny or *There won't be much sun.*
2. when referring to distance and time, there is a change in meaning:
It is time to go home. (We always start home at six and it is six now)
There is time for us to go home and come back here again before the film starts. (That amount of time exists)
3. *it is*, used for identity, and *there is* followed by noun/pronoun:
There is someone at the door. I think it's the man to read the meters.
There's a key here. Is it the key of the safe?
4. *it is*, used in cleft sentences, and *there is*:
It is the grandmother who makes the decisions. (the grandmother, not any other member of the family)
. . . and there's the grandmother, who lives in the granny-flat. (the grandmother exists)

There are various terms used by the English linguists when referring to the verb *be*. When the verb *be* functions as auxiliary verb or copula, there are no other terms. However, when functioning as a lexical verb, linguists refer to this verb as *lexical*, *full*, or *main verb*. In this paper, the term chosen to be used is the *lexical verb*.

3. THE VERB БУЇЦ IN RUTHENIAN LANGUAGE

Julijan Ramač (Рамач 2002: 112) defines full verbs as all the verbs that appear independently or in combination with an object, and denote an action (*читаю книжку* 'čitac knjižku'). In the other group, there are those verbs which appear with full verbs in the form of infinitive, and convey nuances of it. He refers to these verbs as auxiliary verbs.

Based on the lexical meaning, Ramač (Рамач 2002: 112) divides all the auxiliary verbs into modals, phase verbs and copulas.

Modal verbs denote will, readiness and ability of the doer to do the action denoted by the infinitive of the full verb: *сцец, мочи, мушиц, имец, знац, мац, раховац, думац*. Ramač gives the following examples: Сцем ци дацо повеси, Не можем вецей церниц, Мушиц ше уозбилїц, Зна краинє шпивац, Не шмем повеси, Нєшка мам лєм учц. Ютре рахуєм шицко оконци. Думам пойц до варошу.

According to Ramač, phase verbs are those which denote some phases of the action expressed by the infinitive of the full verb. In this case, the full verb is always imperfective. The verbs *почац* and *починац* are used to denote the beginning phase: *Вон почац приповедац*, *Дзецко почина ходзиц*. To denote the continuous duration of an action, the verbs *остац*, *оставац* are used: *Унук остал снац у баби*, *Вон всоботу вше остава помагац родичом*. Verbs *престац*, *преставац* express the end phase of an action: *През роспуст престац учц*, *Престава дуц витор*.

Ramač (ibid.: 113) emphasizes that modal and phase verbs are considered to be auxiliary verbs only when they appear in the sentence with an infinitive of a full verb. If they are used independently or with an object in the accusative case, these verbs are considered to be full verbs. For example (1) *Я сцем знац*. (modal) – *Я сцем води*. (full verb) (2) *Сцеме пойц на вилєт*. (modal) – *Я не сцем таки шмати*. (full verb) (3) *Почина бавиц филм*. (modal) – *Почина филм*. (full verb)

The verb *буц* is used with a nominal predicate, and therefore Ramač refers to it as copula: *бул добри школяр*, *будзе хлоп*, *нєшка красни дзєнь*. Together with this verb, Ramač lists several other verbs that function as copulas, and those are *постац* (*постал вредни роботнїк*), *остац* (*остал параст*), *чувствовац ше* (*чувствує ше здрави*), *правиц ше* (*прави ше весели*), and *випатрац* (*випатра смутни*).

Another Ruthenian linguist who discussed the verb *буц* is Mihajlo Fejsa. Fejsa (Фејса 2015: 14) explains that the verb *буц* is used as the main verb in the imperfective aspect in the forms: *сом, ши, є, зме, сце, су*, and in the perfective aspect: *будзем, будзеш, будзе, будземе, будзеце, буду*. Both forms are used in the construction of six verb phrases in Ruthenian language, where these forms have the function of the auxiliary verb. The first form is used in the construction of the past tense (*пришол сом*), and the active past tense (*я бул пришол* but *бул сом пришол*), as well as the passive constructions *бул+В-л* (*я привитани*, but *привитани сом*),

and *бул+В-ни* (*я бул нацивени*, but *нацивени сом бул*). The second form is used when forming the constructions *будзе-Ø+V-ц* and *будзе-Ø+V-ни*.

According to Fejsa (ibid.: 15-17), there are twelve verb phrases in Ruthenian language.

1.	V-Ø	
2.	a) V-л	
	b) V-л[+БУЦ-м]	V-л[+сом]
3.	a) БУЦ-л+V-л	бул+V-л
	b) БУЦ-л[+БУЦ-м]+V-л	бул[+сом]+V-л
4.	БУДЗЕ-Ø+V-ц	будзе+V-ц
5.	a) V-ни	
	b) V-ни+БУЦ-Ø	V-ни+ε
6.	a) БУЦ-л+V-ни	бул+V-ни
	b) БУЛ-л[+БУЦ-м]+V-ни	бул[+сом]+V-ни
7.	БУДЗЕ-Ø+V-ни	будзе+V-ни

The auxiliary verb *буц* appears in most active (2b, 3a, 3b и 4) and most passive sentence constructions (5b, 6a, 6b и 7), where in the example 3b, the verb occurs in two forms. Fejsa also found that the sentence constructions with the modal *би* have even more variations.

1.	a) БИ-Ø+V-ц	би+V-ц
	б) V-ц+би-Ø	V-ц+бим
	в) V-ц+БИ-Ø[+БУЦ-м]	V-ц+би[+сом]
2.	a) БИ-Ø+V-л	би+V-л
	б) V-л+би-Ø	V-л+бим
	в) V-л+БИ-Ø[+БУЦ-м]	V-л+би[+сом]
3.	a) БИ-Ø+БУЦ-л+V-л	би+бул+V-л
	б) БУЦ-л+би-Ø+V-л	бул+бим+V-л
	в) V-л+БИ-Ø[+БУЦ-м]+БУЦ-л	V-л+би[+сом]+бул
4.	a) БИ-Ø+БУЦ-Ø+V-ни	би+буц+V-ни
	б) БУЦ-Ø+би-Ø+V-ни	буц+бим+V-ни
	в) V-ни+БИ-Ø[+БУЦ-м]+БУЦ-Ø	V-ни+би[+сом]+буц
5.	a) БИ-Ø+БУЦ-л+V-ни	би+бул+V-ни
	б) БУЦ-л+би-Ø+V-ни	бул+бим+V-ни
	в) V-ни+БИ-Ø[+БУЦ-м]+БУЦ-л	V-ни+би[+сом]+бул

The lexical verb *буц* is used in the sentence construction that is equivalent to the English sentence construction S+BE+complement, as noticed by Fejsa (Фејса 2015: 30). In both languages, the verb ВЕ/БУЦ is the main verb. However, there is one difference, and that is that the present forms of the verb *буц* (*сом, ши, є, зме, сце, су*) do not appear on the surface structure when the subject is uttered. However, they do appear when the subject is not uttered.

1a. *That's mine.*

1b. *То мојо. Мојо є.*

When the subject is not specified, the lexical verb *буц* in the third person singular and plural in the present tense has the forms *є* and *су*. (Фејса 2005: 39)

Я ту	Ту сом
Ти ту	Ту ши
Вон ту	Ту є
Вона ту	Ту є
Воно ту	Ту є
Ми ту	Ту зме
Ви ту	Ту сце
Вони ту	Ту су

The same relationship of the subject and the verb *буц* was noticed by Fejsa (ibid.: 38) where the verb is used as an auxiliary in the past tense.

Я ишол	Ишол сом
Ти ишол	Ишол ши
Вон ишол	Ишол
Вона ишла	Ишла
Воно ишло	Ишло
Ми ишли	Ишли зме
Ви ишли	Ишли сце
Вони ишли	Ишли

The lexical verb indicates the gender (example, the second person singular *ишол ши*) and number (*ишол, ишла, ишло* for singular, and *ишли* for plural). The function of the auxiliary verb *буц* is to specify the person, which is not specified with the subject.

Another function of the auxiliary verb *буц* noticed by Fejsa (Fejca 2005: 40-41) is to form one of three paradigms of the conditional mood. The first two paradigms differ due to the appearance of the subject in the sentence.

a) Я би пришол	b) Пришол бим
Ти би пришол	Пришол биш
Вон би пришол	Пришол би
Вона би пришла	Пришла би
Воно би пришло	Пришло би
Ми би пришли	Пришли бизме
Ви би пришли	Пришли бисце
Вони би пришли	Пришли би

In the paradigm b), the *бим*, *биш*, *би*, *бизме*, *бисце*, *би* are the changing elements of the verb phrase, whereas in the paradigm a) that element is constant *би*.

In the third type of paradigm, Fejsa states that the auxiliary *буц* in its forms *сом*, *ши*, *зме*, *сце* is used to denote the person and number.

Пришол би сом
 Пришол би ши
 Пришол би
 Пришла би
 Пришло би
 Пришли бизме
 Пришли бисце
 Пришли би

The inversion of the lexical verb and the subject in questions is possible in Ruthenian language with most of the verbs. The lexical verb of Ruthenian language functions in the same way as the primary auxiliary verbs and modal verbs in English.

Therefore, as noticed by Mihajlo Fejsa (Fejca 2005: 43) the auxiliary verb *буц* with its future forms (*будзем*, *будзеш*, *будзе*, *будземе*, *будзеце*, *буду*) can change its position with the subject in order to form a question (example: *Ти будзеш есц*. *Будзеш ти есц?*). However, the same cannot be done with the past tense forms of the verb *буц* (*сом*, *ши*, *с*, *зме*, *сце*, *су*), since precisely the absence of the subject is the condition for their appearance. For example, if from the sentence *Ишол ши*, the question **Ши ишол?* is formed, this would not be grammatically correct. The inversion of this form of the auxiliary verb and the lexical verb is possible only with the use of the particle *чи* (*Чи ши ишол?*, but **Чи ишол ши?*).

In Ruthenian language, in negative form of a sentence is formed by adding the particle *не* always before lexical, modal or auxiliary verb. The same is with the auxiliary *буц*, as is seen in the example *Я не будзем исуц*). In addition, the negative particle *не* cannot be contracted with the verb, thus it is always written separately and in front of the verb, as in the examples *не будзем, не можем, не мам* given by Fejsa (ibid.: 44).

4. CONTRASTING ENGLISH VERB *BE* AND RUTHENIAN VERB *БУЦ*

In order to analyze the similarities and differences between *be* and *буц*, the examples from the English grammars were taken and translated into Ruthenian language. The examples were translated by eleven students in total, four of which study Ruthenian language on the Faculty of Philosophy in Novi Sad, and the remaining seven students learn Ruthenian as their second language on the same faculty.

The examples given and their translation of them are the following:

1) Ann is learning Spanish.	Ана учи шпански.
2) Ann was awarded a prize.	Ана достала награду.
3) They are carrying him.	Вони го ноша.
4) He is being carried.	Ношени є. / Ноша го.
5) He is to stay here till we return.	Вон муши ту остац док ше не вращиме.
6) She is to be married next month.	Вона ше одава шлїдующего мешаца.
7) There's to be one more meeting.	Будзе ище /ещи єдна схацка.
8) The lecture was to be followed by a buffet lunch.	Преподаване було провадзене зоз полудзенком.
9) The lecture was to have been followed by a buffet lunch.	Преподаване требало буц провадзене зоз полудзенком.
10) Mistakes were to be expected.	Гришки були обчековани.
11) If she was/were to come home now, we'd be in real trouble.	Кед би тераз пришла дому, були бизме у велькей неволї.
12) Tom is a carpenter.	Том столар.
13) The dog is in the garden.	Пес у загради.
14) The roads were rough and narrow.	Драги були чежки и узки.
15) Peter was tall and fair.	Петро бул високи и бляди.
16) I am hot/cold.	Цепло/жимно ми.
17) They will be happy.	Вони буду щешлїви.
18) There are two policemen at the door.	На дзверох двома полицаици / полицає.
19) There is a mistake.	Єст гришка.
20) There have been several break-ins this year.	Того року були даскельо обиваня.

21) There will be plenty of room for everyone.	Будзе вельо места за шицких.
22) There were hundreds of people on the beach.	На плажи було даскельо стотки людзох.
23) It is foggy.	Похмарене.
24) There is a fog.	Єст молги.

5. CONCLUSION

Based on the original sentences in English language and their translation equivalents into Ruthenian, as well as the research done by previously mentioned linguists of both languages, conclusions about similarities and differences between the verbs *be* and *буц* can be made.

When denoting existence or giving information about a person or a thing, as well as expressing physical or mental conditions, lexical verb *be* is used in English language where it functions as a copula. From this, a similarity with Ruthenian verb *буц* can be seen, since this verb, as well as the previous one, has a function of a copula. In both languages, for past tense, the past forms of these verbs are used, which means *was* and *were* for the verb *be*, and *бул*, *була*, *було* and *були* for the verb *буц*. The same principle is applied for the future. However, since the verb *be* has no future forms, the construction *will+be* or *shall+be* is used. In Ruthenian language, the verb *буц* has future forms and those are *будзем*, *будзеи*, *будзе*, *будземе*, *будзеце*, *буду*, which are adequately used where needed. The present tense is where the two verbs differ in their use, since in English the present forms *am*, *is* and *are* are used, and in Ruthenian the copula is not used at all, because the subject and a nominal predicate form the sentence.

The construction *there+be+noun* is used when there is a noun which represents an indefinite person or thing, where the form of the verb *be* is in agreement with the tense of the sentence. In Ruthenian, however, *there* in this sense does not have an equivalent, which means that the verb *буц* in its past or future forms is used to denote the same meaning. A difference in the present tense is noticed, where instead of the verb *буц*, *єст* is used.

The auxiliary *be* functions as an aspect auxiliary in English language. However, in Ruthenian, the aspect is not denoted by the auxiliary *буц* in either of the tenses, which means that in this meaning and function the auxiliary verb *be* has no translation equivalent, rather the whole sentence is translated in passive voice.

The *be+infinitive* construction is versatile and useful in English language, but it cannot be directly translated in Ruthenian since there is no such construction in this language. For this reason, the sentences are translated with passive voice, in which structure for present tense the verb *буц* is not included, for past tense the past tense forms are used, and for future tense the future form *будзе* is used. If there is an implication that the action was not actualized, which is denoted by perfect tense in English, the verb *треба* in the needed form and the verb *буц* in that same form are used together to denote that meaning. Another use of this construction is found in forming conditionals, which in Ruthenian as well contain the verb *буц* in their structure, where this verb denotes person and number.

Марина Шлемендер

ПОДОБНОСЦИ И РОЗЛИКИ МЕДЗИ АНГЛІЙСКИМ ДІЄСЛОВОМ *BE* И РУСКИМ ДІЄСЛОВОМ *БУЦ*

У потерашніх роботах руских лингвистох мало ше вигледовали подобносци и розлики того языка зоз англійским, и праве же би ше вигледовацка робота баржей унапрямела гу тому, як и же би ше повекшало число таких контрастивних роботах, написана тота робота. Контрастируюци англійске дієслово *be* и руске дієслово *буц*, намагало ше указац обидва тоти дієслова на иншаки способ.

У першей часци роботи представени найзначнейши вигледовацки роботи релевантни за тоту тему, перше англійских, а потим и руских лингвистох. После краткей теорійней часци, представени корпус роботи, хтори представя група виреченьох на англійским языку и їх преклад на руски язык. През поровноване оригінальних виреченьох и їх предкладах, достати заключеня хтори представени у дискусійней часци роботи, дзе будзе бешеди о подобносцох и розликох тих двох дієсловах цо ше дотика их хаснованя, форми и функций.

Ключни слова: руски язык, англійски язык, контрастиране, дієслово *be*, дієслово *буц*

REFERENCES

- Fejsa, M. (2015). *Virečenjovo konstrukciji u ruskim i englijskim jeziku*. Novi SAD: Prometej. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2005). *Vreme i vid u rusinskom i engleskom jeziku*. Novi SAD: Prometej. (Cyrillic)
- Huddleston, R. and Pullum, G. (2002). *The Cambridge Grammar of English*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Palmer, F. (1974). *The English Verb*. London: Longman.
- Quirk, R. and Greenbaum, S. (1990). *A Student's Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
- Quirk, R. and Greenbaum, S. (1998). *A University Grammar of English*. Harlow: Longman.
- Ramač, J. (2002). *Gramatika ruskoho jazika*. Novi Sad: Zavod za udžbenike. (Cyrillic)
- Thomson, A.J. and Martinet A.V. (1992). *A Practical English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

ЛЕС МАРТОВИЧ, МИХАЙЛО КОВАЧ И ЖАЖДА ЗА ПРАВДУ***

У тей работи ше анализує уплїв Леса Мартовича на литературну творчосц, т. є. на прозу Михайла Ковача. Мартович на Ковача найбаржей уплївовал зоз жажду за правду хтора стаємна прикмета шицких селянох, главних подобох у приповедкох и єдного и другого писателя, з тим же при Мартовичови тота прикмета колективизована, та селяне активни члени дружтва хтори ше боря за своєю права, а при Ковачови тота жажда ише вше лєм на индивидуалним уровню. Зоз жажди за правду виходзи и опозиция газда/селян, дзе селян вше роботни, вредни и чесни. Тиж так, ту и уплїв мотива нещешлївого малженства, одпор гу шицкому цо нове и непознате, як и опис швета хтори вимера.

Ключни слова: Лес Мартович, Михайло Ковач, правда, газда, селяне.

На литературну творчосц Михайла Ковача значно уплївовали класики українскей литератури. Ковач читал діла велїх авторох, гоч не вше бул теорийно свидоми о литературних конвенцийох творох хтори пречитал. Гуторел же найволел читац тих авторох хторих могол розумиц и почувствовац, и тих хтори му були блїзки по животним и литературним искусстве. Вон предлужує традицию українских писательох, але є не писатель епигон, бо шицко цо превжал од других писательох присподобел так же би го Руснаци на долней жеми могли розумиц. То значи же мотиви и теми хтори обрабял у своїх ділох, а на хтори уплївовали други писателе, прилагодзел гу животному искусству своїм сонародніком на тих просторох, т. є. у нешкайшей Войводини и Горватскей. Лес Мартович єден з українских писательох хтори

* ana.rimar@yahoo.com

** Робота настала у рамикох републичного наукового проєкту *Дискурси меншинских языкох, литературах и культурах у юговосточней и стредней Европи (178017)*, хтори финансиує Министерство просвити, науки и технологийного розвою Републики Сербии.

*** Тота робота часц мастер работи хтора одбранена 2015. року, а, як окремна публикация под назву "Уплїв українских писательох на Михайла Ковача" обявена 2016. року.

уплівовали на літературну творчість Михайла Ковача. Його вплив на Ковачову прозу ще аналізує праву у тей роботі.

О впливах українських письменників на літературну творчість Михайла Ковача, писав Юліян Тамаш у своїй книжці *Євангелиста Михайло Ковач*. У тей книжці у основних рисах представлені той вплив і того сам хасновала як напрямки за дальше вигледоване і аналізоване. Понеже у спомнутей книжці дати і виривки з ділох українських письменників хтори впливовали на Михайла Ковача, та, межи иншим, і Леса Мартовича, то ми тиж була основа у вибераню творох чий сам вплив аналізувала.

Понеже Ковач найволел читаць діла авторох хторих могол розумиць, і хтори му були блізки по животним і літературним искустве, а і сам бул человек з народу, праве простор валала і селянска душа гевто цо повязує Леса Мартовича і Михайла Ковача. Тих двох письменників повязую селянсь, їх живот і почежкосци з хторима ще стретаю у каждодньовим живоце. Селян і у Мартовичових, як і у Ковачових ділох, гевтот хтори найвецей роби, а найчежше жис, а з його роботи жию гевти на власци. Селянсь найчастейше главни подобі у приповедкох обидвох письменників, і вони часто веря до празновирия, народних легендох, часто ще одупераю шицкому цо нове, та і животу на варошу і школованим людзом, але, без огляду на неукосць, селянсь найчеснейша душа і у українських валалох, т. є. у Мартовичових приповедкох, як і селянсь у Ковачових приповедкох.

Олекса Семенович Мартович припада групи заходноукраїнських письменників і дружтвених роботників цо ще зазберовали коло Івана Франка, були його школяре, єднотумники і борци за исти ідеї. До української літератури вошел як талантовани гуморист і сатиричар.

Мартович ще народзел 12. фебруара 1871. року у валалє Торговица Пильна, у нешкайшей Івано-Франковской обласци у Україні. Народзени є у селянській фамелії. Од оца нашлідзел чесносць, щиросць, роботносць і чувство дружтвеної обовязки у охрани інтересох валалської худоби.

Як школяр Коломийської гимназії (1882-1890), Мартович постава єден з руководителів стаянного кружка, котри організовали демократично розположени гимназиялци. Прето бул, ведно зоз Стефаником, виключени зоз Коломийської гимназії. Потим обидвоме преходза до Дрогобицької гимназії. Там ще особне упознаваю зоз Франком под чийм впливом рошнє їх інтерес справ социялистичней літератури. Ище як школяр гимназії Мартович почина писаць сатирични писні, а потим приповедки.

По законченю Дрогобицкей гимназиї (1892) вон ше уписує на правни факултет Чернівецького университета. Студії ше му одцагую пре чежку хороту, материялни почежкосци и дружтвени обовязки, а закончує их у Львовє 1909. року. Диплomu дохтора права здобува 1914. року.

Понеже достал место адвокатского приправніка у Городку, Лес Мартович бранї интереси валалскей худоби и як правник, и як дружтвени работник, и як писатель.

Року 1900. виходзи зоз друку перша збирка його приповедкох под назву *Аналфабета*. У ней писатель малює живот неспросвищеного галицкого валала. 1903. року Мартович видава другу збирку приповедкох *Лукави Панько*. За тоту збирку характеристична сатира на парламентарни виберанки и буржуазну демократию у котрей еднакosc и шлебода були лем на паперу. Но, писатель ше не затримує лем на одкриваню експлоататорского ушореня; вон источасно и предруцує селяном пре їх рабску покорносц, заостатосц, неспособносц похопиц же народ „кед сам себе правду не вибори, вше будзе кривдзени”. Тоти идеї виповедзени у збирки *Стрибожи дарунок и други приповедки* котра видана у Львовє 1905. року (РамачЧакан, 1973: 201).

Цензура потим забранює даєдни Мартовичово приповедки и то причина пре хтору еден час не писал, а аж 1910. року предлужує свою творчосц. Мартович ше 1911. року чежко похорел, а умар 11. януара 1916. року.

Як жридо Мартовичових ділох хасновала сом кніжку *Стрибожи дарунок* (Лес Мартович, *Стрибогов поклон*). У ней позберани дзешец Мартовичово приповедки, а зоз українского на сербски язык их преложел Андрия Лаврек. Тоти приповедки социални. Мартович на сатирични способ приказує дружтво и дружтвени обставини концом 19. и на самим початку 20. вика. Представени чежки и трагични живот селяна, вязаносц за жем и место народзєня, селяново нерозуменє, а дараз аж и мержня гу варошу и школованю. Окремну увагу Мартович пошвецел дружтвено-державному ушореню дзе єст лем два класи: селяне и газдове, односно гевти на власци. Вони медзи собу супротставени, представляю два крайносци. Селяне чесни, вредни, работни. Вельо робя, але не за себе, але за газдох/власц, та су прето таки худобни же лєдво маю з чого прежиц. Газдове и тоти цо на власци не чесни, експлоатую селянох, богати су, а не трапя ше у живоце. Богатство не здобули зоз чесну роботу, але дзекуюци роботи селянох. Селяне свидоми свойого трагичного положєня и порихтани су бориц ше против такого ушорєня, против принципох по хторих функционую виберанки, бориц ше

процив власци. Знаю же кед би обични человек з народу бул на власци, же би робел за народ, а не за власни интереси и циљі. Дараз и посилаю свойого человека же би бул заступник народа на виберанкох. У спомнудей кнїжки приповедкох ест приповедки хтори указую до хторей мири трагични живот селянох, як и гевти у хторих ше приказуе сцени у судах и виберанки. У нїх точно представене дружтвене положене селяна. Праве на основи тих приповедкох мож поцагнуц паралелу медзи Мартовичом и Ковачом. Мартович сатиричар, а сатиричар и Ковач кед бешедуе о людзох на власци и нечесних газдох. Кед бешедуе о селянох, як кед би их сановал. Селяне у його приповедкох, як и у Мартовичових, у чежким положеню, але за нїх таке положене аксиом – цошка цо ше подрозумюе и не мож го пременїц. Вони не сцигли по тоту свидомоц же би ше ведно могли вибориц за иншаки живот. Мартовичово селяне пре неправду виходза на суд, боря ше, вибераю спомедзи себе гевтого хтори их ма заступац на виберанкох. Селяне у Ковачових приповедкох ше тиж боря за правду и то гевто цо их повязуе: жажда за правду. Розлика медзи нїма того же у Мартовичових приповедкох селяне активни борци, а у Ковачових пасивни, послушни жителе. Перши ше за правду боря пред судом, а други у своїх думкох, у своих обисцох. Ковачово селяне з бригу не вишли пред явносц, але ше ище вше сами зоз ню трапя. Мартович своих селянох положел до улоги активних членох дружтва хтори ше сцу вибориц за свойо права. И едни и други вредни и, насампредз, чесни. З тоту чесноту вони у ділох обидвох писательохлах представляю приклад морального справованя, а газдове и людзе на власци – приклад неморального справованя.

У Мартовичовой приповедки *Селянска шмерц* облапени, так повесц, шицки проблеми и почежкосци, т. е. аспекти чежкого селянского живота. Праве прето е значна за тоту роботу, бо у других приповедкох Мартович не розрабял шицки, але лем даедни з тих аспектох.

Главна подоба у приповедки *Селянска шмерц* Гриц Банат. Гриц худобни селян, други раз оженети и не може прежалїц шмерц своей першей супруги. Сце виратовац газдовство од препаданя, та жича пенсжи од банки, а понеже их не може врациц, задлужуе ше и на другим месце, при Еврейови Борухови. Тото длуство рошне, вон го не може врациц и Борух случай приявуе суду и вимага же би ше му место пенсжу доделело Грицову жем. Гриц одходзи на суд, гледа правду за селяна, але правда у суду вше на боку богатих. То розеда Грица и його супругу, бо з тей жеми жию. Гриц почина и пиц, а пошвидко ше похорел и легнул до посцелї. Шицки видза же ше живот

у нїм гаши, а вон ше наздава же ише будзе жиц и орац жем. Трагична худоба приказана и зоз трапеньом Грицовой жени же як го годна поховац кед умре, як и дзе найдзе пенежи за ховане. Свидома же су у длуствох, трапи ше, не зна яки их живот чека после Грицовой шмерци, але шицко випатра так як кед би после його шмерци мали буц дачийо слугове або жобраци. Грица нащивую приятеле и сушеди и вони ту у функції коментаторох правдивого стану селяна у хороти. Гуторя же газдове можу хоровац и дзешец роки, а селяне не можу анї кус, бо то вимага вельо пенежи. У хороти ше селяном дава лем два можливосци: або цо скорей умрец, або робиц. Вони анї не сигурни же би после шмерци могли пойсц до раю. Видзи ше им же и Бог иншак патри на нїх, а иншак на панох, бо панове даваю за церкву, помагаю худобним, а селяне не маю анї за себе. Газдох и панох ховаю и дзешецме паноцове. Селяне дакус з подшмихом за себе гваря же су за дно пекла, источашне су свидоми же нікому ніяке зло не зробели, та же не маю прецо пойсц до пекла. У тим подшмиху велька правда. Тот шмих селянох части у Мартовичових приповедкох, а вше ше одноши на свидомосц селянох о своїм чежким положеню. То не прави шмих, але шмих хтори гутори же иншак за тераз не може буц. Вони далей гуторя же християн народзени же би жил у биди, а надїя го отримуе у живоце. И на тим месце вибиваю покус еретични питаня, бо селяне гваря же гоч бог милосердни, им вше горше. То питане хторе людзе вше поставяю: „Кед Бог любов, чом ест тельо неправди и зла на швецце?“ Селяне и попри таких думкох ходза до церкви, бо шицки ходза до церкви. Обичайна вира присутна и у Ковачових ділох. Його подоби часто ходза до церкви, бо ходзели и їх родичи и прето же так треба.

Но, гоч селяне так бидно жию, вони представляю приклад морального и праведного живота. Так при Мартовичови, так и при Ковачови. З того виходзи и єдно з Ковачових похопеньох швета: краса ше обявюе у чистоти худобства.

Трагичне и Грицово зочоване зоз шмерцу, сце умрец як человек, а не покрадзме, у ганьби. Ганьби ше же умера у длустве и же тото длуство превежню його дзеци. Гриц умера поцихи, початком ешенї, а поцихи є и поховани. На хованю були лем члени його фамелиї, а зисцело ше гевто цо нагадовали його приятеле, не бул го ховац паноцец, але лем дзяк. З тим указани абсурдни порядок у дружтве. Панове, хтори жию з роботи селянох, умераю достоїнственше од нїх. На Грицовим хованю тот контраст медзи панами и селянами представени у сцени кед ше на хованю зявел найбогатши человек у валале и курел на пипку, цо указуе же вон ма часу за уживане.

Абсурд и тото же вон гутори селяном же му препаднул нешкайши работни дзень.

Гриц умера вешенї, а и у Ковачових приповедкох у хторей главни подоби умераю на концу, тиж ешень. То и символичне, понеже ешень часц рока кед природа умера, а Мартовичово и Ковачово селяне вязани за жем и природу од хторей завиши їх живот.

Тих двох писательох повязуе и простор валала и живот сеялных хтори у центру уваги у їх приповедкох. Далей то и стариком важни швет хтори вимера и ненависц гу тому цо за нїх нове – варош и школовани млади людзе хтори иншак роздумую и иншак патра на швет од нїх. Пре тото нерозумене настава зражене медзи родичами и дзецми.

Наймоцнейши Мартовичов уплїв на Ковача: чеснота селяна и їх жажда за правду, цо повязане з представяньом газдох и панох з одного и параста, т. е. селянох з другого боку. Селяне у Мартовичових приповедкох свидомши неправди и свойого чежкого положеня пре ню. Тота свидомосц така моцна же вони виходза на суд, пробую на виберанкох не гласац так як би власц сцела, та вибераю своїх заступнїкох, людзох з народу, на виберанкох. У Ковачових приповедкох найчастейше главни подоби людзе з валалу, Руснаци, а гоч вони то не любя чуц, Ковач през свойо приповедки прецаговал правду о тим як вони патра на власц. Руснаци вше почитовали каждую власц, а понеже жили у цудзей держави, нїгда ше анї не шмели бориц против ней. Їх борба лем нукашня. То ище вше не права борба, вона ище вше лем на уровню свидомосци о неправди, не вишла до явности. Свидомосц о неправди твори опозицию селянїгазда, дзе селяне гевти хтори чесно робя, жию зоз своей роботи, а газдове, валалски богаче и гевти хтори на власци, нечесни и жию з роботи парастох.

На опозициї селянїгазда засновани Ковачово приповедки *Слугове* и *Янош*. У приповедки *Слугове* на одним боку слуга, осемнацрочни Пера, а на другим боку Васа, син газди у хторого Пера слуга. Зражене медзи нїма ше случуе пре розличне одношене и чувство гу праведности и чесноти. Приповедка почина з описом природи у ешеньской ноци у хторей ужива млади слуга хтори задовольни з тим цо ма и види ше му же у його живоце шицко на своїм месце. З тим писатель шцел указац же ше красота обявюе у чистоти художства. Пера свидоми свойого положеня, не зна хтора би го сцела за мужа кед є слуга, жие у винїцох. Гоч є не шлебодни человек и жие художно, вон щешлїви. Таки його роздумованя претаргуе вистка же Васа, газдов син, з пайташом паратуе з одну дзивку. Пера такой пошол ратовац дзивку, та аж и

штрелел, бо го тоти двома не похопиловао озбиљно. Штрелел, гоч знао же ше прето зражи з газдовим сином, але жажа за правду у теј хвиљки була моцнејша од бриги за својо положене.

До приповедки уручени здогадована на подіи хтори Руснацох, слугох, представяю як чесних и добрих работникох, а газдових сином як збитливиох. Газда Петкович, Серб, представени як чесни и праведни, а бере Руснацох за слугох же би ше його синове од них учили. Пера Васу тримал за путого, збитливого и за такога хтори вше сце другим заповедац. Пре таку його нором, страдал му старши брат у битки до хторей бул умишани вон, Васа. Же слуга бул свидоми же є чесни и же добре зробел кед виратовал дзивку од бетярох, гутори и тото же бул змирени кед ишол гу газдови, на його поволанку, потолковац му цо ше случело кед штрелел. Там були и двома бетяре, пробовали ше вигваряц и цагац правду на свой бок, а правду ше доказало и газда потримал својого слугу, та го после теј подіи ище баржей почитовал. Подія у хторей Васа подклада пенез од украднутих и предатих овцох його оца слугови тиж указує же газдов син нечесни. Пера надмудрел Васу, та однесол газдови пенез и заш ше указало же селян чесни.

Приповедка *Янош* тиж заснована на одношеню межи газдом и слугом. Петро худобни параст, оец дзешецерим дзecom. Задовольни є же голем маю цо есц и не застарани є за неизвесну будучносц хтора чека його дзеци. Зна же даедно будзе служница, даедно кондаш, або слуга. Зна же хлеб зоз жеми можу достац лем руки хтори ей даваю и хтори меркую на ню. Прето Петро гвари: „*Але и руки раз поведза жеми: ти давай тим цо це обрабяю, а не гевтим цо це купую и як тал нашлїдзую. И так, збури ше жем, збури ше руки и надвлада гевтот бок дзе будзе вецей руки.*” Руки ту представяю парастох, а гевти цо жем купую и як тал нашлїдзую – газдове односно гевти на власци. То зародок побуни селянох дзе видно же би правда требала буц на їх боку, бо и природа на їх боку.

Петро умар, а синови Яношови як тал охабел лем совет: „*Сину, будз вредни и чесни. Чесни и вредни, та будзеш дуго на тим швецце жиц.*” Янош бул слуга у Есея, сина валалского богача/газди. Есей бул пробовац найсц шесце у Америки, та ше там научел дакус з месарского ремесла. Научел и поспреведац людзох з месом и на тим заробиц, бо не любел робиц. Бул ленїви. Його слуга Янош то знао, а знао и же вон сам роби помали, але роби чесно, та го прето газда и трима. Есей любел ходзиц до карчми и там трошиц пенез на алкоголь и музику. Вше до карчми ходзел з полним бутеларом, та у таких ситуацијох Янош ходзел по ньго и водзел го дому. То и нагода же би

ше указало и доказало же слуга чесни. У едней з таких ситуацийох пошол Янош по ньго, нацаговал ше з Єсейом, вжал од нього бутелар, бо видзел же би го у процивним окрадли и одведол Єсея дому, а бутелар дал його жени. Яношова розгварка зоз свою жену у функції потвердзованя його чесноти. Вона ше з нїм вадзела же не вжал ані кус з бутелара, а вон аж зачудовани же ей таке пришло на розум, та гвари: „*Цудзе вжац? Буц наусце тот цо ми газда гварел – крадош?*”

Жена му на на тото гвари: „*Ані газда ані газдиня не буду вериц же на швецє єст таки глупи человек цо ма нагоду вжац отамаль одкадз шицки беру, а вон не вежне ніч.*” Вон заш лем остава чесни. Свидоми же його газда пенєж заробел зоз спреводзками и нечесну тарговину, вон не сце буц таки. На концу праведносц и чеснота заш победзели. Єсей препаднал, не бул вецей газда, препадно му газдовство. Янош потим прешол робиц до задруги, чувац дружтвени масток. Закончел як роботнік хтори добре и чесно роби на хасен дружтва. З тим указане же нечесне справованє кеди-теди препадне, а чесне вше обстане.

Селяне у Мартовичових приповедкох свидоми же робя на хасен дружтва, а же би були ище баржей на хасен кед би дахто з нїх бул на власци. Вони ше, як уж спомнуге, пробую вибориц процив власци. У Ковачових приповедкох селяне ше ище вше процив експлуататорох боря лем зоз чесноту. Їх борба нукашня, а случаї индивидуални, док при Мартовичови тота борба посцигла висши уровень, колективизована є.

З опозиції селян/газда вироста и непреривна жажда селяна за правду. Жажда за правду и праведносц медзи людзми присутна и у Ковачовой приповедки *Маково заренка*. Микола Колода, главна подоба, роздумує о живоце, о тим кельо ище будзе жиц и цо будзе потим, роздумує о людзох, власци, любви родичох гу дзецом, почитованю традиції, жажди за правду, пребачованю. Кед би не було главней подоби, тота приповедка би могла буц свойофайтови Ковачов есей, аж и файта манифеста його ділох. До теї приповедки Ковач уткал велї свойо начала и похопеня живота на хтори будовал свою поетику и діла.

Микола Колода обични человек з народу, бул просвитни роботнік цали живот. Под старосц тре мак и припатра ше през облак на теметов. Роздумує о тим цо будзе док умре, чи будзе дахто хто за ньго подзвигне памятник. Зводзене швета на теметов присутне и у Мартовичовой приповедки *Селянска шмерц*, бо селян, Гриц, свой живот там закончує. Микола ше ище у младосци пошол школовац до варошу. Прето го велї з валалу починаю ненавидзиц и

прето му приход до валалу вещей не приемни. Валалчане у Ковачових приповедкох часто не похопною тих цо ше пошли школовац и не почитую их. Колода того и почувствовал, бо видзел же го його народ одруцел. *„Микола тераз, так повесц на концу своей животней драги не може сам себе розтолковац прецо вон праве у тим своїм народзе бул баржей одруцовани и призабути кед вон любел праве тот свой народ, тоту старину хтора и тому народу и йому була цошка вельке и красне.“*

У *Селянской имерци* ненависц гу школованим младим людзом мож препознац у Грицовим диялогу з легињом хтори роби у читальні. Гриц у диялогу указуе не лем ненависц гу школованим, але и якешик нецерпене младих людзох, бо ше му видзи же шицко дараз було лепше як тераз. Праве на тим месце ше и указуе вяза селяна за швет яки дараз бул и чежке прилапйоване нового.

Колода не указуе свою ненависц гу младим, але мож заключиц же видзи же млади дараз баржей ценели традицию и любели тото цо їх родичи любели. Здогадуе ше же як дзеци тарли мак з мацеру, та мац гварела шестри: *„Так ме моя мац научела, так я вас учим...“* З того видно яки родичи були вязани за традицию хтора ше преношела з генерациі на генерацию и верели же лем таки способ живота исправни. Уж їх дзеци тото иншак доживую. Микола отримал традицию, а шестра ше одала до цудзини и ніхто у ей новей фамелиі не почитовал ей язик, виру и обичаї, а ані вона сама, кед допушчала же би ше на тото цо було ей, забуло. У здогадованю на дзединство Микола препознава лем гевто цо було добре, на дзединство патри идилично, гоч жили у худобстве. О тих часох тераз дума так: *„За живот вещей од хлеба, вещей од красних шматох и полних обисцох важнейша – любов.“* На тим месце ше тиж указуе красота у чистоти худобства, як и любов, заповид по хторей жию християне. Окрем любви хтору му родичи даваю, родичи му гуторели же треба почитовац и любиц шицко гевто цо и вони любели. Колода од родичох нашлїдзел и любов гу правди и праведносци. Оец го так поучовал: *„Гутор вше правду, роб вше по правдзе, та ше не бой.“* Микола бул чесни человек та прето вельо раз робел у местох без условийох за нормалну роботу. Гоч најчастейше не наиходзел на розумене при других, заш лем зоз своїм справованьом, праведносцу, борбу против зла, остал вирни своїм принципом. Приятельови хтори го зрадзел и пре хторого могол страиц живот, пребачел. То тиж едно з християнских законох: пребачиц другому.

„Вон мал представу яка би мушела буц власц хтору би почитовал и ценел. Вона би мушела буц основана на фундаментах на хторих поставена и

християнска вира”. Основни заповиди християнскей вири то любов и мир. Мир зоз самим собу и мир зоз шветом. То едно з основних началох и поукох хтори Ковач прецаговал през свойо діла. Кед би тот заповид зажила на швецце, нікому би не було чежко жиц, а так народ тот хтори вше церпи, але жажда за власцу моцнейша од жажди за правду, цо видно у спомнутей приповедки:

„Народ зна цо правда, цо право, але тот народни глад и жажду за правду, за право, єдинки знали хасновац дотля док би себе власц не обезпечели з помоцу того народу хторому вец за карк шедли, зубадла до устох положели и деплови зоз зубадлами повязали, та спред народу и зоз силу народу свойо себични интереси бранєли, свойо страсци и жаданя спольовали.” На основи того видно барз моцни уплїв Мартовича, з тим же при ньому селяне о тим явно бешедуя, а при Ковачови то ище вше на уровню индивидуох. Колода тиж гвари же кед власни цель не ускладзени з целью дружтва, то паразитски цель. То тиж уплїв Мартовича, бо и селяне у його приповедкох сцу же би дахто з нїх бул на власци, бо лем обични человек з народа може знац яки наисце його потреби, бориц ше за нїх и буц на хасен цалому дружтву.

Тиж так, едно з вичних питаньох хторе поставя, а поставял го и Мартович, то : *Чи синове виновати за грихи оцох?*

У приповедки *Маково заренка* тото питанє поставя у здогадованю на подїю у хторей судзели сина человека хтори бешедовал процив власци, а син до того не бул умишани, а заш лем „одплацовал” оцово справованє. Грицово дзеци тиж буду церпиц пре оцово длуства.

У *Селянскей шмерци* присутни и мотив нещєшлївого малженства. Грицови жена умарла, та ше оженєл други раз. Нїяк не могол прежалїц першу жену, а з другу вше бул незадовольни, часто ше вадзели, окреме прето же Гриц любєл попиц. Вше ше вадзели и доганяли едно другому.

Єст вельо Ковачово приповедки на тоту тему, а мож повєсц же шицки приповедки з кругу приповедкох о ускраченєй любови значни за поцагованє тей паралєли.

На основи зражєньох у одношеньох медзи супругу и супругом, мож поровнац Мартовичову *Селянску шмерц* и Ковачову *Дїдову шмерц*. Янко Шути главна подоба у тей Ковачовєй приповедки, и тиж є, як и Гриц, оженєти по други раз и незадовольни з другу жену. Вше ше вадза и гуторя себе упрекєсц, а окреме кед Янко попиє, цо исти случай як и зоз Грицом. Обидвомє жалую за першу жену, а обидвомє ше похорєли и легли до посцєлї.

Ані Грициха, ані Ирина, Янкова супруга, не задовольна з таким станом свого супруга, а обидвومه хоротніки за себе гваря же муша або умрец, або такой виздравиц и робиц.

Мартович сатиричар, та на сатирични способ и представял дружтво у своїх приповедкох, як и одношене селянох гу людзом на власци, їх страх од ніх и хвильки у хторих сцу указац почитоване тим цо на власци, а понеже су неуки и не знаю як би то требало випатрац, на концу ше лем ганьбя за свойо справоване. Так у приповедки *Вечар одпитованя (Прощальний вечір)*, а на таки способ и Ковач у своєї приповедки *Биров* вишмеял понізне и барз послушне справоване селянох гу людзом на власци. У приповедки *Вечар одпитованя* представене пририхтоване за одпитоване од директора школи хтора одходзи робиц до другого места. Млади учитель Мицко прилапел на себе обовязку же здума и отрима бешеду на святочним одпитованю. Писатель вишмеял и справоване учителя, хтори не лем же ледво здумал бешеду, але и кед ю здумал, видекламовал ю людзом у валале, а тиж так, обявел и деталі одпитованя. На одпитованю ше позберал народ, хор ше порихтал же будзе шпивац „многая літа”. Директор представени як чесни и ганбліві чловек хтори не любі кед го други хваля, на одпитованю му було неприємно и не знал ше як справовац. Нараз ше зявел староста валала, односно биров и тоту хвильку писатель тиж вихасновал же би указал як ше народ одноши гу людзом на власци, але и способ на хтори то указане превозиходзи звичайне почитоване власци. *„Пан директор замовк і зблід, а всі так налякалися, як би поміж ними не староста, але сам чорт із некла з'явився. Бо коли би староста з'явився між учителями й урядниками з києм в руках і коли би одного вдарив по голові, другого потяг через плечі, третього позауш тощо, так усі крикнули би, збилися б укупку, і страх перейшов би. А то біда, що староста не б'є; лиш дивиться й видить, слухає й чує, говорить і розуміє.”* Ту представени и абсурд, бо настало зло же их биров не биє, лем патри на ніх. Вишмеяне и справоване народа хтори нараз прилагодзел цалу святочносц бировови, а не директорови, та так и учитель Мицко свою бешеду присподобел бировови. *„Як вислухав пан староста цю пошану та що він потім говорив до тих, що відспівали йому «многая літа» на нову мелодію, то про це годі дізнатися, бо який Мицько на язык, а отже й він мовчав, як гріб, і не сказав про це нікому ані словечка.”*

З тим указане едно страхопчитоване гу бировови, але и намагане освидомиц народ же би ше не поніжовал так кед медзи німа дахто хто на власци. Тиж так, указане и вишмеяне бировово справоване хтори подроумює же би го

народ требал преїг мери почитовац и пририхтовац му окремени бешеди и святочности. З того виходзи и неєднаке положене селянох и людзох на власци у дружтве, а таки порядок у дружтве хтори не праведни гу шицким гражданом, вишмеяни.

Ковач у приповедки *Биров* сатиричар и то цошка цо го одредзело як приповедача, а на тото уплївовал праве Мартович. Мартовичов уплїв видно уж такой на початку приповедки: „*То бог такой на початку одредзи, ище кед ма створиц човека, же хто цо будзе. Пове: ти будзеш кондаш, ти будзеш доктор, а ти, поведзме, биров. Так то, панє мой, и лєм так.*” У *Селянскей шмерци* тиж присутне думанє же бог додзелює улоги за цали живот, але то покус и вишмеяне дружтво у хторим положене хторе дахто достане, не може премеїц по конец живота. Так и бачи Митро, биров, прешвечени же народ добре вибрал, бо вибрал праве його и же би нїхто други не знал окончовац його роботу. Вон прешвечени и же людзе треба же би му ше кланяли и бешедовали з нїм иншак як медзи собу. Кед го народ виберал, биров обецал же им будзе робиц на хасен, а тераз кед є на тей функції, роби иншак и гвари: „*Шицко можем лєм не сцєм!*” З тим указане же тот хто на власци найчастейше не роби за народ, але за себе. Ковачова сатиричност приходзи до вираженя на даскелїх местох у тей приповедки, а єдно з нїх то хвилька у хторей учитель од бирова гледа помоц же би ше опрavelо школу, бо закрице премака. Тота бешеда чече так:

„— ... *Репарирац тераз не мож, бо драге.*

— *А не мож то вец ище туньше?*

— *Як туньше?!*

— *А так, поведзме, наказовац з єдним писмом, хторе би ви, пан биров, подписали нашому дзвонарови.*

— *А як дзвонарови?*

— *А так, модлїм вас, най дзвонї на хмари! Придзе, поведзме зоз бабиного кута хмара, а дзвонар задзвонї, хмари ше розиду... Знаце, вец анї кантички не нужно.*

— *Ви франтусце, учитель.*

— *Не, модлїм вас крашнє! Але ви власц, та реку, кед вас ми ценїме, та думам же и свети Илия будзе, знаце, пре трошок...”*

Ту указана учительова мудросц з хтору надмудрел бирова и вишмеял його вигваряня на пристойни способ. Їх бешеду прервала вистка же им придзе инспекция, та ше треба порихтац за таких важних госцох, порихтац вечеру, привитну бешеду и зволац народ. На тим месце до бешеди уручени

новтарушов коментар „Ми, знаце, од народа жиєме” дзе лем ище раз доказана правда о тим же народ роби за панох. Порадзене же новтаруш напише бешеду хтору биров пред госцами видекламує. То тиж место на хторим Ковач сатиричар, бо указує же биров, гоч є на таким положеню, не бешеднік. Народ ше позберал же дочека важного госца, а биров не знал ані кеди мал почац бешедовац. *„Требали му такой повесц, та би ше не мушел ганьбиц тельо пред людзми кед тельо раз у валалскей хижи виберал цидулку на хторей була списана бешеда. Трєбало голєм раз пречитац цидулку...”* З тим указане же биров не достойни тей роботи и позиції, бо ані не ма достаточне знанє. Кед мал почац з бешеду, з кишенки вицагнул погришни бок, та почал читац виглашку. Понеже не видзел добре цо пише, обрацел госцови хрибет, та так предлужел читац. Новтаруш го прервал и докончел сам бешеду. Биров остал нагнївани, та себе так думал: *„Народ глупи, учителе ніч не знаю лєм черепи куповац, баба прєклята, алє пан новтаруш – вон справди вельки статок...”* Ковач вишмеял не лєм справованє тих хтори на власци у валале, алє и людску норов односно гевтих людзох хтори за себе тримаю же су барз значни, а не видза свойо гришки. И у тей приповедки Ковач поучує народ.

Мартовича и Ковача вяже и шмих хтори присутни и у чежких животних ситуаційох. Подшмихуюци ше шицкому негативному у живоце охудобнєних селянох, писатель одкрива характер праве селянского шмиху, чежкого, невеселого, котри ше состої у тим же ше лєм глас нїби шмеє и гамби розцагую на шмих, алє по твари цалком не мож познац же то шмих”; то бул шмих през слизи (РамачЧакан, 1973: 209). Тот шмих ше одноши на шмих у Мартовичових ділох. Ковач мал смисла патриц на живот и швет зоз гумористичного становиска, аж и теди кед слово о трагичних ситуаційох (Тамаш, 1997: 117). З таким становиском гу животу и у ділох, вон тоти ситуації превозиходзи.

Мартович на Ковача найбаржей уплївовал зоз жажду за правду хтора стаєсна прикмета шицких селянох, з тим же при ньому тота прикмета колективизована, та селянє у його приповедкох активни члени дружтва хтори ше боря за свойо права, а при Ковачови тота жажда ище вше на индивидуалним уровню. Зоз жажди за правду виходзи и опозиция газда/селян дзе селян вше роботни, вредни и чесни. Тиж так, ту и уплїв мотива нещєшлївого малженства, одпор гу шицкому цо нове и непознате и опис швета хтори вимера.

Ana Rimar Simunovic

LES MARTOVIC, MIHAJLO KOVAC AND THEIR CRAVING FOR JUSTICE

Summary

The literary work of Mihajlo Kovac was significantly influenced by the classics of the Ukrainian literature, one of them being Les Martovic. Kovac used to say that he most liked to read the work of the authors whom he could understand and feel. He continues the tradition of the Ukrainian writers, as well as the tradition of Les Martovic, but he is not an epigone writer, because the motives and themes he dealt with in his work, which had been influenced by other writers, were adapted to the life experience of his compatriots in Vojvodina. As a source of Martovic's work I used the book *Stribogov poklon*, in which were collected his social, satirical stories. Martovic was primarily interested in social and state organization where he noticed only two classes. On one hand, there were peasants, and on the other landlords, or those who were in power. The peasants in his stories are conscious of their difficult situation and fight against it. Kovac's peasants are also conscious of their difficult situation, but they, as Ruthenians, had always respected their authorities and since they did not live in their own country, it was impossible for them to struggle against them. Martovic and Kovac's peasants have one thing in common – the craving for justice. However, in Kovac this is an inner struggle, restricted to the consciousness of an individual, it has not become public.

Keywords: Les Martovic, Mihajlo Kovac, justice, landlords, peasants.

ЛИТЕРАТУРА

Kovač, M. (1983). *Na okrajisku*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

Kovač, M. (1970). *Cichi vodi*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

Martović, L. (2006). *Stribogov poklon*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.

Ramač, JU., Čakan, M., Čakan, E. (1973). *Čitanka za III klasu gimnaziji*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoch. (Cyrillic)

Tamaš, JU. (1997). *Istorija ruske literature*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)

Tamaš, JU. (2009). *JEvanhelista Michajlo Kovač: studija*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

[http://www.ukrcenter.com/Литература/\(10. avg. 2015\)](http://www.ukrcenter.com/Литература/(10. avg. 2015))

THE SITUATION OF THE UKRAINIAN MINORITY IN POLAND IN THE YEARS 1945-1946 IN THE LIGHT OF CZECHOSLOVACK MILITARY SOURCES

In result of the shift of borders, which took place after World War II, the Republic of Poland lost south-eastern provinces to the benefit of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (UkSSR). Nevertheless, a significant Ukrainian minority, estimated between 500 and 700 thousand, remained within the borders of Poland. A significant number of Poles remained on the Soviet side. On September 9th, 1944, Polish communist government and the government of the Ukrainian Soviet Socialist Republic concluded an agreement on the relocation of people. Officially the relocation was supposed to be voluntary. In September 1945 the Polish army, against the provisions of the agreement of September 9th, 1944, started forced displacement of the Ukrainian population to UkSSR. The dislocation of the Ukrainian population to the USSR lasted until the end of 1946. In the years 1944-1946, 488,057 people were dislocated from Poland to Ukraine. At the same time 787 674 persons came from Ukraine to Poland. In order to avoid dislocation to the Soviet Ukraine, some Ukrainians moved to the Carpathian Mountains, and sought refuge in Czechoslovakia. Czechoslovak army and security services caught refugees and deported them back to Poland.

Keywords: Poland, Ukrainian Soviet Socialist Republic, the relocation of people, Czechoslovakia.

In result of the shift of borders, which took place after World War II, the Republic of Poland lost south-eastern provinces to the benefit of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (UkSSR). Nevertheless, a significant Ukrainian minority, estimated between 500 and 700 thousand, remained within the borders of Poland. They lived in a narrow strip along the borders with Ukraine and Czechoslovakia. A significant number of Poles remained on the Soviet side.

On September 9th, 1944, Polish communist government (Polish Committee of National Liberation) and the government of the Ukrainian Soviet Socialist Republic concluded an agreement on the relocation of people. The aim was to enable Poles living in the Soviet Ukraine to move to Poland, and Ukrainians living

* b.halczak@wpa.uz.zgora.pl

in Poland to move to Ukraine. Officially the relocation was supposed to be voluntary. However it soon occurred that Poles were generally willing to leave UkSSR with no resistance, yet the Ukrainian minority in Poland refused to move to Soviet Ukraine. It resulted from attachment to patrimony and the awareness that Ukraine, impoverished by war and wasteful Soviet economy, suffered from famine. Although Polish authorities exerted various forms of pressure on the Ukrainian population, most Ukrainian families stubbornly refused to leave Poland.

In September 1945 the Polish army, against the provisions of the agreement of September 9th, 1944, started forced displacement of the Ukrainian population to UkSSR. According to Zdzisław Konieczny: “Particular villages were surrounded and the inhabitants were instructed to leave at the time specified by commanders. Considering all hallmarks of compulsion, the displacement of Ukrainian inhabitants of particular villages was received with hostility and led to minor or major opposition suppressed by force by the army” (Konieczny, 2010: 268).

“During such operations”, according to Grzegorz Motyka, “the army fired guns towards anyone who tried to escape. And almost everybody tried to escape. The soldiers plundered properties, beat the inhabitants, sometimes raped women, put fire to buildings” (Motyka, 1999: 285). Andrzej L. Sowa presents the relocation in a similar way: “During the relocation extremely brutal methods were used, shooting some of the men, burning villages or performing massive executions, which were the revenge for the killing of Polish soldiers by the Ukrainian Insurgent Army (UPA)” (Sowa, 1998: 291). According to Jan Pisuliński: “It has to be stressed, that almost everywhere the army dislocated people in a very brutal way by beating and robbing those who resisted. Polish civilians from neighbouring villages often took part in plundering properties” (Pisuliński, 2009: 538). The dislocation of the Ukrainian population to the USSR lasted until the end of 1946. In the years 1944-1946, 488,057 people were dislocated from Poland to Ukraine. At the same time 787 674 persons came from Ukraine to Poland (Drozd, 2001: 55).

In order to avoid dislocation to the Soviet Ukraine, some Ukrainians moved to the Carpathian Mountains, and sought refuge in Czechoslovakia. In the first years after World War II, the situation in this state was highly specific, compared to other countries of Central Europe. The country avoided serious war damage. Although Czechoslovakia was occupied by the Red Army in 1945, the communist dictatorship was not introduced immediately. President Edvard Beneš returned to Prague from emigration in England and revived the multi-party system.

He appointed a coalition government. Such a situation did not last long. In February 1948, the communists staged a coup and took over entire power and authority. A new constitution, modelled on its Soviet counterpart, was introduced. Yet, as late as in the years 1945-46, to a certain extent to autumn 1947, Czechoslovakia constitutes a specific oasis of (relative) democracy as well as law and order in comparison to other countries of the region, dominated by the USSR.

The refugee movement of the Ukrainian population from Poland to Czechoslovakia started in 1945. Initially particular families escaped abroad. However, in 1946 this movement became massive. Ukrainian villagers sought shelter in Slovakia. Czechoslovak army and security services caught refugees and deported them back to Poland. Those dramatic events are evidenced by documents collected in Slovak and Czech archives.

Czechoslovakia was not a neutral country in respect of the armed conflict in south-eastern Poland. It was in alliance with the USSR and was expected to support communist authorities and with determination supported the forces of the Polish government. Yet the attitude of Czechoslovak state officials towards the Ukrainians was free of fanatic hatred, so frequent in Poland at that time. Czechoslovak officials were not objective; they rather analyzed the events in Poland in a much more calm and balanced way, in comparison to Poles and Ukrainians. The Czechoslovak intelligence service was also interested in the dislocation of the Ukrainian population from Poland.

On October 7, 1945, the officers of the Czechoslovak Fiscal/Customs Guards, protecting the border with Poland, sent an emergency letter from the post in Runin, Slovakia to district authorities. They informed that: "Today, (...) in the morning, 82 Ukrainians at the age above 15 and 67 children below 15 reported at our post. They all come from abroad, from the Wetlina commune, and they crossed the border illegally. They are in possession of 40 cows, 23 calves, 10 horses, 5 foals and 7 sheep".

The local Guards tried to force them back over the border, yet they refused. They were temporarily located in the Runin commune, Snina district. They said that we can shoot them or do with them whatever we wish, but they will not return to Poland. Next they explained the reasons which made them leave their homes in Poland and hide in the forest: "Two weeks ago Polish soldiers came to Wetlina and told us to get ready to move to the USSR since we are Ukrainians. We followed the order and loaded the most necessary things on carts and we were led to Cisna, from where we were expected to be dislocated. There, we were robbed by Poles and told that we could go wherever we wanted. There was a similar situation in other

places. We returned to our home village. Polish soldiers were already there. During our absence they had plundered everything, some houses were burnt, and when they saw us, they fired guns at us with no reason. Many people were injured. We escaped to the mountains, where we were in hiding for two weeks. Due to cold and rainy weather we moved to the territory of Czechoslovakia in order to seek refuge in villages. We requested for the permission to remain in Czechoslovakia until our situation was clarified. We are willing to perform any kind of work.” (ŠAP, f. ONV Snina, šk. 3, č. 538/1945). The officers of the Fiscal Guards from Snina asked district authorities for instructions on what to do with refugees. In turn, the district authorities asked the Office for Internal Affairs in Bratislava for further instructions. They were told to move the refugees by force behind the border barrier. That happened on October 10, 1945.

Documents show that this was not the only incident. Similar events occurred repeatedly on the Polish-Slovak border in autumn 1945. The officers of Czechoslovak police and soldiers protecting the border caught refugees from Poland and immediately sent them back. Soon the refugee movement became massive. In January 1946, the commander of the Czechoslovak army located in north-eastern Slovakia – lieutenant colonel Jan Juraj Stanek alarmed the authorities in Prague: “People, along with their property, escape massively from Poland” (VHA, f. VO-4, šk. 2). He asked for urgent dispatch of reinforcements, and tried to convince that the forces at his disposal are not capable of controlling the situation on the border. In response, additional army units were relocated to north-eastern Slovakia.

The refugees sought shelter from the attacks of robber gangs and units of the Polish army, in Czechoslovakia. According to the Czechoslovak intelligence service (OBZ) bands of robbers were often army units dressed in civilian clothes and equipped with old weapons (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 51, inv. č. 177). The groups were called “penalty purpose units”. The procedure was organized in character. The headquarters of the “penalty purpose units” – according to the Czechoslovak intelligence – were located in the town of Gorlice (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 78, inv. č. 371).

The assaults usually took place at night, but during the day the Ukrainian population could not feel safe either. Quite often army units would surround villages and unlawfully took the property. If the residents resisted in any way, they were beaten (ABS, f. 307-95-22). The soldiers took mainly warm clothes and food, but also anything that had any value (sewing machines or tools). The residents hid their belongings, usually by burying more valuable things. Yet, soldiers knew

about it and tried to force their victims to reveal the location of hiding places by beating them.

According to one of the reports of the Czechoslovak intelligence: "On January 24th, 1946, the unit from Jaśliska marched off to Wisłok. The residents, from fear of the government army, massively ran away to the local forests. The government army opened fire against the escaping people, surrounded the village and entered it. The village was completely plundered. The soldiers demanded foreign currency, mainly US dollars. Those who could not meet the demands were beaten. Many residents were beaten until they lost consciousness. At last, the soldiers set fire to the village and returned to Jaśliska. On the way back they warned the residents of Wyzna Wola and Niżna Wola, that they would do the same. In result the residents of the villages escaped massively to the local forests along with their property. Some of them crossed our border." (KPR, T 277/45).

The reports of the Czechoslovak intelligence informed that the Polish army would set fire to Ukrainian villages in order to prevent the population from returning home. In a report of May 3, 1946 it was observed that: "After the expulsion the army sets fire to the houses of the displaced people" (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 102). Nights in the border area were often lightened up by glows of fire. A report of 8 May 1946 informed: "On April 28th and 29th, the following villages were burnt by the Polish government army: Radoszyce, Czstohorb, Dołżyca. The glow was visible from our side of the border." (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 102). Similar information is contained in a report of 21 May 1946: "During the expulsion in the village of Żubracze, many residents escaped, but later returned. The army expelled the people again and the cottages were burnt. The village of Żubracze was on fire from May 12th to 14th, 1946. The fire was visible from our side of the border" (VHA Bratislava, f. Operace „Banderovci”, šk. 1).

Burning of Ukrainian villages was not always preceded by the expulsion of their residents. In a situational report of the command of the ZPÚ concentration of 8 February 1946 it was noted that: "On February 23rd-24th, 1946 the Polish army expelled the Ukrainian population from Sanok, Baligród and Nowe Zagórze. In places where people resisted, the Polish army burnt buildings. People who were trying to extinguish their houses were shot from machine guns. The injured were left unaided until they died. (...) On January 24th-25th, 1946, the village of Karlików was burnt (16 km away from Sanok). 30 civilians were killed, and many more injured. The village, except for two cottages, was turned to ash. (...) On January 30th, 1946 the village of Duszatyn (18 km away from Medzilaborce) was

burnt to foundations. Also the lumber mill was burnt, many civilians were detained" (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 78).

A situational report of 10 May 1946 informs: "On May 1, 1946, the village of Dołżyca and its 42 cottages were burnt. The village of Zawadka Morochowska, along with 60 cottages, had been burnt two months before. 73 people were killed. A month later further 12 men were killed in the village. Finally 10 people were killed on April 14th. All killed persons were of Ukrainian nationality. Fire was set to Radoszyce on April 29th, 1946. 25 cottages were burnt. Fire was set to Wola Michowa on May 5th, 1946 and Mimowa [propably Mików] also on May 5th, 1946. 60 cottages were burnt. Most probably, out of the entire village, only two cottages survived" (ABS, f. 307-95-22).

The refuge of the Ukrainian population to the Czechoslovak side of the border was sometimes dramatic in character. On May 10th, 1946 the district command of Police (NB) in Medzilaborce informed the authorities in Bratislava: "on April 30 and May 1, 1946 the residents of the villages: Komańcza, Dołżyca, Mokre, Wisłok, Jawornik, Radoszyce, Oslawice, Płonna, Perełuki (all in Poland) were attacked by the Polish army units, which were probably ordered to force them, as Ukrainians, to leave to the USSR. The residents of the aforementioned villages fled to the forests along the border. They were chased by the soldiers. On May 1, infantry with heavy and light guns as well as two tanks approached from the side of the village Komańcza. They came to the distance of one kilometre from our border. Three shots were fired from the tanks in the direction of civilian population. After the shots, most people fled to our side of the border." (ABS, f. 307-95-22).

Czechoslovak officers stressed that the Ukrainian population escaped for Poland to the Czechoslovak side from fear of the brutality of the "government army". As was observed in one of the reports: "on the territory of Czechoslovakia, in the district of Medzilaborce, there is a significant number of refugees, Polish citizens of Ukrainian nationality, they escaped from fear of the security agency and the army, whose conduct towards them is deplorable" (ABS, f. 307-95-22).

In the opinion of Czechoslovak state officials, Polish army and border guards did not prevent the Ukrainian population from crossing the border. Instead, they refused to accept those refugees who were coming back. It was observed in one of the reports: "our people complain that there is no understanding or cooperation on the side of the Polish border guards. Polish border offices refuse to accept refugees or completely ignore them. In result those people return to our territory." (ABS, f. 307-95-22).

In May 1946 the number of refugees from Poland, on the territory of the district of Medzilaborce, was estimated by the local authorities for 8 thousand people (ABS, f. 307-95-22). The biggest number of refugees gathered in the area of villages: Palota, Habura and Čertižné. At the order of authorities in Bratislava, an officer of Czechoslovak security agency, conducted an inspection in the region. In his report he observed that the refugees: “took everything they could with them across the border: horses and carts, cattle, goats, pigs, poultry and various kinds of food. They stay outdoors” (ABS, f. 307-95-22). Most of them came from villages: Radoszyce, Jasiel, Wisłok Górny, Wisłok Dolny, Wisłok Wielki and Duszatyn.

The Czechoslovak officer asked the refugees why they had escaped from Poland. In response he heard: “The situation on the Polish territory is unbearable. Poles, the security agency and the army persecute Polish citizens of the Ukrainian nationality. They attack Ukrainians, rob them and burn the farms. Polish army and the security agency persecute and maltreat Ukrainians. They break their legs and hands, quite often poke their eyes. When we told them to leave the territory of Czechoslovakia they knelt in front of us and said that sooner they would get shot rather than return to Poland.” (ABS, f. 307-95-22).

It could be suspected that the refugees intentionally “exaggerated” their stories about the situation in Poland in order to evoke sympathy. However Czechoslovak officers did not question their authenticity. The stories of the refugees were coincident with the information about the situation in Poland obtained by the Czechoslovak authorities through their intelligence service.

Local, Czechoslovak authorities were passive towards the refugees, claiming that they had not received any instructions. The NB Headquarters (Czechoslovak police) ordered the formation of temporary refugee camps in towns located close to the Czechoslovak-Polish border. Such camps were created among others in: Kusucke Nove Mesto, Dolny Kubin, Kežmark, Sabinov and Humenne.

The refugees asked the Czechoslovak authorities to grant them permanent residence on the territory of Czechoslovakia, yet the authorities categorically refused. Yet, some of the offices issued false certificates confirming Czechoslovak citizenship which let the refugees from Poland travel further into the country or even go abroad. Such cases took place in Medzilaborce, Presov and Michalovce (SNA, 16446/1946).

On May 16th, 1946 major Jan Konieczny, a liaison officer attached to the Czechoslovak army, visited the refugees gathered in the area of the village Čertižné. He tried to convince them to return to Poland. The refugees complained that they had been robbed by the Polish army and that their cottages had been

burnt. Major Konieczny convinced that such shameful acts were not committed by Polish soldiers but by bandits dressed up in Polish uniforms. "He explained that the Polish army protects people from various bands and guarantees them peaceful work." (ABS, f. 302-143-1). The refugees reacted with disbelief. The Czechoslovak officer accompanying major Konieczny, observed in his report that the refugees constructed temporary shelters (shacks or dugouts), in the place of their stay, yet their situation was difficult. The report is finished with the observation that that the refugees from Poland: "are haggard, ill and deprived of any protection." (ABS, f. 302-143-1).

On May 18th, 1946 the commander of the concentration of the units of the Czechoslovak army in north-eastern Slovakia, colonel Ján Heřman issued 'a special order to remove Polish refugees from the border area to the north of the town of Medzilaborce'. He ordered his subordinate units to remove ruthlessly and completely all Ukrainian refugees from Poland from the territory of Czechoslovakia, gathered in the area of the towns of Čertižné – Habura – Vydraň – Palota. The number of refugees was estimated for 1500 – 3000 people (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 99).

The operations were planned for May 20th, 1946. It was carefully prepared. On May 18th and 19th, Czechoslovak soldiers and police officers were expected to make a detailed register of the refugees. Their brief characteristics, name and surname, date and place of birth, address in Poland were to be recorded in special forms. The forms were prepared in three copies. On May 20th designated army and police units were to surround the refugees, take them to previously determined points on the border and hand them over to Polish officers. All the special forms of the refugees were to be signed by Polish officers. In view of potential resistance, significant forces were designated, including a special police unit, trained in suppressing riots. A company of tanks and a flight were held as reserve. After the deportation, half of the forces were to remain close to the border in order to prevent returns to the Czechoslovak side.

The registration of the refugees did not cause any serious problems. They were informed that after the registration they would be allowed to remain on the territory of Czechoslovakia. A Czechoslovak officer observed in his report: "During the registration the refugees said that the Polish army takes their entire personal property and wants to send them to Russia. (...) Once Polish soldiers have taken their property, they burn houses and farms and ignore them. (...) They claim that they would go to Russia, if the Polish army let them take their property. (...) The refugees from Poland say that if Czechoslovak state authorities decide to

deport them to Poland, they will scatter and escape even if they were shot at. They claim that living in the Polish terror is impossible.” (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 99).

On May 23rd, 1946 the liaison officer of the Office for Internal Affairs in Bratislava reported as follows: “I state that on May 21st, 1946 at 02.00 the expulsion of Ukrainian refugees of Polish citizenship, who three months ago and over the recent days escaped to Czechoslovakia from fear of Polish terror, was finished.

During the operation the following were transferred across the border line:

- people.....	4011
- horse carts.....	277
- horses.....	366
- cows.....	382
- sheep.....	90
- goats.....	354

and a large number of poultry (geese, ducks, hens).

(...)

The situation of the refugees was very bad, both from the point of view of living conditions as well as their health. The condition of children was particularly bad. There were many ill people deprived of appropriate food. The refugees, who had stayed on our territory for some time, did not want to return to Poland. (...) When they learnt that they could be handed over to Polish authorities, many men, women and older children would lie on the ground and ask to be shot rather than sent back. Many wanted to leave their entire property on the territory of Czechoslovakia. They claimed that Poles would take everything from them anyway.

They told terrible stories about persecutions they had suffered from Polish state authorities. They claimed that the resolutions of the agreement on the exchange of people between Poland and the USSR were not observed. Poles burnt their cottages. (...) They talked about how Polish soldiers maltreated the Ukrainian population: plucking out eyes or cutting hands. They told stories about murdering Greek Catholic priests or massive executions in some places.

The operation of the expulsion of the population started on May 20th, 1946 at 7.00 and finished on May 21st, 1946 at 2.00. (...).

When last refugees were removed at night by NB officers and the army, the representatives of Polish authorities were no longer in Radoszyce, since they had left from fear of the Banderivsti [the Bandera bands, i.e. the UPA].

Along with major Krokavec we were looking for some representatives of the Polish authorities in order to hand over their citizens. We went as far as to Komańcza, but there was nobody there. At the same time the column of refugees moved in the direction of the village of Kulaszne. I inform that during my stay in Poland on May 20th, 1946, I observed that Polish state officers acted correctly in respect of the aforementioned refugees. Polish officers behaved as if they had been afraid of those people. They said that in no way they would stay with them at night, as they would be immediately disarmed and liquidated.” (ABS, f. 307-95-22).

The operation of the expulsion of the refugees from Poland was performed between May 20th and 24th, 1946 in all border districts of north-eastern Slovakia. The total of approximately 4600 refugees was expelled across the border line (VHA, f. Operace „Banderovci”, šk. 1).

A heartbreaking account of the operation was presented by one of eye-witnesses, a Greek Catholic monk from the Order of Saint Basil the Great from a monastery in Medzilaborce, not known by his name. Probably the letter was written by Zoresław Saboła. He recorded his observations in a private letter which survived until today (UŽ, 5/2007, p. 31) The unknown monk wrote: “Yesterday after dinner, at 1.00 I went to Wydrań to preside over a wedding. I hardly entered the cottage and sat down (...) when I heard crying and lament on the street. All people, who were in the cottage, ran to the windows. A horrible view. On the crossroad, soldiers and gendarmes barred the road to Medzilaborce. At the same time the road from Kalinov to Łupki changed into a huge, slowly moving, living avalanche of lamenting haggard people. I looked at the tragedy and felt really bad. Everything went black and I cried... I turned away from the window to the wall on which there was a cross. I started to pray but I couldn't since everyone in the cottage was crying. When I calmed down I turned towards the window again and looked at this sad procession. One cart would follow another, some with one, others with two horses. Still others were drawn by a cow or a cow and a horse. People, who did not have any draught animals, dragged their carts themselves. On almost all carts there were small children, three or four who were wrapped in rags, cuddling one another like soaked pigeons. Men and women walked by their carts, barefooted, ragged, starving, experienced by hardships. With fear in their eyes, they moved towards an uncertain future, leading their cows, sheep or goats. (...) Human lament merged with mooing of cows, bleating of sheep and rattle of

wheels. All this aroused in the soul of the observer a desperate cry ‘God! How long will this suffering last?’”

The operation conducted by the Czechoslovak army and police forces between May 20th and 24th, 1946 did not eliminate the problem of Ukrainian refugees from Poland. Not all of them reported for the registration which turned out to be a trap. In the opinion of the quoted monk, the actual number of refugees staying in the area of Medzilaborce could approximate nine thousand, and only little more than four thousand reported for the registration. Desperate people continued to cross the border, although its protection was strengthened. The Ukrainians did not ask Czechoslovak authorities for help but used to hide in the forests. The Czechoslovak army organized sweep operations.

In July 1946, in the town of Strážsko, district of Michalovce, a special internment camp was organized for caught refugees (Šmigel’, 2009: 107-112). In August 1946 there were 210 Polish citizens and 40 refugees from the USSR in the camp. The stay in camp was supposed to be short. It was assumed that the people would be soon deported to their home countries. Yet Polish communist authorities were not keen on accepting their citizens. Time of deportations was constantly postponed. The situation in the camp was difficult. Poor sanitary conditions led to the spread of contagious diseases. Many people died. This aroused outrage of a part of the Slovak public opinion. The camp was liquidated in October 1946 and 224 internees were moved to Bratislava. At the turn of November to December 1946 they were deported. Cases of refugees from Poland hiding in the forests of north-eastern Slovakia were reported until 1948.

In summary, it has to be observed that the phenomenon of the fleeing of the Ukrainian population from Poland to Czechoslovakia took place in the years 1945 – 1947, and in spring 1946 it became massive in character. Thousands of people escaped across the border. They justified their escape to Czechoslovak authorities due to terror of the Polish army and the security services. The Czechoslovak officers considered their stories credible. However, the refugees were consistently refused asylum in Czechoslovakia. Even veterans of the Red Army, who fought for the liberation of Czechoslovakia during World War II and were awarded Czechoslovak army medals, were refused help. At the same time Czechoslovak authorities offered shelter to Slovak refugees who escaped from Poland across the border. A significantly numerous Jewish community also escaped to Czechoslovakia from Poland. The refugees were enabled to go further to the West or settle down in Czechoslovakia. Yet different principles were followed in respect of the Ukrainian refugees.

Богдан Галчак

ПОЛОЖЕНЄ УКРАЇНСКЕЙ МЕНШИНИ У ПОЛЬСКЕЙ 1945-1946. РОКУ У
ШВЕТЛЄ ЧЕХОСЛОВАЦКИХ ВОЄНИХ ЖРИДЛОХ

Резиме

Як пошлїдок пременки гранїцох, котри ше случели по Другей шветовой войны, Република Польска страцела юговосточни провинції на хасен Українскей Советскей Социалистичней Републики (УССР). Без огляду на то, значне число українскей меншини, прибліжно 500 до 700 тисячи, остали у гранїцох Польскей. Значне число Полякох остало на Советским боку. 9 септембра 1944. року польска комунистична влада и власц Українскей Советскей Социалистичней Републики заключели догварку о пресельованю жительствова. Официйно пресельоване мало буц добродзечне. У септембре 1945. року польска армия, противно одредбом догварки од 9. септембра 1944. року, розпочала насилне пресельоване українского жительствова до УССР. Пресельоване українского жительствова до УССР тирвало по конец 1946. року. У рокох од 1944–1946. 488.057 людзе були преселени з Польскей до України. У истим чаше 787.674 особи прешли з України до Польскей. Же би вимкнуц пресельованю до советскей України, даедни Українци ше склоньовали до карпатских горох и гледали склонїско у Чехословацкей. Чехословацка армия и служба безпеки лапали вибеженцох и депортовали их до Польскей.

Ключни слова: Польска, Українска Советска Социалистична Република, висельоване жительствова, Чехословацка.

LITERATURE AND ARCHIVES SOURCES

- Drozd R. (2001). *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*. Warszawa: Tyrsa.
- Konieczny Z. (2010). *Polacy i Ukraińcy na ziemiach obecnej Polski w latach 1918-1947 (zarys problematyki)*. Przemyśl: Archiwum Państwowe w Przemyślu.
- Motyka G. (1999). *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943-1948*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- Pisuliński J. (2009). *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944-1947*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Sowa A.L. (1998). *Stosunki polsko-ukraińskie 1939-1947*. Kraków: Towarzystwo Sympatyków Historii.
- Šmigel' M. (2009). *Łemkowie uciekający na Słowację (1946): zbiorowe ucieczki na terytorium czechosłowackie, internowanie w Strážskom i deportacja*, (in:) *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura*

materialna i duchowa, eds. S. Dudra, B. Halczak, I. Betko, M. Šmigel',
Zielona Góra-Słupsk: Wydawnictwo „DRUK-AR”.

UŽ „Ukrainskyj Žurnal” (no 5/2007, p. 31).

Štatny archiv Prešov – pobočka Humenné (ŠAP)

ŠAP, Okresný národný výbor (ONV) Snina 1945 – 1949, škatula (šk.) 3, číslo (č.)
538/1945.

Vojenský historický archiv Bratislava (VHA)

VHA, Encoded telegram of 21.01.1946., f. Vojenská oblasť-4 (VO-4), šk. 2.

VHA, Situational report for the period of 25–28.01.1946 of the OBZ branch office
of the ZPÚ

concentration of 30.01.1946, f. Operace „Banderovci”, šk. 51, inv. č. 177.

VHA, Situational report for the period 5–8.02.1946 r., Jánošík Headquarters, 2.
Section, of

8.02.1946, f. Operace „Banderovci”, šk. 78, inv. č. 371.

VHA, Intelligence information of ‘Ocel’-9’, of May 03rd, 1946, f. Operace
„Banderovci”,

šk. 102.

VHA, Intelligence information of „Ocel’-9”, of May 08th, 1946, f. Operace
„Banderovci”, šk.

102.

VHA, Intelligence information of „Ocel’-9”, of May 21st, 1946 r, f. Operace
„Banderovci”, šk. 1.

VHA, Situational report for the period of February 5th – 8th, 1946. „Jánošík”
headquarters of

February 08th, 1946, f. Operace „Banderovci”, šk. 78.

VHA, “OCEĽ headquarters, No.: 324Taj./1.odd.1946, f. Operace „Banderovci”, šk.
99.

VHA, NB Habura concentration of units, o.r: Sine dôv./46, f. Operace
„Banderovci”, šk. 99.

VHA, “OCEĽ-6” headquarters, No.: 1702/Taj.zprav./1946, f. Operace
„Banderovci”, šk. 1.

Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS)

ABS, A report of the district command of NB Medzilaborce on the situation on the
Czechoslovak - Polish border, of 10.05.1946, f. 307-95-22.

ABS, Report on the situation on the Czechoslovak – Polish border, district
headquarters NB

Medzilaborce, May 10th, 1946, f. 307-95-22.

ABS, District headquarters NB Medzilaborce, No.: 210 dôv./46, f. 307-95-22.

ABS, Radio telegram OBR Humenne to the Internal Affairs Office in Bratislava of 9.05.1946

r., f. 307-95-22.

ABS, Army Unit 2143, No.: 106.418/2-1946, f. 307-95-22.

ABS, Radio telegram of the commander of OBR in Humenne to the Internal Affairs Office in

Bratislava of 8.05.1946, f. 307-95-22.

ABS, OBR Humenne, no.: 331 zpráv./46, f. 307-95-22.

ABS, "OCEĽ headquarters, liaison officer, No.: 3904 zprav. 1946, f. 302-143-1.

ABS, Liaison officer of the 6th Department of the Internal Affairs Office of the „Oceľ

headquarters, No.: 172 dôv./46, f. 307-95-22.

Slovenský národný archív Bratislava (SNA)

SNA, f. PV – directly., šk. 453, č. 16446/1946.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha (KPR)

KPR, Information of the Ministry of Internal Affairs for the President of the Republic of Poland, f. KPR – protokol T (tajné) 1945 – 1963, sign. T 277/45 – Poľsko.

ЗДОГАДНІК РЕГРУТА **

Период Другей шветовой войны у историографіі Руснацох у Югославіі недостаточно обробени. Участвоване поединцох у войны лем часточно обробене, найвещей участвоване у руху одупераня, у партизанских единкох и у войску Югославянскей народней амрії, и то переважно на основи усмених и зачуваних писмених виявох учащнікох. Одводзене поединцох до лагрох у Немецкей и у Мадярскей, мобилизоване до мадярского войска и участвоване у войны на рижних фронтах меней обробене. Прето ”Потсетник регрута” Осифа Колошняя з Руского Керестура, у котрим вон педантно записал своєю рушане од яри 1941. року, кед бул мобилизовани до войска Кральовини Югославіі, залапене од СС единкох и одводзене до лагрох у Немецкей и врацане дому влесе истого року, познейше мобилизоване до мадярского войска и одход на восточни фронт на початку 1944. року, дзе у борбох на території України и Билорусіі препровадзел даскельо мешаца, ранене на території Польскей и лічене у шпитальох у Австріі и Мадярскей, а вец дальше участвоване у воєних операцийох по конец войны представя драгоцини материял за виучоване участвованя Руснацох у Другей шветовой войны. Прилог – критичне публиковане интегрального тексту ”Потсетник регрута” з коментарями.

Ключни слова: Осиф Колошняї, Руски Керестур, Руснаци, Войско Кральовини Югославіі, Друга шветова война, немецки лагри, мадярске войско, Восточни фронт.

Период Другей шветовой войны у историографіі Руснацох у Югославіі недостаточно обробени. Не иснує ані преглядна студия у котрей би було спатрене участвоване Руснацох у руху одупераня, у партизанских единкох або у единкох Югославянскей народней амрії, або на други способ участвоване у войны або перебуване у воєних лагрох. Исную лем поединечни

* janko.ramac@ff.uns.ac.rs

** Робота робена у рамикох проекту *Савремено стање у русинистици: језик, књижевност и култура* котри финансвал Секретарият Автономней покраїни Войводини за високе образование и наукововигледовацку діялносц ч.142-451-2783/2017-01 и на проекту *Војвођански простор у контексту европске историје* Министеррства просвити, науки и технологийного розвою Републики Сербіі ч. 177002.

прилоги и статї, у котрих спатрани поєдини теми у вязи з войну,¹ участвоване у войни Руснацох у дасдних населеньох,² або часци студийох/монографийох,³ котри часточно даваю даяки податки або препатрунок. Часц прилогох писани вецей як белетристични твори або публицистично популярни прилоги и прето су недосц сигурне жридло за науку.⁴

Осиф Колошняї (1917–1986), скравец з Руского Керестура,⁵ охабел интересантни и вредни запис у малим нотесу ”Потсетник регрута” од регрутованя и служеня у войску Кральовини Югославиї 1939. року, мобилизації до истого войска на початку 1941. року, о залапеню од немецких СС єдинкох, одводзеню до Немецкей и тримешачним перебуваню у лагрох на сиверу Немецкей, мобилизації до мадярского войска и участвованю у войни на Восточним фронту на території України и Билорусиї, ліченю у воєних шпитальох на території Австриї и Мадярскей после раненя у Польскей, а по виліченю знова участвоване у войни у мадярских воєних єдинкох, познейше вецей у воєно-роботних єдинкох. При концу войни бул залапени од єдинкох Червеной армії, дзе ище препровадзел одредзени час у роботних єдинкох, и на концу бул репатровани и врацел ше дому, а после шицкого ище мушел

¹ Латяк, Д., *Салаши – партизански бази*, Шветлосц, 1/1981, 64–80; Латяк, Д., *Стваряне АФЖ у Руским Керестуре*, Шветлосц, 3/1981, 328–346; Латяк, Д., *Сноване келійох КПЮ у Руским Керестуре*, Шветлосц, 4/1981, 433–440.

² Латяк, Д., *Дюра Киш – шветла подоба з НОБ*, Шветлосц, 2/1981, 212–223; Латяк, Д., *Миклошевци у народноошлєбодительним руху*, Шветлосц, 5/1981, 553–560; Латяк, Д., *Петровци у НОБ*, Шветлосц, 6/1981, 656–661.

³ Viljnja, V., *Rusini u Vojvodini. Prilog izučavanju istorije Rusina Vojvodine (1918–1945)*, Novi Sad, 1987, 143–189; Тамаш, Ю., *Руски Керестур, літопис и исторія (1745–1992)*. Руски Керестур, 1992, 263–304.

⁴ Костелник, В., *Под червену заставу*, Нови Сад, 1971.

⁵ Осиф Колошняї народзени у Дюрдьове 10. IV 1917. року. Мац Мелана умарла 1918. року, а оец Йовген ше оженл 1921. року и преселели ше перше на Косанчич, а вец прешли до Руского Керестура. Осиф як хлапец служел у єдного Шваба у Крушчичу, котри го дал (чи прешвечел оца же би го дал) на виучоване ремесла до Сримскей Митровици. Там Осиф виучел скравецке ремесло и 1937. року положел майсторски испит. 1940. року ше оженл з Веруну Джуньову (Андичову). Умар у Руским Керестуре 1986. року.

одслужит воєни рок у войску новой Федеративней Народней Републики Югославиї.⁶

У малим нотесу Колошнїя у телеграфским маниру на 62 бокох дава вельо и значни податки не лем о своїм участвованю у спомнутих подїях, але спомина и велїх Руснацох з Руского Керестура и зоз других руских валалох, и неруснацох, Сербох, Словацох, Мадярох, як и велїх предпоставених. У "Потсетнику" записани лем найосновнейши податки, без обширнейших коментарох и власних становискох, дожицох, думкох о прежитим у войску, у лагрох и у войни. Точно записани чини, мена и презвиска предпоставених под час служеня воєного року и у резерви у войску Кральовини Югославиї, як и рушане його чести од 30. марца 1941. року по залапене од немецких єдинкох у Лешници у Сербїи и одводзене до лагрох у Немецкей.

Зачувани нотес "Потсетник регрута" очиглядно не оригинални воєни запис: просто неможливе же би го през шицки тоти роки водзел, чувал и так добре зачувал у воєних условїях, як зарабровани, як вояк на фронту и под час лічення. Медзитим богатство податкох котри автор дава шведочи же то не писане лем по здогадованю, але хасновани даяки записи. У писаню очиглядно вихасновани зачувани карточки и писма, котри як резервиста у югославянским и мадярским войску, як мадярски вояк на Восточним фронту и зоз шпитальох после раненя писал супруги Веруни.⁷ Не познате чи Осиф писал зоз немецкого рабства, але з того часу не зачувана ані єдна його карточка або писмо. У тим чаше лем раз спомина, 28. юния 1941. року, кед ше врацали з Немецкей дому: "добили зме писма да напишеме дому".

Материял ше публикує по основних постулатох публикованя такей файти историйного жридли. Язык и правопис автора ше подполно чува без пременкох и виправкох, єдино дагдзе интерпункция присподобена гу сучасному правопису. Автор писал по руски, але як вояк и резервиста у войску Кральовини Югославиї мена, презвиска и чини предпоставених найчастейше писал по сербски, зоз сербску кирилицу. Очиглядне же автор познал руски правопис, гоч го не вше дошлїдно применювал и часто, и кед писал по руски, хасновал сербске **ј**, **љ**, **њ**, **ћ**, **ђ**, **џ** и писани букви **п** и **т**.

⁶Нотес димензийох 6,5x8 цм, на коцки, ма 64 виписани непагиновани боки. Текст писани з графитним клайбасом. Нотес чува и дала нам го любезно на хасноване Осифова дзивка Верунка Гайдук з Руского Керестура, на чим ей щиро дзекуєме.

⁷Сто карточки и писма Осифа Колошнїя чува и любезно нам их дала на хасноване його дзивка Верунка одата Гайдук з Руского Керестура, на чим ей щиро дзекуєме.

Познал и сербски правопис. Дасдни карточки з фронту писал по мадярски, або по руски з латиницу, з мадярским правописом, прето же ше од воякох на фронту вимагало же би пре цензуру так писали.

При публикованю оригинального тексту не виправяни ані очиглядни гришки котри автор правел у наводзеню географских поняцох, але у фуснотох наводзени точни назви и назви у оригиналу. Правда, у дасдних ситуацийох не одгаднути сучасни назви топонимох, але на основи датих податкох мож добре реконструовац драгу хтору О. Колошнїя прешол. Нотес не пагиновани, але ше у публикованю тексту пре легчейше знаходзене у округлих заградкох вше наводзи дзе почина нови бок, наприклад: (1 б.), (7 б.) итд.

Найчастеше хасновани скраценя при публикованю розришени у угластих заградкох [], звичайно лем кед ше першираз зявюю, же би ше текст не обтерховывало з частим и непотребним повторйованьом тексту у заградзеньох хтори раз розришени. Розришовани тоти скраценя: арм[ийски] односно арм[ијски], арт[ильеријски], бат[альон], бриг[ада], бриг[адни], ген[ерал] ген[ерал], г[осподин] госп[один], инж[жињер], кап[етан], ком[андант], ком[андир], нар[едник], пеш[адийски], пеш[адијски], поднар[едник], п[ук], пук[овник], ч[ета]. Скрацени особни мена у тексту розришовани лем у случаю кед наисце ясне котре мена у питаню, а не и у дилемох, як: Я. (то може подроумйовац вецей мена, наприклад: Янко, Яким, Яков, або Як.: Яким або Яков).

Перши боки "Потсетника регрута" интересантни прето же вояк О. Колошнїя на одслуженю военого року у югославянским войску шицко педантно записовал од часу кед наруковал, дзе бул, хто му були надредзени и подобне. Так исто призначуе и податки о поволаню до резерви од 20. фебруара 1941. року. Кратки, але упечатливи опис кед його 51. полк 3. априла 1941. року рушел у маршу зоз Сомбора. Жени з Руского Керестура по бомбардованю Београду приходза стретнуц ше зоз своїма мужами, синами, унуками. Шицким було ясне же почина война: "жена ше питала кеди ше увидзиме (плакала)".

Колошнїя часто наводзи мена и презвиска Керестурцох и Руснацох з других валалох, котри з нїм були мобилизовани, у войску, у лагрох, на фронту, у шпиталу. Осиф 14. априла 1941. року бул ведно з велїма другима залапени од немецких СС единкох и такой заварти до дочасного лагру, а вец депортовани до Немецкей: з Лешници прејг Сримскей Митровици и Осеку ишли далей. На вельки пияток уж були у Печую. Вожели их у позавераних вагонох, дзе ридко доставали воду и едзене. Далей их драга водзела през

Уйдомбовар, Комаром, Дер, Хедешвар, дзе немецко-мадярска граніца, далей през Гилфендорф, Кайзерштайнбург, дзе бул лагер. Ту ше нашли 24 Керестурци. Далей ишли през Беч, Линц, Пасау, Регенбург, ГанOVER, Бременверден и оталь до лагру, дзе сцигли 30. априла. Спомина хто з нїм бул у лагре и у истей бараки, як их премесцали, поготов ремеселнікох, чия работа була окреме потребна. Кратко описани режим живота, роботи и костирания у лагре. Лагераше мали можлівосц купиц себе дацо у кантини: цигари, мидло и дацо за едзене. Осиф дакеди наводзи цо себе куповал и яки були цени продуктох. Купане и преблекане за лагерашох було окремене щесеце.

Кед одлучене же ше лагераше котри походзели з Мадярскей односно мадярскей окупациней зони маю врациц дому, 11. юлия мушели придац шицок пенсж (марки), цо мали при себе, и достали одпусніци (Bescheinigung). 12. юлия транспорт од 52 особи, у котрим бул О. Колошняї, рушел на камионох з Либеку на гайзибанску станіцу у Парлсбергу, а оталь далей на гайзибанох. У Регенбургу од Червеного крижу достали юшку и кафу до чуторкох! Колошняї педантно записовал велі станіци кадзи преходзели або дзе ставали. Правда, даедни места погришно записал, а даедни од теди пременели мена, та не шицки мож точно реконструовац, але маршрута драги углавним ясна. Зоз Регенбурга драга водзела през Австрию до Мадярскей, дзе их 16. юлия превжали мадярски воєни власци. Далей ишли през Шопрон, Сомбатгель, Надь Каніжу и Баю до Сомбора. Конечно 20. юлия з Кули пешо слигли до Керестура на пол ноци О. Колошняї, апатрикар Константин Солонар, дзияк Микола Джуджар и ципелар Кежежди Владо. По словох автора запису то були перши Керестурци котри ше врацели з немецких лагрох.

Влеце 1942. року на вежбу до мадярского войска "наруковали" 69 хлопи з Р. Керестура. Колошняї наводзи мена и презвиска Керестурцох котри були зоз нїм у 9. чети у Сомборе. Педантно наводзи шицких предпоставених и їх чини.

Другираз Осиф наруковал до мадярского войска як honved⁸ 20. септембра 1943. року до Сомбора, до истей єдинки. Концом октобра хлопи котри мали фамилии и дзеци були одпущени, а други, як Осиф, остали. Пришол дому аж 18. децембра. Медзитим, 14. януара 1944. року знова достал поволанку ("шаш" цидулу), 18. януара уж бул у Билим Манастире, а у Бранїн Верху були оформени як воєна єдинка. Наводзи же нараз руковали 9 хлопи з

⁸ Honved (мадяр.) – воєк.

Керестура и шицки ше врацели з войни живи. Першу карточку з Карпатох написал баби 21. януара 1944. року. З валалу Батьово, котри на граніци України з Мадярску, далей их драга водзела през українски места Мукачево, Воловец, Стрий, Львов, Броди, Кеременец и Ровне до Ковелю, котри уж у Билорусії. Ту його групу у марцу 1945. року залапели партизане та з німа кратки час войовали против Мадярох. Медзитим, познейше го знова залапело мадярске войско, дзе бул и покарани пре свой поступок. Така то судьба вояка котри не зна прецо и за кого воює!

На Восточним фронті у юнію 1944. року записал: ”Живот цекол два мешаца як цивиля не було видно”, цали час лем борби.

У борбох на території Польскей 24. юнія 1944. року бул ранети и оталь го преруцели до Биял-Подласку. Наводзи же шицко потрацел, лем фотографию супруги зачувал (б. 46). Бул преруцени на територію Чешскей, а вец Австрії и Мадярскей, дзе длугши час препровадзел на ліченю. Од конца новембра, кед вишол зоз шпиталю, знова ше врацел до воєней єдинки хтора ше непрерывно рушала, меняла место углавним у заходней часци Мадярскей, а вец на території Австрії. Од марца 1945. року бул у роботней чети, а 1. априла 1945. бул як мадярски вояк заплени од єдинкох Червеной армії. Од 15. мая по 10. юній бул у Комарону. У юлію ”гонели ранети конї зоз Словацкей до Хорну (през Моравску)”. На концу бул репатровани, не наводзи кеди, и зоз Братислави бул преруцени до Суботици. Так ше закончала воєна ”одисея” Осифа Колошняня.

ПОТСЕТНИК РЕГРУТА

Од 9. VII 1939 рок[у].

(1 б.)

Редов: Колошняї Йовг[ена] Осиф родз[ени] 1917. р. у Дюрдьове (10. IV).
Пешак, 4. чета, 1. батальон, 54 пешад[ийски] пук Карола II краля румунского.
Книн, Далмация (54 пук основан 1. XII 1919 – уједињење СХС).

(2 б.)

Претпостављени старш[инове]:

1. Министер: Вој[ске] – Морн[арице] Милутин Недић.
2. Инспектор пешадиї арм[ийски] генерал госп[один] Владислав Костић.

3. Командант VI Приморске области арм. ген. Живко Станисављевић (Мостар).

(3 б.)

4. Ком[андант] Јадранске дивиз[ијске] обл[асти] дивиз[ијски] ген. господин Марко Михајловић
5. Ком. пешадије: бригад[ни] ген. госп. Војислав Радосављевић.
6. Ком. пука: пуковник госп. Петар Вељковић.

(4 б.)

7. Ком. батаљона: мајор г. Радивоје Томић.
8. Ком. чете: капетан II кл[асе] (после I кл.) г. Стеван Ј. Тонковић.
9. Водник: поручник г. Љаковић Богдан, од 10. VII потпоруч[ник] Влаховић Радослав.

(5 б.)

10. Наредн[ик] чете: поднаредн. Киртеш Израел
11. Собни старешина: поднар. (1. вод) Кореника Вид (у II. воду – Вујек Милан).
12. Десетар: Шабановић Зефир. Остали каплари: Арнаут Рајко, Хусеиновић Алариза, Машевић Шевко, Претић Сима, Теодор Лазић.

(6 б.)

Потпуковник 54. п[ешадијског] п[ука]: Арнолд Редлштајн. Ком. II бат. 54. п. арт[тиљеријски] мајор Дежман Јосип.

*Кр[альовина] Југославија ма: 6 арм[ијски] обласци и 56 пеш. пуки.

Число мојих пушки: *29.256 (а поклопца: 27.583), калибер 7–9 мм, ЕМ. 1924 год[ина], чежка 3 кг. 850 г. (белгијска).

(7 б.)

Прекоманда: 21. VIII Н[ови] Врбас, до транспортнеј чети (шећерана).

Претпостављени:

1. Ком. отсека бр. 10: инж. кап. I кл. г. Љубомир Неђић.
2. Помоћник: план. кап. I кл. г. Бизјак Иван.

(8 б.)

3. Интендант: поручник г. Родзиви Леонид.
4. Ком. чети: потпор[учник] г. Ружић Јован, после – инж. кап. II кл. г. Јефтић Марко.
5. Наредник: аутомобилски Митровић Сава.
6. Подн. аутомобилски: Секулић Владимир.

(9 б.)

Радилиште бр. 207, Суботица.

1. Ком: инж. кап. II кл. г. Боривоје Бранковић.

Група 100, старешина: инж. кап. II кл. г. Димитријевић Драгиша.

Ађутант: поручник г. Јанковић Стеван.

(10 б.)

Резерва – обвезник: од 20. II 1941. року у Сомборе (7 пук, 3 бат., 11 чета). 3. III зме добили нови шмати и формиране єдинкох; я додзел[ени]: 9. чета, 3. бат., посадни пук. Моя адреса: 84/12, Сомбор. (Теди руковали на 12 дні!). Я: Краля Александра I ујед[инитеља] – касарня! У хижи зомну Бики Шандор, Я. Магоч (Коцур) и найвещей Стапар[ци].

Предпоставлени: пук. Папин, Словенац, од 23. III ком. арм[ийски], ком. 3 бат. мајор Срећковић Љубиша, ком. 9. чети кап. I кл. Сергије Манојловић (Н. Сад).

(11 б.)

Водни пор[учник] Драпшин Макса (Ст[ари] Бечеј), познейше Моровић Дејан (Даль), чет[ни] наредн[ик] Новаковић Ранисав.

Мойо задлужене: пушко-митраљез – нишанција Кузмановић Александар, я помоћник нишанцији, додавач: Варга Данил (Р. Крстур).

Руснаци у 9. чети: Бики Шандор, Чакан Владо, Няради Владо, Сивч Силво, Надь Йовген, Колбас Михал, Хайдук Яким, Бучко Владо, Буїла Янко, Варга Данил, Шухайда Владо, Канюх Габор, Варга Миронь, Горняк Владо, Барна Михал, Папуга Дюра мл., Дудаш Данил, Шанта Стеван – Коцур, наредн[ик] Ѓак Миленко Грубишић,

(12 б.) Олеар Денчи – Коцур, Сегеди Габор – Дюрдьов, Рац Данил – Н. Сад, Джуња Дюра – Вербас, Медеши Дюра – Срим, нар[едник] Ѓак Жарко Станишић, Стапар.

Маршованє 51. пука

3. IV 1941. напуцованє Сомбора, правац – Светозар Милетић – Алекса Шантић – Пачир. Ноцованє у долинох према Моравици (6. IV бомбардованє Београду). 7. IV предлужене: Ст[ара] Моравица – Байша (ноц – дул витор – прах!), до рана зме були у Соколцу (одмор). Велі зоз Керестура нащивели Руснацох! (мне жена, шефра – на бициглох, андя Ир[ина] и мац и дзеци. 8. IV вечар марш – Кула.

(13 б.)

При Богмековому салашу ме знова жена дочекала. Питала ше кеди ше увидзиме? (плакала). Од Кули почал диждж! Змокнути зме дошли на Джуньов салаш (над раном). Два дні зме були ту, пре диждж. (Баба при мне була), а вец далей: по ускей штреки – Коцур – Пашичево⁹ – Степановићево – Бранковићево¹⁰ – Кисач (одмор 1 годз.) – Руменка – Нови Сад (ноц!) – Каменица (ту зме ше зишли 35, 7. и 25. пуки – Потиска дивизија) – Венац на Фрушкей гори – Ириг – Рума – Ярак (бомбардованє) – Хртковци (кус сом ишол на кочу). 6 км. од Клеку сом ноцовал у карчмочки!

(14 б.)

Рано сом вошол до Шабцу, (мост розруцели), 3 раз авиони! И далей: Варна, Поцерина, Текериш, Драгинац, Лозница.

Товарише, цо зме ше тримали ведно: я, Рац Данил, Сегеди Габор, Буїла Янко, Колб[ас?] Емил.

14. IV сом залапени од СС трупох (у Љешници лагер у правосл[авней] церкви – порти). У Ср[имскей] Митровици нас змесцели до завартих вагонох, а у Осеку зме 3 дні були у цукровей фабрики – отпремни лагер, драга – Немецка. Вельки пияток 1941. р. Печуй – (ту зме добили по еден цибок после три дні без поживи. У вагону зме були по 40 воєноплини).

⁹ Пашичево – од 1959. р. Змаєво.

¹⁰ Бранковичево – виројтно Танкосичево, дакеди як окремене населене, тераз часц Кисача.

(15 б.)

Велька субота: Уйдомбовар¹¹ – Комаром – Дьер – Хедъешвар.¹² Нем[ецко]-мат[ярска] граніца – Хилфендорф¹³ – Кайзерштайнбург.¹⁴

В[елька] ноц: лагер II А, барака 18, група 11. Ту зме ше позберали Руснаци! 29 Керестур[ци]. У лагеру Б були Французи.

27. IV зме предл[ужели]: Бейч – Линц – Велх¹⁵ – Пасау – Регенцбург¹⁶ (одмор). 28. IV Фулда – Вебра¹⁷ – Готингер¹⁸ – ХанOVER – Вунцторф¹⁹ – Ферденалер²⁰ – Фатанбурган²¹ – Бременверден.²² Оталь зме ишли пешо (вноци) 14 км до Сандбустера²³ дзе бул

(16 б)

Сталаг²⁴ 10 Б. 30. IV зме добили у каждим купане (шички инекції). Барака 11 мала три групи. Од Руснацох були 29 особи. Керестурцох зме ше начитали 102 особи.

Сталаг 10 Б бул од Хамбурга 85 км. 2. и 3. V го бомбардовали. (4. V Французи мали Служ[бу] Б[ожу].)

Барака 11 мала 386 воєнопл[ених]. Толмаче були: Сегеди Йовген, Миклошевци и Бильня Микола, Коцур. 6. V нас ремеселникох видзелели: барака 7, X. 12; од Руснацох я, Планчак Дюра – скравец, Коцур, Шанта Леонтин – столар, Коцур, Скубан Владо – столар, Коцур,

¹¹ Домбовар – Dombóvár

¹² Вироятно нешкайши Гедешгалом – Hegyeshalom, при граніци Мадярскей з Австрию.

¹³ Можліве же то нешкайши Никелсдорф – Nickelsdorf, при граніци Австрії з Мадярску.

¹⁴ Не пренайдзене.

¹⁵ Велс – Wels

¹⁶ Регенсбург – Regensburg, Немецка.

¹⁷ Вебра – Webra, мале место на драги од Фулди до Гетингену.

¹⁸ Гетинген – Göttingen.

¹⁹ Вунсторф – Wunstorf, при ГанOVERу.

²⁰ Не пренайдзене.

²¹ Не пренайдзене.

²² Бремерверде – Bremervörde

²³ Зандбостел – Sandbostel.

²⁴ Stalag – Stammlager (нем.) – лагер зараброваних у войны.

(17 б.)

Колошняї Нестор – ковач, Дюрдьов, Саламун Янко – шустер, Дюрдьов, Римар Дюра – скравец, Дюрдьов, Рац Данил – стаклар, Н. Сад, Бульчик Михал – шустер, Ст. Вербас, Прокоп Михал – сарач, Шид, Джуджар Микола – шустер, Р. Керестур, Шовш Яким – столар, Р. Керестур, Бодваї Габор – столар, Р. Керестур, Сопка Йовген – колесар, Р. Керестур, Сопка Йовген – ковач, Р. Керестур.

У Сталаг 10 Б. Руснаци зоз Коцура були 32 особи. Крем наведзених ише: Бесермині Микола, Магоч Йовген, Силво Иван, Шарик Йовген, Венчеловски Микола, Шарик Андри (потпоручник) и други.

(18 б.)

До Сталаг 10 Б. нас прияли зоз червену цидулу (писало на ней: X.B. standbystzl.) хтору зме добили у лагеру II. А, дзе зме добили и воєноплини металиї на шию! N.P. 100.426 X.B була моя! Кост: II А. Рано: чарна кафа не слатка, поладне: варене 1 порция, вечера: пол порції, кекси, (тексидент) хто робел мал додаток. Кост у лагеру X.B: рано: кафа ридка не сладка, полудзенок: пол порції варене, вечера: три кромплі, кус масло, мармалада, гурка, лошка цукер, чай, фалаток сир, масц. (Раз зме добили лимун). Кеди цо було!

(19 б.)

17. V нас премесцели: Агатхембург²⁵ – Хаузбург²⁶ – Хамбург – Либек; Офлаг 10. Ц., барака 15. 19. V сом додзел[єни] за ордонанца (барака 5).

Слидующи записки:

1. Руснаци: Джудж[ар]. Мик[ола] Р. К., Кевежди Вл[адо]. Р. К., Прокоп М., Шид; Саламун Янко, Дюрдь[ов]; Бульчик М., Верб[ас]; Мацко Штеф[ан] Словак, Лалић; Иван Иларион, скравец, Коцур.
2. 250 особи шицких редовох.
3. У 250 особох 35 школяре.
4. Жидох официрох було 94 особи, барака 16.

²⁵ Агатенбург – Agathenburg (недалеко до Гамбурга).

²⁶ Вироятно Гаузбрук – Hausbruck.

(20 б.)

5. Виших и нїжших офиц[ирох] було 2.199, од хторих 5 генералох.
6. Товарише ордонанси: Ковачић Лавослав – кројач, Вараждин, Ковачевић Антон, Мрзовић, Мацековић Јосип, Св. Иван Хрв., Мечковић Марко, крзн[ар], Суботица, Црнојечки Живко, Бач[ко] Градиште.
7. 19. и 20. V сом добил 50 дин. за чухане патосох (официром).
8. 22. V зме полудньовали гращок, 3 варехи сом дорвал. Вечера: маджун од цвикли.
9. Наредзене през шинєлох. Добили зме по 25 цигари (1 марка 50 фениги)
10. 24. V добили зме плацу 7.50 марки.
11. 25. V строй (10 годз.), добили зме ручніки и пол мидла, командант лагера добил премесценє.

(21 б.)

12. 26. V шорене бараки (15), соба дзе я бул мала 68 посцелї и нас тельо. Мой десетар: Милашиновић Мартин.
13. 27. V следованє зоз кантини:
Апарат за бритвенє – 1.50 марки (менше од марки фенинг).
Жилети – 0.80 марки
Парадича – конзерва – 0.70 марки
Цибуля – 0.35 марки
Дунц – мелас – 0.35 марки
Щетка за зуби – 1.20 марки
Викс за бока[н]чи – 0.50 марки
Маджун – 0.75 марки
14. 28. V зме ше потписали на карти, по хторих явели за нас до наших домох!
15. 29. V добили зме цидули зоз нашима менами на посцель!
16. Суначанє – огорйованє 30. V
17. У радионици сом ше оштригал на нулашку.
18. Бул сом редар – добили зме французки цигаретли по 25 фалати 31. V.

(22 б.)

19. Виявене же цала Немецка 25% слабшу храну добива! 3. VI.
20. Добили зме инекції – 4. VI.
21. Следованє зоз кантини: 5. VI:
Риба суха – 1.75 марки.
Сахарин 8 фалати 0.50 марки.

- Жведратко – 1.00 марки.
 Соль – 0.10 марки.
 Калодонт – 0.40 марки.
 Мелас (пол кили) – 1.70 марки.
22. Преблекане, гачи, кошулі, бо 18. VI ше появели уши!
 23. Следоване: Мидло, мидло за бритвене, (кекси 55 фенинги).
 24. Паїч Лазар (зос 9. чети) и Ивков Трива – шустер, обидвоме зос Стапару, були зомну у соби бр. 1!
 25. Добили зме плацу 8 марки – 12. VI.
 26. 14. VI сом ше орайбал, обривел. Купел у кантини паприги (дунц) 1.80, маджун 1.05, кекси 10 фенинги.
 27. Служел священїк Янез Грегер (Словенец) Службу Божу 15. VI.

(23 б.)

Од 16. VI рихтане на драгу, по 10 ф[алати] цигари зме достали за 1 марку. Я купел 2 меласи за 2 марки. Чисцене баракох. Груписане (6 гр[упи?] официрох).

19. VI вечар на 6.40 годз. зме зохабели Либек (10 годз.), бул штварток. (Храна на драгу на 3 особи: 1 конзерва и 2 хлеби). Длугока композиция гайзибана ше пушела на драгу, а я записовал шлїдуюци штациї и цо сом видзел: Райзенбург²⁷ – Шмилай,²⁸ ту сом видзел же коло високих колїкох кладу кошену траву и так суша шено за статок (таркасти крави) – Холенбек²⁹ – Зарентин³⁰ (ест рика) – Витенбург³¹ (валал, цукрова фабр[ика]) – Хангенам³² (раж шею!) – Хонделанд³³ (20.30 годз.) – Ясниц³⁴ – Клинварнер (слунко виходзело) – Остермарк – Котхен³⁵ (варошик).

²⁷ Раценбург – Ratzenburg.

²⁸ Шмилай – Schmilau.

²⁹ Голенбек – Hollenbek.

³⁰ Зарентин – Zarentin.

³¹ Витенбург – Wittenburg.

³² Гагенов – Hagenow.

³³ Гагенов-Ланд – Hagenow-Land.

³⁴ Єсниц – Jessnitz.

³⁵ Кетген – Köthen.

(24 б.)

Нинберг – Зофериц – Хале (варош) – Амендорф³⁶ (5 балони у воздуху!) – Мерзербург – Луена³⁷ – Верке (то сама фабрика) седем балони у полю – Вайсенфелс³⁸ – Намбург³⁹ – Бодгесен⁴⁰ – Камсбург – Дорнбург⁴¹ (бреговите) – Йена – Салбт – Гешвиц (рудник ест и фабрика)⁴² – Батенштайн⁴³ – Зевче⁴⁴ (рика) – Улштат⁴⁵ – Рудолштат⁴⁶ – (лагер наших зароб[ених]) – Сатфелд⁴⁷ – (Маухіон – фабрика чоколади) – Ихинт⁴⁸ – Марголт⁴⁹ – Проплеза⁵⁰ – Лудвигштат⁵¹ (20. VI 12 годзин). Ту почина Баварска покраїна (композиция була 20 вагони и 2 пеци) – Форстендорф⁵² – Штохим⁵³ (урвали зме води!) – Лихенфелс⁵⁴ – Брайдензимбах⁵⁵ (лагер зароб[ених]) – Бамберг – Бетзенхайм⁵⁶

(25 б.)

Елтесдорф⁵⁷ – Фирос⁵⁸ (варош). Нирнберг (цалу ноц зме чекали), рано зме сцигли до Парсбергу. Зоз станици зме пешо, а куфери нам авта ношели (зайди) гу валалу Хохенфелсу.⁵⁹ Офлаг 78 – (XVII A).

³⁶ На драги од Галеа до Вайсенфелсу ест место Ангерсдорф – Angersdorf.

³⁷ Вироятно Лойна – Leuna.

³⁸ Вайсенфелс – Weissenfels.

³⁹ Наумбург – Naumburg.

⁴⁰ Бад-Кесен – Bad-Kössen.

⁴¹ Дорнбург-Камбург – Dornburg-Camburg.

⁴² Не пренайдзене.

⁴³ Вироятно Ротенштайн – Rothenstein.

⁴⁴ Драга водзи попри рики Заали – Saale.

⁴⁵ Улштат-Кирхгазел – Uhlstädt-Kirchhasel.

⁴⁶ Рудолштат – Rudolstadt.

⁴⁷ Заалфелд – Saalfeld.

⁴⁸ Не пренайдзене.

⁴⁹ Не пренайдзене.

⁵⁰ Пробсцела – Probstzella.

⁵¹ Лудвигштат – Ludwigsstadt.

⁵² Не пренайдзене.

⁵³ Штокхайм – Stockheim.

⁵⁴ Лихтенфелс – Lichtenfels.

⁵⁵ Брайтенгисбах – Breitengüßbach.

⁵⁶ Бутенгайм – Buthenheim.

⁵⁷ Елтерсдорф – Eltersdorf.

⁵⁸ Фирт – Fürth.

24. VI див[изийни] генерал Адамовић нас привитал и бешеду тримал.

Записки у лагере:

1. Я бул розпоредзени за роботу по умивальных, блок Б (були А, Б, Ц). (Прокоп М., Пушкарев – Дюрдьов, Цурнић – були кухаре).
2. Доган бул 700 дин. пакло!
3. Пришли транспорт офиц. (медзи хторима и Солонар (апатикар)⁶⁰ зос Керестура. Часцел зоз доганом! – 27. VI.

(26 б.)

4. 28. VI бул парастас видовдански и добили зме писма да напишеме дому. Було разоноди як у позоришту (глумци Сербии!).
5. 3. VII сом премесцени до бараки 268 и 269 (два ведно). Були зме ше окупац и добили зме 50 ф. цигари ”Юнак”.
6. 9. VII сом заробел 6 марки и тот дзень пошли Хорвати дому (хорватска територия), и добили зме вештачке млеко першираз.
7. Хлеб зме добивали (цали на 5 дні. Полудзенок зме добили по дзешатинох (у каблу), а за вечеру: лой, мармалада, кромпля.

(27 б.)

Нарис: сталаг 10 Ц. – мал 18 бараки.

Списак зароблених у бараки 15, соба бр. 1:

1. Белић Страја (Банат)
2. Бочек Валент (хрв.)
3. Ивков Милорад
4. Соколенко Владо
5. Джуджар Микола
6. Симендић Милош (Бођан)
7. Кнежев М.
8. Фират Милорад (Зрењанин, кројач)
9. Пушкаров Митар (Ђурдьов)
10. Милашиновић Мартин
11. Цењар Антон
12. Томашев Славко

⁵⁹ Гогенфелс – Hohenfels.

⁶⁰ Солонар Константин – муж Єлени Солонар, апатикарки и поетеси з Р. Керестура.

(28 б.)

13. Јосић Марко (Турија)
14. Орсак Анд.
15. Иларион Иван
16. Саламун Јанко
17. Буљчик М .
18. Ј!
19. Ковачић Лавосл.
20. Катринка Лазо, Субот[ица]
21. Кокић Лајчо, Субот[ица]
22. Ковачевић Антон
23. Ившић Јосип, Сомбор
24. Купуневић Лука, Субот[ица]
25. Мачковић Марко, Субот[ица]
26. Острогонац Иштван, Субот[ица]
27. Новаков Влада (Василево)⁶¹
28. Ходнајов Петар, Србобран
29. Костић Давид
30. Јаковљевић Душан
31. Николић Миле
32. Никосавић Миодраг
33. Совер Фидро
34. Воданов Милош, Руменка
35. Квосинд Фрањо, Земун
36. Милинов Милаан
37. Ивков Трива, Стапар
38. Пајић Лаза, Стапар
39. Милитинов Славко, Дероње
40. Кодић Јаков
41. Мацековић Јосип
42. Кевежди Вл.
43. Прокоп М.
44. Рајковић Вељко
45. Црвенко Филип
46. Брај Андр.

⁶¹Василево – Деспотово.

47. Васильев Трифун
48. Губо Марко, Хрв.
49. Мацко Стеван, Лал[ич]
50. Цурнић Светислав, Субот[ица]
51. Сибијан Стеван

(29 б.)

52. Асановић Смако, Кос[овска] Митровица
53. Јајчанин Милан
54. Бркић Ђурађ
55. Хрњић Ибрахим
56. Фановић Тома
57. Колашинац Хањо, Н[ови] Пазар
58. Питорски Бранислав
59. Ерчић Драго
60. Станишић Мића
61. Фашини Ђура
62. Ковачевић Марко, Голубинци
63. Јаковац Виктор
64. Варга Јанош
65. Нагуљ Милосав, Банат
66. Кузмановић Јован
67. Радовановић Јован Н. Сад
68. Бобин Јован, Сента

Радованов Милош, бербер, Руменка, Шабајан Стеван, кројач, Подр[авска] Слатина.

Руснаци у (10. Б. Бременворден):⁶² Колошњя Нестор, Саламон Јанко, Салонтаї Дюра, Пастонічки Јанко, Сегеди Габор, Прегун Јаков, Скубан Владо, Римар Дюра, Кашовски Сфрем, Рамач Миронь –шицки зоз Дюрдьова! Фечо Владо, Новта Дюра, Пушкаш Илија, Монар Данил,

(30 б.)

Томорски Јаким, Бульчик Михал, Штефанко Митро, Гадняї Кирил, Штефанко Кирил – шицки зоз /Вербасу!

⁶² Бременверден – Bremenwörden.

8. 11. VII зме придали шицки марки (немецки пенєж) и добили зме отпусници (Bescheinigung) и 12. VII нас 52 особи – цали транспорт, зоз камионами превезли до Парзбергу⁶³ на штацию. Драга – путованя: Майхайм – Мерклофен – Лобер⁶⁴ – Ундорф – Стерхайхтен (початок Дуная!) – Регенсбург – (Червени криж нам даровал юшку и кафу до чуторкох) – Мандолдинг⁶⁵ – Махам⁶⁶ – Таймери⁶⁷ – Сухинг⁶⁸ – Роддорф⁶⁹ – Страйбинг⁷⁰ – Страскирхен⁷¹ (субота, 20 годзин).

(31 б.)

Платинг⁷² – Остерхофен⁷³ – Гиросинг⁷⁴ – Плайтинг⁷⁵ – Дилхофен⁷⁶ – Шестетен – Шалдинг⁷⁷ – Пасау – Керс⁷⁸ – аеродром (Линц) – Валентин⁷⁹ – Стекерай⁸⁰ – Трирер⁸¹ – Корнейбург⁸² (фабрикации) – Штехедорф⁸³ (чекали зме 3 годзини, до 8 г. – недзеля) – Еделсдорф⁸⁴ – Леополдау⁸⁵ – Гренцердорф⁸⁶ (вноци зме зишли).

⁶³ Парсберг – Parsberg.

⁶⁴ Лаабер – Laaber.

⁶⁵ Не пренайдзене.

⁶⁶ Не пренайдзене.

⁶⁷ Не пренайдзене.

⁶⁸ Вироятно Синхинг – Sünching.

⁶⁹ Не пренайдзене.

⁷⁰ Штраубинг – Straubing.

⁷¹ Штраскирхен – Strasskirchen.

⁷² Платлинг – Plattling.

⁷³ Остерхофен – Osterhofen.

⁷⁴ Вироятно Кинцинг – Künzing.

⁷⁵ Платлинг – Plattling.

⁷⁶ Вилсхофен – Vilshofen.

⁷⁷ Шердинг–Schärding, место недалеко од Пасау, але не на драги з Вилсхофену до Пасау.

⁷⁸ Не пренайдзене.

⁷⁹ Св. Валентин – St. Valentin.

⁸⁰ Штокерау – Stockerau.

⁸¹ Не пренайдзене.

⁸² Корнойбург – Korneuburg.

⁸³ Не пренайдзене.

⁸⁴ Не пренайдзене.

⁸⁵ Можліве Леополдсдорф – Leopoldsdorf.

Heilag XVII A. Старшина лагера Goedeske. Ту нас сприяла мадьярска комесия 16. VII (число отпусници на мойо мено 553 (17. VII/41).

(32 б.)

Нас 395 хлапцох чекало за Бачку и Банат (66 Словаци!). На 15 годзин зме рушали дому!

Моя мадьярска приемница M[agyar] Kir[alyi] hodifogoly kivábógaté bizotság, Bécs, Igazolván⁸⁷ мено и др. 641/346.

Предлужене коло Бейча: Леполдау – Фларисдорф⁸⁸ – Бенсдорф⁸⁹ – прешедане на трамвай: Мариалем⁹⁰ – Регелебурнин – Петронеле – Бадайч⁹¹ – Атенбург – Хейнбург⁹² (Петрижавка⁹³ – словачки) – прешед[ане] на гайзибан: Пехрау⁹⁴ – Бруклейт⁹⁵ – Найстад⁹⁶ – Шаферин – Атамтес – Марз-рох⁹⁷

(33 б.)

(мадьярско-немецка граніца). Агафалва⁹⁸ – Шопронь⁹⁹ – Перештаг¹⁰⁰ – Шопронькевешо¹⁰¹ – Тормаспушта – Бук¹⁰² – Ачад¹⁰³ – Сомбатхель¹⁰⁴ – (зацмело) – Уйудвар – Надьканіжа – Байа – Сомбор. 20. VII сом дошол дому

⁸⁶ Вироятно Лангенцендорф – Langenzendorf, периферия Беча.

⁸⁷ Потвердзене Комисії видвойованя воєнозараброваних Мадьярского кральовства, Беч.

⁸⁸ Флорисдорф – Florisdorf, кварт у Бечу.

⁸⁹ Не пренайдзене.

⁹⁰ Гаслау-Мария Елленд – Hasklau-Maria Ellend.

⁹¹ Бад Дойч Алтенбург – Bad Deutsch Altenburg.

⁹² Гайнбург ан дер Донау – Haingburg an der Donau

⁹³ Петрижалка (часц Братислави).

⁹⁴ Рахрау – Rachrau.

⁹⁵ Брук ан дер Леийта – Bruck an der Leitha

⁹⁶ Винер Нойштат – Wiener Neustadt.

⁹⁷ То два места: Марз и Рохбах – Marz и Rochbach.

⁹⁸ Агфалва – Ágfalva.

⁹⁹ Шопрон – Sopron.

¹⁰⁰ Перестег – Peresztég.

¹⁰¹ Шопронкевешд – Sopronkövesd.

¹⁰² Бик – Bük.

¹⁰³ Ачад – Acsád

¹⁰⁴ Сомбатгель – Szombathely.

(Керестур) на пол ноци зоз Кули пешо. Зомну пришли К[онстантин] Солонар, апат[икар], Джуджар Мик[ола] дзияк, Кевежди Вл[адо], шустер – перши зос Немецкей!

22. VII сом ше приявел, 88/1941.

25. VII сом пременел пенєжи. Добил сом 44.30 pengő.¹⁰⁵

(34 б.)

1942. рок: 4. май – на вежбу до Мадярох (69 руковали зос Керестура!) у 9 (чета) 20/III Zombor. Руснаци: я, Дудаш Вл[адо], Семан Янко, Будински Йовген, Рацпети Янко, Планчак Мирон, Провчи Яким, Канюх Владо (Горняк).

Претпоставлени:

1. Tizedes¹⁰⁶ – Búsa János
2. Tizedes Pál Miklós

Szakozvezető¹⁰⁷ Kúbatov József

1. Zászlósúr¹⁰⁸ Dagi Lajos
2. Zászlósúr Zimonyi Albert, szazaddyüleyekezőhely¹⁰⁹: Almási Endre főhodnagy¹¹⁰

(35 б.)

Századparancsnok:¹¹¹ Gaskó Dénes

Laktanya parancsnok és zászboaly parancsnok:¹¹² Pétery Sándor alezredesúr.¹¹³

Könyü hodostály pk.¹¹⁴ Plath Pál, vezérőrnogyúr¹¹⁵

Ezredparancsnok:¹¹⁶ nemes¹¹⁷ Felzözzichi Német Béla, ezredesúr¹¹⁸

¹⁰⁵ Pengő – пенг, пенги – мадярски пенєж.

¹⁰⁶ Tizedes – дзешатнік.

¹⁰⁷ Szakozvezető – водник.

¹⁰⁸ Zászlósúr – високодостойни, племенити.

¹⁰⁹ Szazaddyüleyekezőhely – зборне место чети.

¹¹⁰ Főhodnagy – поручнік.

¹¹¹ Századparancsnok – командант чети.

¹¹² Laktanya parancsnok és zászboaly parancsnok – командант гарнизона и командант батальона.

¹¹³ Alezredesúr – подполковнік.

¹¹⁴ Könyü hodostály – легка дивизия.

¹¹⁵ Vezérőrnogyúr – генерал-майор.

¹¹⁶ Ezredparancsnok – командант полку.

¹¹⁷ Nemes – племенити.

Ezred¹¹⁹ 3: Kiskunfelegyház[a] 1. zaly,¹²⁰ Kalócsa, 2. zaly, Zombor 3. zaly.

(36 б.)

Hogyseregparancsnok:¹²¹ Declava Zoltán, altábornogyúr¹²²

Hadtestparancsnok:¹²³ Feketehalmi Czeydner Ferenc, Zászbósúr¹²⁴

Honvédvezerkar Főnöke¹²⁵: vitez Sombathelyi Ferenc vezerezredesúr¹²⁶

Honbédelmi miniszter:¹²⁷ vitez Dálnakfalvi-Bartha Károly, vezézrenesúr¹²⁸

Hadúr:¹²⁹ vitez Hagybányai:¹³⁰ Horth Miklós kormányzoúr ófőméltosága.¹³¹

(37. бок)

Зос вежби сом ше врацел (после 8 тижні) 30. VI 1942.

Другираз сом наруковал 20. IX 1943 у пол септембру 1943. року на исте место до Zombora 20. III pót zly. tózzs. (tartolékos honvéd)¹³² бул сом у мигелю (було нас 112) шнайдер[ох], конец октобра фамелиярни пошли дому (я остал же сом не мал фамелию!). Руснацох не було (лєм Шандечик од резервистох). 18. XII сом пришол дому зос шицким.

14. I 1944. сом добил ”шаш” цидулу,¹³³ 18. I сом бул уж у (Pélmonostor) Бели-Манастир. Оталь дас 4 км. (Baranyovár).¹³⁴

¹¹⁸ Ezredesúr – пан поручнік.

¹¹⁹ Ezred – полк.

¹²⁰ Zaly (zászholy) – батальон.

¹²¹ Hodseregparancsnok – командант войска.

¹²² Altábornogyúr – генерал-полковнік.

¹²³ Hadtestparancsnok – командант корпуса.

¹²⁴ Zászbósúr – заставнік.

¹²⁵ Honvédvézerkar Főnöke – шеф гонведского генералштабу.

¹²⁶ Vezerezredesúr – генерал-полковнік.

¹²⁷ Honbédelmi miniszter – воєни министер.

¹²⁸ Vezézrenesúr – генерал-полковнік.

¹²⁹ Hadúr – воєни заповиднік.

¹³⁰ vitez Nagybányai – Надьбаньски витяз.

¹³¹ Kormányzoúr ófőméltosága – його високе достоїнство регент.

¹³² pót zlytózzs. (tartolékos honvéd) – резервиста.

¹³³ ”шаш” цидула – поволанка до войска.

¹³⁴ Baranyovár – не пренайдзене.

(38 б.) Брањин Врх,¹³⁵ зме були формирані. Я додзелени: gépuska százod) II szokaz.¹³⁶ Яким Провчи зомну бул. Од Руснацох зос Керестура 9 були прияти, а тельо ше врацели назад до валалу, цо зме нараз руковали.

(Адреса: Златарић Јеркова жена, х[ижни] нумер 139, дзе сом охабел цивил[ни] шмати. Брањин Врх.

21. I сом писал першу карту моєй баби зос Карпатох, у Бать – Мукачева. Ишли зме (композиция) 20 вагони. (Мой адрес: В. 429). Предлужели зме до Воловцу¹³⁷ (мадьярско-польска граніца). Оталь нас превжали у Лавочніци¹³⁸ и далей – Стрий, Лівов,¹³⁹ Бродь,¹⁴⁰ Кременец – Ровно,

(39 б.)

и заж предлужели до Ковельу (у єдней касарні зме були на одпочивку и вежби од 30. I зме двараз до тижня могли писац дому (2. II сом добил 3 карти з дому. Першираз 6. II зме мали Службу Божу, сами гонведи,¹⁴¹ 13. II сом бул на трецим месту формирані, у Малорити (срез).¹⁴² 18. II зме прешли до Мелникох,¹⁴³ 25. II зме погорели (у єдней хижи).

Zsoldkönyv¹⁴⁴ (муниция и кому цо).

Tortabékos, 20 h, гу, е,

20. III, zly,

0685-17-0028

Szabo,¹⁴⁵ s, gör[ög] kat[olikus]¹⁴⁶.

1945 evi, 20. I kelt.¹⁴⁷

¹³⁵ Брањин Врх, место при Билим Манастиру.

¹³⁶ gépuska százod II szokaz – митралезка чета, II оддзелене.

¹³⁷ Воловець – городчик у Карпатох, на железніцкей драги од Ужгороду до Львова.

¹³⁸ Лавочніца – не пренайдзене.

¹³⁹ Лівов - Львов

¹⁴⁰ Бродь – Броди

¹⁴¹ Honvéd – вояк

¹⁴² Малорита – Маларыта, у Білорусіі, место на драги з Ковелю до Бреста.

¹⁴³ Мелники – Мельники, у Україні, недалеско од українско-білорускей и українско-польскаей граніци.

¹⁴⁴ Zsoldkönyv – вояцке свидоцтво.

¹⁴⁵ Szabó (мадьяр.) – скравец

¹⁴⁶ Görög-katolikus – грекокатолік.

¹⁴⁷ 1945. року, 20. I.

(40 б.)

8. III рано командир чети Müller Ferencz (зос Mohács-Baranya megye – В. М.) наредзел: под водством Alberht Görgy (Véménd,¹⁴⁸ заслош ур. и Lárany tizedes и нас 21 хлапцох потеру за сцекнутима Сербами (зос других четох) и при валале Яблочнік¹⁴⁹ нас залапели партизане (3 од нас ранети) и спроведли нас до валалу Кобринки¹⁵⁰ и ту нас розделели по хижох и преноцовали зме. Другу ноц сом бул зос німа у Яблочніку по статок. Три раз зме були у борби зос Мадьярами.

(41 б.)

Познейше прешли до валалу и там ше претримовали 6 дні, отамаль ходзели минирац главну гайзибанску драгу Ковель – Брест Литовск, после як нас відкрили Немци, преруцели зме ше до валалу Чапилки¹⁵¹ (при малим озеру, ту нас формирали и оталь ходзели минирац калдерму хтора ишла до Малорити. 26. III рано зме мали борбу зос СС понтонер[цами], а вечаром нас нападли по пейцгодзиновей борби сом паднул до пліну. Чипилка згорела. 2 дні сом бул Рохскомандатури¹⁵² (Малорита), после у укувским гарешту при Мадьярох.

(42 б.)

31. III сом писал першу карту од партизанох врацени, 3. IV ме шупирали до Брест Литовску, 7. IV сом добил адресу – К. 722. 9. IV сом робел у купатилу (недалеко бул Єфрем Салагов). 15. IV сом ше врацел гу своєї чети до Заблоча.¹⁵³ Ту сом ше нашол зос Провчи Якимом (треци пак сом не достал). На турных сом бул на стражи. 22. IV сом уж бул на пятим месту (335 карбованци¹⁵⁴ = 52 пенги¹⁵⁵ сом добил и послал дому). 25. IV сом додзелени под саму першу лению (фронт) зос федьенцами¹⁵⁶ (штрофанима). 29. IV сом дошол дописниці, не мож було достац. Моя адреса В. 720. 13. V сом ше

¹⁴⁸ Véménd – Веменд – коло 10 км. сиверно од Мохачу.

¹⁴⁹ Яблочнік – Яблачна, у Билорусії.

¹⁵⁰ Кобринка – Кобрын, у Билорусії.

¹⁵¹ Чипилка – непознате.

¹⁵² Рохскомандатура – неясне.

¹⁵³ Заблоч – можливе Заболоччя, у України, недалеко од граніци з Билорусию.

¹⁵⁴ Карбованец – карбованець – українська назва пенежу (рублі) у СССР-у.

¹⁵⁵ Пенги – мадярски дробни пенеж.

¹⁵⁶ Fegyven (мадяр.) – гарештанец, робияш

упознав зос Марковић Радославом (школяр) зос Стапару. Бул у моім саказу.¹⁵⁷ У околини ше находзели Руснаци: Рац Габор, Медьеши

(43 б.)

Владо, Уйфал[уши] Владо, Колошнїя Яким. 26. V сом премесцени на оштру лениу (бункер). Адреса В. 802 – чета 8/3. Ту зме були найпозн[атши] Рац Ѓ., Медьеши Вл., Уйфалуш Вл., Шкурань Андри и Крижан Янко, зос Кисачу обидвоме, Бердар Василь (Nagybácske)¹⁵⁸ Карпати, Берстић Јосип Сомбор (Сент Ишт[ван] 78), Скендеровић Јосип, Таванкут. Живот цекол два мешаца як цивилия не було видно. 13. VI сом дознав же с Керестура хлопох однесли до Пешту, а вец до Ческей – Италиї. Плаца нам була: за 10 днї 150 карбованци (15 марки). 21 VI цали дзень била наша артилерија (Колошнїя Яким бул у хадтешту¹⁵⁹ на задку).

(44 б.)

(69 марки – 112 пенги). 7 VII сом достал молбу цо правела жена 27. VI – не уважена. 13. VII сом питал дозволу да идзем зос Вл[адом] Малацковим гу Як. Провчи же пришол зос урлапу (ище не сцигнул). 14. VII сом остатню карту писал жени пред вельку офанзиву (25-те по числу!). 18. VII товарише прешли през Припїат.¹⁶⁰ Крижана Янка влапели и прештрелели му слиху. 19. VII вноци зме ше преруцели на камиону гу калдерми (8 км). Я на мотору лежал, не було места! 20. VII путованє Родваници¹⁶¹ – рика Буг – Бернадь¹⁶² – Миједина.¹⁶³

(45 б.)

Збунин¹⁶⁴ – Словочце.¹⁶⁵ 23. VII од рана борба у лесох при Домашеви.¹⁶⁶ Пред шеданьом слунка одбрана древеденого моста (при Словочцу). Як ком[андир]

¹⁵⁷ Szakasz (мадар.) – одзелене, вод.

¹⁵⁸ Nagybácske – не пренайдзене.

¹⁵⁹ Hadtest (мадар.) – армийски корпус.

¹⁶⁰ Припїат, рика у Билорусиї.

¹⁶¹ Родваници – виројтно Радванїчы у Билорусиї.

¹⁶² Бернадь – не пренайдзене.

¹⁶³ Миједина – Медна, у Билорусиї, недалеко од гранїци з Польску.

¹⁶⁴ Збунин – Збунїн.

¹⁶⁵ Славатиче – Sławatycze, у Польскей, недалеко од гранїци з Билорусию.

погинул борба напушена. Наша артилерия била прејг рики. Конїца и Немци чекали напад. Зос конїцу сом ше сам прешедлал (вноци) до Вишницох¹⁶⁷ (12 км), отамаль до Розошу,¹⁶⁸ дзе бул главни штаб – ездеш¹⁶⁹ (Felsöszi) ме наредзел гу моєй єдинки. 6 км. сом ишол пешо. Зишол сом ше зос Беретићом Ј. Дошли зме до Босту,¹⁷⁰ дзе зме дорвали вечеру.

(46 б.)

Преноцовал сом у єдней меарні, рано нашол єдинку. Од 11 годз. почал напад на валалчик у польох (узрете жито). Чекали наступ, але зме були розбити зос миномйотами.¹⁷¹ 24. VII коло 5 годз. сом бул ранети. Немецка посада єдного пантера ме пренесла гу ранетим на штацию. У Бијал-Подласка¹⁷² зме були увагонирани до завартих вагонох и доцагли нас по Луков,¹⁷³ а оталь на камионох до Варшави (Шицко сом потрацел, лем фото-слика моєй жени остала). У штвартим шпиталю нас прияли (2 дні сом бул медзи рускими ранетима (бомбардованє Варшави 2 раз!).

(47 б.)

Червени криж пренєсол (нас) ме до Знайму¹⁷⁴ (при рики Гаја)¹⁷⁵ у ческим протекторату. 30. VII зме сцигли. Мой адрес: Ресерве=лазарет Зним-а. Dr. Göbells Sulle. 6. В. Ципели и шапку ми одрадзели (ту зомну були двоє Мадьаре). Храна 4 раз на дзень, 3 цигари на дзень на блок добивали ранети. 10. VIII сом писал штвартираз. 12. IV сом прешол до Бейчу. У шпиталю сом нашол у истей хижи бачика Надьмишку (Дюрдьов) и Барна Балажа (Кула), улїчка за Фекетић.

¹⁶⁶ Домашев – Домачево, Домачева, у Билорусї.

¹⁶⁷ Вишинци – Wisznice, у Польскей.

¹⁶⁸ Розош – Rossosz

¹⁶⁹ Ezredes (мадяр.) – полковнік.

¹⁷⁰ Бост – не пренайдзене.

¹⁷¹ Миномйоти – миноруцачи.

¹⁷² Бијал-Подласка – Biała Podlaska.

¹⁷³ Луков – Łukow.

¹⁷⁴ Зноймо – Znojmo, у Ческей.

¹⁷⁵ Тая – Taya, рика у Ческей.

(48 б.)

Вони ишли до Пешту и зос нїма сом послал 2 писма. Мой адрес мадьярски: P. 103. Reserве Теил-Лазарет XXII X. Wien VII Бургасе штрасе, 2.

14. VIII сом на одходу до Пешти замлел и 12 днї мал вельку горучку у истим шпиталю!

26. VIII сом превезени (на такси авту Черв[еного] Криж[а]) до манастирського шпиталю: XXI а. Ту ми вицагли 3 1 креви (води). (горе на другим штоку сом бул. 3. XI сом писал карту).

(49 б.)

11. IX сом прешол на южни край Бейча под лес: Reserve Lazarett, XVII. B. (Moldsanatorium) Wien – Pershtoldsdorf.¹⁷⁶ Ту сом бул на поправку здравля. 57 ½ kg.сом бул чежки. Густота моеї креви F. 12. Слика моеї креви: 28.8.

Sahli 78.8 u 1.0

Ergtlaos 3.900.000

Linko 5.450

Siam 48%

Stab 5%

Er 6%

Lum 30%

Etmo 11% RZ.XVII Число пациент, октобер 310.

(50 б.)

(Ту бул еден Далматинец, Lučić Niko, Bratnice, z. p.¹⁷⁷ Cavtat.

15. IX сом писал карту. P. 103.

20. X сом напуцел тот шпиталь – Росауер касарна (Фронтлейштеле) – Ungar – bahnoficer, (остбахн. 10, Wien).

24. X сом ше врацел XXII X (Бургасе 2-7). Ту сом бул ище ровно 1 мешац.

24. XI 1944. сом напуцел Бейч – Будапешт, 26. XI (зос менетлебél)¹⁷⁸ – Шијофек¹⁷⁹ (Балатон озеро) – Капошвар. 30 XI Белег¹⁸⁰ – Дьекењеш,¹⁸¹ 3. XII Закањ,¹⁸² Надьканїжа б. XII.

¹⁷⁶ Перлстолдсдорф – Pershtoldsdorf, у южней часци Беча.

¹⁷⁷ Z. p. (zadnja pošta) – остатня пошта.

¹⁷⁸ Menetlevél (мадьяр.) – драгови документ, налог за путоване.

¹⁷⁹ Шиофок – Siófok, место при Балатону у Мадьярскеї.

¹⁸⁰ Белег – Beleg, на пол драги з Капошвару до Дскенешу.

(51 б.)

Пача¹⁸³ – Заласентгрот¹⁸⁴ 9. XII. Оталь сом ше врацел (рика Раба) – Кечта¹⁸⁵ – Девечер.¹⁸⁶ Ту сом спал у Feher Janosa, Füzes utca 12. Оталь: Капталанора¹⁸⁷ 20/III, дзе сом бул упутени зос Пешту (таки валал ше находзи од Балатон озера на сивер, а ест у околіні Печуја исти валал, я ишол перше до того!). Ту сом бул прыяты и бивал сом у Horvath Béla N. 58, тизедаш¹⁸⁸ ми бул: Kyris Jozef, Mélkut,¹⁸⁹ őrvezető¹⁹⁰ Molnár István, Bácsalmás.¹⁹¹

(52 б.)

Сцигнул сом 11. XII до Каптолонфа,¹⁹² а напуцели зме 25. XII. Путовали зме пешо. Шумег,¹⁹³ Турје,¹⁹⁴ Батьк,¹⁹⁵ Залабер,¹⁹⁶ Оско¹⁹⁷ – Вашвар (рика Раба) – Хидвег¹⁹⁸ – Молначод,¹⁹⁹ Мадьярчод²⁰⁰ – Керменд²⁰¹ – Надошд²⁰² (зме сцигли 27. XII 1944.). Ту сом бивал у Lipos Jozefa, Fő utca 15. Мой дзешатнік: Kyris Jozsef (Mélkút), őrvezető Molnár István (Bácsalmás). Ту сом ше 8. I упознал зос

¹⁸¹ Дькењеш – Gyékényes, место у Мадярскей, недалёко од граніці з Горватску.

¹⁸² Закањ – Zakány, недалёко од Зекенешу.

¹⁸³ Пача – Pacsa, место у Мадярскей, заходно од Балатону.

¹⁸⁴ Заласентгрот – Zalaszentgrot.

¹⁸⁵ Кечта – Köcsa.

¹⁸⁶ Девечер – Devecser, место сиверно од Балатона.

¹⁸⁷ Капталанора – над Балатонам пренайдзене лем Káptalanóti.

¹⁸⁸ Tizedes – каплар, младши подофіцэр.

¹⁸⁹ Мелькут – Mélykut, место у Мадярскей, пры граніці зоз Сэрбію.–

¹⁹⁰ Őrvezető – розводнік.

¹⁹¹ Bácsalmás – на югу Мадярскей, недалёко од гртаніці зоз Сэрбію.

¹⁹² Каптолонфа – Káptalanfa, место сиверно од Балатону.

¹⁹³ Шумег – Sümeg

¹⁹⁴ Турје – Túrje

¹⁹⁵ Батьк – Не пренайдзене.

¹⁹⁶ Залабер – Zalaber.

¹⁹⁷ Оско – Oszkó, заходна Мадярска, недалёко од Вашвару.

¹⁹⁸ Хидвег – віроятно то Rábahídvég

¹⁹⁹ Віроятно то Молнасечед – Molnászecsőd.

²⁰⁰ Віроятно то Мадярсечед – Magyarzecsőd.

²⁰¹ Керменд – Kőrmend.

²⁰² Надошд – Nadasd, пры граніці з Австрію.

Харди Янком (Војвода, Коцурец). 19. I зме прешли Катафа²⁰³ и уселели ше до валалу Хедьхадшал²⁰⁴ 20. I.

(53 б.)

Ту сом бивал у єдним хлїву. Zelko János (Bors Jenő utca Vas megye).

7. II 1945. Зме преходзели на друге место; Керменд²⁰⁵ – Кишуньом²⁰⁶ – Сомбатхель – Папа²⁰⁷ – Дьєрсаботхедь²⁰⁸ – Дьєр.²⁰⁹ Оталь пешо. Дьєруйфалу²¹⁰ – Дьєрзамош²¹¹ – Дьєрладамер²¹² – Дунасер²¹³ – Ашванпапо²¹⁴ – Зегервар,²¹⁵ и 10. II зме сцигли до Дарнажел.²¹⁶ Ту була єдинка: 902 nehéz fegyver ezred.²¹⁷ Гегервардуйто.²¹⁸ Галаси²¹⁹ – Мошанмадьарвар²²⁰ –

(54 б.)

Мошонсолнок²²¹ (ту зме прешли 1. III 1945. Старешина єдинки Szij – f. hd. zs.-par Ferencz Vasut építő szazad.²²² 103. (од 10. II – 22. III сом припадал гу 902). Бивал сом у: Redlberger Jozsef né, Mosanszolnok 134).

6. III бомбардованє Хедьошхолом.²²³

²⁰³ Катафа – Katafa, на граніци з Австрию.

²⁰⁴ Хедхадшал – Hegyhátsál.

²⁰⁵ Керменд – Kőrmend.

²⁰⁶ Кишуньом – Kisunyum.

²⁰⁷ Папа – Pápa.

²⁰⁸ Дьєрсабатгель – не пренайдзене.

²⁰⁹ Дьєр – Győr.

²¹⁰ Дьєруйфалу – Győrújfalu.

²¹¹ Дьєрзамоль – Győrzámoly.

²¹² Дьєрладамер – Győrladamer.

²¹³ Дунасер – Dunaszeg.

²¹⁴ Ашваньпаро – Asványrágó.

²¹⁵ Зегервар – Hédervár.

²¹⁶ Дарнажел – Darnózseli.

²¹⁷ nehéz fegyver ezred – коло тисяч з оружийом.

²¹⁸ Гегервардуйто – не пренайдзене.

²¹⁹ Галаси – Halászi.

²²⁰ Мошонмадьаровар – Masonmagyaróvár.

²²¹ Мошонсолнок – Mosonszolnok.

²²² építő szazad – будовательна чета.

²²³ Хедешхолом – Hegyeshalom.

10. III бомбардоване сушедовей хижи. Записани мена товаришох у тим валалу:

Миячич Владо Р. К. 12. III 1945.

Гојков Стеван – Ковель²²⁴

Отић Милан – Дьурдьов

Главарданов Рода – Турија

Башић Никола – Суботица

Отвалић Петар – Суботица.

Фал Антал – Батина

Секулић Антон – Суботица

Сеп Ђорђе – Сонга

Даниловац Сава – Ст. Бечеј

Ристић Милан – Дероње

Райков Лазар, бербер – Чуруг

Чупић Стева – Чуруг

Милин Јоца – Чуруг

Барачанин Радо – Надаљ

Попов Иван – Мошорин

22. III 1945. Сом додзелени роботна чета: Жупка²²⁵ sz: 288/II. Командир бул Румун. Прекомандовани зме: Мошонсентпетер²²⁶ –

(56. б)

Чорна²²⁷ – Форад²²⁸ – Сарфелд²²⁹ – Капувар²³⁰ – Ошли²³¹ – Ангенац²³² (австр[ийска] граница) и Пусташомора²³³ (ту була ел[ектрична] централа). Найвещей нас було КарпатоУкраїнци, од хторих нажалъ мена не мам

²²⁴ Ковель – виројтно Ковиль.

²²⁵ Жупка – не пренайдзене.

²²⁶ Мошонсентпетер – Mosonszentpéter по 1950. рок, вец Mosonszentjános и Pusztasomorja, а од 1970. року Jánossomorja.

²²⁷ Чорна – Csorna

²²⁸ Форад – Forád.

²²⁹ Сарфелд – Szárföld.

²³⁰ Капувар – Kapuvár.

²³¹ Ошли – Oslı.

²³² Pusztasomorja, а од 1970. року Jánossomorja.

²³³ Ангенац – не пренайдзене.

записано, лем слидующих: Демюк Василь, Ясине²³⁴ 311, Хатрак Иван, Доманинци²³⁵ (ост[атня] пошт[а] Ужгород, 85. 1. IV 1945. нас червеноармейска розвитка заплинела! Ноцовали зме у Бершарканю.²³⁶

(57 б.)

Рано нас спроводзели: Черна Енеше²³⁷ – Дьер (ту ше правел лагер. Руснаци: Римар Юлин – Коцур, Еделински Йовген – Р. К[ерестур], Фейса Михал – Коцур.

(58 б.)

Од 19. V 1945. сом бул у Комарну²³⁸ (римски касарні) перше у пекарні, а после транспортна екипа. Запаметани товарише: Йойкић Александар – Турија, Єремић Ђорђе – Мартонош.

(59 б.)

Зоз Комарну зме путовали на кочох: Дьер – Мадьяровар²³⁹ – Бейч – Штокероу²⁴⁰ – Хорн²⁴¹ (ту зме були од 20. VI – 4. VIII 1945.). (113 км Комаром – Бейч – Хорн).

17. VI зме були у Кирхенхолц Еделбах²⁴² – Гефриц Грун²⁴³ (ту зме розберали немецки лагер хтори Руси преношели до СССР). Дальше путованє: Каштин –

²³⁴ Ясиня (диал. Ясине) – валал у Рахівским районе Закарпатской обласци.

²³⁵ Доманинци – дакеди валал, тераз часц Ужгороду.

²³⁶ Bőszárkány – Бешаркань, место у сиверозаходней часци Мадярской, недалєко од австрийской граніци.

²³⁷ Csorna и Eneše – Чорна и Енесе, два населєня у сиверозаходней Мадярской, на драги гу Деру.

²³⁸ Komárom – Комаром, на Дунаю з мадырского боку, Комарно зоз словацкого боку.

²³⁹ Mazonmagyaróvár

²⁴⁰ Stockerau – Штокерау, место у Австриї, сиверо-заходно од Бечу, над Дунайом.

²⁴¹ Horn – Горн, место у сиверозаходней Австриї.

²⁴² Edelbach bei Feldbach, Еделбах при Фелдбаху, юговосточна Австрия. Не ясє лєм як ше нараз зоз сиверозаходней часци Австриї нашли у юговосточней, и вєц су знова у сиверозаходней часци, а не спомина нїяке путованє.

²⁴³ Göpfritz и Gmünd – два населєня у сиверней Австриї

Страже²⁴⁴ Чарнь²⁴⁵ – Кулш²⁴⁶ (рика Морава) – Ланжгот²⁴⁷ – Брецлава²⁴⁸ – Хохенац²⁴⁹ – Айхорн²⁵⁰ – Цистерсдорф²⁵¹ (олейово извори) –

(60 б.)

Мауштренк²⁵² – Вильферсдорф²⁵³ – Мистельбох²⁵⁴ – Лаа²⁵⁵ – Цвингендорф²⁵⁶ – Обритц²⁵⁷ – Хадресдорф²⁵⁸ – Унтермаркер²⁵⁹ – Альберндорф²⁶⁰ – Гаксдорф²⁶¹ – Целендорф²⁶² – Дотнансдорф²⁶³ – Рохрендорф²⁶⁴ – Полкац²⁶⁵ – Рофинг²⁶⁶ – Зигмундгерберг²⁶⁷ – Брейтенеих²⁶⁸ – Хорн (Єдного дня сом бул зос Хорну у Ст. Мариен²⁶⁹ през Фирвалд).²⁷⁰

²⁴⁴ Šaštin-Straže – Шаштин-Страже, у заходней Словацкей, недалеко од чешкей и австрийскей граніци.

²⁴⁵ Čary – Чари, место у Словацкей, на драги гу Чешкей и Австриї.

²⁴⁶ Virojtno Kutu – Кути, место у Словацкей на драги гу Чешкей и Австриї.

²⁴⁷ Lanžhot – Ланжгот, у Чешкей

²⁴⁸ Břeclav – Бреслав, у Чешкей.

²⁴⁹ Hohenau – Гогенау, у Австриї

²⁵⁰ Айхорн – непознате

²⁵¹ Zistersdorf – Цистерсдорф, у Австриї

²⁵² Maustrenk – Маустренк, место му сиверовосточней Австриї.

²⁵³ Wilfersdorf – Вилферсдорф, место на заход од Маустренка.

²⁵⁴ Mistelbach – Мистелбах, месдто на заход о Вилферсдорфа.

²⁵⁵ Laa an der Thaya – Леа на Таї, место ма сиверу Австриї, при граніци з Чешску.

²⁵⁶ Zwingendorf – Цвингендорф, заходно од Лаи на Таї.

²⁵⁷ Obritz – Обриц, мест о у сиверней Австриї, заходно од Цвингендорфу.

²⁵⁸ Hadres – Хадрес, место у сиверней Австриї, заходно од Обрицу.

²⁵⁹ Untermarkersdorf – Унтермаркерсдорф, мале населене медзи Гадресом и Гаугсдорфом.

²⁶⁰ Alberndorf – Алберндорф, мале населене медзи Гадресом и Гаугсдорфом.

²⁶¹ Haugsdorf – Гаугсдорф, место заходно од Гадресу.

²⁶² Zelemdorf – Целемдорф, медзи Гаугсдорфом и Пулкауом.

²⁶³ Deinzendorf – Дайнцендорф, медзи Гаугсдорфом и Пулкауом.

²⁶⁴ Rohrendorf – Рорендорф, медзи Гаугсдорфом и Пулкауом.

²⁶⁵ Pulkau – Пуклау, место на зход од Гаугсдорфа.

²⁶⁶ Rafing – Рафинг, место заходно од Пулкауа.

²⁶⁷ Zigmundsherberg – Зигмундсхерберг, место заходно од Рафинга.

²⁶⁸ Breiteneich – Брайтенайх, место пред Хорном.

²⁶⁹ Непознате, при Хорну.

²⁷⁰ Непознате, при Хорну.

Гепориц²⁷¹ – Братислава – 180 км. (Бейч – Прага 316 км).

(61 б.)

Од 4. VIII – 11. VIII 1945. зме путовали до Братислави (од Штекерау²⁷² зме вдерели просто).

26. VII сом писал писмо дому зос Австриї. Адрес: Полева почта 92460 ф?/31. Хто бул зомну запаметани при Русох: Давидовић Јова – Дероње, Римар Јулин – Коцур, Николић ? зос Стапару (ма жену Йованович зос Р. Керестура).

(62 б.)

Од 15–24 јула 1945. зме гонели ранети конї зос Словацкей до Хорну (през Моравску).

Репатрирани сом зос Братислави до Суботици (спроводзел нас еден литїнант.²⁷³

(63 б.)

(64 б.)

Наруковане до Југославянскей народней Армиї

Од 18. VII – (18 VII) 23. VII 1956 р.

Сомбор В.П. 5999.

Предпоставлени:

1. Коча Поповић, секр[етар] в[онкашніх] діл[ох].
2. Светислав Стефанович, секр[етар] нук[ашніх] ділох.
3. Ген[ерал] армиї Иван Гошняк, секр[етар] народней одбрани.

(65 б.)

4. Ген[ерал] пуковник Любо Вучкович, начелник генералшт[аба] Ј.Н.А.
5. Ген[ерал] пуковник Павле Јакшич, ком[андант] I арм[ийскей] области (Београд)
6. Ген[ерал] мајор Ненезић Радојица, командант корпуса

²⁷¹ Göpfritz – Геприц, место у сиверней Австриї.

²⁷² Stockerau – Штокерау, сиверозаходно од Бечу, над Дунайом.

²⁷³ Літинант – лайтнант

7. Ген[ерал] мајор Матић Петар, ком[амдант] дивизији (Н. Сад)
8. Подпуковник Новакович Милан, командант пука, Сомбор 5.999

(66 б.)

9. Мајор Милан М. Лотиња, ком. I батаљона
10. Кап. I класи Јовановић Сава (зос Шиду)
11. Кап. II класи Ђукић Бошко, наставни официр
12. Вујкалич Петар, десетар резервиста. Собни старешина (Бачки Брег).
13. Четни стареш[ина] водник Јованович Руста, магазинер.

Резервистох у чети нас було 33 (зос Сомборског, Вербаског и Бач[ко]. Паланачког срезу.

1. Абраамски Ђорђе, Коцур, Иве Лоле 47.
2. Мезеј Јанош, Кула (при станици).
3. Савић Ђорђе, Деронс, млинар.
4. Катона Ференц, Бач[ко] Петрово Село.
5. Петраш Јосип, Плавна.
6. Офирац Јанош, Црвенка.
7. Хромиш Денчи, Коцур.
8. Куба Јован, Пивнице.
9. Чинчурак Стеван, Пивнице.
10. Грк Јово, Гайдобра.

Janko Ramač

THE JOURNAL OF A CONSCRIPT

Summary

“The Journal of a Conscript” – Records, or notes of a conscript, is a kind of diary kept by Osif Kolosnjaji, a tailor from Ruski Krstur, first as an army soldier of the Kingdom of Serbia, and then as a military reservist of the army before and at the beginning of the Second World War. His description of the life of the army and the reservists is a testimony of a bad organization, military education, discipline, armament and material base of the Army of the Kingdom of Yugoslavia. The military unit in which O. Kolosnjaji was based departed from Sombor and, after a ten-day “march” it was captured by German SS troops and all were taken to German camps. In June 1941, those from Hungary and Hungarian Occupation Zone returned home from the camps. Osif recorded very precisely, both on his departure and on his return, the places they had passed through, giving only sporadically

short comments. He gave brief descriptions of the everyday life of the inmates, without giving out his personal feelings, attitudes about the war, life in captivity. He mentions many people who were with him, especially Ruthenians from Ruski Krstur and other Ruthenian places, which greatly enriches the database on the participation of the Ruthenians in the Second World War.

After his return from German camps, he was mobilized twice, as a reservist of the Hungarian occupying army, and then, at the beginning of 1944, he was sent to the Eastern Front as a Hungarian soldier where he took part in many military operations. He kept recording with great precision the details of the places through which they passed and where operations were conducted, especially the names and surnames of the Ruthenians with whom he was or whom he at least met. The horrors of war can only be guessed between the lines of his telegraphic notes.

“The Journal of a Conscript” is a significant document that testifies to the “path” that O. Kolosnjaji passed first as a soldier of the Army of the Kingdom of Serbia, a German camps inmate, a Hungarian soldier (*honvéd*) on the Eastern Front, then a war casualty and again as a Hungarian soldier, and at the end as a captive of the Red Army, which makes a huge part of Europe. Such, or similar, path was experienced by many other Ruthenians who were mentioned here, as well as others who were not mentioned in these records.

The journal is also a significant source for the history of the Ruthenian language and orthography.

Key words: Osif Kolosnjaji, Ruski Krstur, Ruthenians, Army of the Kingdom of Serbia, Second World War, German camps, Hungarian army, Eastern Front.

LITERATURA

- Biljnja, V. (1987). *Rusini u Vojvodini. Prilog izučavanju istorije Rusina Vojvodine (1918–1945)*. Novi Sad: Dnevnik, 143–189.
- Kostelnik, V. (1971). *Pod crvenu zastavu*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Latjak, D. (1981). Stvarjanje AFŽ u Ruskim Keresture. *Švetlosc*, 3/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 328–346. (Cyrillic)
- Latjak, D. (1981). Snovanje kelijoch KPJU u Ruskim Keresture. *Švetlosc*, 4/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 433–440. (Cyrillic)
- Latjak, D. (1981). Mykloševci u narodnoošljeboditel’nim ruchu. *Švetlosc*, 5/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 553–560. (Cyrillic)
- Tamaš, JU. (1992). *Ruski Kerestur, ljitopis i istorija (1745–1992)*. Ruski Kerestur: Mesna zajednjica Ruski Kerestur, 263–304. (Cyrillic)
- Latjak, D. (1981). Salaši – partizanski bazi. *Švetlosc*, 1/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 64–80. (Cyrillic)

Latjak, D. (1981). Petrovci u NOB. *Švetlosc*, 6/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 656–661. (Cyrillic)

Latjak, D. (1981). Djura Kiš – švetla podoba z NOB. *Švetlosc*, 2/1981. Novi Sad: Ruske slovo, 212–223. (Cyrillic)

БІБЛІОТЕКИ І КЛУБИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ НА БАЛКАНАХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У роботі йдеться про клуби і бібліотеки української політичної еміграції на Балканах у період між Першою і Другою світовими війнами. Крізь призму архівних документів та матеріалів тогочасної української преси показана мережа бібліотек і клубів української еміграції в Болгарії, Румунії й Югославії. Охарактеризовано кількісний і якісний склад фондів бібліотек та багатопрофільний характер діяльності клубів. Визначено джерела поповнення фондів бібліотек.

Ключові слова: бібліотека, Болгарія, клуб, Румунія, українська еміграція, Югославія.

Міжвоєнна українська політична еміграція на Балканах – складне суспільно-політичне та соціокультурне явище. Перебуваючи поза межами Батьківщини в іншому суспільно-політичному, культурному та мовному середовищі, емігранти змогли адаптуватися до нових умов і зберегти національну ідентичність. Важливу роль у цьому процесі відіграли створені ними бібліотеки та клуби. Деякі аспекти зазначеного питання знайшли висвітлення в роботах з історії еміграції (в тому числі й української) з колишньої Російської імперії до Болгарії (Кёсева, 2008) й Югославії (Козлитин, 1996) та окремих українських емігрантських організацій (Власенко, 2011a; 2011b; 2011c). Саме тому автор ставить собі за мету охарактеризувати мережу бібліотек і клубів, що була створена українськими емігрантами в Болгарії, Румунії й Югославії між Першою та Другою світовими війнами.

Міжвоєнна українська політична еміграція сформувалася у зазначених балканських країнах внаслідок трьох хвиль еміграції морським шляхом у складі білих армій Денікіна і Врангеля та сухоходом у складі Армії УНР й українських повстанських загонів. Незважаючи на різне ставлення до українських емігрантів з боку місцевої влади, в усіх трьох країнах емігранти створили мережу бібліотек і клубів, які стали місцями здійснення емігрантськими громадськими організаціями культурно-освітньої діяльності.

* v_m_vlas@ukr.net

У складі управи більшості громадських організацій еміграції один з її членів виконував функції бібліотекара.

У Болгарії центром культурного життя була *Українська хата*, зведена в березні 1921 р. самотужки членами Української громади (УГ) в Болгарії на чолі із Василем Филоновичем та за матеріальної підтримки дипломатичного агенту УНР в Болгарії Василя Драгомирецького. Це була багатопрофільна установа, оскільки в її будівлі функціонували їдальня, притулок для інвалідів і хворих, ремісничі майстерні, розмішувалися управи тогочасних громадських організацій українських емігрантів в Софії. Одночасно *Українська хата* виконувала функції клубу. В її будівлі були окремі приміщення для бібліотеки, читальні, культурно-освітнього гуртка, а також лекційна аудиторія. Саме там відбувалися організовані Культурно-освітнім гуртком на чолі із Миколою Храпком різноманітні культурні акції (лекції, концерти, літературні вечірki тощо). У червні 1921 р. тамтешня бібліотека налічувала 150 книжок (ЦДАБ, 1717К-1-373: 1-2). Наприкінці 1922 – на початку 1923 рр. бібліотечний фонд усіх українських організацій в Софії (УГ, Культурно-освітній гурток, Спілка інвалідів УНР, Студентська спілка, товариство *Січ*, Український гурток в Єгипті) складав 1300 томів (Українська, 1923: 114-115). Фактичним керівником *Української хати* був В. Филонович. Але після його від'їзду спочатку на півроку до Тарнова, а наприкінці 1922 р. остаточно до Чехословаччини керівництво і Громадою, і *Українською хатою* перебрав Григорій Крупицький, який не виявив організаторських здібностей. *Українська хата* й Українська громада в Болгарії як окремі інституції поступово почали занепадати і, врешті-решт, у 1924 р. припинили своє існування. Частина членів вийшла зі складу Громади, заснувавши нелегальний *Гурток ім. М. Драгоманова*, який і зберіг частину бібліотечного фонду *Української хати* (ЦДАГО, 269-2-261: 41-42).

Після призначення на початку 1927 р. представником військового міністра УНР в Болгарії В. Филоновича він склав план відновлення українських організацій та об'єднання їх у спілку (центрально). Передбачалося створення бібліотек і клубів, які б здійснювали культурні заходи (ЦДАГО, 269-2-261: 4зв, 59). За перший рік перебування на посаді В. Филонович надіслав українським емігрантам в Болгарії 191 книгу, 207 журналів, 54 газети та 181 листівку, в тому числі з портретами Т. Шевченка і С. Петлюри (ЦДАГО, 269-2-262: 36).

При нелегальних громадах або гуртках, що існували в середині – другій половині 1920-х рр. й орієнтувалися у своїй діяльності на Уряд УНР в

еміграції, діяли бібліотеки. Так, у жовтні 1924 р. члени *Гуртка імені М. Драгоманова*, які жили у м. Кочериново і працювали на тартаку Балабанова (с. Бараково), орендували у колишнього консула України 2 кімнати під бібліотеку, сплачуючи йому 200 левів щомісяця (ЦДАГО, 269-2-267: 44). В. Филонович постійно надсилав поштою літературу і пресу до цієї бібліотеки (ЦДАГО, 269-2-261: 7, 9, 12зв). Станом на 15 вересня 1927 р. на обліку у бібліотеці *Гуртка імені М. Драгоманова* в м. Кочериново перебувало 419 назв книг і журналів за 1893-1926 рр. Література надійшла від П. Ільїнського, А. Кмети, П. Коваліва, Г. Маслюка, проф. І. Огієнка, М. Овсійка, Ю. Полтавченка, В. Сальського, В. Филоновича, Української селянської спілки, редакції журналу *Нова Україна* та ін. Серед книг були Біблія, твори В. Біднова, В. Винниченка, Б. Грінченка, М. Грушевського, С. Гулака-Артемівського, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, М. Залізняка, А. Кашенка, О. Кобилянської, І. Котляревського, М. Коцюбинського, М. Кропивницького, П. Куліша, О. Маковея, І. Огієнка, О. Олеся, М. Павлика, В. Самійленка, М. Старицького, О. Стороженка, І. Тобілевича, І. Франка, С. Черкасенка, Т. Шевченка та інших, а також твори австрійських, американських, англійських, білоруських, італійських, німецьких, польських, російських, французьких авторів білоруською, болгарською, німецькою, російською, сербською й українською мовами. Серед періодики – 28 бюлетенів, вісників, журналів, календарів, в тому числі *Військово-науковий вісник Генерального Штабу*, *Літературно-військовий вісник*, *Наша громада*, *Наша Зоря*, *Наша спілка*, *Современная мысль*, *Студентський вісник*, *Табір*, *Український стрілець*, *Український студент* та інші (ЦДАГО, 269-2-268: 105-106, 126-137).

Нелегальна Українська громада в Софії також мала свою бібліотеку. Її книжковий фонд поповнювався надісланими В. Филоновичем книжками. Так, у березні 1928 р. УГ отримала від нього для бібліотеки 54 книги (ЦДАГО, 269-2-269: 75).

Нелегальна українська колонія (група) у м. Перник мала свою бібліотеку-читальню. Її фонд складала 75 назв книг і журналів, що надійшли переважно від В. Филоновича та Товариства кубанців імені отамана Кухаренка, а також від Кубанської громади, Українського центрального комітету в Польщі, С. Шемета та редакцій журналів (ЦДАГО, 269-2-268: 138-140).

Питання розширення культурної діяльності серед української еміграції на Балканах піднімалося на I Конференції української еміграції, що відбулася 25-26 червня 1929 р. в Празі. При обговоренні доповіді Костя

Мацієвича «Спільна акція по питаннях загальнонаціональних на міжнародному форумі» делегат від української еміграції в Болгарії Борис Цибульський закликав не тільки збільшити кількість бібліотек для емігрантів в Болгарії, але і поповнити їх українською періодикою. Підтримуючи заклик Б. Цибульського, Валентин Садовський запропонував сформувані спеціальні збірки книжок для відправки їх до Болгарії й Югославії (ЦДАВО, 3534-1-1: 10, 14-15).

Після легалізації у липні 1929 р. УГ в Болгарії постало питання про відкриття при ній бібліотеки або клубу (ЦДАГО, 269-2-276: 11). 1 листопада 1930 р. в Софії Громада відновила *Українську хату*, при якій функціонувала бібліотека-читальня з відповідними правилами користування (Українська, 1930: 27). Але це не була багатопрофільна *Українська хата* початку 1920-х рр. Йшлося про орендоване на кошти Уряду УНР в еміграції та Посольства Польщі в Болгарії приміщення з кількох кімнат. В одній проживав завідуючий бібліотекою, у другій була бібліотека, третій – читальна зала (ЦДАГО, 269-2-276: 73-73зв). Через непорозуміння між головою управи УГ Михайлом Паращуком і завідуючим бібліотекою й одночасно представником військового міністра УНР в Болгарії Б. Цибульським спочатку бібліотека не підпорядковувалася управі УГ і фінансувалася окремо від Громади. Але після приїзду у червні 1931 р. до Болгарії військового міністра УНР Володимира Сальського кошти (2,5 тис. левів щомісяця) на утримання бібліотеки Б. Цибульським передавалися М. Паращуку, який щомісяця повинен був звітувати про їх використання. Місце розташування *Української хати* (клуб) неодноразово змінювалося (ЦДАГО, 269-2-277: 85, 206). Так, за повідомленням емігрантської преси, 20 вересня 1931 р. в Софії відбулося офіційне відкриття й освячення нового приміщення клубу з бібліотекою (З життя, 1931: 30).

На момент відкриття бібліотека при УГ в Болгарії мала декілька сотень назв книжок і журналів та передплачувала більше 10 українських газет (Відкриття, 1931: 23). Бібліотечний фонд склали «нікчемні остатки», за висловом Б. Цибульського, бібліотеки *Української хати* періоду 1921-1923 рр., книги та близько 15 назв журналів, які надійшли від українських груп у с. Бараково та м. Кочериново. Дублікати книг і журналів надсилали до українських організацій у Варні, Пловдиві, Русе й інших містах. Помічником завідуючого бібліотекою УГ був Боголюбов. 12 лютого 1931 р. Б. Цибульський оприлюднив інструкцію (правила користування) для користувачів бібліотеки, яка згодом була затверджена військовим міністром

УНР в еміграції. Члени УГ мали право безкоштовно і без внесення застави користуватися книжками бібліотеки, решта сплачувала щомісячний внесок у 5 левів і заставу у 30 левів. Безкоштовно можна було користуватися газетами і журналами, але тільки у читальному залі. З дозволу завідуючого бібліотекою її приміщення можна було використовувати для культурно-освітніх заходів (лекції, вистави, концерти) та проведення загальних зборів або засідань керівних органів українських культурно-освітніх організацій. Бібліотека працювала з 9.00 до 21.00. На початку 1931 р. у приміщенні бібліотеки могло розміститися 40-45 чоловік. Щонеділі збиралося до 25 осіб (ЦДАГО, 269-2-276: 113-113зв, 143).

Книги і преса не були власністю УГ в Болгарії. Вони призначалися для всієї української еміграції в Болгарії (ЦДАГО, 269-2-277а: 75). Після прибуття на початку 1937 р. до Софії В. Филоновича була здійснена ревізія бібліотеки при УГ в Болгарії. Було виявлено лише 900 назв книжок. Бракувало кілька сотень книг, які щорічно надсилалися представником військового міністра УНР на Балканах та були придбані на кошти (5 тис. левів) Посла Польщі в Болгарії Адама Тарновського. Більшість з них, на думку В. Филоновича, залишилися у М. Парашука (ЦДАГО, 269-2-282: 188-188зв).

Бібліотеки існували в усіх легальних уенерівських українських товариствах, громадах й у більшості їхніх філій. Деякі громадські організації мали свої або орендовані великі приміщення, де розташовувалося кілька культурних установ. Так, у 1931 р. Українське культурно-просвітне товариство ім. Тараса Шевченка у Варні орендувало на головній вулиці міста великий будинок, в якому були окремі приміщення для вистав (зі сценою), клубу, бібліотеки та читальної зали (ЦДАГО, 269-2-276: 153-153зв).

Свої бібліотеки мали й емігрантські організації іншого політичного спрямування. Так, у жовтні 1933 р. в столиці Українське культурне об'єднання (УКО) в Болгарії офіційно відкрило свою нову ошатну домівку з 4-х кімнат. В одній із них була розташована невелика бібліотека, для якої Іван Шиманський подарував 300 книжок (Наріжний, 1999: 121). В. Филонович відзначав високий культурний рівень УКО. Об'єднання мало власний клуб, гарну бібліотеку і користувалося матеріальною підтримкою своїх заможних членів.

В української еміграції в Румунії перші бібліотеки з'явилися у таборах для інтернованих вояків. За даними коменданта всіх українських таборів для інтернованих Гната Порохівського, таборова бібліотека у

Фегераші налічувала 208 томів художньої літератури, чимало підручників та журналів. При ліквідації табору восени 1923 р. більшу частину бібліотечного фонду успадкував Громадсько-допомоговий комітет в Бухаресті, решту розібрали групи емігрантів, які переїхали до інших місць (Порохівський, 1932: 78). Ці книги і стали основою для формування бібліотек місцевих українських громад, товариств і колоній. Імовірно, бібліотеки були й у таборах у Брашові й Орадя-Маре, оскільки там діяли освітні курси, спілки вчителів і учнів, товариство *Просвіта*, літературний, драматичний і студентський гуртки, що передбачало наявність певної літератури або підручників.

Найбільшу бібліотеку мав Громадсько-допомоговий комітет. Вона систематично поповнювалася новою літературою, зарубіжною й українською пресою, в тому числі і радянською. Читачі надавали перевагу літературі військового характеру (І. В., 1928: 62). У березні 1935 р. при цій бібліотеці відкрилася читальна зала. Відвідувачі могли прочитати газети і журнали, що видавалися не тільки в Румунії, але й у Польщі (Галичина), Чехословаччині, Аргентині, Канаді, США і навіть Маньчжоу-го. Читальня працювала лише в неділю та святкові дні з 9.00 до 13.00 та з 15.00 до 18.00 (Бібліотека-читальня, 1935: 13-14). У листопаді 1936 р. до приміщення ГДК була перенесена бібліотека Громади українців-емігрантів в Бухаресті (Бібліотека, 1936: 15). З 1 січня 1937 р. до 1 червня 1939 р. ГДК надав безповоротну грошову допомогу на різні культурно-освітні заходи, в тому числі на бібліотеку-читальню при Комітеті 7 717 леїв (Геродот, 1939: 27).

У доповіді делегата ГДК В. Трепке на II Конференції української еміграції, що відбулася 1932 р. в Празі, зазначалося, що в Румунії майже всі місцеві громади організували свої власні книгозбірні і передплачували різні українські періодичні видання (ЦДАБ, 1717К-1-459: 3). Навіть окремі колонії (групи) українських емігрантів мали свої читальні. Так, за повідомленням агентства *УКРАЇНТАГ*, у лютому 1926 р. група емігрантів, яка працювала на деревообробній фабриці в Гімеш-Фаджеті (Трансільванія), заснувала український клуб із читальнею та виділила кошти на придбання книг і періодики (Український, 1926: 27).

Деякі громадські організації мали добре впорядковані бібліотеки. Так, незважаючи на економічну кризу початку 1930-х рр., УГ в Гевані постійно оновлювала книжковий фонд власної бібліотеки, передплачувала щоденну газету *Час*, тижневики *Тризуб* і *Жіноча доля* та навіть журнал для дітей

(Культурна, 1932: 27). У 1927-1936 рр. вона витратила на придбання літератури близько 35 тис. леїв (Антошко, 1936: 13).

Велику бібліотеку мала УГ в Бухаресті. У 1928-1935 рр. на неї було витрачено близько 30 тис. леїв. Крім книжок і періодики, бібліотека мала підручники, зокрема заочних курсів українознавства при Українській господарській академії в Подебрадах. При ній діяв відділ літератури іноземними мовами (німецькою, польською, румунською та французькою). Бібліотека працювала у неділю та свята з 12.00 до 13.00. Члени Громади користувалися книгами безкоштовно, сторонні люди щомісяця сплачували внески у 25 леїв та заставу у 200 леїв за користування однією книгою (Громада, 1936: 10).

Комітет імені С. Петлюри в Бухаресті виявив ініціативу щодо відкриття в румунській столиці Українського народного дому імені Симона Петлюри. Збиралися кошти (Недоля, 1939: 22-23). Але невеликі фінансові можливості української еміграції в Румунії стали на заваді реалізації амбітної ідеї.

В Югославії перші бібліотеки українсько-русинської громади з'явилися ще до початку Першої світової війни. У 1909 р. у Пнряворі відкрилася читальня, що була зареєстрована як філія львівської *Просвіти*, 1912 р. – читальня у Камениці (Ліський, 2008: 71). У 1922 р., невдовзі після свого заснування, Українське товариство *Просвіта* (УТП) в Загребі відкрило власну бібліотеку. Нечисленний бібліотечний фонд складався із подарованих членами товариства книг. Тому в тогочасній емігрантській пресі з'явилися заклики допомогти загребській *Просвіті* збільшити її книжково-пресовий фонд (З еміграційного, 1922: 14). При перенесенні централі УТП із Загреба до Белграда ситуація у бібліотечній справі суттєво не змінилася. Наприкінці лютого 1928 р. один із керівників белградської *Просвіти* В. Андрієвський інформував В. Филоновича про те, що УТП мало лише один примірник *Кобзаря*, ледве змогло придбати книги *Історія України-Руси* М. Аркаса, *Ілюстрована Історія України* М. Грушевського та *Історія українського письменства* С. Єфремова. Особливо бракувало книг з історичної тематики. Дещо кращою була ситуація з українською пресою. Товариство отримувало або передплачувало такі видання, як *Діло*, *Зиз*, *Канадійський фермер*, *Літературно-науковий вістник*, *Нива*, *Нова хата*, *Новий час*, *Рада*, *Розбудова Нації*, *Національна думка*, *Світ*, *Січ*, *Смолоскип*, *Сурма*, *Тризуб*, *Український прапор*, *Українські вісти* (ЦДАГО, 269-2-269: 73), а також *Бюлетень Братства українських католиків Канади*, *Вісті*, *Комар*, *Дзвіночок*,

Мета, Наш приятель, Неділя, Пробосм, Світ дитини й Український голос (Liskij, 1999-2000: 294).

Власні бібліотеки мали і невеликі українські гуртки. Так, у 1925 р. у м. Великий Бечкерек утворився гурток українських емігрантів. Тоді ж його члени вирішили особисто сплачувати на користь власної бібліотеки 10 динарів щомісяця. У березні 1928 р. її фонд складав 79 книжок 58 авторів, серед яких – М. Возняк, В. Гнатюк, М. Грушевський, А. Кашенко, П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, О. Терлецький, Т. Шевченко, Г. Хоткевич та інші (ЦДАГО, 269-2-269: 111, 150-151).

Після призначення В. Филоновича представником військового міністра УНР на Балканах він у 1928 р. неодноразово надсилав українським емігрантським організаціям пакунки книг та передплачував для них українську пресу. Так, навесні того ж року українська група в Белграді отримала 3 пакунки по 14 книжок в кожному, в тому числі таких авторів, як Л. Биковський, В. Біднов, В. Будзиновський, С. Васильченко, В. Винниченко, М. Вовчок, Н. Григор'єв, Б. Грінченко, Д. Дорошенко, А. Кашенко, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Коцюбинський, М. Костомаров, І. Котляревський, І. Крип'якевич, П. Куліш, М. Левицький, М. Метерлінк, П. Мирний, С. Петлюра, К. Поліщук, В. Старий, О. Стефанович, Й. Чайківський, Т. Шевченко, Ф. Шіллер, Я. Ярема, український гурток у Великому Бечкереку – збірку з 20 книг таких авторів, як О. Карманюк, І. Крип'якевич, Е. Ростан, С. Рудницький, С. Русова та інші, філія УТП у Новому Саді – пакунок з 11 книг та журналів (ЦДАГО, 269-2-269: 76, 103-104, 164). У січні 1929 р. український гурток у Смедерево мав 29 книг художньої літератури та 19 п'єс (ЦДАГО, 269-2-271: 83). Але цих книг не вистачало для задоволення попиту українських емігрантів.

Про брак літератури у бібліотеках українських громадських організацій в Югославії В. Андрієвський доповідав на I Конференції української еміграції, що відбулася 1929 р. в Празі: «Від усього того, що могло б поповнювати духово культурні вимоги еміграції у Югославії, маємо ми лише дуже убогі бібліотечки при організаціях, бібліотечки, в котрих бракує найпотрібніших книжок, як наприклад більш-менш повної історії України, історії письменства та навіть головніших творів наших класиків. При бібліотеках є читальні, в яких можна знайти декілька часописів, які дають досить убоге представлення цілої нашої преси» (ЦДАГО, 269-2-258: 27).

При обговоренні доповіді К. Мацієвича «Спільна акція по питаннях загальнонаціональних на міжнародному форумі» на цій же конференції В. Андрієвський зауважив, що на заваді розвитку культурної справи емігрантських організацій стали матеріальна скрута емігрантів через економічну кризу та брак інтелігенції (ЦДАВО, 3534-1-1: 15).

Саме через це В. Филонович запровадив систему мандрівних бібліотек, коли до однієї громади надсилалася збірка з кількох десятків книг, через 2-3 місяці вона пересилалася іншій громаді, потім – наступній громаді і т. д. Така система діяла з 1928 р. до кінця 1937 р. (ЦДАГО, 269-2-269: 85).

Українські організації в Югославії створювали також бібліотеки (бібліотеки-читальні) в окремому публічному приміщенні. Так, з дозволу Міністерства народної освіти бібліотека белградської *Просвіти* була розташована в окремій кімнаті школи в центрі міста (Козлітін, 1996: 62). За сприяння В. Филоновича й Уряду УНР в еміграції українські громади в Белграді та Смедерево орендували для бібліотеки окремі приміщення або кімнати, а бібліотека філії УТП в Новому Саді розміщувалася у кав'ярні (ЦДАГО, 269-2-277а: 14зв, 78).

Після повернення централі УТП з Белграда до Загреба управа *Просвіти* активно взялася за відкриття філій і бібліотек при них та читалень як окремих складових товариства із власними статутами. Так, 2 липня 1936 р. у Прняворі за сприяння місцевої греко-католицької парафії була заснована *Українська читальня*. На початку 1937 р. її статут було опубліковано на сторінках часопису *Рідне слово* (Правила, 1937: 3). У 1938 р. читальня мала 52 члени (Liskij, 2008: 65).

У другій половині 1930-х рр. *Українська матиця* в Баня-Луці збирала кошти на будівництво в місті Українського дому (Наріжний, 1999: 123). У ньому мали розміститися управа, допомогова і жіноча секції товариства, інтернат для школярів середніх шкіл, кооператив та театр імені Т. Шевченка (Бондаренко, 1936: 13).

Отже, незважаючи на матеріальні нестатки, міжвоєнна українська політична еміграція в країнах Південно-Східної Європи спромоглася створити клуби та бібліотеки, які були центрами її культурно-освітнього життя. Допомогу у цій справі їм надавали представники військового міністра УНР на Балканах і в Туреччині В. Филонович та в Румунії Г. Порохівський, а також редакції окремих українських періодичних видань. Власні бібліотеки мали й українські емігрантські організації консервативно-гетьманського та радикально-націоналістичного спрямування. Бібліотеки і клуби сприяли

адаптації українських емігрантів до нових умов життя та збереженню ними національної ідентичності.

Valeriy Vlasenko

LIBRARIES AND SOCIETIES OF UKRAINIAN POLITICAL EMIGRATION AT THE
BALKANS IN THE INTERWAR PERIOD

Summary

Ukrainian political interwar emigration in the Balkans was formed as a result of three waves of emigration by sea, consisting of the White forces of A. Denikin and P. Wrangel, and by land as a part of the Army of the UNR and Ukrainian insurgent groups. In the early 1920s, it created a network of public organizations. Societies and libraries were created to meet the cultural and educational needs of emigrants. They existed as separate institutions or structural units of public organizations. The board of a community or company was required to have the librarian's position. Societies were multi-profile institutions of Ukrainian emigrants. Thus, in the capital of Bulgaria there was a society "Ukrainska Khata" [Ukrainian Hut] where a dining room, a shelter for disabled people and patients, craft workshops, a cultural and educational clubs, library, justices of Ukrainian public organizations in Sofia were placed. Funds of libraries were formed mainly through the supply of books and periodicals by representatives of the Minister of War of the UPR in the Balkans V. Fylonovych and by H. Porokhivskiy in Romania, the conservative hetman and radical nationalist environment, editions of certain Ukrainian periodicals and material support of the ambassadors of Poland in Bulgaria and Yugoslavia. Usually libraries and societies acted according to their own statutes and rules. These cultural institutions promoted adaptation of Ukrainian emigrants to the new conditions of life and the preservation of their national identity.

Keywords: Bulgaria, library, Romania, society, Ukrainian emigration, Yugoslavia.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

- Antoško K. (1936). Desjata ričnycja isnuvannja Ukrajins'koji Hromady v Havani. *Tryzub* (Paryž), 32, 13. (Cyrillic)
- Biblioteka (1936). Biblioteka Ukrajins'koji Hromady v Bukarešti. *Tryzub*, 41, 15. (Cyrillic)
- Biblioteka-čytal'nja (1935). Biblioteka-čytal'nja pry Ukrajins'komu Komiteti v Bukarešti. *Tryzub*, 14, 13–14. (Cyrillic)
- Bondarenko (1936). Ukrajins'ka Matycja. *Tryzub*, 13, 13. (Cyrillic)

- Vidkryttja (1931). Vidkryttja biblioteki-čytalky v misti Sofiji. *Hurtujmosja* (Horni Černošyci), 1 (VI), 23. (Cyrillic)
- Vlasenko V. (2011a). Ukrajins'ka hromada v Bolhariji (za materialamy paryz'koho tyžnevuka «Tryzub»). *Sums'ka starovyna*, 35, 14–27. (Cyrillic)
- Vlasenko V. (2011b). Ukrajins'ka hromada u Belhradi u mižvojenyj period (za materialamy paryz'koho «Tryzuba»). *Kyjivs'ka starovyna*, 1, 123–136. (Cyrillic)
- Vlasenko V. (2011c). Ukrajins'ka hromada u Velykomu Bečkereku (JUHoslavija) u mižvojenyj period. *Kyjivs'ka starovyna*, 3, 41–48. (Cyrillic)
- Herodot D. (1939). Emihracijni spravy u Rumuniji (zakinčennja). *Tryzub*, 34–35, 26–28. (Cyrillic)
- Hromada (1936). Hromada Ukrajinciv-Emihrantiv u Bukarešti. *Tryzub*, 14, 10. (Cyrillic)
- Z emihracijnoho (1922). Z emihracijnoho žyttja v Juhoslaviji. *Ukrajins'kyj skytalec'* (Jozefiv), 18, 14. (Cyrillic)
- Z žyttja (1931). Z žyttja Ukrajins'koji Hromady v Bolhariji. *Tryzub*, 42, 30. (Cyrillic)
- I. V. (1928). Orhanizacija i žyttja ukrajins'koji emihraciji v Rumuniji. *Visty Ukrajins'koho Central'noho Komitetu u Pol'sči* (Varšava), 26–27, 62–64. (Cyrillic)
- Kěseva C. (2008). *Bolgarija i russkaja èmigracija: 1920-1950-e gody*. Moskva: Biblioteka-fond «Russkoe Zarubež'e»; Russkij put'. (Cyrillic)
- Kozliti V.D. (1996). *Russkaja i ukrainskaja èmigracija v Jugoslavii (1919–1945 gg.)*. Har'kov: «RA». (Cyrillic)
- Kozliti V. (1996). Ukrajins'ki hromads'ki orhanizaciji v JUHoslaviji (20–30-ti rr. XX st.). *Ukrajins'ka diaspora* (Kyjiv-Čykaho), 9, 52–69. (Cyrillic)
- Kul'turna (1932). Kul'turna pracja hromady v Havani. *Tryzub*, 10, 27. (Cyrillic)
- Lis'kyj B. (2008). Ohljad kul'turno-osvitn'oho žyttja ukrajinciv u Bosniji (1890–1990). In: *Materialy do istoriji ukrajinciv u Bosniji*, 5. Novyj Sad, 71–76. (Cyrillic)
- Narižnyj S. (1999). *Ukrajins'ka emihracija: Kul'turna pracja ukrajins'koji emihraciji 1919–1939*. Kyjiv: Vyd-vo im. Oleny Telihi. (Cyrillic)
- Nedolja D. (1937). Pid znakom ukrajins'koji deržavnosti. *Tryzub*, 10, 20–23. (Cyrillic)
- Poroxivs'kyj H. (1932). Ukrajins'ka vijs'kova emihracija v Rumuniji. *Tabor* (Varšava), 17, 70–78. (Cyrillic)

- Pravyla (1937). Pravyla Ukrajins'koji Čytal'ni u Prnjavori. *Ridne slovo* (Derventa), 1, 3. (Cyrillic)
- Ukrajins'ka (1923). Ukrajins'ka emihracija v Bolhariji. *Trybuna Ukrajiny* (Varšava), 2–4, 114–115. (Cyrillic)
- Ukrajins'ka (1930). Ukrajins'ka Hromada v Bolhariji. *Tryzub*, 48, 27. (Cyrillic)
- Ukrajins'kyj (1926). Ukrajins'kyj klub v Himeši. *Tryzub*, 21, 27. (Cyrillic)
- Centralen dáržaven arhiv na Republika Bálgarija (CDAB), f. 1717K, op. 1, a. e. 373, 2 l. CDAB f. 1717K, op. 1, a. e. 459, 8 l. (Cyrillic)
- Central'nyj deržavnyj arxiv vyščyx orhaniv vlady ta upravlinnja Ukrajiny (CDAVO), f. 3534, op. 1, spr. 1, 68 ark. (Cyrillic)
- Central'nyj deržavnyj arxiv hromads'kyx ob'jednan' Ukrajiny (CDAHO), f. 269, op. 2, spr. 258, 204 ark. CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 261, 88 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 262, 119 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 267, 295 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 268, 204 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 269, 300 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 271, 206 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 276, 183 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 277, 230 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 277a, 171 ark. (Cyrillic)
- CDAHO, f. 269, op. 2, spr. 282, 242 ark. (Cyrillic)
- Liskij B. (1999–2000). Filijale zagrebačkoh društva Prosvita u Šumeću i Kanjiži. *Думки з Дунаю = Misli s Dunava* (Zagreb; Вуковар), 3, 294–298. (Cyrillic)
- Liskij B. (2008). Djelovanje ukrajinskoh društva «Prosvita» iz Zagreba među Ukrajincima u Bosni i Hercegovini između dvaju ratova. *Materialy do istoriji ukrajinciv u Bosniji*, 5. Novyj Sad, 53–67. (Cyrillic)

УЧАСТЬ РАДЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У НАЛАГОДЖЕННІ КОНТАКТІВ УКРАЇНЦІВ ЮГОСЛАВІЇ З КРАЇНОЮ СВОГО ПОХОДЖЕННЯ

У роботі зроблений аналіз участі радянських (союзних і республіканських) інституцій у налагодженні контактів української діаспори в Югославії з країною свого походження, Україною. Розкрито механізми стримування повноцінних зв'язків з боку радянської держави через спеціально створені товариства. До аналізу були залучені документи центральних українських архівів, у яких віднайдено листи українців Югославії, звітна документація дипломатичних установ тощо. Ці джерела допомогли відтворити об'єктивну картину спілкування діаспорян з Україною упродовж 1945-1980-х років.

Ключові слова: українська діаспора, русини, Югославія, Українське товариство зв'язків із закордоном.

Ще у другій половині 20-х рр. ХХ ст. Радянський Союз намагався кардинально вирішити питання міжнародної співпраці в гуманітарній сфері, через що взято під жорсткий контроль контакти з українською діаспорою. З цією метою НКВС провело роботу зі створення Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном (ВТКЗ), і така організація сформована у травні 1925 року. Відтоді ВТКЗ монополізувало роботу усіх сфер співпраці України зі своїми діаспорами.

Щоб продемонструвати світові та радянському народові функціонування в СРСР свободи й демократії, Москва дала дозвіл створити Українське товариство зв'язків із закордоном (УТЗЗ), що через тридцять років одержало назву Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами (УТДКЗ)¹. У Москві легко могли безперешкодно стежити за діяльністю такої української організації, оскільки її створили як республіканське відділення ВТКЗ, а відтак вона виконувала його вказівки та інструкції.

* galinasagan@gmail.com

¹ 1926–1959 рр. – Українське товариство зв'язку з закордоном; від 1959 року – Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами.

За кордоном добре розуміли складність ситуації. Зокрема в Парижі в лютому 1927 року орган боротьби за незалежність України «Тризуб» із цього приводу писав: «Щоби врегулювати постійну й планомірну координацію культурних установ із закордоном, цього року мають відкрити в Україні Товариство культурного зв'язку з закордоном. Завдання Товариства дуже широкі і потреба в цьому велика. Та совітська практика, що стоїть на сторожі кожної живої думки й слова, відгородивши Україну китайським муром від Європи, не дозволяє мати багато надій на щасливий розвиток його праці...» (Тризуб, 1927–3: 26.). Однак, попри песимістичні прогнози, УТЗЗ таки зуміло налагодити деяку співпрацю між Україною і світом, зокрема з українцями Югославії.

До Другої світової війни діяльність Товариства була незначною: воно, як правило, надсилало за кордон книжки, грамплатівки, фото та інші матеріали. Час від часу представники УТЗЗ разом із державними інституціями приймали іноземні делегації (ЦДАГО, 1-24-4337: 364–367). У перші повоєнні роки Товариству, окрім обміну літературою, вдавалося розвивати й інші види співпраці. Взявши до уваги основні напрями діяльності УТДКЗ, слід зазначити, що з тими завданнями і обмеженнями, які мало Товариство з боку комуністичних функціонерів, важко було досягти значних результатів. Головна мета діяльності УТДКЗ, за офіційними документами, зводилася до пропаганди за кордоном «досягнень радянського народу», популяризації рішень з'їздів КППС і добробуту республіки. Свою діяльність Товариство мало насамперед спрямовувати на співпрацю з країнами народної демократії (соцтабором), згодом це «країни соціалістичної співдружності». Дозволяли деяку співпрацю з капіталістичними країнами, особливо з тими, де проживала українська діаспора. Югославію, як уже зазначалося вище, тривалий час не відносили до жодного з таборів, і лише від 70-х рр. зараховували до країн народної демократії.

Через численні листи від українців Югославії до державних і громадських установ УРСР влада надала Товариству право відповідати на них. Таким чином, УТДКЗ отримало ще одну можливість розвивати контакти з СФРЮ. Загалом, зв'язки з українцями Югославії розцінювалися не як контакти з діаспорою, а як співпраця з іноземними установами, оскільки цей напрям діяльності Товариства в нормативних документах визначався як основна функція УТДКЗ.

До конфлікту між СРСР та ФНРЮ українська діаспора Югославії мала епізодичні зв'язки з Товариством. Як правило, цю співпрацю ініціювали

вихідці з України. Зокрема у м. Баня-Лука (Боснія і Герцеговина) працювало Українське товариство «Згода», яке очолював Микола Каган. Товариство організовувало діаспорне життя в цьому регіоні, що було нелегкою справою. Про це свідчили листи М. Кагана до УТЗЗ: наприклад, у жовтні 1947 року він надіслав прохання допомоги навчальною літературою з української мови, літератури, історії. Товариство не мало права самостійно вирішити це питання і звернулося до посольства СРСР у ФНРЮ за інформацією щодо діяльності «Згоди» і БіГ (ЦДАВО, 5111-1-95: 153–154). Такі процедури ускладнювали процес надсилання книг до українських шкіл чи окремих класів у югославських школах.

В окремих випадках зв'язки діаспори з Україною налагоджувало Товариство культурної співпраці Сербії з СРСР або його філії. Зокрема представництво в м. Нові Сад передало 400 українських книг, надісланих УТДКЗ, для культурно-просвітницьких товариств українців-русинів у Воєводині. У листі-подяці від голови філії Бранка Шинжара йшлося про таке: «Русини – це українці, які поселилися в нашій Воєводині із Прикарпатської України і живуть головним чином в селах». Б. Шинжар і голова культурно-просвітнього товариства «Руская матка» з Руського Керестура, зазначили, що одержані книги – перші книги українською мовою для діаспори Воєводини. Було висловлено також сподівання, що Україна надасть також свої підручники, в яких була особливо нагальна потреба (ЦДАВО, 5111-1-252: 95).

Не обходилося і без того, що за допомогою УТДКЗ до Югославії (спеціально для діаспори) надходила пропагандистська література. Під грифом «секретно» до посольства СРСР у ФНРЮ потрапляли статті на зразок «Истинное лицо бандеровцев и мельниковцев», «Украинские националисты на службе поджигателей войны» (ЦДАВО, 5111-1-252: 102–104). Такі матеріали скептично сприймали не лише вихідці з України, а й інші громадяни Югославії, які реально оцінювати ідеологічні прийоми радянської влади.

За перші повоєнні роки траплялися випадки, коли представники української діаспори писали до УТДКЗ з проханням налагодити співпрацю. Листи, зокрема, надходили від В. Семака, який займав високий статус у Югославії – був депутатом югославського парламенту і докладав чимало зусиль для організації національного життя українців у ФНРЮ. В одному з листів В. Семак писав, що в Югославії близько 10 тис. українців, які до війни мешкали переважно в Боснії, а згодом переселилися до Хорватії, Словенії,

Восводини. Найбільша проблема для українців Югославії, вважав В. Семак, – це можливість відвідати Україну, про що він завжди просив допомогти. Із цим проханням він звертався і до посольства СРСР в Югославії, і до делегацій, що приїжджали з України, проте ніхто не зміг допомогти. На початку 1948 року із тією ж проблемою В. Семак звернувся до УТДКЗ – єдиної організації, яка підтримувала зв'язок з українцями у ФНРЮ. Це давало йому надію на те, що Товариство зможе допомогти організувати поїздки, чи навіть переселення на батьківщину. «Хочемо у нашу рідну Україну, – писав В. Семак, – без різниці, в котру сторону, а між своїх, бо на чужині тяжко жити...» (ЦДАВО, 5111-1-252: 39–43).

Співробітники УТДКЗ прагнули допомогти співвітчизникам. У березні 1948 року голова правління Товариства М. Скачко звертається до надзвичайного та повноважного посла СРСР в Югославії А. Лаврентьева з проханням надати можливу інформацію, а точніше, дозвіл налагодити контакти з українцями, яке гуртувалися навколо «Руського слова» і «Згоди», а також з окремими особами (В. Семаком, М. Романюком та ін.) (ЦДАВО, 5111-1-252: 46). Слід відзначити й іншу особливість діяльності УТДКЗ на югославському просторі. Товариство найдовше з-поміж інших радянських структур контактувало з Югославією у період конфлікту Сталін – Тіто. Ще в квітні 1949 року УТДКЗ надсило матеріали до культурно-просвітницького товариства українців у Югославії «Руський Керестур» і «Тарас Шевченко» в Джурижево-Бачка (ЦДАВО, 5111-1-441: 6).

Кількість і якість матеріалів, які розсило Товариство до і після конфлікту, не задовольняли все бажання дізнатися про Україну. У червні 1955 року до Товариства надійшов лист від В. Семака, який висловив сподівання, що після підписання нової угоди між СРСР та Югославією можна буде і надалі спілкуватися з українцями на рідній землі, а то «після 1947 року ні вітру, ні хвилі з нашої України...» (ЦДАВО, 5111-1-227: 2–5). Взаємини справді відновилися: на прохання В. Семака УТДКЗ почало надсилати різноманітну літературу; її одразу поширювали серед української громади Хорватії, яка відчувала надзвичайний «голод на рідне слово» (ЦДАВО, 5111-1-854: 18).

До УТДКЗ постійно звертався і мешканець м. Шибалин (Сербія) І. Федчишин, який замовляв літературу для своїх дітей та родин українського походження, котрі проживали у цьому місті. У списку замовлень були «Кобзар» Т. Шевченка, твори С. Руданського, художні твори про Другу світову війну тощо (ЦДАВО, 5111-1-2346: 16). Свої листи до УТДКЗ часто

надсилав Тимків Роман із Сараєво і також просив україномовну літературу, якої не вистачало в Боснії і Герцеговині. Із розповідей своїх колег із діаспори Р. Тимків знав: замовляючи матеріали з України, насамперед необхідно просити книги чи брошури ідеологічного змісту, а вже на останніх позиціях вказувати твори українських класиків. Тож у своєму спискові замовлень Р. Тимків першими подав брошури «Велика Жовтнева соціалістична революція» і «Про будівництво комунізму на Україні». Основними книгами, яких родина Р. Тимківа чекала з України, були читанки для 5–6-х класів, збірки українських казок і байок, різноманітні дитячі книги (ЦДАВО, 5111-1-2346: 32). Отриманими книгами Р. Тимків згодом ділився з іншими українськими родинами в Сараєво.

Відчуваючи інтерес громади Боснії і Герцеговини до українського слова, голова УТДКЗ К. Литвин 1956 року звертається до уповноваженого ВТКЗ з Югославією В. Кузьменка, щоби той висловив свої міркування стосовно необхідності розширити культурні зв'язки УТДКЗ з боснійськими українцями. Відповідь була негативна. В. Кузьменко покликався на позицію посольства СРСР у ФНРЮ, яке заявило, що такі контакти недоцільні (ЦДАВО, 5111-1-854: 19–21). Через місяць В. Кузьменко продовжив свою активну роботу з вивчення ситуації щодо пересилання української літератури до Югославії. У листі до заступника голови ВТКЗ Н. Візжиліна він зазначає: Будинок радянської культури останнім часом отримує багато літератури з України та Білорусії, а відвідувачі не висловлюють бажання читати українською та білоруськими мовами, то «не понятно, чем руководствуется УОКС и ВОКС, когда направляет Дому издания на украинском и белорусском языках, потому считаем целесообразным прекратить посылку Дому газеты на украинском и белорусском языках, а также сократить количество направляемых в ДК журналов на этих языках» (ЦДАВО, 5111-1-854: 22). Звичайно, до Белграда не могли дійхати всі представники української діаспори, які неодноразово просили надіслати їм україномовну літературу, а керівництво Будинку радянської культури не робило ніяких спроб переслати літературу до місць компактного проживання українців. Ні в УТДКЗ, ні в посольстві не взяли до уваги зауваження «внимательного уполномоченного» і надалі активно продовжували надсилати матеріали до Югославії.

Проблемами україномовних видань перейнявся представник ВТКЗ в Югославії Г. Шумілов. На початку 1958 року він побував у м. Нові Сад, відвідав Товариство русинів ім. М. Горького і побачив складні матеріальні

умови роботи організації: у невеличкій кімнаті (40 кв. м.) зберігалися книги українською та сербською мовами. Від уряду Товариство русинів отримувало щорічну допомогу обсягом 30 тис. динарів, що дорівнювало місячному окладу професора. Цих грошей вистачало на олівці для недільної школи. Г. Шумілов, перейнявшись проблемами Товариства, звернувся до УТДКЗ із проханням активніше йому допомагати. Насамперед необхідні були підручники для початкової школи, грамплатівки з українськими піснями, ноти, альбоми з вишивками, фотоматеріали про Україну, фільми. Все це потребували активісти Товариства для проведення «великої роботи в сільській місцевості серед русинів», як зазначав Г. Шумілов у листі до УТДКЗ [195, арк. 2]. І вже наприкінці січня 1958 року Товариство русинів ім. М. Горького отримало посилки з України (ЦДАВО, 5111-1-1013: 9). 1959 року на прохання Г. Шумілова заступник голови УТДКЗ К. Литвин допоміг Товариству з м. Нові Сад придбати три бандури для чоловічого хору і переслав інструменти до Сербії (ЦДАВО, 5111-1-1151: 21).

1960 року до УТДКЗ продовжували надходити листи і від приватних осіб з Югославії. Зокрема писали Марія Вукович (Воеводина, Старий Жеднік), Микола Каган (БіГ, Бая-Лука), Параска Василин (БіГ, Пнрявор) та ін. (ЦДАВО, 5111-1-2993: 1–17). Дописувачі дякували за посилки, а також просили надіслати художню літературу, підручники. Керівництво Товариства, певно, щоб перестраховатися, вирішило звернутися до Г. Шумілова з приводу доцільності співпраці УТДКЗ із приватними особами Югославії і попросило надати довідку про українське населення в цій країні. Надійшла досить несподівана відповідь: Товариство може на свій розсуд приймати рішення щодо літератури і ці потреби «треба задовольнити». Стосовно інформації про українське населення в Югославії, то представник ВТКЗ нічого не сказав, оскільки на той час офіційних даних не було, а дістати інформацію іншим способом не вдалося (ЦДАВО, 5111-1-1013: 26).

Після такої схвальної позиції представника ВТКЗ щодо діяльності українського товариства, УТДКЗ отримало більше свободи для зв'язків з українською діаспорою. Налагодили зв'язки зі Спілкою українських культурних товариств у містах Вербас і Бая-Лука, куди почали надсилати матеріали про Україну, музичні твори та українську художню літературу (ЦДАВО, 5111-1-1013: 6). Згодом діаспора Вербаса запропонувала не тільки обмінюватися літературою, а й делегаціями, а також просила приймати їхню молодь в українських університетах для підготовки спеціалістів з української

мови, літератури, історії тощо, в яких діаспора Югославії мала велику потребу (ЦДАВО, 5111-1-1013: 23–24).

Навіть за таких обставин Товариство не могло самостійно надсилати періодику до Югославії. У розпорядженні за 1959 рік про відправку газет та журналів ФНРЮ знаходилася у кінці списку країн «народної демократії», до того ж назва країни була дописана від руки. Періодика надходила лише на адресу Будинку радянської культури в Белграді. Із 53 найменувань, які йшли за кордон, до Югославії надсилали 16, до того ж по одному примірникові. До Товариства надходили замовлення на часописи «Український історичний журнал», «Українська мова в школі», «Перець» тощо, але співробітники УТДКЗ відповідали, що не займаються розсиланням цих видань (до речі, в інші країни ці журнали таки надсилали).

Така ситуація зберігалася до кінця 60-х рр., а вже на початку 70-х ці й інші видання з'являються у списку на відправлення до СФРЮ (ЦДАВО, 5111-1-1325: 9). Представники діаспори часто особисто зверталися за допомогою до представника ВТКЗ Г. Шумілова, який мав чималі повноваження і допомагав югославським українцям. Наприклад, у грудні 1960 року до Г. Шумілова прийшов лист від учителя з м. Нові Сад М. Ковача, який просив посприяти в отриманні журналів «Барвінок», «Піонерія», «Україна», «Мистецтво» (ЦДАВО, 5111-1-1432: 2).

Про цікавий факт ідеться у листі Т. Зуєва – заступника голови Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном, який наприкінці 1961 р. звернувся до УТДКЗ із проханням надіслати підручники з російської мови для українських шкіл Югославії (ЦДАВО, 5111-1-1432: 25). З одного боку, це свідчило про повноцінне функціонування українських шкіл у ФНРЮ, з іншого – на початок 60-х рр. у цих школах вже не бракувало українських підручників, і в Югославії почали вивчати популярну російську мову.

1964 року нові дописувачі² просили Товариство посприяти в отриманні творів Т. Шевченка, О. Кобилянської, П. Тичини, М. Стельмаха та ін., які згодом їм було надіслано (ЦДАВО, 5111-1-1808: 1–62). Та ці позитивні тенденції в роботі УТДКЗ з діаспорою тривали недовго. На середину 60-х рр. склалася непроста ситуація: листи писали українці з усієї Югославії і просили надіслати книги чи інші матеріали. Керівництво Товариства звернулося за порадою до республіканських органів влади, яке

² Василь Демченко з м. Сараєво, Марія Ханасенчук з м. Лішня-Прнявор, Михайло Феженко з м. Митровиця, Степан Тимків з м. Загреб та ін.

рекомендувало УТДКЗ звертатися до Будинку радянської культури у Белграді і просити його, щоб він листи українців не пересилав до Києва, а розглядав їх на місцях і вирішував, як реагувати на прохання діаспори (ЦДАВО, 5111-1-1808: 59).

Югославська сторона сприйняла такі заходи як заборону з боку Москви, і мала рацію. Тому вирішили запропонувати співпрацю без посередництва ВТКЗ. Керівництво посольства СФРЮ в СРСР 1964 року запропонувало Товариству отримувати з Югославії листи та посилки, минаючи Москву (ЦДАВО, 5111-1-1808: 36). Проте скористатися цією пропозицією Товариство не змогло, оскільки в СРСР існували закони, за якими вся дипломатична пошта переходила через центральні союзні органи.

Звичайно ж, у Югославії відчували дефіцит матеріалів, аби презентувати тогочасне життя в Україні, її історичне минуле. На щастя, Товариству не забороняли, і навіть більше – виділяли кошти на організацію святкування ювілеїв Т. Шевченка. З усіх дозволених заходів цей мав чи не найбільший інтерес серед югославської громадськості. Навесні 1964 року УТДКЗ надіслало до БРК чимало матеріалів для святкування 150-річчя від дня народження Т. Шевченка. Із цієї нагоди у великих містах СФРЮ було організовано виставки про життя й творчість Кобзаря, проведено лекції, радіопередачі, демонструвалися кінофільми «Лілея», «Безсмертя Кобзаря» та ін. (ЦДАВО, 5111-1-1808: 44). До співпраці з Україною долучалися громадські організації української діаспори в Югославії. Свою діяльність вони, зважаючи на радянські заборони, не могли організовувати на офіційному рівні, тому їхня робота проводилася здебільшого у приватному режимі.

У серпні 1971 року Україну відвідала група югославських громадян – представників української діаспори.³ Свою подорож югославські українці розпочали з м. Ужгород. Там вони зустрілися з головою Закарпатської обласної ради та головою Закарпатського відділення Українського товариства дружби Ю. Стенчуком, де обговорили питання участі колективів художньої самодіяльності Закарпаття у щорічних фестивалях «Червона ружа» у Воєводині.

³ Серед них були: генеральний секретар Союзу культурно-освітніх організацій Югославії Мілош Споич, директор Будинку культури в Руському Керестурі Янко Олеяр, помічник головного редактора м.Нові Сад, шеф-редактор русинського відділення Семен Сакач, член оргкомітету фестивалю «Червона ружа» Юлін Новта.

Великі сподівання покладали югославські активісти на зустрічі в Києві, які мав організувати А. Шостака – керівник Будинку радянської культури в Белграді з 1964 року. Вони прагнули відвідати Українське товариство дружби і культурних зв'язків, міністерство культури України, Укрпрофраду з метою обговорити питання українсько-югославської співпраці. А. Шостаку було відмовлено у сприянні, оскільки, як заявила українська сторона, такі зустрічі не запланувала жодна з установ (ЦДАВО, 5111-1-2552: 6). Пояснення не задовольняло іноземців, вони збагнули суть примітивної відмови.

На відміну від українських чиновників, керівництво посольства СРСР в СФРЮ було більш відкритим для роботи з діаспорою. Зокрема після участі самодіяльного ансамблю «Юність Закарпаття» з Ужгорода у святкуванні ювілею Русинсько-українського товариства «Червона ружа» із Руського Керестура (червень 1971 року) радянське посольство високо оцінило діяльність українського колективу, спрямовану на зміцнення дружніх відносин з емігрантами та популяризацію української культури в Югославії. Колектив «Юність Закарпаття» дав два концерти для мешканців сіл Коцура, Црвенка, Петрівці, Прнявор, Руський Керестур та інших, де проживало багато українців-русинів. Концерти відвідало понад 15 тис. глядачів. Посольство, помітивши великий інтерес місцевого населення до творчості українського колективу, запропонувало УТДКЗ продовжувати свою діяльність у такому ж напрямі та сприяти приїзду мистецьких колективів з України (ЦДАВО, 5111-1-2552: 9).

Проте такого визнання та пропозиції посольства було замало. Товариству доводилося шукати нестандартні шляхи для реалізації своєї міжнародної діяльності. Найефективнішою в цьому аспекті могла бути підтримка ЦК КПУ. Усі ідеї, схвалені керівництвом компартії, реалізовувалися, тож помітно зростала ефективність діяльності Товариства. До прикладу, отримати дозвіл на виїзд до Югославії завжди було складно, проте коли поїздка збігалася з партійними (радянськими чи югославськими) ювілеями, то такі дозволи давали одразу. Зокрема 1970 року під час святкування 100-річчя від дня народження Леніна, а 1972 року – 50-річчя утворення СРСР; тоді без зайвих перешкод голова УТДКЗ В. Дмитрук організував виїзд українських колективів на фестиваль «Червона ружа» в Руський Керестур. За сприяння ЦК КПУ Товариству навіть вдалося отримати профспілкові кошти на поїздку (ЦДАВО, 5111-1-2749: 12). Таким чином, УТДКЗ мало у своєму бюджеті

великі на той час кошти, адже на кожну особу (а відряджали 20 осіб) Укрпрофрада виділила 260 крб.

Югославська сторона надзвичайно гостинно приймала представників з України. У СФРЮ знали, що громадянам України заборонено спілкуватися з представниками української діаспори, особливо з Американського континенту, тому, аби уникнути непорозуміння, на фестиваль до Югославії не запрошували українців з Канади та США. На початку 70-х рр. організатори, скориставшись незнанням радянських чиновників історії української діаспори в Югославії, влаштували виступи творчих колективів з України у місцях компактного проживання українців-русинів у містах Нові Сад, Суботиця, Кула, Вуковар, Баня-Лука, Прянвор. Та коли цю хитрість було розкрито, довелося змінити маршрут фестивалю, і з середини 1970-х рр. його проводили на Адріатичному узбережжі та в Белграді (ЦДАВО, 5111-1-2749: 14–16). Для прихильників українського мистецтва це не було великою перешкодою, і всі вони приїжджали на Адріатику, аби почути рідні пісні та поспілкуватися зі співвітчизниками.

Югославські чиновники не розуміли бюрократизму, який панував в УРСР; вони не звикли до тих повільних темпів виконання домовленостей, які супроводжували діяльність УТДКЗ. Зокрема влітку 1975 року завідувач освітньо-педагогічного відділу Республіки БіГ Субхія Крневич під час візиту до Києва замовила підручники з української мови та літератури для українських класів і шкіл, які працювали у місцях компактного проживання українців-русинів у республіці. У листопаді 1975 року книги ще не надійшли до замовників, тому Субхія Крневич черговий раз написала листа до Товариства з проханням надіслати хоча б по одному примірникові, оскільки гальмувався навчальний процес. Література дійшла до адресата майже через рік після першого замовлення (ЦДАВО, 5111-1-2945: 15).

У 80-і рр. ХХ ст. активізувалася міжнародна діяльність УРСР і вдавалося долати дефіцит літератури в українській діаспорі. Восени 1983 року Союз українців та русинів Хорватії звернувся до Генконсульства СРСР у Загребі з проханням сприяти в отриманні підручників для 8-літньої української школи у Вуковарі. Генконсульство підтримало цю ідею та адресувало її УТДКЗ для виконання (ЦДАВО, 5111-1-3379: 8). Згодом між Товариством і школою у Вуковарах налагодилися тісна співпраця. Наприкінці 1983 року її учні вирішили листуватися зі школярами однієї з київських шкіл. Нею за сприяння Товариства стала СШ № 152, що в Дарницькому районі. Між учнями налагодилися дружні взаємини: вони

листувалися, надсилали один одному матеріали про свої країни (ЦДАВО, 5111-1-3432: 47).

Саме тоді за підтримки Генконсульства в Загребі Товариство могло активніше співпрацювати з діаспорою. Матеріали, які УТДКЗ надсилало емігрантам, надходили через радянське дипломатичне представництво. Тому від позиції працівників Генконсульства залежала подальша доля надісланої літератури та контактів загалом. Рішення приймали переважно на користь дружніх відносин між Україною та українською діаспорою в Югославії.

Багато конструктивного для цього зробив віце-консул Є. Гоцарідзе. Він завжди уважно вислуховував прохання активістів діаспори, підтримував контакти з Союзом русинів та українців, особисто їздив на вручення школі чи іншим культурним закладам Вуковара матеріалів з України. Позитивно сприйняв Є. Гоцарідзе ідею керівника Союзу русинів та українців щодо стажування вчителів української мови та літератури в Києві. Проводячи велику роботу з популяризації українського мистецтва, Союз відчував значний дефіцит у хореографів, концертмейстерів. Віце-консул і тут пообіцяв допомогу, залучивши активістів Товариства (ЦДАВО, 5111-1-3432: 54).

Загалом співпраця українців з діаспорою, особливо в духовній сфері, розвивалася повільно і була мало ефективною, що не задовольняло національних потреб українців Югославії. Про це свідчила зустріч нового Генконсула СРСР у Хорватії А. Карпачова з делегацією Союзу русинів та українців у січні 1985 року. Учасники делегації⁴ висловили свої проблеми, які стосувалися культурно-освітньої діяльності української громади в Хорватії. Вони насамперед зазначили, що їм не вистачає кваліфікованих кадрів для викладання в українських школах. Це питання, на думку Ж. Мудрого, важко вирішити без допомоги України. Ще 1981 році питання було погоджені з Україною на урядовому рівні. Але навіть на початок 1985 року домовленості не були виконані. Вся допомога з України звелася до надсилання підручників.

На черговій зустрічі з дипломатами активісти Союзу русинів та українців знову просили прислати одного-двох учителів української мови та літератури, а також висловили бажання скерувати в Україну на стажування

⁴ Презентували діаспору Желько Мудрий – голова Союзу, Михайло Щур – заступник голови, Поліна Фумінц – секретар Союзу, Семен Музичка та Габріел Такач – члени Союзу.

трьох учителів. Чимале зацікавлення діаспори викликала можливість налагодити співпрацю із журналістами українських літературних видань, про що теж просили сприяння у Генконсула. Серед нових форм співпраці, які запропонували члени Союзу, була і пропозиція встановлення прямих контактів між Етнографічним музеєм русинів-українців у Петровцах та Історичним музеєм на Закарпатті. На два місяці до Хорватії запрошували музичних працівників і хореографів, які б надавали допомогу художнім колективам діаспори. Усі витрати Союз брав на себе (ЦДАВО, 5111-1-3480: 6–7). Були й інші пропозиції, які вдалося реалізувати лише наприкінці 80-х рр.

Окрім УТДКЗ, відносини з діаспорою могло налагоджувати Товариство «Україна», створене саме для зв'язків із українцями за кордоном. Це Товариство мало проводити насамперед пропагандистську роботу серед емігрантів. Основними країнами, на які поширювалася діяльність Товариства «Україна», були Канада, США, Франція та Великобританія (ЦДАВО, 2-9-5529: 149). Офіційно визнавалося, що в цих країнах живе велика українська діаспора. Хоча насправді на той час чимало країн мали навіть більшу українську діаспору, якщо брати відсоток від усього населення країни (зокрема Бразилія, Польща, Чехословаччина, Югославія).

Товариство «Україна» мало потужну видавничо-методичну базу і могло б легко подолати інформаційний голод у країнах соцтабору на українську культуру серед українських діаспорян. Товариство видавало газету «Вісті з України» українською та англійською мовами, де, як правило, друкували матеріали про досягнення радянської держави. Лише за 1971 рік у газеті було опубліковано 41 статтю, спрямовану проти українських буржуазних націоналістів та їх провідників. Найбільший інтерес серед емігрантів викликали матеріали-лекції з української мови, за якими вони могли вивчати мову. А від 1971 року, на прохання українців з-за кордону, Товариство «Україна» надрукувало ці лекції як брошури «Розмовляйте по-українськи з нами» (ЦДАВО, 2-9-5529: 160). Від кінця 60-х рр. організація надсилала свої статті про Україну в діаспорні видання, зокрема за 1971 рік було надіслано понад 400 таких матеріалів. Упродовж 1969–1972 рр. «Україна» налагодила відносини з тридцятьма організаціями українських емігрантів; це були, зокрема, клуби емігрантів з Канади (8), США (3), Голландії (3), і жодної установи чи організації із країн соціалістичного табору (ЦДАВО, 2-9-5529: 166–169).

Співробітникам «України» уряд часом надсилав протоколи зустрічей югославських делегацій із представниками української влади. Після чергового такого вивчення документів перебування офіційної делегації Хорватії в Україні у вересні 1980 року Товариство висловило бажання налагодити відносини з українцями та русинами Хорватії (ЦДАВО, 2-14-4367: 91–95). У ЦК КПУ їм «пояснили», що це не їх компетенція, оскільки зв'язками українців із соціалістичних країн займається Українське товариство дружби (ЦДАВО, 2-14-4367: 96).

Таким чином, від Другої світової війни і до розпаду СРСР Українське товариство дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами було практично єдиною громадською організацією, яка мала офіційний дозвіл розвивати співпрацю з українцями Югославії. Завдяки зусиллям її активістів українці СФРЮ отримували різноманітні матеріали, які частково задовольняли потреби діаспори. Через панівні в радянській Україні ідеологічні догми УТДКЗ не могло розгорнути повноцінної співпраці з діаспорою, а Товариство «Україна», спеціально створене для налагодження відносин з українцями за кордоном, щодо Югославії було позбавлене такої можливості. УТДКЗ листувалося з окремими представниками діаспори, організовувало їхній приїзд в Україну та виступи українських творчих колективів у СФРЮ, що загалом реалізовувало мінімальні національні інтереси українців на Балканах.

Пік діяльності Українського товариства дружби і культурного зв'язку (його створено у другій половині 20-х рр. ХХ ст.) припав на 70-і – початок 80-х рр. ХХ ст. Це було пов'язано з позитивним політичним кліматом у відносинах між СФРЮ і СРСР. Загалом на початок 70-х рр. УТДКЗ підтримувало зв'язки із 64 країнами, 548 закордонними організаціями (зокрема 92 посольствами і 39 центрами радянської культури), 178 діячами культури у 102 країнах світу (ЦДАВО, 2-9-5529: 70–76).

Загалом, контакти України з діаспорою в Югославії не характеризувалися високою насиченістю, проте були важливими з кількох міркувань. По-перше, Югославія – «дисидент» соціалістичного табору, а тому спілкуванню з її громадянами сприяло формуванню в українських громадян відчуття свободи, розуміння європейської культури, необхідності матеріального зацікавлення у праці. По-друге, завдяки дипломатичним посилкам (література, навчальні матеріали, платівки тощо) українська діаспора хоча б частково заповнювала свою потребу в українських класичних творах, підручниках для українських класів, матеріалах для

мистецьких товариств та ін. По-третє, Українське товариство дружби і культурного зв'язку змогло організувати поїздки для частини бажаючих діаспорян до України. Загалом, презентацію України, яку організувало Товариство у СФРЮ, сприймали з великим інтересом усі громадяни Югославії. УТДКЗ, долаючи ідеологічно-партійні перепони, робило більше, ніж дозволяли радянські стандарти, і лише в поодиноких випадках активісти Товариства працювали за партійними принципами.

Galyna Sagan

PARTICIPATION OF SOVIET INSTITUTIONS IN ESTABLISHING CONTACTS
BETWEEN YUGOSLAV UKRAINIANS AND ITS COUNTRY OF ORIGIN

Summary

The work analyzes the participation of Soviet (union and republican) institutions in establishing contacts between the Ukrainian Diaspora in Yugoslavia and its country of origin, Ukraine. Are disclosed the mechanisms of deterring full-fledged ties on the part of the Soviet state through specially created societies. The analysis involved documents from the central Ukrainian archives, in which letters from the Yugoslav Ukrainians were found, the reporting documentation of diplomatic institutions and others. These sources helped to recreate an objective picture of the communication between Diaspora members and Ukraine during the 1945-1980s.

In general, Ukraine's contacts with the Diaspora in Yugoslavia were not characterized by high saturation, but they were important for several reasons. First, Yugoslavia is a "dissident" of the Communist bloc, and therefore communication with its citizens contributed to the formation of a sense of freedom for Ukrainian citizens, an understanding of European culture, the need for material interest in the work. Secondly, thanks to diplomatic parcels (literature, teaching materials, records, etc.), the Ukrainian Diaspora at least partially filled its need for Ukrainian classical works, textbooks for Ukrainian classes, materials for art societies, etc. Thirdly, the Ukrainian Society of Friendship and Cultural Communication organized trips to Ukraine, for part of Diaspora members. In general, the Ukraine presentation, which was organized by the Society in the SFRY, was met with great interest by all citizens of Yugoslavia. Overcoming ideological party obstacles, Ukrainian Society of Friendship and Cultural Communication did more than allowed Soviet standards, and only in rare cases, the Society activists worked according to party principles.

Key words: Ukrainian Diaspora, Rusyns, Yugoslavia, Ukrainian Society for Foreign Relations.

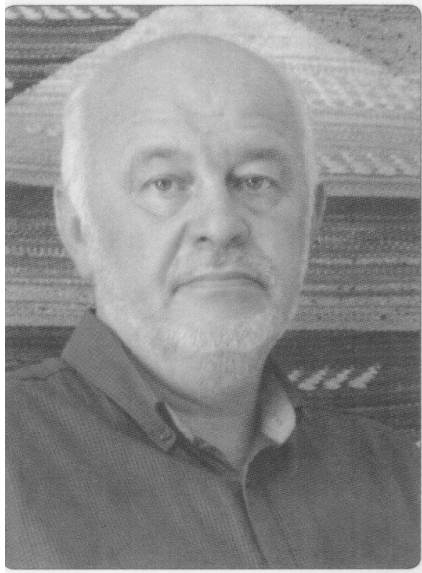
ДЖЕРЕЈА І ЛІТЕРАТУРА

- Xronika [Tekst] // Tryzub. – Paryž, 1927 – № 3. – S. 26. (Cyrillic)
Central'nyj deržavnyj arxiv vyščyx orhaniv vlady ta upravlinnja Ukrajinny
(CDAVO-CDAVO), f. 5111, op. 1, spr. 95, 153–154 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 252, 250 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111 op. 1, spr. 441, 137 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 227, 275 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1,8 spr. 54, 180 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2346, 168 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2346, 329 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1. spr. 854, 210 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1013, 198 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1151, 240 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2993, 176 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1013, 106 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1325, 190 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1432, 125 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 1808, 162 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2552, 236 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2552, 239 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2749, 212 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 2945, 146 akr. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, po. 1, spr. 3379, 187 akr. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 3432, 347 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 5111, op. 1, spr. 3480, 2 37 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 2, op. 9, spr. 5529, 249 ark. (Cyrillic)
CDAVO, f. 2, op. 14, spr. 4367, 195 akr. (Cyrillic)
CDAVO, f. 2, op. 9, spr. 5529, 170 ark. (Cyrillic)
Central'nyj deržavnyj arxiv hromads'kyj ob'jednan' Ukrajinny (CDAHO), f. 1, op.
22, č. 2, spr.4337, 364–367 akr. (Cyrillic)

IN MEMORIAM

ПРОФ. ДР ЛЮБОМИР БЕЛЕЙ

(18. 03. 1962 – 12. 05. 2018)

12. мая 2018. року у 56. року живота, по чежкой хороти, умар у Ужгородзе Любомир Омелянович Белей, професор Ужгородского национального универзитету, визначни українски лингвист, автор числених кніжок и наукових роботох.

По законченой основней школи Любомир Белей 1983. року закончел студії україністики на Филологийним факултету Ужгородского универзитету, 1986. року одбранел кандидатску дисертацию "Варіантність антропонімів на різних рівнях української мови", а 1997. року докторску дисертацию "Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст." Од 1986. року робел на Филологийним факултету Ужгородского универзитету як преподавач, доцент и професор. У єдним мандату окончовал длужносц проректора Ужгородского национального универзитету. Основал Науково-вигледовацки институт україністики "Михайло Мольнар" и як його директор реализовал числени наукови и видавацки проекти.

Од 1989. року, кед Катедра за руски язык и литературу Филозофского факултету у Новим Садзе установела сотрудніцтво зоз Ужгородским университетом, поготов з Филологийним и Историчним факултетом, Любомир Белей бул еден з наших найактивнейших ужгородских сотруднікох. Участвовал на наукових конференцийох у Новим Садзе. На Катедри за руски язык и литературу / Одделеню за русинистику тримал преподаваня як госцууюци професор, публиковал роботи у руских виданьох, а остатня – кніжка *Словѣньскъ ѡзыкъ. Родзене и живот мертвого языка*, Нови Сад, 2016.

Професор Любомир Белей бул член Ушорйовацкогo одбору часопису *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*.

Номиновани за престижну украинску награду "Иван Франко", з велькими шансами же ю и достане, умар и не дочекал одлуку жирия, а награда ше дозелуе лем живим. Медзитим, достал числени други припознаня и награди, а почесц покойному на окремени способ указана з чином же його посмертни остатки були виложени у Соборним храме грекокатолицкей церкви у Ужгородзе, дзе не було досц места же би могли войсц шицки тоти цо пришли и на тото способ ше одпитац од нього. На хованю були и його найблїзши приятели зоз Сербїї.

О Любомирови Белейови як науковцови шведоча його науково роботи и припознане котре на тот способ здобул, а щери слова його дакедишнього студента, тераз визначного украинского писателя и публицисти Андрия Любки, хтори часто приходзи до Сербїї, шведоча о Любомирови як о човекови: "Умар мой мили професор. Човек котрому ши жадал буц подобни. Професор котрого ценели а покус ше од нього и обавали – нательо бул принципиелни и за приклад. Лектор о Бога. Ходзаца енциклопедия. Емотивни, симпатични человек з добрим шерцом. Супруг и оцек прекрасней фамилиї. Цали живот у роботи, медзи кнїжками, як стредньовиковни монах, котри жие у библиотеки".

Як наглашене на комеморациї, Любомир Белей вельо зробел же би його Универзитет у провинциї не бул провинциялни. На Универзитету и Факултету бул як хтошка з другей планети, нательо ше розликовал од шицких. Приклад принципиелного науковца, хтори ше занїма з правдиву науку, котрого друковали по цалей України и поволовали як госцууюцого професора на рижни университети.

Професор Любомир Белей поховани у Ужгородзе 15. мая 2018. року.

Вична му памят!

ИНФОРМАЦИЯ О АВТОРОХ

Михайло Фейса / Mihajlo Fejsa, порядни професор
Одделене за русинистку, Филозофски факултет
Универзитет у Новим Садзе
fejsam@gmail.com

Любимир Белей / Ljubomir Belej

порядни професор
Кафедра української мови, Філологічний факультет
Ужгородський національний університет

Роберт Грошель / Robert Grošelj, доцент
Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta
Univerza v Ljubljani
robert.groselj@ff.uni-lj.si

Оксана Тимко Дітко / Oksana Timko Ditko, позарядови професор
Katedra za ukrajinski jezik i književnost, Odsjek za istočnoslavenske jezike i
književnosti, Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
okditko@ffzg.hr

Канаме Окано / Kaname Okano, асистент
Faculty of Foreign Studies
Kobe City University of Foreign Studies
okanovickaname@gmail.com

Александер Мудри / Aleksander Mudri, асистент
Одделене за русинистику, Филозофски факултет Нови Сад
Универзитет у Новим Садзе
mudrisasa@ff.uns.ac.rs

Марина Шлемендер / Marina Šlemender, студентка мастер студийох
Оддзеленю за англистику, Филозофски факултет Нови Сад
Универзитет у Новим Садзе
marina.slemender.95@gmail.com

Ана Римар Симунович / Ana Rimar Simunovič, докторандка
Оддзелене за русинистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новим Садзе
ana.rimar@yahoo.com

Богдан Галчак / Bohdan Halčak, порядни професор
Katedra Historii Doktryn Polityczno-Prawnych i Historii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Zielonogórski (Poland)
b.halczak@wpa.uz.zgora.pl

Јанко Рамач / Janko Ramač, порядни професор
Оддзелене за русинистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новим Садзе
janko.ramac@ff.uns.ac.rs

Валерій Власенко / Valerij Vlasenko, порядни професор
Доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права,
Навчально-науковий інститут права
Сумський державний університет
v_m_vlas@ukr.net

Галина Саган / Halina Sahan, порядни професор
Кафедра всевітньої історії, Історико-філософський факультет
Київський університет імені Бориса Грінченка
galinasagan@gmail.com

УПУТСТВО ЗА ПРИРИХТОВАНЄ РУКОПИСА ЗА ДРУКОВАНЄ

Часопис Русинистични студії / Ruthenian Studies обявює оригіналні науково, преглядні науково и фахово роботи зоз обласци філологічних, лінгвістичних и дружтвених наук. Роботи хтори уж обявени або понукани за обявйованє у даєдней другей публікації не могу буц прилапени, так як ані гевти хтори не задоволюю науково критеріями. Кед робота була викладана на науковим сходу, або настала як результат наукового проєкта, тот податок треба навесц у надпомнуцу на дну насловного бока тексту.

Автор длужни почитовац науково и етични принципи и правила под час пририхтованя роботи у складзе зоз медзинародними стандардами. Зоз придаваньом роботи автор гарантує же шицки податки у роботи точни, як гевти хтори ше одноша на вигледованє, так и бібліографски податки и наводи зоз літератури. Пре рецензованє ше перевірює чи у роботох нет елементи плагиату.

Часопис Русинистични студії / Ruthenian Studies обявює роботи наставнікох и сотруднікох Факултету як и з боку Редакції поволаних авторох зоз иноземства и других універзитетох зоз жеми. У *Русинистичних студіях* ше обявюю роботи найвецей трох коавторох. Кажде може понукнуц лем одну роботу за обявйованє, без огляду чиє є єдини автор чи коавтор.

Придаванє рукописох

Роботи ше придаваю у електронскей форми у .doc или .docx формату на адресу ruthenianstudies@ff.uns.ac.rs. Рок за придаванє рукописох 31. май чечуцого року.

Рецензованє

Постуок рецензованя анонимни у обидвох напрамох, прето авторе муша вихабиц шицки інформації зоз тексту, одн. файлу на основи хторих би могли буц идентифіковани, и то на шлїдуюци способи:

- а) з анонимизацию референцох хтори ше находза у тексту и хтори авторово,
- б) з анонимизацию референцох у бібліографії,
- в) з уважним менованьом файлох, так же би ше не видзел автор (нпр. File > Check for Issues > Inspect Document > Document Properties and Personal Information > Inspect > Remove All > Close).

Роботи рецензую двома кваліфіковани рецензенти.

Думанє анонимного рецензента и текст роботи зоз евентуалними надпомнуцями ше придаваю авторови же би вон у цеку 14 дньох окончел

гледани пременки у роботі. Кед же рецензент утвєрди же робота не согласна зоз правописом и же ма граматични и стилски гришки, авторови ше враца робота на лектуру. Автор одвитує за правописну и стилску коректносц текста. Ревидована верзия роботи ше посила рецензєнтови на увид, та ше вон вияшнює чи гледани пременки одвитууюци и чи роботу мож друковац. Потим Редакция приноши одлuku о обявйованю.

Язык и писмо

Роботи ше публикую на шицких славянских языкох и на главних шветових языкох.

Форматованє тексту

Тексти ше пишу у програми Microsoft Word, зоз фонтом Times New Roman. Велькосц фонта основного тексту 12 (кед цитат ма вещей як 40 слова, велькосц фонта 11). Проряд основного тексту 1,5. Кажди перши шор нового пасуса уцагнути (Paragraph/Indentation/Special:_First line 1,5 cm), а текст треба виривнац з обидвох бокох („justify”). Формат бока А4.

Фусноти означовац зоз арабскимa числами (окрем перших хтори ше означую зоз гвиздочками а часц су информации о авторови, повязаносци вигледованя зоз проєктом або информации о предходним опубликованю часцох роботи). Велькосц фонта фусноти 10.

Роботи хтори не задоволюю формални стандарди не можу войсц до поступку рецензованя.

Насловни бок

Шицки роботи маю насловни бок хтори треба же би у горнім лівим углу мал мєно автора а под тим и афилияцию, односно мєно институции. Под тима информациями шлїдзи наслов роботи хтори центрирани и написани зоз верзалом и фусноту хтора означена зоз гвиздочку (*). Зоз першу гвиздочку ше дава информация о имейлу автора а зоз другу и трецу гвиздочку информации о науковим проєкту, подзекованю або надпомнуце о предходним представляню роботи на науковим сходзе итд.

Структура статї

Рукопис понукнути за друкованє треба же би мал шлїдуюци елементи: мєно и презвиско автора, институцию у хторей є заняти, наслов статї, абстракт, ключни слова, текст роботи, резиме и наукови апарат.

Наслов статї

Наслов треба же би цо вирнейше описал змист статї.

Абстракт и ключни слова, резиме

Єден параграф, до 200 слова.

Велькосц фонта 10, зоз прорядом 1.

Перши шор уцагнуц, без писаня слова *абстракт*.

Обовязни інформації абстракту то цель вигледованя, методология вигледованя.

Под текстом абстракту, пише ше наслов *Ключни слова*: и наводзи ше од 5 до 10 слова або фрази хтори описую змист статї.

Резиме ше пише по англійски на концу текста, пред литературу, з велькосцу фонта 10 и прорядом 1 (single). Пред резимеом пише ше мено и презвиско автора на латинки. Потим шлїдзи наслов Summary, центровани. Перши шор каждого пасуса уцагнуц на 1,5 цм. Наслов резимеа по англійски виписани зоз верзалом, центровано. Резиме зжато приказує проблем, цель, методологию и резултати наукового вигледованя. Обсяг резимеу до 500 слова. Резиме не преклад абстракта. После тексту резимеа, уцагнути на 1,5 цм шлїдзи наслов *Key words*: после хторого ше наводза 5 до 10 ключни слова.

Кед же работа на англійским язiku, резиме ма буц по руски.

Обсяг тексту

Минимална длужина роботи 20.000, а максимална 30.000 характери, ведно зоз абстрактом, резимеом и литературу.

Основни текст роботи

Основни текст ше пише з велькосцу фонта 12. Наслови поглавїох ше наводза з верзалом центровано, а поднаслови знука поглавїох з курзивом уцагнуто на 1,5 цм, як и перши шор нового пасуса.

Таблічки и графикони формовац у Word формату. Кажда таблічка ма буц означена з числом, з адекватну назву. Число и назва ше находза над таблічку/графиконом.

Цитованє референцох у тексту статї

Цитати ше означую зоз двойністима знаками наводзеня у складзе зоз правописом язика на хторим статя, а цитати знука цитату з єдними знаками наводзеня ('...'). Хасноване жридло ше наводзи знука тексту так же ше елементи (презвиско автора, рок виданя, число бока на хторей ше находзи часц хтори ше цитує) наводза у заградзеньох и одвоєю зоз запяту и двома точками (Дуличенко, 2009: 54). Цитовани жридла ше наводза на концу виреченя, непосредно пред точку.

За блок цитат (вещей як 40 слова) не хасновац знаки наводзеня але ше го пише у окреммим блоку, лїва маргина (Paragraph/Indentation/Left) уцагнута на 1,5 цм, а фронт велькосци 11, на концу у заградзеню жридло.

Кед ше наводзи роботу хтора ма 3–5 авторох, перши раз навесц шицких авторох а у познейших наводзеньох лем першого автора и навесц „и др.” або „et al.”.

Кед статья ма два або вецей референци истого автора зоз истого року, вец ше после податкох о року додаваю знаки а, б итд. (Тамаш 2012а), (Тамаш 2012б). Роботи истого автора ше наводза по хронологийним шоре: (Halle, 1959; 1962).

Литература

У списку литературы наводза ше лем референци хтори автор хасновал у роботі. Референци хтори у оригиналу на кирилки ше наводза транслитеровани на латинку зоз надпомнуцом у заградзеню непосредно после точки референци (Cyrillic). Велькосц фонта 12, а форма треба же би була Hanging на 1,5 цм (Paragraph/Indents and Spacing/Hanging).

Кніжки (друковани жридла)

Кніжка зоз єдним автором

Duličenko, A. (2010). *Jugoslavo ruthenica II*. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, Ruske slovo Novi Sad. (Cyrillic)

Књига са више аутора

Кед кніжка ма вецей авторох, наводза ше шицки, але ше пред остатнім презвиском додава знак „&”.

Đorđević, S.–Mitić, M. (2000). *Diplomatsko i konzularno pravo*. Beograd: Službeni list SRJ.

Rokai, P.–Dere, Z.–Pal, T. & Kasaš, A. (2002). *Istorija Mađara*. Beograd: Clio.

Кніжка зоз редактором або ушорйовачом зборніка роботох

Кед кніжка зборнік роботох зоз наукового сходу або є пошвечена едней теми, як автор ше наводзи редактор або ушорйовач публикациї и коло презвиска и иницијалу ше додава „ред.” або „ушор.” односно „ed.” кед кніжка на странским јазуку.

Tamaš, JU. (red.) (2012). *Veličina malih jezičkih, književnih, kulturnih i istorijskih tradicija*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Oddzeljenje za rusinistiku.

Статья зоз зборніка

Hardi, DJ. (2012). Koncept istoriji bačvansko-srimskih Rusnacoх Havrijila Kosteljnika. U: Tamaš, JU. (red.) (2012). *Veličina malih jezičkih, književnih, kulturnih i istorijskih tradicija*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Oddzeljenje za rusinistiku. 141–149.

Стаття з наукового часописа

Kišjuhas, A. (2017). Manjinski identiteti: perspektiva teorije kontrole afekta i teorije kontrole identiteta. *Русинистични студії/Ruthenian Studies*, 1, 155–171.

Статті з новинох

Потребне навесц інформації о року, мешацу и дню за дньово и тижньово новини и хасновац „bok” або „p.” кед новини на странским язичу.

Mišić, M. (1. feb. 2012). Ju-Es stil smanjio gubitke. *Politika*, str. 11.

Кед ше не спомина автор статі:

Straževica gotova za dva meseca. (1. feb. 2012). *Politika*, str. 10.

Онлайн жридли

Кед то жридли оможлівює, треба написац DOI число. Тото число ше записує на концу описа без точки. Кед DOI не доступни, треба хасновац URL.

Стаття з онлайн наукового часописа

Stankov, S. (2006). Phylogenetic inference from homologous sequence data: minimum topological assumption, strict mutational compatibility consensus tree as the ultimate solution. *Biology Direct*, 1. doi:10.1186/1745-6150-1-5

або з URL числом

Stankov, S. (2006). Phylogenetic inference from homologous sequence data: minimum topological assumption, strict mutational compatibility consensus tree as the ultimate solution. *Biology Direct*, 1. Preuzeto sa <http://www.biology-direct.com/content/1/1/5>

Е-кніжки

Кед ше наводзи жридли хторе доступне лем на интернету, место податкох о месту издаваня и издавательови, треба навесц податок о електронским жридли зоз хторого ше пребера:

Milone, E. F.–Wilson, W. J. F. (2008). Solar system astrophysics: background science and the inner solar system [SpringerLink version]. doi: 10.1007/978-0-387-73155-1

Веб сайт

Податок о року одноши ше на датум формованя, датум копії або датум остатней пременки.

Kraizer, S. (2005). Safe child. Prevzate 29. februara 2008, zoz <http://www.safechild.org/>

Penn State Myths. (2006). Prevžate 6. decembra 2011, sa <http://www.psu.edu/ur/about/myths.html>

Необявени роботи

За необявени роботи треба навесц подполни податки.

Segedi, K. (2004). Prefiksi sa prostornim značenjem u rusinskom i ruskom jeziku (Nepublikovana magistarska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.

Рукописни материял ше наводзи по авторови рукопису, а кед автор рукописа не познати, по наслову. Кед рукопис не ма наслов, дава му го тот цо пише о нїм. Шлїдуюци елемент час наставаня тексту, место и назва институції у хторей ше рукопис находзи, сигнатура и фолияция.

Редакция часописа *Русинистични студии / Ruthenian Studies*

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Др Зорана Ђинђића 2.
21000 Нови Сад
Tel: +381214853900
www.ff.uns.ac.rs

Припрема за штампу и редизајн корица
Игор Лекић

Штампа
Футура
Петроварадин

Тираж
200

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.161.2

РУСИНИСТИЧНИ студиј = Ruthenian Studies /
главни редактор Јанко Рамач. - 2016, 1- . –
Нови Сад : Универзитет у Новим Садзе,
Филозофски факултет, Одзелене за русинистику,
2017- . - 23 cm

Dostupno i na: <http://rusinisticnistiudii.ff.uns.ac.rs>. –
Годишње.

ISSN 2560-3612 = Русинистични студиј
COBISS.SR-ID 313718791
